

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HALK ANLATILARININ YENİDEN YAZIMI SÜRECİNDE
DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN

Didem BÜLBÜL

DOKTORA TEZİ

KIRŞEHİR-2026

©2026-Didem BÜLBÜL

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HALK ANLATILARININ YENİDEN YAZIMI SÜRECİNDE
DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN
IN THE REWRITING PROCESS OF FOLK NARRATIVES,
THE STORY OF BOĞAÇ HAN WHO IS THE SON OF DİRSE
HAN

Hazırlayan
Didem BÜLBÜL

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ezgi METİN BASAT

KIRŞEHİR-2026

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı doktora öğrencisi, Didem BÜLBÜL tarafından hazırlanan “Halk Anlatılarının Yeniden Yazımı Sürecinde Dirse Han Oğlu Boğaç Han” adlı tez çalışması 28/01/2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Prof. Dr. Ezgi METİN BASAT

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Bengü BOLAT

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ

Üye.....(İmza)

Doç Dr. Cavit GÜZEL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

28/01/2026

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

28/01/2026

Didem BÜLBÜL

ÖZET

HALK ANLATILARININ YENİDEN YAZIMI SÜRECİNDE DİRSE HAN OĞLU

BOĞAÇ HAN

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan: Didem BÜLBÜL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ezgi METİN BASAT

2026, xiii+190

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Ezgi METİN BASAT

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

Prof. Dr. Bengü BOLAT

Doç Dr. Dilek TÜRKYILMAZ

Doç. Dr. Cavit GÜZEL

Dedem Korkut Kitabı, biçimsel örgüsü, anlatı tekniği ve taşıdığı kültürel katmanlar nedeniyle araştırmacılar açısından güncelliğini koruyan temel kaynaklardan biridir. Kitapta yer alan anlatılar, yalnızca folklor alanının değil; edebiyat, tarih, dilbilim, mitoloji, tiyatro ve performans çalışmaları gibi farklı disiplinlerin de ilgi alanına girmiştir. Hikâyelerin çok katmanlı yapısı, sözlü kültürün belleğe dayalı üretim biçimini, yazılı kültürün metinselleştirme mantığını ve çağdaş dönemde farklı medya türleriyle kurulan yeni ilişki biçimlerini aynı anda düşünmeyi mümkün kılar. Bu nedenle *Dedem Korkut* anlatıları hem yorumlanabilirliğini hem de yeniden üretilebilirliğini sürdüren dinamik bir anlatı evreni sunar. Anlatıların masal, şiir, tiyatro, roman ve modern hikâyeye gibi farklı formlara dönüştürülmesi, metinlerin kültürel dolaşımını kesintiye uğratmadan devam ettirir. Bu dönüşümler bir yandan anlatıyı iletişim ağı içinde canlı tutarken, diğer yandan yeni okur/izleyici kitleleriyle buluşturarak metnin güncellenmesine imkân sağlar. Böylece sözlü kültürün ürünleri, her yeni tür ve bağlamda farklı anlam katmanları üreterek yeniden işlevlendirilir. Bu çalışmada, sözlü anlatıların yeniden yazım sürecindeki değişim biçimleri metinlerarasılık kuramı temelinde incelenmiştir. Örnekleme olarak *Dedem Korkut Kitabı*'nın Dresden nüshasında birinci anlatı olarak yer alan Dirse Han Oğlu Boğaç Han seçilmiştir. Söz konusu boy, kahramanın erginleşme sürecini izlenebilir kılan güçlü bir anlatı iskeletine sahiptir: kahramanın doğumu, ad alması, sınanması, ölümle yüzleşmesi ve yeniden toplumsal düzeni kurması gibi aşamalar metin boyunca belirgin biçimde yapılandırılır. Bununla birlikte anlatı, yalnızca bireysel kahramanlık üzerinden ilerlemez; Boğaç Han'ın anne-babasıyla ve Oğuz topluluğuyla kurduğu ilişkiler de baştan itibaren katmanlı bir biçimde örülerek kimlik ve meşruiyet meselesini sürekli gündemde tutar.

Araştırmada seçilen örnek metin, yeniden yazım sürecinde alt metin olarak ele alınmış; bu alt metinden hareketle ortaya çıkan ana metinler biçim ve içerik özellikleri bakımından ayrıntılı

biçimde değerlendirilmiştir. Böylece yeniden yazımların, olay örgüsü, karakter kurgusu, motif kullanımı, anlatıcı tutumu, dil ve üslup gibi unsurlarda hangi tür dönüşümler yarattığı karşılaştırmalı olarak ortaya konmuştur. Çalışma, *Dedem Korkut* anlatılarının farklı türlerdeki yeniden üretimlerinde süreklilik gösteren unsurları ve dönüşüme uğrayan katmanları görünür kılarak, sözlü kültürün güncel bağlamlarda nasıl yeniden kurulduğunu açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boğaç Han, Dede Korkut Hikâyeleri, folklor ve metinlerarasılık, göstergelerarasılık, yenidenyazım

ABSTRACT

IN THE REWRITING PROCESS OF FOLK NARRATIVES, THE STORY OF BOĞAÇ HAN WHO IS THE SON OF DİRSE HAN

Ph. D. Thesis

Preparer: Didem BÜLBÜL

Advisor: Prof. Dr. EZGİ METİN BASAT

2026, xiii+190

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

Jury

Prof. Dr. Ezgi METİN BASAT

Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ

Prof. Dr. Bengü BOLAT

Assoc. Prof. Dr. Dilek TÜRKYILMAZ

Assoc. Prof. Dr. Cavit GÜZEL

The Book of *Dedem Korkut* remains a fundamental source for researchers due to its formal structure, narrative technique, and cultural layers. The narratives in the book fall within the scope of interest of folklore and of different disciplines like literature, history, linguistics, mythology, theatre, and performance studies. The multi-layered structure allows us to simultaneously consider the memory-based production form of oral culture, the textualisation logic of written culture, and the new forms of relationship established with different media types in the contemporary period. So, the tales of *Dedem Korkut* present a dynamic narrative universe that maintains both its interpretability and its reproducibility. The transformation of the narratives into different forms such as fairy tales, poetry, theatre, novels, and modern stories allows the cultural circulation of the texts to continue uninterrupted. These transformations keep the narrative alive within the communication network while also enabling the text to be updated by bringing it to new audiences of readers/viewers. Thus, the products of oral culture are re-functionalised by producing different layers of meaning in each new genre and context. In this study, the forms of change in the rewriting process of oral narratives are examined based on the theory of intertextuality. The Dirse Han Oğlu Boğaç Han, the first narrative in the Dresden version of the Book of *Dedem Korkut*, was selected as the sample. This particular narrative has a strong narrative skeleton that makes it possible to follow the hero's coming-of-age process: stages such as the hero's birth, naming, testing, confrontation with death, and re-establishment of social order are clearly structured throughout the text. However, the narrative does not progress solely through individual heroism; Boğaç Han's relationships with his parents and the Oğuz community are also woven in a layered manner from the outset, keeping the issue of identity and legitimacy constantly on the agenda.

The sample text selected for the study was treated as a subtext in the rewriting process; the main texts that emerged from this subtext were evaluated in detail in terms of form and content. Thus, the transformations created by the rewritings in terms of plot, character construction, motif usage, narrator attitude, language, and style were revealed comparatively. The study aims to explain how oral culture is reconstituted in contemporary contexts by revealing the elements that show continuity and the layers that undergo transformation in the different types of reproductions of the *Dedem Korkut* narratives.

Keywords: Boğaç Han, Dede Korkut Tales, folklore and intertextuality, inter-semioticity, rewriting

ÖN SÖZ

Sözlü kültür içinde oluşan hikâyeler, üretildikleri bağlamın kültürel dinamiklerini yansıtır. Dedem Korkut Kitabı da biçim ve içerik olarak Türk halk kültürü ve halk edebiyatı ile ilgili temel başvuru kaynaklarından biridir. Eserde yer alan her bir anlatı birbirinden bağımsız olarak ayrı bir dünyaya kapı aralasa da eserin tamamına bakıldığında bütüncül bir kültürel dokuya ulaşmak mümkündür. Hikâyelerin herbirinde Türk kültürüne ve yaşam biçimine dair önemli bilgilere ulaşılabileceği gibi edebi bir metin olarak da sözlü edebiyatın estetize formunu sunar. Bu çalışmada ise eserde yer alan ilk hikâye olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısı örnek olarak seçilmiştir. Sözü edilen hikâyenin farklı türlere dönüşümü ve yeniden üretimi onu disiplinlerarası bir incelemenin merkezine yerleştirmiştir. Buradan hareketle çalışma üç bölümden üzerine şekillenmiştir. Giriş kısmında metinlerarasılık kuramı, Dedem Korkut Kitabı, Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısının içeriğine dair konular ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde metinlerarasılık kuramı, kavramı ve tarihsel süreç içerisindeki yeri ile metinlerarasılık yönteminde kullanılan temel kavramlara ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Birinci bölümün devamında yeniden yazım kavramı ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bölümün son kısmında ise folklor ve metinlerarasılık başlığı ele alınarak halk edebiyatı unsurlarının metinlerarasılık kuramı ile ilişkileri aktarılmıştır.

İkinci bölümde Dedem Korkut Kitabı ile Boğaç Han anlatısı üzerinde durulmuştur. Alt metin Muharrem Ergin'in, Ankara Üniversitesi Basımevi tarafından 1964 yılında yayımlanan *Dede Korkut Kitabı* isimli eserinden alınmıştır. Ana metinde meydana gelen değişim ve dönüşümleri daha açık aktarabilmek adına Boğaç Han anlatısının tam metnine ve metinden örneklerle motif indeksine yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm ise Boğaç Han anlatılarının yeniden yazımlarının incelenmesi üzerine oluşturulmuştur. Enver Behnan Şapolyo, Şerif Gürol ve Ferruh Gökçe, Kemal Bek ve Ergun Sav tarafından hikâye tarzında yeniden yorumlanmış eserler incelenmiştir. Eflatun Cem Güney, Atilla Özkırmımlı tarafından yazılan masal formu; Rahmi Özen, Füzuan Toprak ve Abay Dağlı tarafından kaleme alınmış tiyatro metinleri, bunun yanında Basri Gocul, Yusuf Akgül, Ziya Gökalp, Bulud Karaçorlu Sehend ve Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu tarafından ele alınan şiir formundaki metinler yeniden yazım çerçevesinde ele alınmıştır. Roman formu içerisinde Ufuk Tufan ve Atilla Dirim tarafından kaleme alınan eserler değerlendirilmiş ardından çizgi film ve çizgi roman formu içerisinde Boğaç Han anlatısının

yenidenyazımları geçirdikleri değişim ve dönüşüm temelinde ele alınmıştır. Çalışma, sonuç bölümünün ardından kaynakça ve eserlere ait görsellerin yer aldığı bölüm ile son bulmaktadır.

Çalışma sürecinde her daim yol gösterici olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Salahaddin Bekki'ye teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın ortaya çıkmasında yardımını esirgemeyen ve beni yönlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Ezgi METİN BASAT'a, ayrıca her zaman derinden hissettiğim sevgisiyle yanımda olan canım aileme ve en büyük destekçim sevgili eşime sonsuz teşekkür ederim.

Kırşehir- 2026

Didem BÜLBÜL

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
RESİMLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	6
1. METİNLERARASILIK	6
1.1. METİNLERARASILIĞIN TEMEL KAVRAMLARI	9
1.1.1. Alt Metin	9
1.1.2. Ana Metin.....	9
1.1.3. Anlamsal Dönüşüm	9
1.1.4. Biçimsel Dönüşüm	10
1.1.5. Koşuklaştırma.....	10
1.1.6. Düzyazılaştırma.....	10
1.1.7. Kesip-Çıkarma (İndirgeme)	11
1.1.8. Genişletme.....	11
1.1.9. Kipsel Dönüşüm	11
1.1.10. Vezin Dönüşümü.....	12
1.1.11. Düşünyapıbirim.....	12
1.1.12. Göstergelerarasılık	12
1.1.13. Gizli Alıntı.....	12

1.1.14. Anıştırma	12
1.1.15. Yansılama/ Parodi	13
1.1.16. Uyarlama	13
1.2. YENİDEN YAZIM	13
1.3. FOLKLOR VE METİNLERARASILIK	14
BÖLÜM II.....	19
2. DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN ANLATISININ ALT METNİ	19
2.1. DEDEM KORKUT KİTABI	19
2.1.1. Boğaç Han	20
2.1.2. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatısının Motif İndeksi	23
BÖLÜM III	31
3. DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN ANLATILARININ YENİDEN YAZIM BİÇİMLERİ.....	31
3.1. HİKÂYE FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI.....	31
3.1.1. Dede Korkut Hikâyeleri-Boğaç Han/ Kemal Bek	31
3.1.2.Halk Hikâyeleri / Ergun Sav	33
3.1.3. “Türk Efsaneleri” / Enver Behnan Şapolyo	39
3.1.4. “Türk Çocuklarına Ulusal Efsaneler Serisi” / Şerif Gürol ve Ferruh (Gökçe).....	44
3.2.TİYATRO FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI	51
3.2.1. Boğaç Han Destanı/ Rahmi Özen.....	51
3.2.2. Boğaç Han / Füzûzan Toprak	64
3.2.3. Dede Korkut/ Abay Dağlı	75
3.3. MASAL FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI.....	88
3.3.1. Dede Korkut Masalları/ Eflatun Cem Güney	88
3.3.2.Dede Korkut Masalları/Atilla Özkırmımlı	93
3.3.3. Dede Korkut Masalları- Boğaç Han/ Pencere Önü Yayıncılık	97

3.3.4. Dede Korkut Masalları/ Say Yayınları.....	99
3.4. ŞİİR FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI.....	101
3.4.1. Türk Milli Destanı- Oğuzlama/ Basri Gocul.....	101
3.4.2. Dede Korkut Destanı/ Yusuf Akgül.....	113
3.4.3. Altın Işık / Ziya Gökalp.....	122
3.4.4. Dedem Qorqud'un Dilinden Sazımın Sözü- I/ Buhud Karaçorlu Sehend.....	127
3.4.5. Dede Korkut'tan Boğaç Han ve Salur Kazan Destanları/ Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu.....	133
3.5. ROMAN FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI.....	142
3.5.1. Boğaç Han / Ufuk Tufan.....	142
3.5.2. Kazılık Dağı'nın Aslanı Boğaç Han / Atilla Dirim.....	147
3.6. ÇİZGİ FİLM FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI.....	155
3.6.1. Dede Korkut Hikâyeleri Çizgi Filmi.....	155
3.7. ÇİZGİ ROMAN FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI.....	158
3.7.1. Dede Korkut / Serdar Demircan.....	158
3.7.2. Dede Korkut Destanları- Boğaç Han / TEDEV Çocuk.....	159
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	165
EKLER.....	168
Ek 1: Dirse Han Oğlu Buğaç Han (Dresden Nüshası) Tam Metin.....	168
RESİMLER.....	178
ÖZ GEÇMİŞ.....	190

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Kemal Bek (Kapak Resmi).....	178
Resim 2. Ufuk Tufan (Kapak Resmi)	179
Resim 3. Eflatun Cem Güney	180
Resim 4. Atilla Dirim.....	181
Resim 5. Salih Demircan	182
Resim 6. Şerif Gürol-Feruh Gökçe	183
Resim 7. TRT Çocuk	184
Resim 8. Türk Eğitim Vakfı Yayınları	185
Resim 9. SAY Yayınları	186
Resim 10. Orhan Dündar	187
Resim 11. Atilla Özkırımlı.....	188
Resim 12. Hatice Gülensoy (Kapak Resmi)	189

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
ev.	Çeviren
Hz.	Hazırlayan
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
S.	Sayı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
ty.	Tarih yok
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kùltür Teşkilatı. (United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization)
vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Dedem Korkut Kitabı, Türk kültürel hafızasının ve değerler sisteminin edebî düzlemdeki en önemli temsillerinden biridir. Eserde yer alan kahraman tipolojisi, olay örgüsü ve kişiler arası ilişkiler ağı; epik, lirik ve didaktik unsurların iç içe geçtiği çok katmanlı bir anlatı yapısı ortaya koymaktadır. Anlatılar, coğrafi mekân, tarihsel arka plan ve toplumsal aktörler bakımından değerlendirildiğinde, geniş bir zaman ve mekân perspektifine yayılan dinamik bir yapı sergilemektedir. Günay'ın da belirttiği üzere, Dede Korkut hikâyelerinde tasvir edilen olaylar, sahneler, duygular ve tecrübeler; Türkçenin ifade gücü aracılığıyla zamanın perdelerini aralayarak kültürel sürekliliği sağlayan bir anlatı bütünlüğü içinde günümüze taşınmaktadır (Günay, 1998: 3).

Dedem Korkut Kitabı'nın Dresden nüshasında “mukaddime”den sonra yer alan ilk anlatı *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* anlatısıdır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han, *Dedem Korkut Kitabı* içerisindeki birçok kültürel ve sosyal unsuru bünyesinde barındıran zengin bir motif yapısına sahiptir. Anlatının merkezinde Boğaç Han yer alır. Boğaç Han, tüm yönleri ile gözlemlenir ve onun bir kahramana dönüşüm süreci, epik olaylar ve yer yer dramatik öğelerle birlikte sunulur. Anlatının olay örgüsü ve çatışmaları, Boğaç Han'ı hem çekirdek ailesiyle hem toplulukla kurduğu ilişkide kendini kanıtlayan, çevresini değiştiren bir karaktere dönüştürür. Boğaç Han'ın dualar ile dünyaya gelmesi, gücünü ve zekâsını kullanarak kahramanlığını herkese kanıtlaması sonucunda bir beyliğe sahip olması, yönetim süreci ve baba-oğul çatışması eser içerisinde Boğaç Han'ı fark edilir kılmaktadır.

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan anlatılar, yazıya geçirilmeden önce sözlü gelenek içerisinde farklı dönemlerde ve çeşitli icracılar aracılığıyla, varyantlaşarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu süreçte sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamları, metinlerin yeniden yazım pratiklerine zemin hazırlayan birbirini besleyen kültürel alanlar olarak işlev görmüştür. Sözlü kültürün yazılı kültüre sağladığı anlatı malzemesi ve biçimsel temel, elektronik kültür araçları sayesinde daha geniş kitlelere ulaşma imkânı kazanmıştır.

Sözlü gelenekte şekillenen kültürel unsurlarla yoğrulan halk edebiyatı metinleri, yazılı ortamda özgün ve estetik nitelikli edebî ürünlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Yeniden yazım stratejisini bilinçli biçimde kullanan yazarlar, geleneğe bağlı sözlü anlatıları metinlerinde yeniden kurgulayarak bu anlatıların taşıdığı kültürel sermayeyi çağdaş bağlamda üretken kılmış ve böylece kültürel sürekliliği temin etmişlerdir.

Bu bağlamda ortaya çıkan metinler, sözlü anlatımın göstergesel yapısından beslenerek kültürel anlam üretim süreçlerine dâhil olmuş; toplumsal belleği yansıtan ve sözlü gelenekten itibaren zamanla kalıplaşarak sembolik bir nitelik kazanan kültürel yaratmalar, halk kültürü kapsamında değerlendirilmiş (Çobanoğlu, 2002: 22) ve yazılı kültüre kaynaklık eden ortak bir ifade alanı oluşturmuştur.

Sözlü kültür ürünleri, oluşumu ve aktarımı ekseninde dinamik bir yapıya sahiptir. Başlangıçta belli anlatıcılar tarafından oluşturulup icra edilen bu ürünler zaman içerisinde anonim bir yapıya dönüşür ve bütüncül bir kültür aktarımı özelliği kazanır. Böylece kültürün dinamikliğine uyumlanarak kuşaktan kuşağa aktarılırlar. Bu çerçevede ortaya çıkan ürünler, döneme göre değişim ve dönüşüm geçirebilmektedir. Sözlü kültür ile başlayan bu yolculuk, yazılı kültür dairesi içinde oluşan metinlerde söylemlerarasılık ve metinlerarasılık yaklaşımlarının kullanılabilmesi için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Sözlü ürünler dâhilinde bir alıcı ve verici arasında sözel bir alışveriş gerçekleştiğinde sözcenin ana indirgenen ve belli bir sürede üretimi *söylemlerarasılık (Fr. interdiscursivité)*; sözlü ürünler metin haline geldiğinde ise söylemlerarasılık sürecinin bir sonucu olarak ise *metinlerarasılık (Fr. intertextualité)* ifadesi kullanılmaktadır (Aktulum, 2013: 21).

Metinlerarasılık, temelinde postmodernizm ve birçok disiplini içerisinde barındıran bir analiz yöntemidir. Bu yönetime göre her metin kendinden önceki metinlerle bağlantılıdır. Metin, bir sürecin ve etkileşimin oluşumudur. Bu yüzden bir metni bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Metinlerarasılık, “...ister edebî ister teknik hiçbir metnin dışı kapalı olmadığı görüşüyle edebî metin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçaları katılabileceğinin, böylece de dilin bütüncül bir deney (*unviversalexperiment*) olma niteliğinin ortaya konması” (Aytaç, 2003: 354) olarak tanımlanır. Metinlerarasılık kuramı 1960’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Kuramın öncüleri Mihail Bahtin, Roland Barthes ve Julia Kristeva’dır. Metinlerarasılık teriminin ilk kullanımı ise Julia Kristeva’ya aittir. Kristeva, postmodern temelde metnin başka metinlerle sürekli ilişki hâlinde ve kendinden önceki metinlerle çeşitli yönlerden benzerlik kurabileceğini ifade etmek için “metinlerarasılık” kavramını kullanır (Aktulum, 1999: 21).

Yenidenyazım süreci, alt metin ile ana metin arasındaki ilişkinin farklı düzey ve biçimlerde kurulmasıyla ortaya çıkan metinlerarası bir oluşumdur. Bu süreçte alt metin, ana metnin kurgusal ve biçimsel yapılanmasında belirleyici bir referans noktası işlevi görür;

karakter inşası, olay örgüsü ve anlatım teknikleri gibi yapısal unsurlar yeniden ele alınarak farklı perspektiflerden çözümlenir ve dönüştürülür.

Bir türün yenidenyazım pratiği içerisinde konumlanabilmesi, yalnızca içerik aktarımıyla değil, çok katmanlı anlam üretim süreçlerini içermesiyle mümkündür. Bu anlamlandırma sürecinde hem yazar hem de okur etkin bir rol üstlenir; yazar alt metni dönüştürerek yeni bir bağlama yerleştirirken, okur da metinlerarası göndermeleri çözümlyerek anlamı tamamlar. Dolayısıyla metinlerarasılık kuramı çerçevesinde değerlendirilen yenidenyazım, salt metin merkezli bir aktarım değil; üretim ve alımlama süreçlerini birlikte kapsayan dinamik bir etkileşim alanıdır. Aktulum'a göre metinlerarasılık, metinsel bir olgu/etki olmak yanında metnin göndergeselliğini etkileyen bir dizi dış etkenin (toplumsal, tarihsel, siyasal vb. koşullar) göz önünde bulundurulmasını da gerektirmektedir (Aktulum, 2018: 237). Yeniden yazım sürecinin oluşumunun sağlayan birçok neden vardır. Bu nedenlerden biri geçmiş ile bağlantıların kurulması ve aktarılmak istenen olgunun durağanlıktan devingen hale dönüştürülmesidir. Böylece toplumlar eski kimliklerini tekrar hatırlamak veya kazanmak için yeniden yaratım süreci içerisine girerler. Diğer bir neden ise bilinç dışı yapılan yaratımlardır. Yazar, yenidenyazımın oluşum sürecinde farkında olmadan bilgi birikiminden, yaşadığı toplumun olaylarından ya da kendisinde iz bırakan eserlerden yararlanabilir ya da sadece hedef kitleyi etkilemek çeşitli unsurlara metin içerisinde yer verebilir. Ancak bu çeşitlenmelerin metinlerarasılık incelemelerinde ortak noktası yaratılan her metnin neden fark etmeksizin oluşumunda kendinden önceki herangi bir metinle bir şekilde temas kurmasıdır.

Dedem Korkut Kitabı, pek çok yazar tarafından farklı türlerde yenidenyazım sürecine maruz kalmaktadır. Anlatıların dinamik yapısı ve tiyatral özellikleri de bir alt metnin birden çok formda farklı ana metinlere dönüşümüne rahatlıkla uyum sağlamaktadır. Bunun yanı sıra dönüşümler hem olay örgüsü hem de karakterler üzerinden gerçekleşebilmektedir.

Türk edebiyatı sahasında bu anlatıların popüler yayınlarda yer alan örneklerini inceleyerek metinlerarasılık kuramına göre yazar tarafından seçilen hikâyelerin analizlerinin de yer aldığı çalışmalardan biri Ergün Veren'e (2018) ait olan *Türkiye'de Popüler Yayınlarda Dede Korkut Kitabı*"adlı çalışmadır. Eserde 1916- 2015 yılları arasında yapılan çalışmalar istatistik alanının ölçme düzeyleri ve istatistiksel seri yöntemleri kullanılarak belirtilmiştir. Dedem Korkut Kitabı'nda yer alan *Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü* anlatısının

incelendiği ve örnek teşkil eden çalışma ise Ahmet Özgür Güvenç'in (2019) "*Halk Anlatılarının Yeniden Yazım Sürecinde Tepegöz (1923-2018)*" adlı çalışmasıdır. Eserde metinlerarasılık kuramı ve yöntemleri ile ana metin farklı tür örnekleri üzerinden ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Yenidenyazım süreçlerinde Dedem Korkut Kitabı'nda yer alan *Deli Dumrul* anlatısının metinlerarasılık bağlamında incelendiği bir diğer çalışma Sahra İpek Edis Aydoğan'a (2022) ait olan *Halk Anlatılarının Yeniden Yazım Sürecinde Deli Dumrul Boyu'* dur. Kitapta yer alan *Pay Püre Oğlu Bamsı Beyrek* anlatısı ise Şeyma Akelma (2024) tarafından *Halk Anlatılarının Yeniden Yazım Sürecinde Bamsı Beyrek* adıyla doktora tezi olarak çalışılmıştır.

Bu tezin amacı ise Dedem Korkut Kitabı'nda yer alan ve hikâyenin kahramanı olan Boğaç Han çevresinde gelişen anlatının sözlü kültür ortamından yazılı kültür ve ikincil sözlü kültür bağlamlarına geçiş sürecindeki yeniden yorumlanma biçimlerini incelemektir. Anlatının, üretildiği sözlü bağlamın ardından yazılı edebî türlere, ayrıca sinema, dizi örneklerinde olduğu görsel ve işitsel alanındaki türlere dönüşmesi, yalnızca biçimsel bir değişim değil; aynı zamanda anlam ve işlev düzeyinde bir yeniden yazım sürecini ifade eder. Bu dönüşüm, sözlü kültür metinlerinin iletişim ağları içinde kendini yenilemesi, dönüştürmesi ve güncel bağlama taşınması bakımından önem taşımaktadır.

Yukarıda belirtilen ve çalışmanın temelini oluşturan görüşler ışığında çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Tezin ilk bölümünde incelemeye kaynaklık eden metinlerarasılık kuramının tarihi, inceleme yöntemleri, folklor ve yenidenyazım ilişkisi ele alınmıştır. İlk bölümde metinlerarasılık kuramının ortaya çıkışı, beslendiği kaynaklar ve metinler üzerinden inceleme yöntemleri açıklanmıştır. Bu bölümün ikinci kısmında "yenidenyazım" kavramına yönelik açıklamalar ve yenidenyazım sürecinde oluşan değişim ve dönüşümlere yer verilmiştir. Bölümün son kısmında yer alan "Folklor ve Metinlerarasılık" kısmında ise sözlü, yazılı ve elektronik kültür arasında folklor metinlerinin çeşitlenme biçimleri aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde alt metin olarak alınan Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısı, Dedem Korkut Kitabı başlığı altında yer almaktadır. "Boğaç Han" alt başlığında anlatının seçilme nedeni, farklı çalışmalarda nasıl yer aldığı, kaynak teşkil ettiği unsurlar ve çeşitlenmeleri olay örgüsü temel alınarak incelenmiştir. Çalışmanın akademik bütünlüğünü bozmamak için Dresden nüshasında yer alan metin ekler kısmında yer almıştır. Böylece hikâyenin okur tarafından metne hızlıca ulaşabilmesi sağlanmıştır. İkinci alt başlıkta

anlamsal dönüşüme yol açan motifler, *Stith Thompsen'in Motif Index of Foklore* adlı eseri temel alınarak belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Boğaç Han anlatısının hikâye, tiyatro, masal, şiir, roman, çizgi film, çizgi roman türlerindeki dönüşümleri ve metinleri incelenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada, *Dedem Korkut Kitabı*'nda yer alan anlatıların günümüzde değerini nasıl koruyabildiği; yeniden yazım süreçlerinin hangi gerekçelerle ve ne ölçüde asıl metne bağlı kalarak gerçekleştirildiği metinlerarasılık kuramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yeniden yazımların hedef kitleye sunulmuş biçimi ile ortaya çıkan ana metin arasındaki ilişki, alt metin–ana metin etkileşimi bağlamında analiz edilmiştir.

Araştırmada temel yöntem olarak karşılaştırmalı yaklaşım benimsenmiş; incelenen alt metinler ile ana metin arasındaki yapısal, tematik ve anlamsal benzerlikler ve farklılıklar sistematik biçimde ortaya konmuştur. Çalışma nitel araştırma desenine dayanmaktadır. Bu doğrultuda literatür taraması yapılmış, elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İnceleme sürecinde metinler okunmuş; ilgili örnekler izlenmiş ve dinlenmiş; tüm veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Bulgular, araştırmacının değerlendirmeleri doğrultusunda yorumlayıcı bir perspektifle ele alınmıştır.

BÖLÜM I

1. METİNLERARASILIK

Metinlerarasılık kavramı geniş bir yelpazede farklı kuramcılar tarafından ele alınmıştır. Kavram, “metinlerarasılık” olarak ilk kez 1967 yılında Julia Kristeva tarafından kullanılmıştır. Julia Kristeva’nın ortaya koyduğu metinlerarasılık kavramı, her metnin kendinden önceki metinlerle kurduğu ilişkiler ağı içinde anlam kazandığını ileri sürer. Kristeva’ya göre metin, kapalı ve bağımsız bir yapı değil; alıntıların, göndermelerin ve dönüştürülmüş söylemlerin oluşturduğu bir “mozaik”tir. Bu bağlamda hiçbir metin bütünüyle özgün değildir; her metin başka metinlerin izlerini taşır ve onları yeniden üretir. Kristeva, metinlerarasılığı yalnızca biçimsel bir etkileşim olarak değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir yeniden konumlandırma süreci olarak değerlendirir. Ona göre metin, üretildiği tarihsel ve söylemsel bağlam içinde önceki söylemleri dönüştürerek yeni bir anlam alanı yaratır. Bu nedenle yeniden yazım süreçleri, alt metnin ana metin içinde yeniden düzenlenmesi, dönüştürülmesi ve farklı bir bağlamda yeniden işlevlendirilmesi olarak okunabilir. Kristeva’ya göre bir mit ile onun yirmi yüzyıl sonra yeniden şiirsel olarak canlandırılmış metnini aynı kategoriye koymamamak için ikinci bir aşamada metinler tipolojisi düzenlenebilir. Ona göre metin incelemesinin göstergeçözümün yetki alanına girdiğini söylemek anlamlı kılıgıların incelenmesini “gösterge” içine sıkıştırmak değil ana metni ayrıştırmak ve onun içerisinde yeni bir dışarı açmaktır. Bir başka ifadeyle “içi dışına çevrilebilir ve birleştirilebilir” bir alanların yeni uzamını açmaktır. (Kristeva’dan Rıfat, 2008: 243) Kristeva’nın bu ifadeleri, metinlerarasılığı yalnızca metinler arasındaki yüzeysel benzerlikler üzerinden değil, söylemsel ve yapısal düzeyde işleyen bir dönüşüm süreci olarak kavradığını göstermektedir. Bir mit ile onun yüzyıllar sonra şiirsel biçimde yeniden üretilmiş versiyonunu aynı kategoriye yerleştirmemek gerektiğini belirtmesi, metinlerin tarihsel ve söylemsel bağlamlarına göre farklı tipolojiler içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder. Bu yaklaşım, metinlerarasılığı homojen bir alan olarak değil, türsel ve işlevsel ayrımları gözetken dinamik bir sınıflandırma sistemi olarak ele alır. Kristeva’nın metin incelemesini gösterge çözümlemesinin yetki alanına yerleştirmesi ise, metni yalnızca kapalı bir anlam bütünü olarak değil, anlam üretim süreçlerinin kesişim noktası olarak görmesinden kaynaklanır. Burada “gösterge” kavramı indirgemeci bir çerçeve sunmaz; aksine metni ayrıştırarak onun içinde işleyen anlam katmanlarını görünür kılmayı amaçlar. Metni çözümlmek, onu parçalamak değil; içindeki ilişkiler ağını açığa çıkarmaktır. “İçi

dışına çevrilebilir ve birleştirilebilir alanların yeni uzamı” ifadesi, metnin sabit bir yapı değil; sınırları geçirgen, farklı söylemlerin kesiştiği ve yeniden örgütlendiği bir alan olduğunu vurgular. Böylece metin, hem kendi iç yapısında çoğul bir anlam alanı barındırır hem de dışarıdaki söylemlerle sürekli etkileşim hâindedir. Bu bakış açısı, özellikle yeniden yazım süreçlerinin incelenmesinde önemlidir; çünkü her yeniden yazım, alt metnin içeriğini dışa açar, dönüştürür ve yeni bir anlam uzamında yeniden kurar.

Metinlerarasılık kavramının gelişimine katkıda bulunan bir diğer isim ise Roland Barthes'dir. Barthes *Göstergebilimsel Serüven* isimli eserinde dünyada hiçkimsenin bir düşünceyi, bir inancı, bir yöntemi temsil edemeyeceğini, özellikle yazan birinin ise hiç temsil edemeyeceğini çünkü onun belli bir seçme sonucu benimsediği uygulamanın ne konuşma ne de yazma olduğunu, ortaya çıkanın yazı olduğunu belirtir. Ona göre yazı kişinin gerçeği değil de dilin geçreğidir. Bu nedenle yazı her zaman sözden daha ileriye gider. Kişinin kendi yazısından söz etmeye razı olması demek aynı bir başkasına, sözüne gereksinim duyduğunu söylemek anlamına da gelir (Barthes, 2012: 14-19). Barthes'ın bu yaklaşımı, metinlerarasılık düşüncesinin kuramsal zeminini güçlendiren temel kabullerden birine işaret eder: Yazı, öznenin bireysel hakikatini doğrudan temsil eden şeffaf bir araç değildir; aksine dilin kendi kuralları ve yapısallığı içinde işleyen özerk bir üretim alanıdır.

Barthes'ın “hiç kimsenin bir düşünceyi ya da inancı temsil edemeyeceği” yönündeki vurgusu, özellikle yazan öznenin merkezî konumunu sarsar. Yazı, yazarın niyetinin basit bir yansıması değildir; dilsel göstergelerin örgütlenmesiyle ortaya çıkan bir yapı olarak, yazarı aşan bir anlam üretim süreci doğurur. Bu nedenle ortaya çıkan şey “konuşma” ya da “kişisel ifade” değil, yazının kendisidir.

“Yazı kişinin gerçeği değil, dilin gerçeğidir” ifadesi, anlamın öznel bir iç dünyadan değil, dilsel sistemden kaynaklandığını ima eder. Bu bağlamda yazı, sözden daha ileri gider; çünkü söz çoğu zaman belirli bir bağlama ve konuşan özneye bağlıyken, yazı dolaşıma girer, çoğalır ve farklı okuma bağlamlarında yeniden anlamlandırılır. Böylece metin, tekil bir öznenin mülkiyetinden çıkar ve çoklu yorumlara açık bir alana dönüşür.

Barthes'ın, kişinin kendi yazısından söz edebilmesinin dahi bir başkasının sözüne ihtiyaç duymak anlamına geldiğini belirtmesi, metnin özünde ilişkisel bir yapı olduğunu gösterir. Her yazı, başka söylemlerle temas hâindedir; dil zaten başkalarının kullandığı bir sistemdir. Bu durum metinlerarasılığın temel ilkesini destekler. Hiçbir metin kendi başına,

kapalı ve özgün bir başlangıç noktası değildir; her metin başka metinlerin, söylemlerin ve dilsel kodların kesişiminde oluşur.

Dolayısıyla Barthes'ın yaklaşımı, yazarı merkezden uzaklaştırarak anlam üretimini metnin ve dilin yapısına yerleştirir. Bu perspektif, yeniden yazım süreçlerinin ve metinlerarası ilişkilerin incelenmesinde belirleyici bir kuramsal dayanak sunar. Barthes'a göre toplum bulanık her yerde, her kullanım kendisinin göstergesine dönüşür. Yağmurluk yağmura karşı korunmak için kullanılır; ama bu kullanım belirli bir hava durumunu belirten göstergedan ayrılamaz. Gösterge bir kez oluşuktan sonra toplum bunu yeniden işlevselleştirebilir, bundan bir kullanım nesnesi olarak söz edilebilir. Bir kürk manto sanki yalnız soğuktan korumaya yarıyormuş gibi işlem görür. Varolabilmek için ikinci bir dil gerektiren bu yinelenen işlevselleşme, birinci işlevselleşmeyle aynı değildir. Birinci işlevselleşme yalnızca ideal nitelikteyken yeniden sunulan işlev, yan anlam düzlemine bağlanan biim değiştirmiş bir ikinci anlamsal kuruluştan kaynaklanır (Barthes, 2012: 49)

Kubilay Aktulum ise metinlerarasılık kavramını, “*Her metin bir alıntılar mozaiği gibi oluşur, her metin kendi içinde başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür.*” (Aktulum, 2011: 9) biçiminde açıklar. Burada metinlerarasılık iki metin arasında oluşan taklit ya da aynı şekilde yapılan bir oluşum değil iki metin arasındaki alışverişin bir ürünüdür (Aktulum, 2011: 17). Metinlerarasılık, metinlerin birbirleri ile olan ilişkiler üzerine kuruludur. Bu metinler genelden özele doğru detaylı bir ayrıştırma ile incelenir. Metinlerin değişimleri, yazarların buna etkisi ve türlerdeki farklı formlara yapılan dönüştürmeler, kuramın birer yapı taşını oluşturmaktadır. Burada yazar ve yeniden yazımı gerçekleştirecek olan alt metin en önemli unsulardır. Yazarın yaptığı değişimlerin bilinçli olması, kültürel bağlılıkları, yeniden yazmasının nedenleri, metinle az ya da çok, bağlantıları önemlidir. Metnin kendinden önceki metinlerle ilişkisini ortaya koyarak bu ilişkinin boyutlarını açıklar (Aktulum 2011: 150). Metinlerarasılık, durağan değil tam aksine devinimsel bir süreçtir. Metin üzerinden yapılan değişimler metni dinamik kılmakta ve metinlerarasılığı da sürekli aktif halde tutmaktadır. Aktulum'un metinlerarasılık tanımı, Kristeva'dan devralınan “alıntılar mozaiği” düşüncesini sistematik ve yöntemsel bir çerçeveye oturtur. “Her metin başka bir metnin eritilmesi ve dönüşümüdür” ifadesi, metinlerarasılığı basit bir etkileşim ya da yüzeysel benzerlik olarak değil, yapısal bir dönüşüm süreci olarak konumlandırır. Burada önemli olan, iki metin arasındaki birebir örtüşme değil; metinler arasındaki alışverişin niteliği ve bu alışverişin yeni metinde nasıl yeniden örgütlendiğidir.

Aktulum'un vurguladığı “alışveriş” kavramı, taklit ya da tekrar kavramlarından bilinçli biçimde ayrılır. Metinlerarasılık, bir metnin başka bir metni aynen yinelemesi değil; onu dönüştürmesi, yeniden bağlamsallaştırması ve yeni bir anlam düzleminde üretmesidir. Dolayısıyla ortaya çıkan metin ne tamamen bağımsızdır ne de bütünüyle türevidir; iki metin arasındaki dinamik ilişkinin ürünüdür. Bu yaklaşımda yazarın rolü özellikle belirgindir. Yazar, alt metni bilinçli tercihlerle dönüştürür; kültürel bağlılıkları, ideolojik konumu ve estetik tercihleri bu süreci yönlendirir. Yeniden yazımın nedenleri, metinle kurulan mesafenin derecesi ve yapılan değişimlerin kapsamı, metinlerarasılığın analizinde temel parametreler hâline gelir. Böylece kuram, yalnızca metinler arasındaki ilişkiyi değil, bu ilişkinin üretim koşullarını da dikkate alır. Aktulum'un metinlerarasılığı devinimsel bir süreç olarak tanımlaması da önemlidir. Metinler sabit ve tamamlanmış yapılar değildir; her yeni okuma ve her yeni yeniden yazım, metni farklı bir bağlamda yeniden işlevlendirir. Bu durum, metni dinamik kılar ve metinlerarasılığı sürekli işleyen bir anlam üretim mekanizmasına dönüştürür. Dolayısıyla metinlerarasılık, geçmiş ile şimdi arasında kurulan canlı bir kültürel dolaşım alanıdır; metinler bu dolaşım içinde sürekli yeniden şekillenir.

1.1. METİNLERARASILIĞIN TEMEL KAVRAMLARI

1.1.1. Alt Metin

Alt metin, ana metinlerin oluşumunu sağlayan temel yapıdır. Yeniden yazım süreci, alt metine bağlı olarak çeşitlenen ana metinlerden oluşmaktadır (Aktulum 2011: 417). Metinlerde meydana gelen anlamsal ve biçimsel dönüşümler her biri yeni biri form olan ana metinleri oluşturur.

1.1.2. Ana Metin

Ana metin, alt metnin tekrar kurgulanıp yeniden yazım haline dönüşmesidir (Aktulum 2011: 417). Bu dönüşüm sırasında değişimler yaşanabilir ve alt metin aynı edebi tür üzerinden devam etmeyebilir. Farklı yazarlar tarafından farklı formlar haline getirilebilir. Örneğin, masal türünde yazılan bir alt metin, yeniden yazım sürecinde çizgi romana ya da sinema filmine çevrilebilir.

1.1.3. Anlamsal Dönüşüm

Anlamsal dönüşüm, alt metnin anlamında yapılan temaya veya ana düşünceye bağlı olarak yaşanan dönüşümdür. Anlamsal dönüşümler; *öyküsel(içeriksel) dönüşüm* ve *edimsel dönüşüm* olmak üzere ikiye ayrılır. *Öyküsel dönüşümde*, içerik değişiminin yer aldığı

eylemlerin farklılaşmasına yönelik dönüşüm olarak ifade edilirken *edimsel dönüşümde* olaylara dâhil olarak yer alan nesne ve araçların değişimi söz konusudur. *İçeriksel(öyküsel) dönüşüm*, *el öyküsel* ve *benöyküsel* olarak da ikiye ayrılır. Ana metin ve alt metin arasında temaya bağlı benzerlikler ve ayrılıkların yer alıyorsa *elöyküsel dönüşüm*, alt metin üzerinden oluşturulan ana metinde yazarın kendi temasını işlemesine ise *benöyküsel dönüşüm* denir (Aktulum, 2007: 147).

Anlamsal dönüşüm, motifsel(örgesel) ve değersel dönüşüm yöntemleri ile uygulanır. Motifsel dönüşümde alt metin- ana metin ilişkisi içerisinde bir motifin yerine başa bir motif kullanılmasıdır. (Güvenç, 2019: 40). Değersel dönüşümde ise alt metinde yer alan değer sisteminin ana metinde olumlu ya da olumsuz yönde değişikliğe uğraması ya da tamamıyla yok edilmesi anlamına gelir.

1.1.4. Biçimsel Dönüşüm

Biçimsel dönüşümler, alt metin ve ana metin arasında yenidenyazımda meydana gelen şekil ve dış görünüşte yapılan dönüşümlerdir. Ana metin oluşturulurken alt metinle aynı şekilsel bağ bulunmayabilir. Bu durumda farklı türde ana metinlerin oluşumunu sağlamaktadır.

Çeviri, bir biçimsel dönüşümdür. Farklı diller arasında yapılan çeviri ile içeriğe nazaran biçimsel özellikler değişime uğrar. Bir dilden farklı bir dile yapılan çevirinin tamamının aynı olması da beklenemez ancak çeviri sırasında dilin gramer ve anlam yapısında dikkat edilir. (Güvenç, 2019: 38)

1.1.5. Koşuklaştırma

Düzyazı biçiminde yazılmış bir metni dizeler halinde yeniden yazma yöntemidir (Aktulum, 2011: 143). Alt metnin ana metin dönüşümünde nesrin nazma dönüşümü olan bu yöntemde ana metin dizeler halinde yer alır. Örneğin, bu çalışmada da incelenen Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'na ait *Dede Korkut'tan Boğaç Han ve Salur Kazan Destanları* adlı eserinde nesirden nazıma bir aktarım söz konusudur.

1.1.6. Düzyazılaştırma

Koşuklaştırma dönüşümünün tersi olarak ele alınabilir. Nazım şeklinde ya da nazım-nesir karışık şekilde var olan alt metnin ana metinde tamamen nesre dönüştürülmesidir. Çalışmada masal ve efsane alanlarında 'Boğaç Han' anlatısına dair incelenen eserler bu

alana örnek gösterilebilir. Enver Behnan Şapolyo'nun *Türk Efsaneleri* adlı eserinde Boğaç Han anlatısında alt metinde yer alan soylamaların bazıları düzyazı şeklinde aktarılmıştır.

1.1.7. Kesip-Çıkarma (İndirgeme)

Alt metinde yer alan bölümlerin yazar tarafından ana metinde yer verilmemesidir. Bu durum yenidenyazımda bütünlük sağlayabilme ya da yazarın fazlalık gördüğü yerleri eserinde yer vermemesi kaynaklı olarak gerçekleştirilmektedir. Alt metinde birden fazla olay örgüsünün ya da akışta yer alan önemli kısımların çıkartılması da ana metinde anlam bütünlüğünün bozulmasına yol açabilir. Çalışmada incelenen TRT Çocuk tarafından yayınlanan *Dede Korkut Hikâyeleri* adlı çizgi film bu alana örnek olarak gösterilebilir. Boğaç Han karakterinin orijinal metinde babası ile yaşadığı olaylar (babasının Boğaç Han'ı kırk namerdin dolduruşlarına gelerek av sırasında ok ile vurması, Boğaç'ın Hızır ve annesinin yardımı ile iyileşmesi, daha sonra kırk namerdin esir aldığı babasını kurtarmak için yola çıkması) yer almamaktadır. Burada yapılan yenidenyazımda hedef kitle düşünüldüğünde bu kısımların çocuklara yönelik olmadığı ya da aktarılmak istenen düşüncelere yer verildiği için kesme-çıkarma işlemi yapıldığı muhtemeldir.

1.1.8. Genişletme

Kesip-çıkarma yönteminin tersi bir durumdur. Alt metne eklenen parçalar ile yenidenyazım oluşturulur (Aktulum, 2011: 434). Yazar, ana metni daha katmanlı hale getirmek için şahıs ve olaylar ekleyebilir olay örgüsünü genişleterek eserini daha hacimli hale getirebilir. Hikâye ve romanların senaryolaştırıp olay örgüsü ve şahıslar eklenerek tiyatroya ya da sinema alanlarına dönüştürülmesi genişletme yöntemine örnek olarak gösterilebilir. Çalışmada incelenen Ufuk Tufan'a ait olan *Boğaç Han* adlı roman türü bu alana örnek olarak gösterilebilir. Yenidenyazımda alt metinden farklı olarak karakterler ve olay örgüsü eklenmiştir.

1.1.9. Kipsel Dönüşüm

Alt metinden ana metine geçişte kiplerde meydana gelen değişimdir. Genellikle bir romanın sinemaya uyarlanması sırasında meydana gelen değişiklikler, kipsel dönüşüm başlığı altında ele alınır (Aktulum, 2007: 146). Bu uyarlamalar ana metnin türüne göre değişiklik gösterir.

1.1.10. Vezin Dönüşümü

Alt metinde yer alan veznin, yeni bir vezne çevrilmesidir. Örneğin, 15'li hece ölçüsüyle yazılmış nazım kısımlarını 8'li hece ölçüne çevirerek yeniden yazımı vezin dönüşümüne örnektir.

1.1.11. Düşünyapıbirim

Düşünyapıbirim, "*Kristeva'nın bir metin gibi gördüğü tarihsel ve toplumsal bağlamın metinsel bir buluşma yeri olan yapıtta nasıl yer aldığını okumaya yönelik olanak sağlar.*" (Aktulum, 2011: 431) Yukarıda da belirtildiği gibi yeniden yazım sürecinde yazar alt metinden ana metine doğru ilerleyen süreçte yaşadığı ya da daha öncesinde etkisinde kaldığı toplumsal ya da kişisel problemleri ve ideolojik yaklaşımları eserine yansıtabilir. Burada yazarın "düşüncelerini" aktarması metinlerarasılık incelemelerinde düşünyapıbirim olarak tanımlanmaktadır.

1.1.12. Göstergelerarasılık

Göstergelerarasılıkta, *bir sanat biçimce bir başka sanat biçiminden alınan bir unsur yeni bir sanat biçimi içerisinde yeni bir anlam ya da değerle donatılır* (Aktulum, 2011: 438). Örneğin bu çalışmada incelenen Boğaç Han anlatısının çizgi film olarak yayınlanması da göstergelerarasılık kapsamına girmektedir.

1.1.13. Gizli Alıntı

İki metin arasında yapılan bir alıntıda eğer metin tamamen alınıyorsa italik, yazarın kendi cümlelerini de dâhil ederek aktarılıyorsa düz şekilde yazılarak cümle bitiminde parantez için kaynak alınan kişinin ismi yer almalıdır. Ancak metinden alıntı yapılmasına rağmen yazıya geçiren kişi tarafından herhangi bir kaynak belirtilmeden yazılıyorsa bu gizli alıntı kapsamına girmektedir. Bu durum bir nevi kişinin başkalarına ait düşüncelerini kendisi ifade ediyormuş gibi yansıtması anlamına gelmektedir (Güvenç, 2019: 31)

1.1.14. Anıştırma

Yazar tarafından, aktarılmak istenen şeyin üstü kapalı bir şekilde kast edilmesidir. Yani bir nevi üzeri örtülü bir şekilde aktarılmasıdır. "*Anıştırmanın kavranması, dolaylı bir şekilde verilen ipucunun algılanmasıyla olur. Bu da kişinin kültürel birikimine, okuma geçmişine ve söz konusu birikimiyle ima edilen şey arasında bağ kurabilme yeteneğine bağlıdır*" (Güvenç, 2019: 32).

1.1.15. Yansılama/ Parodi

“Bir metnin gülünçleştirilmesi veya komik hale getirilmesi tekniğidir” (Güvenç, 2019: 32). Metinlerarasılıkta geniş bir yelpazede kullanılan bir yöntemdir. Özellikler sinema ve sahne alanlarında ana metinlerde biçimsel olarak karakterler aynı kalsa da asıl değişim anlamsal dönüşüm olarak gerçekleşmektedir.

1.1.16. Uyarılama

Uyarlamada, türler arasında meydana gelen değişiklik söz konusudur. Alt metinden ana metine geçişte anlamsal ve biçimsel dönüşümler gerçekleşmektedir. (Aktulum, 2011: 475) Geçmişten günümüze geniş yer bulan halk hikâyelerimizin sinema filmi türünde sergilenmesi bir uyarılama örneğidir.

1.2. YENİDEN YAZIM

Bir metin yazarı, yazma serüvenine başlamadan önce gözlemlerde bulunur. Konusu tasarlanan ya da henüz tasarlanmayan süreç içerisinde geçmiş yazılardan veya çevresindeki gözlemlerinden yararlanabilir. Yazarın oluşturduğu bu metin, farklı durumlar çerçevesinde daha önce oluşturulan bazı metinler içerisinde ilişki içerisinde olabilir. Yazar, kendine özgülüğü kullandığı yerler kadar bağlarını koparamadığı metinlerde elde edebilir.

Yazar, yeni bir metin yazmak yerine var olan bir metnin değişim ve dönüşümünü yapmak isteyebilir. Bu süreç bir yeniden yazım sürecidir. Yeniden yazım, *hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi* olarak tanımlanabilir (Aktulum, 1999: 236).

Yeniden yazım süreci, alt metin ve ana metin ilişkisi içerisinde halk anlatılarının farklı formlarda ortaya çıkışıdır. Bu süreç metne bağlı kalarak metin içerisinde yer alan karakterlere, olay örgüsüne, anlatış biçimine farklı açılardan bakmamızı sağlar ve bize farklı sunumlar ortaya çıkarır. Bir anlatının yeniden yazım sürecine girmesi için birçok özelliği barındırması gerekmektedir. Çünkü birden fazla özelliğin oluşturduğu bu zenginlikler yeniden yazım sürecinin farklı alanlarda kullanılmasını sağlar. Yeniden yazım sürecine girecek olan metnin toplum tarafından dikkat çeken ve benimsenen taraflarının bulunması gerekir. Bu benimseyiş aslında toplumun kendi izlerini görmesi ile ilişkilendirilebilir. Öyle ki günümüzde çeşitli reklam filmlerinde, senaryolarda, tiyatrodaki ve daha birçok alanda geçmiş yaşantılara ve kültürlere dayanarak alanında birçok yazar yeni formlar ortaya çıkarmaktadır. Buradaki temel amaç eserin hitap ettiği kitlenin kültürel izlerine dokunmak

ve onları etkileyip dikkatlerini çekmektir. Toplumun bu yöndeki eğilimleri ise yeniden yazım süreçlerini oldukça etkilemektedir ve oluşumuna katkı sağlamaktadır.

Bu yansıtmanın amacı toplumun kolektif belleğini harekete geçirmek topluluğun temel dinamiklerinin unutulmasına engel olmaktır. Bir başka ifadeyle gelenek ve göreneklerin, kültürlerin birçok formda ana tema olarak işlenmesi söz konusu bu işlevi sağlamaktadır. Geçmiş dönemlerde sürdürülen göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçiş, avcılık- toplayıcılık aşamasından tarım toplumuna evrilişteki süreç yeniden yazım şekilleri ile topluma aktarılmaktadır. Yeniden yazım sürecinde yazar açısından bakıldığında bilinç dışı yaratımlar da bulunabilir. Yazar aslında farkında olmadan alt metinden yararlanabilir. Bu durum metinlerarasılıkta yer alan etkileşime farklı açıdan bakılmasını sağlar. Örneğin, sürekli bilim kurgu kitapları ya da filmleri izleyen bir yazarın eserlerinde kullanacağı jargon farkında olmadan bu alandaki çalışmaların ve yazarların yansımalarını taşıyabilir. Bilinçli bir oluşum yerine bilinç dışı birikimlerinden yararlanarak oluşturabilir. Bu farklı açılar, aslında metinlerarasılık kuramının ne kadar farklı şekillerde oluşabileceğini göstermektedir.

1.3. FOLKLOR VE METİNLERARASILIK

Metinlerarasılık temelinde, bir eserin oluşumunda yazarın belirlediği eserlere göndermede bulunma ya da tamamıyla o eserlerden yeni bir ürün meydana getirmesi yer almaktadır. Nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelen sözlü, yazılı ve elektronik metinlerde bu eserler temel alınmaktadır. Sözlü, yazılı ya da elektronik kültür yolu ile gelen metinler ait olduğu dönemim izlerini taşır. Bu izler, folklorik türlerde ve ideolojik görüşlerle dönemin bağlamından etkilenerek oluşturulan yeniyazımda baskın olarak yer alır. Aynı zamanda eserlerde kendine has olarak bulunan folklorik unsurların kullanımı yaşanan dönemdeki sosyal örgütlenme ilişkilerini ve kültürel yapıyı yansıtabilir. Metinlerarasılık kuramı da metinlerde geleneksel türlerin veya performansların modern anlatılarda kazandığı yeni biçimlerin irdelenebileceği kuramsal alanlardan birisidir. Örneğin Dedem Korkut Kitabı'ndan bir hikâyenin bir mizah metni olan karikatür türü içinde yer alışı folklorik türlerin kendilerine açtıkları yeni alanları örneklemesi açısından dikkat çekicidir Sözlü kültür ürünleri anlatıcının belleğinde yer aldığı kadarıyla aktarılırken sonraki aktarımlarda varyantlaşmalar gözlenebilir. Bu durum da orijinal metnin tespitini zorlaştırarak metinlerarası ilişkilerin tespitini ve tahlilini olumsuz yönde etkiler:

“Sözlü edebiyatta yazılı edebiyattaki yenidenyazma kullanımlarından ayrı olarak, kendisinden yola çıkarak bir başka metnin göndergesinin (ana-metin) somut nesnesi kavranamaz özelliğindedir. Yalnızca işitmeye kavrama dışında,

sırf sözceleme öznesinin, icracının belleğinde bulunmasından dolayı gönderge metnin somut, elle tutulur ayrı bir biçimde ele alınabilme özelliği bulunmaz, dolayısıyla kendisinden yola çıkarak üretilen bir başka metnin metinlerarasılık/söylemlerarasılık çerçevesinde değerlendirilmesi olasılığı ortadan kalkar.” (Aktulum, 2014: 44).

Aktulum'un bu değerlendirmesi, sözlü kültür ile yazılı kültür arasındaki ontolojik farkı metinlerarasılık bağlamında tartışmaktadır. Yazılı edebiyatta yeniden yazım, somut ve sabit bir “ana metin” üzerinden gerçekleşir. Bu ana metin fiziksel olarak erişilebilir, alıntılanabilir ve karşılaştırılabilir bir varlığa sahiptir. Dolayısıyla metinlerarası ilişkiler, iki somut metin arasında izlenebilir göstergeler üzerinden analiz edilebilir. Oysa sözlü edebiyatta durum farklıdır. Sözlü kültürde anlatı, belirli bir icracının belleğinde yaşayan, performans anında yeniden üretilen ve her icrada değişime açık olan bir yapıdır. Bu nedenle sözlü anlatının “ana metni” sabit, yazılı ve nesnel bir referans metin değildir. Gönderge metin, elle tutulur bir belge olarak değil; hafızada, performansta ve bağlamda varlık gösterir. Bu durum, sözlü gelenekten türeyen bir anlatıyı klasik anlamda metinlerarasılık çerçevesinde değerlendirmeyi güçleştirir. Aktulum'un işaret ettiği temel nokta, metinlerarasılığın çoğu zaman yazılı metinler arasındaki ilişkiler için geliştirilmiş bir kuramsal araç olmasıdır. Sözlü kültürde ise ilişki, metinler arası değil; daha çok söylemler arası, performanslar arası ve varyantlar arası bir düzlemde gerçekleşir. Bu nedenle sözlü anlatıdan türeyen yeni bir metni değerlendirirken, sabit bir alt metin–ana metin karşılaştırmasından ziyade, dolaşımdaki anlatı çekirdeğinin dönüşümünü incelemek gerekir. Dolayısıyla Aktulum'un bu görüşü, sözlü kültür ürünlerinin analizinde metinlerarasılık kavramının doğrudan ve mekanik biçimde uygulanamayacağını; bunun yerine performans, bellek ve varyant kavramlarını da içeren daha esnek bir kuramsal çerçevenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Dede Korkut anlatıları özelinde bir değerlendirme yapılırsa metinlerin yeniden üretim süreçlerini incelerken, bellek, performans ve bağlam eksenli bir yaklaşımın gerekliliği açıktır.

Folklorik türler durağan halden soyutlanarak gönderge haline gelir ve göstergeleşir. Çünkü metin haline gelen folklorik unsurlar göstergedir ve bir folklorbirim değeri taşımaktadır. Bu durum ulusal kimliği belirten ve kalıplaşmış bir bilgi türünü içeren söz ve söylem ilişkisine aittir (Aktulum, 2013: 11). Folklorik unsurların metinlerarasılık yöntemiyle incelenmesi ile oluşan iki metin arasında değişimler ve dönüşümler meydana gelmektedir. Aktulum'dan aktarılırsa, folklorik bir ürün değişik türler, metinler, kültürlerle söyleştiğinden, yalnızca motifler ve belli izlekler üzerinde yoğunlaşan klasik folklor

çalışmalarının ötesine geçilir. Metinlerarası söyleşi önceki sözcelere bir yanıt ya da karşı-öneri çıkarılarak başlatılır; bu da anımsattığımız gibi, kalıplaşmış motifler üzerinde yoğunlaşan yaklaşımın ötesine geçen bir sürecin önünü aralar.” (Aktulum 2015: 13) Buradan hareketle folklorik ürünün, yalnızca ait olduğu gelenek içinde değil; farklı türler, metinler ve kültürel bağlamlarla sürekli bir etkileşim hâlinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu etkileşim durumu, folklor ürünlerinin yalnızca motif ve izlek katalogları üzerinden incelenmesini yetersiz kılar. Klasik folklor çalışmalarında yaygın olan motif merkezli yaklaşım, anlatıların dinamik yapısını ve dönüşüm süreçlerini açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Metinlerarası söyleşi ise folklorik ürünü durağan bir yapı olarak değil, önceki sözcelere verilen bir yanıt ya da onlara karşı geliştirilen yeni bir öneri olarak ele alır. Bu bağlamda her yeni anlatı, kendisinden önce üretilmiş anlatılarla bilinçli ya da bilinçdışı bir diyalog kurar. Böylece folklorik ürün, yalnızca tekrar eden motiflerin taşıyıcısı değil; önceki anlatıları dönüştüren, yorumlayan ve kimi zaman onlara itiraz eden bir anlam üretim alanına dönüşür. Aktulum’un vurguladığı bu yaklaşım, folklor ürünlerinin yeniden üretim, yeniden yorumlama ve bağlamsal dönüşüm süreçlerini görünür kılar. Metinlerarası söyleşi sayesinde, folklorik anlatılar arasındaki ilişki yalnızca “benzerlik” düzeyinde değil; anlam, tavır ve ideolojik yönelim düzeyinde de okunabilir hâle gelir. Böylece folklor incelemeleri, kalıplaşmış motifler üzerinden yapılan sınıflandırmaların ötesine geçerek, anlatıların kültürel, tarihsel ve söylemsel dönüşümlerini açıklayabilecek daha kapsayıcı bir çerçeveye kavuşur. Bu yorum, özellikle Dede Korkut, destanlar ve halk hikâyeleri gibi anlatıların modern edebiyat, sinema veya tiyatrodaki yeniden yazım süreçlerinin incelenmesinde, metinlerarasılık ve söylemlerarasılık kuramlarının neden vazgeçilmez olduğunu ortaya koymaktadır.

Folklor ve gelenek ilişkisinde devingenlik, yenidenyazma sürecinde anlamsal dönüşüm meydana getirir. Bu süreçte dizisel ve dizimsel olarak iki süreç ortaya çıkar. Dilbilimsel bağlamda bakıldığında geleneğin aktarılması dizimsel, geleneğin anlamsal dönüşümü de dizisel düzlem ile ilişkilidir. Bu değişim ve dönüşümlerin geleneğin yeniden yorumlanmasında önemi büyüktür. Yazar, tarafından yeniden kaleme alınarak aktarılan bu ürünler okuyucunun farkındalığına katkı sağlar ve gelenekselin taşınmasında aktif rol oynar ve sürece dâhil olur. Folklor de bağlamında metinlerarası yöntemin geleneksel unsurları daha çok kurgusal bağlamda dönüştürülerek yeniden kullanımını sağlayan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktulum, 2013: 18).

Metinlerarası yöntem ile folklorik unsurların ele alınması farklı türlerin oluşmasının yolunu açmıştır. Ele alınan metinler aynı türden ziyade farklı hedef kitlelere farklı yazınsal türler olarak hitap etmeye başlamıştır. Ahmet Özgür Güvenç bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Metinlerarası ilişkilerin tespit edilmesiyle birlikte yapıtlarda yer alan halk bilgisi ürünlerine dikkat çekilmiş ve bu ürünlerin sadece edebi alanda değil tüm sanat dallarındaki işlek kullanımları gözler önüne serilmiştir. Diğer taraftan herhangi bir yapıtta bulunan alıntı, anıştırma, gönderme vb. tekniklerle yapıtın içine yerleşmiş halk bilgisi unsurlarının farkına varılması da ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü yapıt, içinde barındırdığı veya içinde olduğu diğer metinlerin farkına varılmasıyla bütünlük kazanır ve anlamlı hale gelir.” (Güvenç, 2019:45)

Güvenç’in yorumundan hareketle metinlerarasılığın özellikle halk bilgisi ürünlerinin görünür kılınmasındaki işlevi dikkat çekicidir. Metinlerarası ilişkilerin tespiti, bir yapıtın yalnızca kendi iç estetiğiyle değil, beslendiği kültürel kaynaklarla birlikte okunmasını sağlar. Böylece masal, destan, efsane, atasözü, deyim, mitolojik motif gibi halk bilgisi unsurları, modern ya da farklı türlerdeki yapıtlar içinde yeniden işlev kazanmış hâllerleriyle analiz edilebilir. Alıntı, anıştırma ve gönderme gibi teknikler, halk kültürü unsurlarının metin içine yerleştirilme biçimleridir. Ancak bu unsurlar çoğu zaman örtük biçimde bulunur; açıkça belirtilmez. Dolayısıyla metinlerarası çözümleme, metnin yüzeyinde görünmeyen kültürel katmanları açığa çıkarır. Bu durum, eserin yalnızca bireysel bir yaratı olarak değil, kolektif kültürel belleğin devamı olarak değerlendirilmesine imkân tanır. Güvenç’in “yapıtın bütünlük kazanması” vurgusu özellikle önemlidir. Bir metin, içinde barındırdığı diğer metinlerin ve kültürel referansların fark edilmesiyle daha derin bir anlam boyutu kazanır. Okuyucu bu ilişkileri çözdükçe, metnin çok katmanlı yapısı ortaya çıkar; anlam sabit ve tek boyutlu olmaktan çıkar, zenginleşir. Bu bakış açısı, halk bilgisi ürünlerinin yalnızca folklorik ya da tarihsel kalıntılar olmadığını; çağdaş sanat ve edebiyat üretimlerinde etkin biçimde dolaşımda olan canlı unsurlar olduğunu gösterir. Metinlerarasılık, bu dolaşımı görünür kılan bir yöntem olarak, kültürel süreklilik ile sanatsal yenilik arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir kuramsal araç sunar. Buradan hareketle metinlerarası ilişkilerin tespiti sayesinde, edebî eserlerde yer alan halk bilgisi unsurlarının yalnızca edebiyatla sınırlı kalmadığı; farklı sanat dallarında da etkin biçimde kullanıldığı ortaya konulduğu söylenebilir. Ayrıca alıntı, anıştırma ve gönderme gibi tekniklerle metne yerleşmiş folklorik öğelerin fark edilmesi, eserin anlam dünyasının derinlikli biçimde kavranması açısından önemlidir. Böylece bir

yapıt, ancak içinde taşıdığı ya da ilişki kurduğu diğer metinlerle birlikte değerlendirildiğinde bütünlük kazanır ve çok katmanlı anlam yapısı açığa çıkar.

BÖLÜM II

2. DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN ANLATISININ ALT METNİ

2.1. DEDEM KORKUT KİTABI

Dedem Korkut Kitabı, Oğuz Türklerinin sözlü anlatı geleneğinden yazıya geçirilmiş en önemli destanî anlatı külliyatlarından biridir. Eser, Oğuz toplumunun sosyal yapısını, inanç dünyasını, savaş ve kahramanlık anlayışını, aile ve töre sistemini yansıtan on iki (klasik nüshalara göre) boydan oluşur. Anlatıların merkezinde Oğuz beyleri ve onların kahramanlık serüvenleri yer alırken, anlatılar Dede Korkut'un bilge ve yönlendirici figürü etrafında çerçevelenir. Metin, sözlü kültür ortamında oluşmuş; ancak yazıya geçirildiği dönemde İslamî unsurlarla yeniden şekillenmiştir. Bu yönüyle eser, İslam öncesi Türk kültürü ile İslamî dönem kültür unsurlarının birlikte izlenebildiği geçiş niteliğinde bir yapı sunar. Dil ve üslup bakımından hem nazım hem nesir özellikleri taşır; bu durum, sözlü icra geleneğinin izlerini açık biçimde gösterir.

Dedem Korkut Kitabı içinde kabul edilen iki klasik nüsha Dresden ve Vatikan Nüshalarıdır. Son yıllarda yapılan arşiv ve yazma eser araştırmaları, *Dedem Korkut* metin geleneğine dair yeni veriler ortaya koymuştur. İran'ın Türkmen Sahra bölgesinde (Gonbad-ı Kavus çevresi) tespit edilen bu nüsha, bilim dünyasında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu metin, klasik Dresden ve Vatikan nüshalarında yer almayan bazı anlatı parçalarını içermektedir. Bu nüsha, eserin yalnızca Anadolu ve Azerbaycan sahasında değil, daha geniş bir Oğuz coğrafyasında dolaşımında olduğunu göstermektedir. Yeni nüshaların ortaya çıkışı, *Dedem Korkut Kitabı*'nın kapalı ve tamamlanmış bir metin olmadığını; aksine dinamik, dolaşım hâlinde ve varyant üretmeye açık bir anlatı geleneğinin ürünü olduğunu göstermektedir. Bu durum, eserin metinlerarasılık, yeniden yazım ve sözlü-yazılı kültür ilişkisi bağlamında yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Dolayısıyla *Dedem Korkut*, yalnızca tarihsel bir destan metni değil; farklı dönemlerde, farklı coğrafyalarda yeniden üretilmiş, dönüştürülmüş ve güncellenmiş yaşayan bir kültürel metinler bütünüdür. Dedem Korkut kitabı üzerine birçok çalışma yer almaktadır. Ancak bu çalışmanın konusu eserin bütünsel bir incelemesi olmadığı için bu bölümde eser üzerinde yürütülen araştırmalara yer verilememiştir.¹

¹ Dedem Korkut Kitabı üzerine yapılan araştırmalarla ilgili detaylı okuma için bkz: Özçelik, Sadettin, *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar, Dizin Metin*, Ankara: Gazi,2005; Türkmen Fikret ve Pehlivan Gürol, *Dünyada Dede Korkut Araştırmaları*, İstanbul: Ötüken, 2021; Duymaz, Ali. *Kolca Kopuzdan Kılca Kaleme Dedem*

2.1.1. Boğaç Han

Dedem Korkut Kitabı'nın Dresden nüshasında “mukaddime”den sonra gelen ilk anlatı Dirse Han Oğlu Boğaç Han'dır. “Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısının ana kahramanı hikâyenin başlığında da yer alan Boğaç Han'dır. Boğaç Han, Dede Korkut Kitabı'nda, Dede Korkut'un bizzat gelip ad verdiği üç kahramandan (Boğaç Han, Bamsı Beyrek, Basat) biridir (Eyüboğlu, 2019: 289). Aynı zamanda Dede Korkut Kitabı'nda Buğaç Beg, Buğaç Han olarak; Türkmen varyantlarında ise Buğaç Beğ, Buğaç Han olarak ismi yer almaktadır. Burada hikâyeyi ana hatlarıyla hatırlamak uygun olacaktır. *Dedem Korkut Kitabı*'nın ilk boyu olan Dirse Han Oğlu Boğaç Han, baba-oğul ilişkisi, kahramanlık, sınanma ve yeniden doğuş temaları etrafında şekillenen bir anlatıdır. Dirse Han ile eşi uzun süre çocuk sahibi olamaz. Oğuz beylerinin düzenlediği bir toyda, çocuğu olmayanların aşağılanması üzerine Dirse Han büyük bir üzüntü yaşar. Bunun üzerine eşiyile birlikte hayır ve kurbanlar adar, dua ederler. Bu niyazın ardından bir oğulları olur. Çocuk, henüz adı konulmamış şekilde büyümeye başlar. Oğuz beylerinin toyunda azgın bir boğa ortaya çıkar ve kimse onu alt edemez. Dirse Han'ın oğlu boğayla mücadele eder ve onu öldürür. Bu kahramanlık üzerine Dede Korkut gelerek çocuğa “Boğaç” adını verir. Böylece ad alma, yani toplumsal kimlik kazanma gerçekleşir. Boğaç Han artık Oğuz toplumu içinde tanınmış bir yiğittir. Boğaç Han'ın başarısı bazı beylerde kıskançlık uyandırır. Onlar Dirse Han'a, oğlunun ileride kendisine karşı geleceğini söyleyerek fitne çıkarırlar. Dirse Han bu sözlere inanır ve oğluna karşı kuşku duymaya başlar. Bir av sırasında Dirse Han, oğlunu hedef alarak ok atar ve onu ağır yaralar. Boğaç Han ölüme terk edilir. Boğaç Han'ın annesi oğlunun başına geleni öğrenir ve onu aramaya çıkar. Boğaç Han yaralı hâlde bulunur. Anlatıda Hızır figürü ortaya çıkar; Boğaç Han'a yardım eder ve iyileşmesine vesile olur. Bu sırada Dirse Han, kışkırtıcı beyler tarafından esir alınır. İyileşen Boğaç Han, babasını kurtarır ve ona bağlılığını gösterir. Böylece babaoğul arasındaki yanlış anlama giderilir; aile ve toplumsal düzen yeniden kurulur.

Ahmet Bican Ercilasun, Çin kaynaklarında geçen Hun hükümdarları Tuman ile oğlu Motun; Camiu't-Tevarih ve Şecere-i Terakime'de yer alan Kara Han ile oğlu Oğuz Han; Dede Korkut Kitabı'nda Dirse Han ile oğlu Boğaç Han anlatıları arasında motif ortaklıklarını baba oğul çatışması üzerinden değerlendirmiştir. (Ercilasun, 1994: 82-84). Dursun Can

Korkut Araştırmaları, İstanbul: Ötüken, 2020; Bekki, Salahaddin. *Dedem Korkut Kitabı Araştırmalar*, Elazığ: Manas, 2016

Eyüboğlu da *Dede Korkut*'ta önemli bir yere sahip olan *Boğaç Han* tipinde en eskisi tarihin derinliklerine uzanan birçok tarihi-destani-efsanevi-mitolojik tabaka bulunduğunu belirtir. Ona göre *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*'nun kökleri tarihi mitolojiktir: Destanda her ne kadar *Boğaç Han*, bir boğayı öldürdüğü için bu adı almış olsa da, destanın en alt katlarında insanoğlunun hayvanları, özellikle boğayı evcilleştirme sürecinin bazı yansımaları da yer alıyor olabilir. Aynı şekilde *Boğaç Han* donuna bürünmüş bir *Kam/Şaman*, boğa donuna bürünmüş kötü ruhlarla mücadele ediyor da olabilir. Destanda mitolojik yönleri baskın olan *Kazılık Dağı*'nın adının geçiyor oluşu, *Hızır*'a yer verilmesi de bunun bir yansıması olabilir. *Boğaç Han*'ın; mitolojik yönleri baskın olan, gökten ve yerden gelen kızlarla evlenen, gökyüzü ve yeryüzü unsurlarının adlarını taşıyan çocuklar sahibi olan *Oğuz Han* ile aynileştirilmesi de bununla ilgili olsa gerektir.” (Eyüboğlu, 2022: 92).

Ercilasun'un değerlendirmesi, *Dede Korkut* anlatılarını yalnızca yerel bir destan geleneği içinde değil, daha geniş bir Türk ve Orta Asya tarihsel-mitolojik sürekliliği içinde konumlandırır. Hun hükümdarı *Tuman* ile oğlu *Motun* arasındaki çatışma; *Kara Han–Oğuz Han* ve *Dirse Han–Boğaç Han* ilişkileriyle birlikte ele alındığında, “baba–oğul çatışması”nın tarihsel ve destanî anlatılarda tekrar eden bir motif olduğu görülür. Bu tekrar, bireysel bir aile içi gerilimden çok, iktidarın devri, otoritenin sorgulanması ve yeni bir düzenin kuruluşu gibi simgesel anlamlar taşır. Dolayısıyla motif ortaklığı, yalnızca olay benzerliği değil; kültürel hafızada süreklilik gösteren bir anlatı şemasının varlığına işaret eder.

Eyüboğlu ise bu sürekliliği daha derin, mitolojik bir katmana taşır. Ona göre *Boğaç Han* tipi, tarihsel ve destanî unsurların ötesinde arkaik mitolojik izler barındırır. Boğa motifinin yalnızca kahramanlık göstergesi olarak değil, insanın hayvanı evcilleştirme sürecine ilişkin kolektif bilinçaltı yansımaları olarak da okunabileceğini ileri sürmesi, anlatının antropolojik bir temele dayandırılabilceğini düşündürür. Aynı şekilde *Boğaç Han*'ın bir *Kam/Şaman* olarak yorumlanması, anlatıyı şamanistik dünya görüşüyle ilişkilendirir; boğa donuna bürünmüş kötü ruhlarla mücadele motifi, eski Türk inanç sistemindeki dönüşüm ve mücadele ritüellerini çağırıştırır.

Destanda *Kazılık Dağı* ve *Hızır* gibi unsurların yer alması, İslam öncesi mitolojik katman ile İslamî kültür katmanının iç içe geçtiğini gösterir. Bu durum, metnin çok katmanlı yapısını ortaya koyar: Arkaik mitolojik çekirdek, tarihsel-destanî anlatı formu ve İslamî unsurlar aynı yapı içinde birleşmiştir.

Boğaç Han'ın Oğuz Han ile aynileştirilmesi ise tipolojik sürekliliği güçlendirir. Oğuz Han'ın göksel ve yerel unsurlarla bağlantılı evlilikleri ve kozmik düzen kurucu rolü, Boğaç Han'ın da sıradan bir kahraman değil, mitolojik derinliği olan bir figür olarak okunmasına imkân verir. Bu bağlamda Boğaç Han tipi, hem tarihsel hem mitolojik hem de kültürel sürekliliği temsil eden bir “kahraman arketipi” niteliği kazanır. Ercilasun'un yaklaşımı motif sürekliliğini tarihsel-destanî düzlemde temellendirirken; Eyüboğlu, aynı anlatının mitolojik ve arkaik katmanlarını öne çıkarır. Her iki yorum birlikte değerlendirildiğinde, *Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu*'nun çok katmanlı, tarih ile mitolojiyi iç içe geçiren ve kolektif belleğin farklı dönemlerine uzanan bir anlatı olduğu anlaşılmaktadır.

Dede Korkut anlatısında Boğaç Han'ın, doğumundan önce işlenen çocuksuzluk motifi ve kahramanın babasının sosyal alanda yaşadığı olumsuzluklar aslında dünyaya gelecek olan çocuğun kahraman olacağına yönelik ilk işaretler olarak değerlendirilebilir.

“Bir çocuk olarak Boğaç'ın dünyaya geliş serüveni aynı zamanda bir varoluş problemidir. Kurban-dua-çocuk birlikteliği, bir erkek çocuğun doğuşu, büyümesi ve hâkim güç olarak ortaya çıkışının özünü içinde barındırır. Dinî gelenekte olduğu gibi, kurban-dua-çocuk birlikteliği üzerine kurulan hikâyede, kahraman yeterlilikleriyle doğan çocuk, bu prototip kurban mitlerinden beslenir ve varoluş probleminde ilk eşik aşılır.” (Topçu, 2024: 575)

İkinci eşikte çocuk (Boğaç)-boğa karşılaşması yaşanır (Topçu, 2024: 575). Boğaç Han ismini hak edecek olan serüveni başlatır. Boğaç, Boğa'yı yenmesi ile birlikte artık namını bilek gücüyle hak etmiş bir savaşçıdır. Kırk namerdin doldurduğuna gelen Dirse Han artık oğlu Boğaç'ın karşısındadır. *“Dirse Han ile Boğaç, saltanat mücadelesine girişerek felakete sürüklenir. İmtiyazlarını kaybeden Dirse Han'ın namertleri, devletin geçmişi baba ile geleceği oğul arasındaki uyumu bozarak onları iktidar mücadelesine iter.”* (Topçu, 2024: 570) Dirse Han oğlunu yok etmeyi düşünerek bir av düzenletir ve oğlunu ok ile vurarak yaralar. Hızır ve annesi sayesinde hayata dönen Boğaç Han kendini toparlamaya çalışır ve iyileşir.

Dirse Han, dualarla ve adaklarla sahip olduğu çocuğuna inanmamış kırk namerdin sözüyle sorgusuz sualsiz onu yok etmeye çalışmıştır. Taht gücünün etkileri, saltanat ve statü Dirse Han'ı, soyunun devamını sağlayacak olan oğlunu bile görmemesine, adeta gözünün kör olmasına neden olmuştur. Kırk namerd sayesinde Dirse Han hem tahtından hem oğlundan olmuştur. Eyüboğlu'na göre *destan, saf, tecrübesiz, kolay etkilenen, kolaylıkla kandırılan insanların tahtta uzun süre kalamayacağı, gücü elinde tutamayıp kaybedeceği*

mesajı vermektedir. Dirse Han, sonrasında ise, bir boğayı, gücünün yanında akli ve zekâsıyla yenen, genç olmasına karşın zeki oğlu tarafından kurtarılmıştır. Sonunda Boğaç Han, tahtın gerçek sahibi olmuştur.” (Eyüboğlu, 2022: 11). Dirse Han’ın temel zaafı, tecrübesizlikten ziyade muhakeme eksikliğidir. Beylerin sözlerine kolayca inanması, dedikoduyla hareket etmesi ve sorgulamadan karar vermesi, onun yönetici vasfının zayıflığını gösterir. İktidarın merkezinde bulunan bir kişinin, çevresindeki manipülasyona açık olması, otoritenin kırılabilirliğini simgeler. Bu yönüyle anlatı, siyasal liderliğin yalnızca güçle değil, bilgelik ve basiretle sürdürülebileceğini ima eder. Boğaç Han ise yalnızca fiziksel gücüyle değil, zekâsı ve stratejik tavrıyla öne çıkar. Boğayı yenmesi, ham kuvvetin değil, akıl ile gücün birleşiminin sembolüdür. Babasını kurtarması ise hem ahlaki olgunluğunu hem de yönetim erdemini gösterir. Böylece Boğaç Han, yalnızca bir savaşçı değil; düzen kurucu ve sürdürücü bir figür hâline gelir. Bu çerçevede tahtın “gerçek sahibi” ifadesi biyolojik mirasa değil, liyakate gönderme yapar. Anlatı, iktidarın hak edilmesi gerektiğini; zayıf iradeli, kolay yönlendirilebilen kişilerin uzun süre hüküm süremeyeceğini sembolik bir dille ortaya koyar. Baba-oğul çatışması ise aslında eski ve zayıflamış otoritenin, yeni ve yetkin bir otorite tarafından dönüştürülmesini temsil eder.

2.1.2. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatısının Motif İndeksi

Yenidenyazım sürecinde, değişim ve dönüşümler genellikle motifler üzerinden sağlanmaktadır. Motifler, en küçük sabit parçalar ve anlatıları oluşturan detaylar olarak bazen belirli bir karakter tipi üzerinde bazen de bir harekette veya hareketin başka durumları üzerinde odaklanabilirler (Linda, 2006: 212). Stith Thomson’a göre motif masaldaki en küçük unsurdur ve bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Bir motif içeriği itibarıyla kısa ve basit bir ifadeye sahip olabilir ancak motifler aynı zamanda seyirci halindeki dinleyiciye yeteri kadar çarpıcı gelen veya onları cezbedecek kadar da şaşırtıcı bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. (Ekici, 1998:31)

Stith Thompson’un, *Motif Index of Folk Literature* adlı çalışması anlatılardaki unsurların tespitinde temel kaynaklardan biridir. Halk Edebiyatı Motif İndeksi: Masallar, Türküler, Mitler, Hayvan Masalları, Ortaçağ Aşk Hikâyeleri, Kıssalar, Kısa ve Komik Ortaçağ Masalları, Fıkralar ve Yöresel Efsanelerdeki Anlatı Ögelerinin Sınıflandırılması şeklinde oluşturulmuştur:

A. Mitolojik Motifler

- B. Hayvanlar
- C. Yasak
- D. Sihir
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler
- G. Devler H. İmtihanlar
- J. Akıllılar
- K. Aldatmalar
- L. Kaderin Ters Dönmesi
- M. Geleceğin Tayini
- N. Şans ve Talih
- P. Toplum
- Q. Mükâfatlar ve Cezalar
- R. Esirler ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motif Grupları (Thompson, 1955: C.1.).

Anlatılarda yer alan her şey motif olarak adlandırılmaz. Motiflerin kendilerine özgü özellikleri vardır. Örneğin, anlatıda aktarılan başkahramanın sıradan olması onu anlatı kişisi yaparken aslanlar tarafından büyütülmesi farklı bir boyuttur. Düşmanın kılıçla öldürülmesi ayrı sihirli kılıçla öldürülmesi onu daha farklı bir alana taşır (Güvenç 2019: 120). Burada önemli olan anlatıların meydana gelişinde sıradanlıktan çıkarak farklı formlarda oluşturulmasıdır.

Motiflerden meydana gelen anlatılardaki farklılaşmalar anlamsal dönüşümlere de neden olmaktadır. Bu alanda anlatıda yer alan dönüşümleri daha iyi aktarabilmek için *Dirse Han oğlu Boğaç Han* anlatısında yer alan motifler Stith Thompson'un *Motif Index of Folk Literature* adlı çalışması temel alınarak incelenecektir.

A0.-A99. YARATICI

A0. Yaratıcı

Bayındır Han ve ahalisi çocukları olmayanların, Tanrı tarafından gazaba uğradıklarını belirtir:

“Bayındır Handan buyur şöyle-dür kim oğlu kızı olmayanı Tanrı Ta’ala kargayuptur biz dahı kargaruz.” (Ergin, 1964: 4)

A10. Yaratıcının Niteliği

Dirse Han ve eşi çocukları olması için yaratıcıya dua ederler. Yaratıcının yapılan iyilikler, işlenen sevaplar sonucunda karşılığını vereceğini söyler:

“Hay Dirse Han, bana kazab itme, incinüp acı sözler söylemeyiründen örü turgil, ala çadırın yir yüzine dikdürgil atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yıgnak itgil, aç görsen toyurgil yalincak görsen tonatgil, borçluyıborçından kurtalgıl, depe gibi et yığ göl kibi kıımız sağdurulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du’alınun alkışıyle Tanrı bize bir batman ‘ayal vire” (Ergin, 1964: 5)

A170. Tanrıların Eylemleri

Dirse Han ve eşi dualarının karşılığında bir evlat sahibi olur:

“El götürdiler hâcet dilediler. Bir ağzı du’alınun alkışıyle Allah Ta’ala bir ‘ayal virdi: Hatunı hamile oldı, bir niçe müddetten sonra bir oğlan toğurdu.” (Ergin, 1964: 5)

B. HAYVANLAR B0-B99.

Efsanevi Hayvanlar-Boğa

Boğa ile savaşıyan adsız kahraman (Dirse Han’ın oğlu), savaşı kazandıktan sonra Boğaç Han ismini alır:

“Oğlan buğanun alnından yumruğun giderdi, yolından savuldu. Buğa ayağ üstüne turamadı, düşdi tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan pıçağına el urduş buğanun başını kesdi. Oğuz bigleri gelüp oğlan üstüne yıgnak oldılar, tahsin didiler. Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad kosun bilesinçe alup babasına varsun, babasından oğlana biglik istesün taht alı virsün didiler.” (Ergin, 1964: 6)

C. TABU/ YASAK

C450. Yasak: övünme

C770. Yasak: aşırı kibir

Boğaç Han, gücünü kanıtlaması ile birlikte Dirse Han'ın yiğitlerini önemsememeye başlar:

“Dirse Han oğlana biglik viridi, taht viridi. Oğlan tahta çıkdı, babasının kırk yiğidin anmaz oldı. Ol kırk yiğit hased eylediler, birbieine söylediler: Gelün oğlanı babasına kovlayalum ola kim öldüre gine bizüm ‘izzetümüz hörmettümüz anun babası yanında hoş ola artuk ola didiler.” (Ergin, 1964: 5)

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

F500-599. Olağanüstü Kişiler

F600. Olağanüstü Özelliklere Sahip Kişi

Dirse Han'ın oku ile yaralanan Boğaç Han'ı sağlığına kavuşturan ve yarasına merhem olan kişi Boz Atlı Hızır'dır:

“Oğlan anda yıkuldukda boz atlu Hızır oğlana hazır oldı, üç katla yarasın eli-y-ile sığadı, sana bu yaradan korhma oğlan ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi-y-ile seniün yarana melhemdürdidi, gayıp oldı” (Ergin, 1964: 10)

J1100.-J1699. AKILLILIK

J1160. Akıllı Savunma

Boğaç ve boğanın arasındaki güç dengesini, Boğaç Han zekâsı ile kazanmıştır:

“Buğa-y-ile oğlan bir hamle çekişdiler. İki talusunun üstine boğanun köpük turdı. Ne oğlan yener ne buğa yener. Oğlan fikr eyledi, aydur: bir tama direk ururla, ol tama tayak olur, ben bunun alnına niye tayak olurın tururın didi. Oğlan buğanun alnından yumruğın giderdi, yolundan savuldu. Buğa ayağ üstine turamadı, düşdi tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan pıçağına el urduş buğanun başını kesdi.” (Ergin, 1964: 6)

K. ALDATMALAR

K.0-K.66. Aldatmaca ile Kazanılan Yarışmalar

K30. Av Yarışması Aldatmaca

Dirse Han, oğlunu öldürmek için kırk namarde av düzenletti.

K100. Aldatıcı Pazarlık

Dirse Han, yardımcısı olan kırk namerdin sözüne inanarak oğlu Boğaç'ı öldürebilmek için av tertip ettirdi:

“Biz senün oğlunu niçe getürelüm, senün oğlun bizüm sözüümüz almaz, bizüm sözüümüz ile gelmez, kalkubanı yiründen örü turgıl, yigitlerün ohşagıl boyuna algıl, oğluna uğragıl, yanuna alup ava çıkıl, kuş uçurup av avlayup oğlunu ohlayup öldüre görgil, eger böyle öldürmez-isen bir dürlü dahı öldüremezsın bellü bilgil didiler” (Ergin, 1964: 7-8)

K800.-K999.Ölümcül Aldatmaca

K.940. Kendi Çocuklarını Öldürmeye Yönelik aldatmaca

K2200.-K2299. Kötüler ve Hainler

K.2250. Hain Hizmetkârlar

Dirse Han'ın hizmetkârı kırk yiğit Boğaç'ın gücünü kıskanarak ilk önce Boğaç Han'ın daha sonra Dirse Han'ın canına kast etti:

“...Dirse Han oğlana biglik viridi, taht viridi. Oğlan tahta çıkdı, babasının kırk yiğidin anmaz oldı. Ol kırk yiğit hased eylediler, birbirine söylediler: Gelün oğlanı babasına kovlayalum ola kim öldüre gine bizüm ‘izzetümüz hömetümüz anun babası yanında hoş ola artuk ola didiler” (Ergin, 1964: 7)

“...Ol kırk namerdler bunu tuydılar, ne eyleyelüm diyü tanışdılar. Dirse Han eger oğlançuğın görür-ise arturmaz bizi hep kırar didiler. Gelün Dirse Hanı tutalum, ağ ellerin ardına bağlayalum, kıl sicim ağ boynuna takalu, alubanı kâfir illerine yöneleliüm diyü Dirse Hanı tutdılar. Ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim boynuna takdılar, ağ etinden kan çıkınca dögdiler. Dirse han yayan bunlar atlu yorıdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler” (Ergin, 1964: 11)

N. ŞANS ve KADER

N100-N299. Şans ve Kaderin Yolları

N130. Şansın veya Kaderin Değişmesi

Dirse Han ve eşinin dualar sonucunda çocuk sahibi olmaları.

N800-N899. Yardımlar

N820. Beşeri Yardımcılar

Av sırasında babasının oku ile yaralanan Boğaç Han'ın iyileşmesinde Boz Atlı Hızır'dan sonra annesi ve hizmetindeki kırk ince kız yardım eder. Anne sütü ve dağ çiçeği ile Boğaç yeniden kendini toplarlar:

“Oğlanun anası emçeğin bir sıkdı südi gelmedi, iki sıkdı südi gelmedi, üçüncüde kendüye zarb eyledi, katı toldı, sıkdı süd-ile kan karışuk geldi. Tağ çiçeği-y-ile südi oğlanun yarasına urdılar. Oğlanı ata bindürdiler, alubanı ordusına gitdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayup Dirse Handan sakladılar. At ayağı külük ozan dili çevük olur. Hanum oğlanun kırk günder yarasu onaldı, sapa sağ oldu.” (Ergin, 1964: 11)

P. TOPLUM

P200.-P299. Aile

P210. Erkek ve Hanımı

Dirse han ve eşi soylamalar kısımlarında birbirlerine olan sevgilerini dile getirir:

“Dirse Han ivine geldi. Çağırup hatunına soylar, görelim hanum ne soylar:

*Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum
Topuğında sarmaşanda kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan tar ağızlum
Kavunum viregüm düvleğim”* (Ergin, 1964: 4)

“*Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı
Han babamun güyegüsi
Kadın anamun sevgüsi
Atam anam virdügi
Göz açuban gördüğüm
Könül virüp sevdüğüüm
A Dirse Han”* (Ergin, 1964: 9)

Q. ÖDÜLLER VE CEZALAR

Q110-Q199. Ödüllerin Yapısı

Q112.0.1. Taht Vererek Ödüllendirme

Boğayı zekâsı ve gücüyle alt eden Boğaç Han, Dede Korkut’un gelmesi ile hem isim hem taht sahibi olur:

“... Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad kosun bilesinçe alup babasına varsun, babasından oğlana biglik istesün taht alı virsün didiler. Çağırdılar Dedem Korkut gelir oldı.” (Ergin, 1964: 7)

“... Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğra öldürmiş senün oğlun adı Buğaç olsun adını ben virdüm yaşını Allah virsün didi. Dirse Han oğlana biglik virdi, taht virdi” (Ergin, 1964: 7)

R. ESİRLER VE KAÇAKLAR

R36. Düşman Tarafından Kaçırılma

Kırk namerd, Boğaç’ın yaşadığını duyunca, Boğaç’tan korkarak Dirse Han’ı kaçırmak isterler:

“...Dirse han yayn bunlar atlu yorıdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler. Dirse Han tutsak oldı gider. Dirse Hanun tutsak olduğundan Oğuz biglerünün haberi yok” (Ergin, 1964: 11)

R100-R199. Kurtulma

R150. Kurtarıcılar

Boğaç Han, babası Dirse Han’ın kırk namerd tarafından tutsak olduğunu öğrenir. Babasının yaptıklarına rağmen annesinin sözleri ile babasını affeder ve kırk namerdin elinden kurtarmaya gider:

“... Oğlan kırk yiğidin boyına aldı, at depdi, cenk ve savaşı itdi. Kiminün boynun urdı, kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kayıttı girü döndi” (Ergin, 1964: 13)

V. DİN

V50. Dua

Dirse Han, eşi ve Oğuz beyleri çocuk sahibi olmak için dua ederler.

Dede Korkut hikâyelerin akışında ve sonunda dualar yer alır. .

V52. Duanın Mucizevi Gücü

Edilen dualar kabul olur ve Dirse Han ve eşinin çocukları olur.

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

W0-W99. Karakterlerin Olumlu Özellikleri

W33. Kahramanlık

Boğaç Han, adını yaptığı kahramanlık sonucu elde etmiştir.

W100-W199. Olumsuz Karakterlerin Kişisel Özellikleri

Dirse Han'ın kırk yiğidi Boğaç'ın itibarlarını yok ettiğini düşünerek kıskançlıklarından hem Boğaç'a hem de Dirse Han'a zarar vermek isterler.

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

Z0. -Z99. Kalıplaşmış (Basmakalıp) Anlatılar

Z0. Kalıplaşmış (Basmakalıp) Anlatılar

Dede Korkut her hikâye bitiminde gelerek boy boylar, soy soylar.

Z60. Diğer Kalıplaşmış Motifler

Z71. Kalıplaşmış Sayılar

Z71.12. Formülistik Sayı: 40

Kırk ince kız, Kırk namerd

Z142. Renk Sembolizmi-Beyaz

Ağ yüzlü, Ağ sakallu, Ağ pürçeklü

Z200-Z299. Kahramanlar

Z293. Kahramanın Dönüşü

Boğaç han, kırk namerde tutsak olan babasını da kurtararak beyliğini ve tahtını tekrardan alır.

“...Hanlar hanı Han Bayındır oğlana biglik viridi, taht viridi. Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı” (Ergin, 1964: 13)

BÖLÜM III

3. DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN ANLATILARININ YENİDEN YAZIM BİÇİMLERİ

3.1. HİKÂYE FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.1.1. Dede Korkut Hikâyeleri-Boğaç Han/ Kemal Bek

Kemal Bek tarafından kaleme alınan çocuklar için *Dede Korkut Hikâyeleri* serisi Bordo Siyah Yayımevi tarafından yayınlanmıştır. Seride *Bamsı Beyrek*, *Boğaç Han*, *Deli Dumrul* ve *Basat ile Tepegöz* olmak üzere dört kitap yer almaktadır. *Dede Korkut- Boğaç Han* adlı eser ise Kasım 2006 yılında yayınlanmıştır. Eser, çocukların anlayabileceği seviyeye uygun olacak şekilde illüstrasyonlar ile desteklenmiştir. Bu görseller Mustafa Delioğlu'na aittir. Eserin ayrıca olarak tasarlanan kısmında yazar, Dede Korkut hakkında şu şekilde bir aktarım yapılmıştır:

“Dede Korkut: oğuzların bilici ozanıdır. Kim olduğu, hangi çağda yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Yaşamı efsaneleşmiş biri destan kişisi olarak karşımıza çıkar. Her hikâyenin sonunda kopuzuyla ortaya çıkarak Oğuz beylerine dualar okur, şüirler söyler. Boğaç Han, Dirse Han'ın namert olanlara kanıp oğlu Boğaç Han'ı vurmasını, ama sağ kalan oğlanın, aynı kötülerin oyununa gelen babasını onların elinden kurtarmasını anlatır. Bilinen diğer Dede Korkut hikâyeleri arasında Bamsı Beyrek, Basat ile Tepegöz ve Deli Dumrul bulunur” (Bek, 2006: s.y.).

Kapak kısmında ise *“Bu metnin ilköğretim düzeyine uygunluğu da gözden geçirilmiştir.”* (Bek, 2006: 1) ifadeleri yer almaktadır. Burada yazar eserin hedef kitlesini belirterek eserini çocukların seviyesine uygun şekilde oluşturduğu bilgisini okuyucuya sunmaktadır.

Eserin giriş bölümü, alt metnin sadeleştirilmiş bir şekli ile başlar. Ana metindeki başlangıç görseller ile zenginleştirilmiştir. Alt metine uygun olarak çocuksuzluk motifi ve Dirse Han'ın dualar sonucu oğlu olması ele alınmıştır. Oğlanın on beş yaşına gelmesi ve Boğa ile karşılaşip kendini kanıtlaması ana metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“Bayındır Han'ın bir boğası, bir de devesi vardı. Yılda iki kere boğayla deveyi savaştırırlardı.

Bir yaz günü boğayı saraydan çıkardılar. Gelip meydanın ortasına koydular.

Dirse Han'ın oğlancığı, o sırada arkadaşlarıyla oynuyordu. Arkadaşları kaçınca meydanın ortasında yalnız kalakaldı. Boğa oğlanın üzerine geldi. Oğlan, boğayı tutup yere çaldı. Boğayı meydanın dışına çıkardı, alnına yumruğuyla vurdu.

Boğanın alnundan yumruğunu çekip de yolundan çekilince, boğa ayağının üzerinde duramadı, yere yıkıldı. Oğlan bıçağıyla boğanın başını kesti.” (Bek, 2006: 6)

Yukarıda yer alan kısımda alt metinden farklı olarak Boğaç’ın kahramanlığının ve gücünün yanında zekâsını kullanmasının ayrıntılarına yer almamıştır. Bu da ana metinde kahramanın ad almasını sağlayan anlatının daha sade ve kısa bir aktarımın önünü açmıştır. Devamında ise Dede Korkut kahraman çocuğa ad vermek için gelir. Dede Korkut’un, Dirse Han’dan istekleri ana metinde *kesip-çıkarma* yöntemi ile sadeleştirilerek şu şekilde aktarılmıştır:

“Dedem Korkut geldi. Oğlanın babasına Dirse Han bu oğlana beylik ver. Taht ver, boynu uzun at ver. Ağıldan on bin koyun ver. Deve sürüsünden kızıl deve ver. Bayındır Han’ın meydanında oğlun bir boğa öldürmüş: adı Boğaç olsun. Adını ben verdim, yaşını Tanrı versin, dedi. (Bek, 2006: 6).

Boğaç’ın tahta çıkışının ardından kırk yiğitin, Boğaç’ı kıskanarak karşı tavrı alması ve Dirse Han’a Boğaç hakkında gerçek olmayan sözler ile baba oğlun arasını açması aynı şekilde aktarılmıştır. Kırk namerdin dolduruşuna gelen Dirse Han’ın av düzenlemesi ve Boğaç’ı oku ile yaralaması ve annesinin, av sonrası eve gelmeyen Boğaç’ı aramaya çıkması ana metinde de yer almaktadır. Annesinin Boğaç’ı yaralı halde bulması ve duygu yoğunluğunu alt metinde soylamalar ile aktardığı kısım ise ana metinde yer almamaktadır. Kesip çıkarma ve düzyazılaştırma yöntemi kullanılan bu kısımda yazar, yoğun lirik üslubu korumamıştır. Boğaç’ın, yarası için gelen Hızır ve ve annesi ile konuşmaları şu şekilde aktarılmıştır:

“Anası oğlancığını yaralı yatıyor görünce gözlerini aç artık. Kara başım kurban olsun, oğul sana. Bu kazalar nereden geldi başına. Ağız dilden birkaç söz söyle bana dedi” (Bek, 2006: 12).

“Oğlan birdenbire gözünü açtı, anasının yüzüne baktı. Bu suç, günah babamındır dedi. Hızır’ın söylediklerini anasına anlattı. Kırk ince kız dağlara yayıldılar, dağ çiçeği topladılar. Oğlanın anası memesini sıktı. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına vurdular. Oğlanı ata bindirdiler, hekimlere teslim ettiler.” (Bek, 2006: 12).

Eserin bu kısmında, alt metinde yer alan bütün olaylar ve konuşmalar özetlenerek aktarılmıştır. Devamında Boğaç’ın iyileşmesi ve Dirse Han’ın tutsaklığı ve Boğaç’ın annesinin de sözleriyle babasını kurtarmaya gitmesi alt metinle paralel olarak yer almıştır.

Yapılan incelemede yazarın alt metnin olay örgüsüne sadık kaldığı görülür. Anlatı, alt metine göre daha kısa, sade, anlaşılır ve akıcı şekilde tasvirlerle yer verilerek oluşturulmuştur. Buradaki amacın çocukların anlayabileceği seviyeyi korumak olduğu düşünülebilir. Hikâye türünde tamamıyla düzyazı şeklinde oluşturulan eserde soylamaların yerlerini özet şeklinde diyaloglar almıştır. Bu durum, alt metindeki lirkalitenin zayıflamasına neden olmuştur. Olayların

akışına bağlı kalındığı için *anlamsal dönüşümlere* rastlanmamıştır. Dönüşümler, biçimsel olarak *düzyazılaştırma* ve *kesip-çıkarma* şeklinde yapılmıştır.

3.1.2.Halk Hikâyeleri / Ergun Sav

Halk hikâyeleri adlı eser, Ergun Sav tarafından 1974 yılında yayımlanmıştır. Eserde otuz hikâye yer almaktadır. Bu anlatılardan *Tepegöz*, *Deli Dumrul*, *Boğaç Han* ve *Kanturalı* anlatıları Dedem Korkut Kitabı'ndan yer alan ve yazar tarafında yeniden yazımı yapılan anlatılardır.

Boğaç Han

Eserde yirminci anlatı olarak *Boğaç Han* yer almaktadır. Anlatımın başında “*Dede Korkut*” tan ifadesi yer almaktadır. Ana metin, alt metinde olduğu gibi Bayındır Han'ın şölen tasvirine benzer şekilde başlamış ancak yazar bu olayı şölen değil Oğuz beylerin çağrıldığı bir tören günü olarak ele alınmıştır: *Bayındır Han şölen vermiyordu. Oğuz beylerinin çağrılı olduğu tören günüydü.*” (Sav, 1974: 199). Ana metinde Bayındır Han'a atfedilen tasvirler, alt metinde ziyafet gününe ilişkin betimlemeler olarak yer aldığı için, bu noktada belirgin bir anlamsal dönüşüm gerçekleşmiştir. Ardından alt metne bağlı olarak sahip olunan çocukların cinsiyete göre ayrılan çadırlar çocuksuzluk motifi üzerinden işlenmiştir. Dirse Han'ın törene gelerek kara çadır ile karşılaşması şu şekilde aktarılmıştır:

Salkım salkım tan yelleri estiğinde

Sakallı çayır kuşu öttüğünde

Sabah ezanı başlayınca

Arap atlar şahlanınca

Dirse Han da yola sardı

Şölen yerine vardı

Bayındır'ın adamları buyur ettiler

Kara otağda altına kara post ittiler

Dirse Han önceleri bu işe şaşırdı

Önüne koyan kara yahni sabrını taşırdı. (Sav, 1974: 199)

Yazar tarafından alt metinde nesir kısmında yer alan olaylar nazım şekline dönüştürülerek aktarılmıştır. Burada biçimsel dönüşüm örneği olarak *koşuklaştırma* ve ana metine alınmayan kısımlar için *kesip-çıkarma* yöntemi kullanılmıştır.

Bayındır Han ve yiğitlerinden gördüğü muamele sonrasında eşi ile konuşmaya giden Dirse Han'ın sözleri ana metinde şu şekilde yer almıştır:

*Gel kadının, yaklaş başımın bahtı, evimin tahtı
Kara saçı topuğunu döven selvi boylum
Kem söz bilmeyen, bal dillim, tatlı huylum
Yay gibi gergin hilal kaşlım
Kadınım, hatunum, evimin direği, tek eşim
Bilir misin Bayındır'ın şöleninde neler oldu
Neden böyle yüreğime tarifsiz kederler doldu
Vardık ki, Han üç otağ kurdurmuş
Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı ala durdurmuş
Oğlu kızı olmayan bunlara giremezmiş
Kara otakta, kara postta oturur, karşı gelememiş
Ya susar, önüne konan kara yaniyi yermiş
Ya da soru sormaz, beğenmezse çeker gidermiş
Beni de kara otağ, kara posta götürdüler
Önüme kara koyundan kara yani sürdüler
Han Bayındır böyle demiş, böyle buyurmuş
Çocuğu olmayanın bahtıda kara olurmuş
Söyle bana kadının, bunca yıllık hatunum
Bu kuruluk sende mi, yoksa benim mi suçum? (Sav, 1974: 201)
Niye gözlerime bakarsın, bakışınla beni yakarsın?
Konuşacaksan tez konuş, beni tümünden çıldırtma
Aç ağzını han kızı, beni yerimden kaldırtma.
Şimdi kalıp, boğazından tutayım mı,
Seni fırlatıp, yerden yere atayım mı
Kara pulat kılıcımı kınından sıyrayım mı
O güzel başını, dal vücudundan ayırayım mı
Söyle diyorum han kızı, dile gel de söyle
Taş gibi durup da, çileden çıkarma beni böyle! (Sav, 1974: 201)*

Dirse Han'ın eşine sözleri alt metine göre sade ve akıcı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca olay örgüsünün yer aldığı nesir kısımlar soylamaların içerisinde verilerek aktarılmıştır. Dirse Han'ın eşinin sözleri ise şu şekilde aktarılmıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Hay Dirse Han, bana kazab itme, inciniüp acı sözler söyleme yiründen örü turgil, ala çadırın yir yüzine dikdürgil atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil. İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görseñ toyurgil yalincak görseñ tonatgil, borçluyı borçından kurtalgıl, depe gibi et yığ göl gibi kımız sağdurulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du'alınun alkışıyla Tanrı bize bir batman 'ayal vire didi. (Ergin, 1964:6)</i></p>	<p><i>Canım Dirsem, hanım dirsem. Nasıl böyle acı sözler söylersin? Yaralı kalbimi onulmaz eylersin, Olmadıysa Tanrı'dan olmadı, suç ne sende ne bende, Can çıkmadıkça umut kalmalı tende, Birbirimizi kırmakla sanki ne kazanırız? Bozuşursak çocuk mu olacak sanırız? Bırak bu öfkeyi, sıyrılmayı kötü sözden, gazaptan Cömert ol, açık elli ol, kurtul şu azaptan. Elini gönlünü sofranı başkalarına aç Kan kırıp, can yakmaktan sakın, kaç Aç görünce doyur, çıplak görünce giydiri, borçluyu kurtar, dua al herkese kendini sevdire, ola ki aldığıñ dualardan biri yerine gelir, Tanrı bize de nur topu gibi bir oğlan verir. (Sav, 1974: 202)</i></p>

Yukarıda belirtilen ana metin kısmında içerik olarak alt metine bağlı kalınsa da ifadede farklılıklar yer almaktadır. Günlük konuşma diline uygun daha yalın şekilde aktarılmıştır. Anlatının devamında ise Dirse Han ve eşinin dualar ile çocuk sahibi olması alt metinde yer almayan şu dizelere yer verilmiştir:

Sofralar kurulsun oyunlar oynansın

Oğlumun doğumu tüm dostlarımca kutlansın

Artık benimde var bir oğlum

Sürecek sonralara, benimde soyum (Sav, 1974: 202)

Ana metine eklenen yukarıda yer alan kısım yazar tarafından biçimsel değişim yapılarak genişletme yöntemi ile eklenmiştir. Daha sonrasında Boğaç'ın büyümesi, boğa ile karşılaşması ve kahramanlık sonucunda Dede Korkut'tan ad alması alt metine bağlı şekilde

aktarılmıştır. Boğaç'ın tahta çıkmasıyla kırk yiğitin kırk namerde dönüşerek Dirse Han'ı oğluna karşı doldurmaları hikâye tarzı ile akıcı bir şekilde aktarılmıştır. Alt metinde Dirse Han'ın oğlunu öldürmek için av tertip etmesi ana metinde Bayındır Han'ın emri şeklinde aktarılmıştır:

“... Dirse Han'ın adamları kıskandı bunu. Ona çekiştirmeye başladılar oğlunu. Yapmadığı şeyleri yapmış sandırdılar. Yalanlar söyleyip onu kandırdılar. Dirse Han da adamlarına kandı. Oğlunun rezillikler yaptığına inandı: söylenenlere göre şımarmıştı. Boğaç. Ne ev koruyordu ne ağaç. Gencecik kızlara saldırıyordu. Erli kadınları dağa kaldırıyordu. Bayındır Han da bunları duymuştu. Onun ölümünü ferman buyurmuştu.” (Sav, 1974: 204)

Bu kısımda Bayındır Han üzerinden *değersel* ve *anlamsal dönüşüm* gerçekleştirilmiştir. Alt metinde ölüm fermanı Dirse Han tarafından verilmekte hatta bu ölüm fermanının amacı da bir nevi Bayındır Han'ın kulağına gitmeden önce gerçekleştirilmesidir. Tertip edilen av süreci ve Boğaç'ın Dirse Han tarafından yaralanması alt metine bağlı olarak aktarılmıştır. Boğaç'ın annesi Boğaç eve gelmeyince onu aramak için yola çıkar ve oğlunu bulur. Ana metinde yer alan soylamalar alt metin ve ana metinde karşılıklı olarak şu şekilde yer almıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Kara kıyma gözlerün uyhu almış açgıl ahı</i> <i>On igiçe sünüçüğün ören olmuş yığşur ahı</i> <i>Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı</i> <i>Öz gevdende canun var-ise oğul haber mana</i> <i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i> <i>Akar senün sularun Kazılık Tağı</i> <i>Akar iken akmaz olsun</i> <i>Biter senün otlarun Kazılık Tağı</i> <i>Biter iken bitmez olsun</i> <i>Kaçar senün geyüklerün Kazılık Tağı</i> <i>Kaçer-iken kaçmaz olsun</i> <i>Taşa dönsün</i></p>	<p><i>Kara inci gözlerini uyku almış, aç oğul</i> <i>Bakışınla anacığına mutluluk saç oğul</i> <i>Öz gövdende canın varsa, söyle bana</i> <i>Kanın bittiyse, helal bütün kanım sana</i> <i>Duy beni oğul, boşa gitmesin sözlerim</i> <i>Seninki açılırsa, kapansın benim gözlerim</i> <i>Kim kanladı seni böyle, kimin okuyla oldu</i> <i>Güzel yüzün, kimin vuruyla böyle soldu?</i> (Sav, 1974: 207)</p>

<p><i>Ne bileyin oğul arslandan mı oldu</i> <i>Yohsa kaplandan mı oldu ne bileyin oğul</i> <i>Bu kazalar sana nireden geldi</i> <i>Ol gevdende canun var-ise oğul haber</i> <i>mana</i> <i>Kara başum kurban olsun oğul sana.</i> (Ergin, 1964:10)</p>	
--	--

Yukarıda belirtildiği gibi ana metin alt metinden daha kısa ve sade olarak aktarılmıştır. Ana metinde Boğaç, oku atanın babası olduğunu annesine söyler. Annesi Boğaç'ı iyileştirir. Alt metinde yer alan Hızır ve Hızır'ın şifası için söylenenler, ana metinde yer almamaktadır:

“At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Ana sevgisiyle yaralı çocuk hayatta kalır. Kaptı yavrusunu hatun, ana kartal gibi. Ulurdu sanki göğü yırtar gibi. Boğaç'ı el üstüne kaldırdı. Hekimler buldu, yarasını sardırıldı. Kan lekelerini kendi eliyle pakladı. Oğlunu, yavru kuş gibi göğsünde sakladı. Kırk güne iyi oldu Boğaç, eski haline döndü.” (Sav, 1974: 207).

Ana metinde yukarıda da belirtildiği gibi Hızır motifi yer almamıştır. Yazar, olay örgüsünde önemli yeri olan Hızır'ın Boğaç'a sağladığı şifasına yer vermeyerek *motifsel dönüşüm* gerçekleştirmiştir. Bu da metinde *anlamsal dönüşüm*e neden olmuştur.

Ana metinde Boğaç'ın iyileşmesi ve babasını kurtarmak için yola çıkması çok kısa şekilde aktarılmıştır. Boğaç'ın namertlerin elinde olan babası ile karşılaşması ise ana metinde, alt metinden farklı olarak şu şekilde yer almıştır:

“Anasının sözüyle fırladı Boğaç, yola düştü. Kırk yiğidiyle tekfur iline erişti. Daldı kâfir içine vuruşmaya başladı. Dirse Han kendini, kurtarmaya gelen bu yiğidi tanımadı.

Benim için dövüşmeye değmez yiğidim, ben soysuzum. Kendi oğlunu eliyle vurmuş, ihtiyar bir uğursuzum. Kendi oğlunu eliyle vurmuş ihtiyar bir uğursuzum.

Boğaç dedi ki:

Damarımda kanın var, altımda verdiğin kısırak. Anama söz verdim kurtaracağım, konuşmayı bırak.”

Dirse Han, öldü sandığı Boğaç'ı tanıdı. Bu yiğidin kendi oğlu olduğunu anladi.” (Sav, 1974: 208)

Ana metinde, alt metinde yer almayan bu diyalog kısımları yazar tarafından adeta Dirse Han'ın iç hesaplaşması gibi yansıtılarak lirik bir şekilde aktarılmıştır. Bu kısımlarda biçimsel

değişim ele alınarak genişletme yapılmıştır. Sonrasında Dirse Han pişmanlığının dile getirerek eşi ile iletişimi ana metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“Dirse Han üzgündü. Yaptıklarıyla bitkindi:

Ağzından duyayım han kızı. Yaptığını bilmeyen, şeytana uyan kocanı bağışladın mı?

Demişiz bir kere, bahtımın eri, yuvamın erkeği. Bundan böyle her duyduğuna inanma. Kötiye uyup, fitneye kanma. Ben değil vurmaya çalıştığın oğlun kurtardı seni.” (Sav, 1974: 208)

Dede Korkut’un gelmesi ve boy boylayarak soy soylaması ana metinde *kesip-çıkarma* yöntemi kullanılarak şu şekilde ifade edilmiştir:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi. Anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi Karvan kibi kondı köçdi Anları dahı ecel aldı yir gizledi Fâni dünya yine kaldı Gelimli gidimli dünya Son uçı ölümlü dünya Kara ölüm geldüğünde kiçit virsün. Sağlğ-ile sağınçın devletün Hak artursun. Ol öğdügüm yüce Tanrı dost olubanı meded irsün. Yöm vireyin hanum: yirlü kara tağlarun yıkılmasun. Kölgelüçe kaba ağacun kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurumasun, kanatlarun uçları kırılmasun, Çapar iken ağ boz atun büdrimesün, Çalışanda kara polat öz kılıcun gedilmesün, dürtişür-iken ala gönderün ufanmasun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, ağ sakallu baban yiri uçmağ</i>	<i>Dede Korkut geldi. Boy boyladı, soy soyladı: Onlar da bu dünyadan geldi geçti Kervan gibi konu konu göçtü Gelimli gidimlidir bu dünya Kimseye kalmadı, onlara kalacak değil ya Ocaklarda ateş yansın, sönmesin Tanrı kimseyi namerde muhtaç etmesin.</i> (Sav, 1974: 208)

<i>olsun, hak yanduran çırağın yana tursun, kadir Tanrı seni namerde mutaç eylesün hanum hey!</i> (Ergin, 1964: 13-14)	
--	--

Sonuç olarak yazar, alt metne genel itibariyle bağlı kalmıştır. Değişimler çoğunlukla biçimsel dönüşümler üzerinden gerçekleşmiştir. Özetleme, kesip-çıkarma, genişletme, diyaloglar ve motifsal dönüşüm ile anlamsal dönüşümler gerçekleştirmiştir. Halk hikâyesi türünde anlatıyı geleneksel anlatıcı olarak aktarması kipsel dönüşüme neden olmuştur. Hikâyenin olay örgüsünde bazı yerlerde çok ayrıntılı bazı yerlerde ise daha yüzeysel bir aktarım yapmıştır. Bu da ana metni bütünlük açısından alt metinden uzaklaştırmıştır. Yazar, hikâyede nazım ve nesir dengesini kurmaya çalışarak daha çok lirik bir anlatım ile diyaloglar kullanmayı tercih etmiştir.

3.1.3. “Türk Efsaneleri” / Enver Behnan Şapolyo

“Türk Efsaneleri” başlığını taşıyan eserin ana metne dönüşüm süreci incelendiğinde, metinlerde efsane türüne özgü temel özelliklerin büyük ölçüde korunmadığı görülmektedir. Bu nedenle söz konusu metinleri efsane kategorisi altında değil, hikâye başlığı altında değerlendirmek daha isabetli olacaktır. Çünkü sözlü kültür ortamında oluşan efsane ile yazılı edebiyatın hikâye türü arasında hem biçimsel hem de içeriksel açıdan belirgin farklar bulunmaktadır. Efsane, sözlü kültüre ait, belirli bir yer, kişi ya da olayla ilişkilendirilen; inandırıcılık iddiası taşıyan ve çoğu zaman olağanüstü unsurları gerçeklik çerçevesi içinde sunan kısa anlatılardır. Efsaneler anonimdir; kolektif bellekte yaşar ve anlatıcının performansına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Zaman ve mekân genellikle belirgindir; anlatı, dinleyicide “gerçekten olmuş olabilir” izlenimi uyandırır. Bu yönüyle efsane, halkın inanç dünyasıyla doğrudan bağlantılıdır. Buna karşılık hikâye, yazılı kültürün bir ürünü olarak kurmaca bilinciyle oluşturulur. Yazarı bellidir, olay örgüsü daha sistematik ve kurgusaldır; karakter derinliği, psikolojik çözümleme ve betimleme gibi unsurlar ön plana çıkar. Hikâyede estetik kaygı ve bireysel anlatım belirgindir; metin sabittir ve sözlü gelenekteki gibi varyantlaşma göstermez. İnanırıcılık iddiası zorunlu değildir; kurmaca olduğu kabul edilir. Bu çerçevede, söz konusu metinler her ne kadar “efsane” adını taşısa da, yapısal olarak yazılı hikâye özellikleri göstermektedir. Olay örgüsünün genişletilmesi, karakterlerin psikolojik boyut kazanması, anlatının estetik kaygıyla düzenlenmesi ve sabit bir metin hâline getirilmesi, onları sözlü efsane formundan uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla burada söz konusu olan durum, bir efsanenin yazıya geçirilmesinden ziyade, efsane

malzemesinin hikâyeleştirilmesidir. Bu durum, sözlü kültür metnlerinin yeniden yazım sürecinde geleneksel tür adlandırmalarının her zaman yerinde kullanılmadığını da ortaya koymaktadır. Tür adının korunması, metnin biçimsel ve işlevsel özelliklerinin de korunduğu anlamına gelmez. Aksine, yeniden yazım sürecinde efsanenin inanç temelli, kısa ve yoğun yapısı yerini daha kurmaca, genişletilmiş ve bireysel anlatıma dayalı bir hikâye formuna bırakabilmektedir. Bu dönüşüm, halk edebiyatının özgün biçim ve içerik özelliklerinin zaman zaman zayıflamasına ya da farklı bir estetik çerçeveye taşınmasına yol açmaktadır. “Türk Efsaneleri” başlığı altında yer alan bu metinler, türsel açıdan yeniden değerlendirilmelidir. Çünkü adlandırma ile metnin yapısal niteliği arasında bir uyumsuzluk söz konusudur; metinler, sözlü efsane geleneğinin doğrudan bir uzantısı değil, bu geleneğin yazılı kültür içinde dönüştürülmüş anlatı biçimleridir.

Enver Behnan Şapolyo tarafından *Türk Efsaneleri* adı ile yayınlanan eser otuz bir anlatıdan oluşmaktadır. Eserde yer alan illüstrasyonlar Ressam Samim Utkun’a aittir. Kitapta yer alan anlatılar sırası ile şu şekildedir: *Gilgamiş, İlluyankaş, Etana ve Kartal, Kartal ile Yılan, Alas, Mete, Gökbayrak, Alangova, Kuten, Buarık, Gültekin, Kutluğ, Bügüg, Oğuz, Aytek, Poyzan, Ozan, Tepegöz, Dumrul, Boğaç, Salur, Karahan, Kutlu Türk, Göç Ergenekon, Bozkurt, Hanko ile Alp, Şane, Altın Oluk, Otman ve Atilla*. Boğaç anlatısı eserde yirminci sırada yer almaktadır. Eserde, Dede Korkut anlatıları arasında yer alan *Basatın Tepegözü Öldürmesi, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması* isimli anlatılar yer almaktadır. Enver Behnan Şapolyo, bu hikâyeleri kahramanların isimlerini kullanarak -Tepegöz, Dumrul, Boğaç, Salur- yeniden yazım gerçekleştirmiştir.

Dede Korkut Kitabı’nda alt metinde “*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyını Beyân İder*” olarak geçen hikâye burada da ilk sırada olmak koşuluyla “*Boğaç*” olarak yer almıştır. Hikâyenin başlığında yazar tarafından biçimsel dönüşüm yapılmıştır. Alt metinde “*Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş-idi. Şami günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanı gökyüzüne aşanmış-idi. Bin yirde ipek halıcası döşenmiş-idi*” (Ergin, 1964: 3) şeklinde olan giriş kısmı “*Üç atlı yayından fırlayan bir ok gibi, bir dere boyundan dörtnala uçuyorlardı. Bir top ağacın dibine geldikleri zaman durdular, atlarından atlayıp ağacın gölgesine oturdular*” (Şapolyo, 1965: 111) biçiminde dönüştürülmüştür. Yazar, metnin devamında bu üç atlının isimlerini açıklamıştır. Demirtaş, Bilge ve Şahin isimli bu üç atlı Bayındır Han’ın her yıl verdiği ziyafet hakkında konuşur ancak bu yıl hala ziyafet için haber

gelmediğini söylerler. Bu durum savaşların çok olmasına ve nüfusun azalması ile bağlantılıdır:

“İşte arkadaşlar Bayındır Han’ın bu sene yeni kararı; nüfusu çoğaltmak için çare aramasıdır. Hep birden:

_Bu kararı hayırlı olsun..

Ayağa kalktılar ve çocuk yapmaya karar verdiler. Demirtaş:

_Yalnız sözle olmaz, andiçelim. Hepsi söz verdiler. Kollarını açarak birer damla kan akıttılar. Demirtaş heybesinden tunç bir tas çıkardı, içine tahta bir testiden kımız koydu.” (Şapolyo, 1965: 112)

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi alt metinden ana metne doğru anlamsal temelde hem edimsel hem de öyküsel bir dönüşüm dikkat çekmektedir. Ayrıca ana metinde *değersel dönüşüm* söz konusudur. Bayındır Han’ın her yıl yapılan ziyaretlerinin nedeni değiştirilerek çocuksuzluk motifi ön plana çıkartılmak istenmiştir. Alt metinde yer almayan bu kısımlarda biçimsel temelde *genişletme* yapılarak farklı karakterler ve anlatımlar eklenmiştir. Ana metinde belirtilen üç atlı, Dede Korkut’ta yer alan İslami değerlerden daha çok İslamiyet öncesi eski Türk geleneklerinin izlerini yansıtmaktadır. Yazar, burada kendi ideolojisini hikâye formuna çevirerek *düşünyapıbirim* kullanmıştır.

Ana metinde, alt metinde yer alan Bayındır Han’ın ziyafetine yönelik tasvirlerin sadeleştirilerek kullanıldığı görülmektedir. Alt metinde çocuksuzluk motifini yansıtan çadırların kullanımı ana metinde eklemeler ile detaylandırılmıştır:

“Bir yere ağ otağı bir yere kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuş idi. Kimün ki oğlı kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen kara koyun yahnisından önine getirün, yir-ise yisün yimez ise tursun gitsün dimiş-idi. Oğlı olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlı kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayıptur, biz dahı kargaruz bellü bilsün dimiş idi.” (Ergin, 1964: 4)

“Bayındır Han, eski Türk töresini bozarak bir otağ yerine üç otağ kurdurdu. Kızıl, ak, kara... Bayındır yol başlarına çavuşlar diktirdi. Boy beyleri alaylar ile otağa yaklaşınca çavuşlar her boyu adıyla çağırıyordu...” (Şapolyo, 1965: 112)

Yukarıda aktarılan ana metinde aynı zamanda “Türk töresi”nin bozulduğundan bahsedilmektedir. Yazarın bu ifadeyi kullanması bir anlamda kişisel ideolojisinin yansıması olarak değerlendirilebilir. Yansıtılan bu aktarımda *düşünyapıbirim* söz konusudur. Ayrıca alt metinde ve diğer Dede Korkut anlatılarında yer alan Bayındır Han tasvirleri ana metinle uyum sağlamamaktadır.

Ana metinde Dirse Han’a ait bilgiler de yer almaktadır. Alt metinden farklı olarak Dirse Han’ın hangi boya mensup olduğu “*Üç oklardan Alayuntlu boyu mırıldandı, bu*

görülmemiş bir şölendi. Kızı ve oğlu olanlar sevindi. Fakat Alayuntlu boyu beyi Dirse Hanın ne kızı ne oğlu vardı, Demirtaş, Bilge, Şahin bu boydan idiler.” (Şapolyo, 1965: 112), biçiminde aktarılmıştır.

Yazar, Bayındır Han’ın ziyafetine gelen boyları ana metinde Bozok ve Üçoklar olarak ayırır: *“Ey Oğuz Hanın Bozoklardan Günhan, Ayhan, Yıldızhan, boyları... Ey! Üç oklardan Deniz, Gök, Dağ şöleniniz kutlu olsun...”* (Şapolyo, 1965: 112)

Ana metinde yer alan bu kısımda Reşideddin’in Oğuznamesinde de geçen bir olayın benzeri tasvir edilir:

Oğuz’un ava giden altı oğlu altın bir yay ile üç altın ok bulurlar. Oğuz yayı üçe böler üç büyük oğluna verir, onlara Bozoklar; üç oku da üç küçük oğluna vererek onlara da Üçok adını verir. Yay verilen üç büyük oğulun yeri daha üstte ve ordunun sağ tarafında, kendilerine ok verilen üç küçük oğulun yeri daha altta olup ordunun sol kolunu teşkil eder. (Togan, 1972: 48)

Burada Oğuzname’ye yönelik bir öykünme söz konusudur. Olay örgüsünde gerçekleşen bu farklılıklar alt metinde *içeriksel dönüşüme* neden olmuştur.

Ana metinde dualar ile çocuk sahibi olmak ve Boğaç’ın boğa ile karşılaşmasına kadar olan süreçte alt metine bağlı kalınmıştır. Ancak Dirse Han ve eşi çocuklarının olmama nedenini, Dirse Han’ın sürekli savaşta olmasına bağlar. Yine de çocuksuzluk motifi dâhilinde dualar ile çocuk sahibi olurlar. Dirse Han’ın eşinin ismi alt metinde yer almazken ana metinde *“Burla Hatun”* olarak yer almaktadır: *“Derse Han düşündü, kabahatin kendisinde olduğunu anladı. Tanrıya dua ettiler ve bir erkek çocuk istediler. Derse Hanın arzusu yerini buldu. Burla Hatun ertesini sene nur topu gibi bir oğlan doğurdu.”* (Şapolyo, 1965: 113)

Olay örgüsünün devamında Boğaç’ın adını kazanmasını sağlayan boğa ile karşılaşması ana metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“Bir gün kudurmuş bir boğa, şehrin sokaklarında koşuyor, önüne rast gelen insanları bir boynuzda yere seriyordu. Halk bağıarak kaçıyor... annelerle babanlar çocuklarını evlerine kaçırıyorlardı. Derse Han da oğlunu aramak üzere sokağa fırlamıştı, oğlunu arıyordu. Bir de ne görsün, oğlunun elinde kendisinin harbde kullandığı iri pala ile sokağın başında bekliyordu. Birdenbire sokaktan boğa görüldü, herkes kaçıyor. Derse hanın oğlu kudurmuş boğanın üstüne saldırdı, bu manzarayı görenler feryadı bastılar. Lakin Derse Hanın oğlu bir arslan yavrusu gibi boğanın karşısına çıktı. Boynuna elindeki bıçağı sapladı. Boğa kanlar içinde yere yuvarlandı.” (Şapolyo, 1965: 113)

Alt metinde Boğaç'ın zekâsını da kullanarak boğayı alt etme kısmı yer almamaktadır. Burada kas gücü daha öne çıkarılarak *motifsel dönüşüm* yapılmıştır. Ayrıca ana metinde Boğaç'ın boğayı yenmesi için Dirse Han'a ait bir palanın kullandığı aktarılır. Dirse Han'ın savaflara katıldığı ve babasının savaş aletini oğlunun kullandığı vurgulanmak istenmiştir. Burada nesne boyutunda anlamsal dönüşüm yapılmıştır.

Ana metinde yapılan en büyük değişim Dede Korkut'a yer verilmemesidir. Boğaç adını kahramanlığından dolayı alır ancak bunu tescil etmek "ihtiyar" diye tabir edilen kişiden gelir:

"Halk bu genç karamanın etrafında toplanmıştı. Halkanın arasından şehrin tanınmış ihtiyarlarından biri ortaya atıldı.

Derse Han kutlu olsun. Canlara kıymış olan bu iri boğayı oğlunuz yendi. Adını ben vereyim: Boğaç olsun." (Şapolyo, 1965: 114)

Ana metnin sonunda ise ihtiyarın öldüğü ve Boğaç'ın binlerce atıyla birçok millete boyun eğdirdiğini ve Türklerin gücünü gösterdiğini belirterek tamamlanır.

Ana metinde, alt metinde yer alan Boğaç'ın babası ile yaşadığı olaylar yer almamaktadır. Ana metin Boğaç'ın ad alması ile sona erer. Bu konuların ana metinde yer almaması ve bazı alt metinde yer almayan unsurların ana metne eklenmesi *biçimsel dönüşüm* şekillerinden hem *indirgeme* hem de *genişletme* kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca ana metine alınmayan her bir motif *anlamsal dönüşüme* neden olmuştur. Alt metinde yer alan soylamalar metne dâhil edilmemiş *kesip-çıkarma* işlemi yapılmıştır. Alt metinde içerikte yapılan değişiklikler *öyküsel dönüşüme* yol açmış olayların akışında meydana gelenler ise *edimsel dönüşüm* olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak ana metin olay örgüsü alt metinle fazla bağlantılı değildir. Farklı kişiler ve motifler eklenerek hem biçimsel hem de anlamsal olarak değişimler göstermiştir. Ana metin alt metne göre daha sade, açık ve hacim olarak daha kısa yazılmıştır. Alt metinde yer alan dini ve İslami unsurlar burada yerini milli unsurlara bırakmış, yazarların ideolojisinin etkisi olan düşünüyapıbirimsel unsurlara sıkça yer verilmiştir. Anlatı alt metine göre oldukça yarıda bırakılmış ve kahramanlık ön plana çıkarılarak destansı özelliği bir nevi korunmak istenmiştir. Eserin başlığı anlatının efsane türünde ele alındığı yönündedir ancak türe ait özellikler yer almamaktadır. Yazarın ele aldığı anlatım daha çok hikâye türüne uygundur.

3.1.4. “Türk Çocuklarına Ulusal Efsaneler Serisi” / Şerif Gürol ve Ferruh (Gökçe)

Ulusal Efsaneler başlığı taşıyan eserin ana metine dönüşümünde efsane türüne özgü özellikler yer almadığı için hikâye başlığı altında incelemesi yapılmıştır.

Ulusal Efsaneler, No:3 Boğaç adlı eser muallim Şerif Gürol ve Ferruh (Gökçe) tarafından 1935 yılında Ankara- İdeal matbaa tarafından yayınlanmıştır. Eser beş bölüm on altı sayfadan oluşmaktadır. Bölümlerin isimleri sırasıyla şu şekildedir: *Şölen, Derse Han Şölende, Boğaç, Boğaçla Babası, Derse Han Tutsak Oluyor*. Eserin ilk sayfasında Boğaç başlığı altında “*Efsane; Gazi Terbiye Enstitüsü Türk tarihi hocası Bay Hüseyin Namık’tan alınmıştır.*” (Gürol-Ferruh, 1935:1) şeklinde yer almaktadır.

Şölen

Kitabın ilk bölümü şölen başlığını taşımaktadır. Burada adından da anlaşılacağı gibi Bayındır Han’ın vereceği ziyafetin tasvirleri yapılmaktadır. Eserde şölen başlığı dipnot ile açıklama yapılarak verilmiştir.

“Boz ok ve üç ok adlı iki Türk ulusu birleşerek Oğuz devletini kurmuşlardı. İki ulusun ikisi de üçer soydu. Soylardan her birine Ok denirdi. Böylece Oğuz devleti altı oka ayrılmış oluyordu. Oğuz Türkleri Gökhan, Dağhan, Denizhan, Günhan, Ayhan, Yıldızhan adlı altı tanrı tanırlardı. Her okun bir Ongun’u bir de Söğük’ü vardı. Ongun; kutlu demektir. Bir ok hangi hayvanı ongun saymışsa onu avlamaz, etini de yemezdi.

Söğük yani söğüş yenebilecek et demektir.

Her boy ayrıca dört Boy’dan meydana gelmişti. Böylece bütün Oğuz Türkleri yirmi dört boya ayrılmış oluyordu. Her boyun bir beyi, bütün Oğuz Türklerinin de bir hanı vardı. Oğuz hanları senede bir kez boyları toplar, hep bir arada yenir, içilir, eğlenceler kurulurdu. Yurt işleri de bu toplantılarda konuşulurdu. Bu ziyafete de şölen denirdi.” (Gürol-Ferruh, 1935:1)

Ana metinde, alt metinde yer almayan dipnot ile yapılan bu açıklama ile montaj tekniği kullanılmıştır. Bu kullanımı metinde olay örgüsünde geçen kelimenin tanımı ve anlatı ile bütünlük sağlaması nedeniyle montaj tekniği olarak ele alabiliriz. (Güvenç, 2019: 238)

Yazarlar, bu bölümde ana metinde yaptıkları ziyafete dair tasvirleri alt metine göre daha sade bir şekilde aktarmışlardır:

“Yıllardan bir yıl, han Bayındır yine bütün Oğuz beylerine okuyucular(=çağrıcılar) gönderdi. Yiğitleriyle birlikte şölene gelmelerini bildirdi. Bir ovaya sırma işlemeli otağını(=çadırını) kurdurdu, her tarafa

ipek halılar döşetti. Otağın sağ yanına ak çadır, sol yanına kızıl çadır, arkaya da kara çadır kurdurdu.” (Gürol-Ferruh, 1935:1).

Anlatı, alt metnin benzeri şekilde ak, kızıl ve kara otağlara oturtulması gerekenler belirtilerek diğer bir bölüme geçilmiştir.

Derse Han Şölende

Kitabın ikinci bölüm başlığı, Boğaç’ın babası Derse Han’ın adıyla oluşturulmuştur. Alt metinde nazım kısmı olarak verilen bölüm ana metinde şu şekilde yer almıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Salkum salkum tan yılleri esdüğünde Sakallu bozaç turgay sayradukda Sallı uzun tat eri banladukda Bidevi atlar issini görüp okradukda Aklu karalu seçilen çağda Göksi güzel kaba taglara gün değende Big yiğitler cılasunlar birbirine koyulan çağda Alar sabah dirse Han kalkubanı yirinden örü turup kırk yiğidinbouna alup Bayındır Hanun sohbetine gelir idi.(Ergin, 1964: 4)</i>	<i>Şölen günü tan yeli tatlı tatlı eserken yirmi dört boyun bayları arkalarında yiğitleri olduğu halde sağdan soldan görünmeye başladılar. (Gürol-Ferruh, 1935: 4).</i>

Ana metinde nazım kısımlarını oluşturan soylama bölümünde *biçimsel dönüşüm* olarak *kesip-çıkarma* yöntemi kullanılmıştır. “*Salkum salkum tan yılleri esdüğünde*” (Ergin, 1964: 4) kısmı daha yalın haliyle söylenmiş “... *tan yeli tatlı tatlı eserken*” (Gürol-Ferruh, 1935:4) ancak devamındaki kısımlar Oğuzların yirmi dört boyu vurgulanarak düzyazı şeklinde aktarılmıştır.

Alt metine bağlı olarak Derse Han’ın kara otağ oturtulma süreci ve karşılığındaki diyalogları yer almaktadır. Ana metinde bu kısımlar alt metinle bağlantılı ve daha sade bir şekilde aktarılmıştır. Dirse Han, ana metinde Avşar beyi olarak yer almıştır. Ana metinde böyle bir bilgi yer almamaktadır: “*Avşar beyi Derse hanın ne oğlu ne de kızı vardı.*” (Gürol-Ferruh, 1935:4)

Dirse Han’ın duyduklarından sonra eve gelmesi ve eşi ile konuşmak istemesi alt metine sadık bir şekilde ilerlemiştir. Bu kısımda yine nazım bölümlerine yer verilmemiştir. Dirse Han eşine yaşadıklarını anlattıktan sonra alt metinden farklı olarak şu ifadeyi kullanır:

Alt Metin	Ana Metin
“...anun kim oğlu kızı olamaya Tanrı Ta’ala kargayıptur biz dahu kargaruz bellü bilgil didiler.” (Ergin, 1964: 5)	“Oğlu kızı olmayanı Gün han sevmemiş ki biz sevelim, dediler. Alnımın yazısı böyle imiş; dedim. Şöleni Gün hanın sevdiklerine bırakıp geldim.” (Gürol-Ferruh, 1935:4)

Ana metinde “Tanrı”nın yerini “Gün Han” almaktadır. Burada yazarların hem kendi ideolojilerini yansıttıkları için *düşünyapıbirim* hem de “Tanrı”nın meziyetlerini “Gün Han” üzerinden temsil ettikleri için *değersel dönüşüm* söz konusudur. Daha sonrasında ise çocuksuzluk motifi çevresinde duayı Derse Hatun (ana metinde parantez içerisine alınarak –Derse Hanın karısı –şeklinde bilgi verilmiştir) ve Derse Han “Gün Han”’a yapmaktadır. “... Yirmi dört boy beyinin, bunca iyilik görenin dileği dilek olur, olur da Gün han bize de bir oğul verir, dedi.” “Oğuz beyleri toplandılar, Gün Han’a el kaldırıp Derse hana bir oğul vermesini dilediler.” (Gürol-Ferruh, 1935:6)

Gün Han, ana metinde ilahi bir güç olarak kullanılmıştır. Burada eski Türklerdeki inanışlar olan Güneş Kültü ve Gök Tanrı inancına gönderme yapıldığı düşünülebilir. Güneş ile bereket, çoğalma, tanrının varlığı ve Tanrıların güneşe benzetilmesi temelinde kullanılmış olması mümkündür (Güvenç, 2019: 256).

Boğaç

Üçüncü bölüm kahramanın kendi adını taşıdığı ve adını alması sağlayan boğa ile karşılaşmasının aktarıldığı kısımdır. Ana metinde Derse Han ve eşinin dualar sonucunda çocukları olur ve büyür. Süreç alt metine bağlantılı olarak aktarılır. Boğaç Han’ın boğa ile karşılaşması sade ve akıcı bir dil ile tasvir edilmiştir:

“Derse Han’ın oğlu boğanın burnuna güçlü bir yumruk savurdu. Kızgın hayvan sersemledi, biraz geri çekildi. Sora olanca hızıyla bir daha saldırdı. Delikanlı yumruğunu boğanın alnına dayadı. Boğa itti, delikanlı itti; bir aralık böylece kaldılar. Boğa olanca hızıyla bir daha yüklenip itmek istediği zaman delikanlı da yumruğunu birdenbire çekiverdi. Sıçrayarak yana fırladı, ağır göğdeli hayvan hızını alamadı, dizleri yere sürttü, burnun üstüne kapaklandı. Derse hanın oğlu bıçağını çekti, boğanın başını kesti.” (Gürol-Ferruh, 1935: 7) .

“Bayındır hanın köşkünün pencerelelerinden bu kanlı savaşı gören beyler dayanamadılar. Koşarak geldiler, delikanlının alnından öptüler.” (Gürol-Ferruh, 1935: 7)

Alt metinde yer almayan yukarıda belirtilen kısımda *biçimsel dönüşüm* olarak genişletme yapılmıştır. Ayrıca burada Bayındır Han'ın bir köşkü olduğundan bahsedilmiştir. Alt metinde de yerleşik yaşam tarzının olmadığı hayvancılık ile yarı göçebe yaşayan Oğuzların aktarımı yapılırken burada bir köşkün olduğundan bahsedilir. Ana metinde de Dirse Han oğlu ismini Dede Korkut'tan alır. Dede Korkut kahramanlığına binaen “Boğaç” ismini verir ve bu şekilde bölüm tamamlanır.

Boğaçla Babası

Dördüncü bölümde yazarlar, Boğaç ve Derse Han'ın av merasimini aktarlarmışlardır. Alt metinde kırk namerdin kıskançlık ve hasetliği ana metinde de aynı şekilde aktarılmıştır. Alt metinde kırk namerdin dolduruşa gelen Dirse Han oğlunu öldürmek için av düzenler ancak ana metinde av sırasında yiğitlerin kışkırtmaları ile o anda oğlunu öldürmeye karar verir. Ana metinde olay örgüsü şu şekilde yer almıştır:

“Derse Han oğlunu yayına çağırdı. Atlarına bindiler ava çıktılar. Av yerine varınca babası Boğaç'a:

_Oğlum haydi bir kez de benim gözümün önünde av avla, senin at salışını, ok atışını görüp sevineyim, dedi.

Boğaç atına bindi, kendi kendine:

Babam at salışımı görsün kıvansın, kılıç sallayışımı görsün de güvensin. Dedi.

Ormandan bir geyik türküüttü. Ardına düşüp kovalamaya başladı. Av kaçarken arasına Derse hana doğru gidiyor, Boğaç'ta ardından geliyordu. Kırk yiğiti Derse Han'a sokuldular:

_Bak!.. dediler. Oğlunu görüyor musun?

Geyiği ikide bir sana doğru kovalıyor. Av bu yana gelirken yayını çekecek, okunu geyiğe atıyorum diye çekip seni vuracak. Sen ondan çabuk davran, o seni vurmada sen onu vur; dediler. Derse Han üzengiye sınımsıkı bastı, at üstünde doğruldu. Sert yayını hızla çekti, koyuverdi, gözlerini kapadı, başını çevirdi. Ok ıslık çalarak uçtu., vardı Boğaç'ın göğsüne saplandı”. (Gürol-Ferruh, 1935:9) .

Ana metinde yer alan olay akışında Dirse Han'ın eşi oğlunu bekler ve gelmediğini görünce merakla sorar. Alt metine bağlı şekilde devam eden akışta anne oğlunu aramaya çıkar. Alt metinde “Kazılık Dağı” olarak geçen mekân burada “Kaz Dağı” olarak belirtilir. “*Derse Hatun kanması, atını tavlada çekti, yayını kargısını alıp Kaz dağı yolunu tuttu.*” (Gürol-Ferruh, 1935:9).

Ana metinde annesi ve Boğaç'ın karşılaşması alt metine bağlı sade ve akıcı bir şekilde aktarılmıştır. Bu karşılaşma sırasında nazım kızım lar eserde de nazım olarak aktarılmış ancak *vezin dönüşümü* şeklinde 11'li hece ölçüsü olarak yeniden yazımı yapılmıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Kara kıyma gözlerin uyhu almış açgıl ahı</i> <i>On igiçe süniüçüğüün ören olmuş yığsur ahı</i> <i>Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı</i> <i>Öz gevdende canun var-ise oğul haber mana</i> <i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i> <i>Akar senün sularun KazılımTağı</i> <i>Akar iken akmaz olsun</i> <i>Biter senün otlarun Kazılım Tağı</i> <i>Biter iken bitmez olsun</i> <i>Kaçar senün geyüklerün Kazılık Tağı</i> <i>Kaçer-iken kaçmaz olsun</i> <i>Taşa dönsün</i> <i>Ne bileyin oğul arslandan mı oldı</i> <i>Yohsa kaplandan mı oldı ne bileyin oğul</i> <i>Bu kazalar sana nireden geldi</i> <i>Ol gevdende canun var-ise oğul haber mana</i> <i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i> <i>Ağz dilden birkaç kelime haber mana. (Ergin, 1964: 10)</i></p>	<p><i>Akar yaşım seller gibi silemem</i> <i>Göğdende can olduğunu göremem:</i> <i>Yiğit oğul ava gittin sandımdı</i> <i>Avlar iken avlandın mı bilemem.</i> <i>Neden böyle boyandın sen al kana?</i> <i>Sağlığından bir bilgicik ver bana</i> <i>Neler geçti şu başından deyiver</i> <i>Anacığın kurban olsun tek sana. (Gürol-Ferruh, 1935: 12)</i></p>

Boğaç'ın yaralanmasından sonra yardım için gelen Hızır, ana metinde yer almamaktadır. Burada Hızır'ın geldiği bölüm ele alınmamış biçimsel dönüşüm olarak *kesip- çıkarma* yapılmıştır. Hızır'ın söylediği şifa ana metnin nazım kısımlarında gösterildiği gibi Boğaç'ın kendi aktarımı ile olmaktadır. Hızır motifinin çıkarılması ana metinde *anlamsal dönüşüme* neden olmuştur.

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Berü gelgil ak südin amedüğüüm kadunum ana</i> <i>Ağ pürçeklü 'izzetlü canum ana</i> <i>Akarlıda sularına kargamagıl</i> <i>Kazılık Tagunun günahı yokdur</i> <i>Biterlide otlarına kargamagıl</i> <i>Kazılık Tagının günahı yokdur</i></p>	<p><i>Anacığım işte sağım ağlama,</i> <i>Durup sen de yüreğini dağlama.</i> <i>Bu yaradan sanma bana ölüm var</i> <i>Acınarak durup sen yas bağlama.</i> <i>Bu dağlara suç yüklemek yalandır;</i></p>

<p><i>Arslan-ie kaplanına kargamagıl</i> <i>Kazılık Tagının suçu yokdur</i> <i>Kargar-isen babama karga</i> <i>Bu suç bu günah babamdandır. (Ergin,1964: 11)</i></p>	<p><i>Baba oku el okundan yamandır</i> <i>Ne dağların ne otların suçu var</i> <i>Bana kıyan eller değil babamdır.</i> <i>Gün geçmesin sen hiç durma, çabuk ol!</i> <i>Şu sırtlardan dağ çiçeği topla yol</i> <i>Ez çiçeği, kat sütiine, ilaç yap</i> <i>Kurtulmaya bundan başka yoktur yol. (Gürol-Ferruh, 1935: 12)</i></p>
---	--

Alt metinde de yer aldığı gibi Hızır'ın Boğaç'a yardım etmesi nesir şeklinde yer almıştır ancak ana metinde hem Hızır'ın gösterdiği yol Boğaç'ın annesi ile karşılaşması nazım şeklinde verilmiştir. Burada biçimsel dönüşüm olarak *koşuklaştırma* yapılmıştır.

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Oğlan yine aydır: ana ağlamagıl, mana bu yaradan ölüm yohdur korkmagıl, boz atlu Hızır mana geldi, üç kerre yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi sana merhemdür didi. Böyle diğec kırk ince kız yayıldılar, tağ çiçeği divşürdiler. (Ergin,1964: 11)</i></p>	<p><i>Gün geçmesin sen hiç durma, çabuk ol!</i> <i>Şu sırtlardan dağ çiçeği topla yol</i> <i>Ez çiçeği, kat sütiine, ilaç yap</i> <i>Kurtulmaya bundan başka yoktur yol. (Gürol-Ferruh, 1935: 12)</i></p>

Derse Han Tutsak Oluyor

Kitabın “Derse Han Tutsak Oluyor” başlıklı son bölümünde Dirse Han'ın kırk namerde tutsak olması ve Boğaç'ın babasını kurtarması ele alınmaktadır. Kırk namerdin Boğaç'ın yaşadığını duyması ve Dirse Han'ın eğer bunu öğrenirse cezalarının kesileceğini düşünmeleri alt metin ile bağlantılı şekilde aktarılmıştır. Dirse Han'ın eşinin Boğaç'ı babasını kurtarmak için ikna etmesi alt metin ve ana metinde karşılıklı olarak şu şekilde aktarılmıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Görür misin ay oğul neler oldı, sarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senün babanun üstine yağı geldi, ol kırk</i></p>	<p><i>Görüyor musun başımıza gelenleri?.. Yurtta yağı yokken baban tutsak düştü. Kırk yoldaşı onu uzak ellere alıp götürdüler. Kötü söze</i></p>

<p><i>namerd babanun yoldaşları babanı tutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynına takdılar, kendüler atlu babanı yayak yoruttular, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yirüenden örü turgıl, kırk yigidiün boyuna algıl, babanı ol kırk namerdden kurtargıl, yori oğul, baban sana kıydı-y-ise sen babana kıymagıl didi.</i> (Ergin,1964: 12)</p>	<p><i>bakıp o seni vurdu, amma ne de olsa yine senin babandır. Canım oğlum durulacak gün değil, seni de o yetiştirdi büyüttü, git kurtar, gel! Dedi.</i> (Gürol-Ferruh, 1935: 14)</p>
---	---

Boğaç Han ve Dirse Han'ın karşılaşması ise ana metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“Kırk kötülük yoldaşı bir yere konmuşlardı. Derse Han eli bağlı, boynu bükük düşünüyordu. Karşıdan tozu dumana katarak ilerleyen atlıları gördüler. Bey döndü:

_Aman yoldaşlar! Benim elimi çözüverin yayımı kılıcımı verin, gelenlerle bende savaşmak dilerim; dilerim dedi. Dersee hanın elleri çözüldü yiğitler de geldiler, yetiştiler. İki taraf biri birine girdi. Boğaç en önden saldırıyor, durmadan kılıç savuruyordu. Gözleri şimşek gibi iki yana dönüyor, babasını arıyordu. Karkaşalıkta Derse hanı güçlükle görebildi, gitti kendini tanıttı; baba oğluna yardım etti, savaş gittikçe kızıştı. Gövdeler atların üstünden yuvarlanıyor, kollar bacaklar havada uçuşup yere düşüyorlardı.

En sonunda kötülük yoldaşlarının kimisi öldü kimisi yaralandı, kimisi de kaçıp kendini zor kurtardı. Boğaç babasını aldı, birlikte yurda döndüler.” (Gürol-Ferruh, 1935: 16)

Alt metinde Boğaç ve Dirse Han'ın karşılaşmasında, Dirse Han kolca kopuzunu ister ancak ana metinde bu kısım kılıcını şeklinde değiştirilmiştir. Burada nesne boyutunda anlamsal dönüşüm yapılmıştır. Ayrıca Dirse Han'ın Boğaç ile karşılaşma yaptıkları soylamalar ana metinde yer almamaktadır. Burada *kesip çıkarma* yöntemi uygulanmıştır.

Anlatının son bölümünde Dirse Han ve Boğaç'ın barıştığı ve Bayındır Han'ın beylik verdiği belirtilir. *“Şölende Kara çadıra konuk edilen Derse Hanın yiğit oğlu; oğuz elinin ünlü bir başbuğu oldu”* (Gürol-Ferruh, 1935: 16). Burada Türk devletlerinin komutan manasında kullandığı “başbuğ” terimi ile yazarlar ideolojilerini yansıtarak *düşünyapıbirim* kullanmışlardır. Dede Korkut ise anlatının sonunda yer almamıştır.

İncelenen çalışmada İslami öğeler çıkartılarak daha çok milli öğelere yer verilmiştir. Olay örgüsü alt metinle paralel şekilde devam etmiş ancak nazım kısımlarında *kesip-çıkarma* işlemleri yapılmıştır. Yine bazı nazım kısımlar nesir şeklinde ya da nesir kısımlar nazma

dönüştürülerek *düzyazılaştırma* ve *koşuklaştırma* teknikleri kullanılmıştır. Bu eksiltmeler metinde *anlamsal dönüşümlere* yol açmıştır. Ana metin, alt metine göre daha sade ve anlaşılır şekildedir. Yazarlar, eserini daha anlaşılır hale getirebilmek için dipnot ve parantez içi alıntılara yer vermişlerdir. Yeniden yazımı yapılan eser, efsane türünün özelliklerini taşımamaktadır. Ana metinde yapılan kesip-çıkarma, özetleme, sadeleştirme yapılarak efsane türüne yaklaştırılmaya çalışılmasına rağmen türe özgü uygunluk bulunmamaktadır.

3.2.TİYATRO FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.2.1. Boğaç Han Destanı/ Rahmi Özen

1997 yılında Rahmi Özen tarafından yazıya geçirilen *Boğaç Han Destanı* adlı tiyatro oyunu Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Eser üç perdeden oluşmaktadır ve eserde yer alan şahış kadrosu ana metinden sayıca fazla olarak şu şekilde yer almaktadır: “*Bayındır Han, Dirse Han, I. Yiğit, II. Yiğit, III. Yiğit, Haberci, Dirse Hatun, Dede korkut, Meydancı, Boğaç Han, Okçu, I. Temsilci, II. Temsilci, III.Temsilci, Kadın, İhtiyar (Hızır), Dirse Hatun’un Gelini, Kırk Kızlar, Kırk Yiğitler, Tellal.*

I.Perde

Anlatı Bayındır Han’ın düzenlediği toyun tasviri ile başlamaktadır. Giriş kısmı alt metine benzer şekilde sade ve anlaşılır bir dil ile aktarılmıştır. Toy için üç farklı otağ hazırlanmıştır. Ak otağa erkek evlat sahibi, kızıl otağa kız evlat sahibi olanlar için olup sınırsız ikrama sahiptir. Kara otağa ise çocuğu olmayanlara ait olup altına kara keçe serilip, önüne kara koyun yahnisi koyduracak beylere aittir. Bayındır Han’ın toy düzenleme amacı kendi ağzından ana metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“*Ne haçan unuttunuz atalarınızın adetini.? Oğuz Hanlarının, Oğuz Beylerine yılda bir kez büyük ziyafet verdiğini ne haçan unuttunuz???* Atalarımın törelerini sürdürmektir benim dileğim. Oğuz hanları her yıl bir kez ziyafet verir. Sofralar açar, şenlikler düzenler... hanlar hanı Bayındır Hanın, onlardan neyi eksik yiğitlerim!?”(Özen, 1999: 9)

Alt metinde yer almayan bu aktarımlar *genişletme* yolu ile ana metine eklenmiştir. Bayındır Han’ın verdiği ziyafetin nedeninden çok kullandığı şivesi dikkat çekmektedir. “haçan” kelimesi eski Türkçede kaçan haliyle bulunan ve 15. yüzyılda, eski Kıpçak Türkçesinde yazılı kaynaklarda “haçan” halini alan kelime, Karadeniz dolayısıyla Trabzon ağızlarında ‘haçan’ şeklinde bulunmaktadır. Bir soru sözü olarak; Divanü Lügati’t-Türk’te zaman zarfi ve yüklem olarak yer alan kelime, Trabzon ağızlarında “o zaman, -dığı zaman, ne zaman ki” anlamları ile yer almaktadır (Coşar, 2015: 246). Yazarın geniş bir alana yayılan Oğuz

boylarının anlatı ile olan ilgisini kuvvetlendirmek amacıyla böyle bir şive kullandığını söylemek mümkün olabilir.

Ana metinde kara otağ, kara keçe ve kara et yahnisi ile karşılaşma öncesi ziyafete hazırlanan Dirse Han'ın sözleri ana metinde şu şekilde yer almıştır:

*Demek öyle,
Fikirleriniz böyle.
Öyleyse kahraman yiğitlerim!
Ben de size şunu söylerim:
Akli karalı seçilen çağda
Gövsü güzel koca dağlara gün vuranda
Yiğitlerin birbirine koyulduğu çağda
Sabahın şu ilk aydınlığında
Kırkımızda varalım Bayındır Hana
Salavat getirerek koyulalım yollara. (Özen, 1999: 9)*

Dirse Han yukarıda da belirtildiği üzere ziyafet için istekli bir şekilde yola çıkmıştır ancak göreceği muamele alt metine benzer olarak ana metinde şu şekilde yer almıştır:

*Kara çadır... Kara keçe...ve de kara koyun yahnısı... Acep bu niçin böyledir?
Çabuk açıklayın şimdi bana;
Yoksa gazap ederim Bayındır Hana...
Bütün beylerin otağları ipek halılar döşeli,
Hepsi de birbirinden neşeli
Ve çeşit çeşit ikramlar:
Cümlesine soğuk şerbet sunarlar, Dirse Hanı acep niçin horlarlar??? (Özen, 1999: 15)*

Dirse Han yaşadığı bu olayın nedenini sormak için eşinin yanına gider. Alt metinde yer alan çocuksuzluk motifi ana metinde de korunmuştur. Dirse Han ve eşinin karşılıklı soylamaları alt metnin sadeleştirilmiş hali olarak aktarılırken ana metinde yeniden yazılan kısımlardan biri şu şekildedir: “*Düşmanla yapılan savaşlarda; kılıç ve ok gücüyle kırılan yiğitlerimizin, yiğit Oğuz delikanlılarının yerlerine yenilerini koyamazsak... Ocaklarımızı tütürecek yeni Oğuz erleri çoğalmazsa... ve o yiğitleri doğuracak analar, gün be gün azalırsa n’olur Dirse Han, n’olur bilir misin?*” (Özen, 1999: 20). Oğuz’un kuvvetlenmesi ve bileğinin bükülmemesi için çok olmaları gerekmektedir. Bunu sağlamanın da tek yolu çocukların var

olmasıdır. Ana metinde yazar, güçlü birlikleri vurgulayabilmek için neden-sonuç bağlantısı içerisinde eklenti yapmıştır. Dirse Han'ın eşinin söylemler karşısındaki tavrı alt metine benzer duygular içermektedir.

Alt Metin	Ana Metin
<i>Hay Dirse Han, bana kazab itme, inciniüp acı sözler söyleme. yiründen örü turgil, ala çadırın yir yüzine dikdürgil atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil. İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görseñ toyurgil yalincak görseñ tonatgil, borçluyıborçından kurtalgıl, depe gibi et yığ göl gibi kıımız sağdurulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du'alınun alkışıyle Tanrı bize bir batman 'ayal vire didi (Ergin,1964: 5)</i>	<i>Hey Dirse Han! Bana niçin gazap edersin? İncinipte acı sözler söylersin? Bana acı sözler söyleyipte kalbimi kırma Karını, sağlığı bozuk ve kıırdır sanma. Ben herkesin iyiliğine koşarım Eğer senin noksanın varsa ona şaşarım Öfke ile yerinden doğrulma Kara çelik öz kılincın kafama vurma Kişi kendini bilmemiş ise Öfke zarar verir o kişiye (Özen, 1999: 22)</i>

Soylamalara bakıldığında alt metinde yer alan soylamaların tamamına yer verilmediği verilen kısımların ise sadeleştirilerek günlük konuşma tarzında aktarıldığı görünmektedir. Yazar, alt metinde Dirse Han'ın çocuksuzluk durumunda kurtulması için yapması gerekenleri anlatırken ana metinde Dirse Han'ın eşinin daha çok kendini kanıtlamak için söylediği sözleri ve öfkenin vereceği zararlara karşı akıl vermeye yönelik sözleri barındırmaktadır.

Ana metinde birinci perdenin üçüncü sahnesinde Dirse Han ve eşi çocukları olmaları için Dede Korkut'a giderek dua isterler. Alt metinde yer almayan bu kısımlar ana metinde nazım şeklinde yer almıştır. Dede Korkut anlatıları içerisinde yer alan Dedem Korkut tarafından söylenmiş sözlerinde içerisinde bulunduğu bir dua yer almaktadır:

Oğul, Dirse Han! Bak hele!

Sözlerimi iyi dinle

Allah allah demeyince işler düzelmez.

Kadir Allah vermeyince kişi zenginleşmez.

Ezelden yazılmazsa kul başına kaza gelmez.

Ecel vakti gelmeyince kimse ölmez.

*Ölen adam dirilmez, çıkan can geri gelmez.
Bir yiğidin karadağ kadar malı olsa gözü doymaz
Kimse nasibinden fazlasını alamaz
Gürüldeyip sular taşsa deniz olmaz
Kibirlik eyleyen Tanrı sevmez
Gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz
El oğlunu beslemekle oğul olmaz
Büyütürsün, bırakıp gider, gördüm demez
Kül tepecik olmaz, güveyi evlat olmaz
Kara eşek başına gem vursan katır olmaz
Hizmetçiye elbise giydiren hanım olmaz
Lapa lapa yağan karlar yaza kalmaz
Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz
Kız anadan görmeyince öğüt almaz
Oğul babadan görmeyince sofraya çekmez
Oğul babanın yerine yetişendir
İki gözünün biridir, evinin direğidir
Devletli oğul olsa ocağı korudur
Oğul da neylesin baba ölüp mal kalmasa
Baba malından ne fayda, başta akıl olmazsa
Çocuksuzluğun şerrinden Tanrı sizi kurtarsın
Bak oğulcuğum, Dirse Hatun kızım, iyi dinle beni! (Özen, 1999: 25)*

Dirse Han

Buyur Kotkut Atam!..

Dede Korkut

Dişi ehlinin sözüne iyi kulak ver. Görklü Tanrıdan dilekler dile.

Gelen oğlancık Oğuzun hayırlı oğlancığı olur inşallah... evine direk olur... soyunu sürdürür, yüzünü güldürür... imdi sen ziyafetler ver Oğuz ellerine... İnan getir hepsinin gönüllerine, dillerine...(Özen, 1999: 27)

Dirse Han ve eşi bu ifadelerin ardından birlikte diz çöküp ellerini yukarı kaldırarak dua etmeye başlarlar. Yazar, “Gözleri, gök yüzündeki tek noktada birleşmiştir” şeklindeki ifadesi ile alt metinde yer almayan bu metin *genişletme* yöntemi ile lirik bir hava yaratarak ana metine yerleştirmiştir.

*Yücelerden yüce Tanrı!
Kimse bilmez nicesin güzel Tanrı!
Sen Adem'e taç giydirdin
Şeytana lanet kıldı
Bir günahtan ötürü dergâhtan kovdun
İbrahim'i tutturdun, hanım deriye sardın.
Ateşi gülistan kıldın.
Yücelerden yücesin, kimse bilmez nicesin.
Mü'minlerin dilinde doksandokuz hecesin.
Meleklerle aydınlık ve şeytana gecesin.
Doksandokuz isminde görünen bilmecenin
Bir oğul ver bizlere, birsin, teksin, ecesin.
Gücüne ve birliğine sığındık yüve Tanrı!
Bir topaç oğlancık ver görklü Tanrı! (Özen, 1999: 27)*

Ana metinde bu duaların ardından, Dirse Han ve eşi bir bir oğlan çocuğu sahibi olurlar ve çocuğun on beş yaşına geldiği belirtildikten sonra birinci perde kapanır. Birinci perde üç ayrı sahneden oluşmuştur. Birinci sahnede Bayındır Han ve yiğitleri, Dirse Han ve yiğitleri yer alarak hem ziyafetin betimlemeleri hem de Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için gördüğü muamele aktarılmıştır. İkinci sahnede ise Dirse Han ve eşinin karşılıklı diyalogları ve çocukları olmaları için aradıkları çıkış yolları yer alır. Üçüncü sahne ise Dirse Han, eşi ve Dede Korkut'a aittir. Dede korkut dualar ile aileye yol gösterir. Dirse Han ve eşi dualar eder. Ardından ana metinde kadınlı erkekli sesler olur belirtilen şahıslar Dirse Han ve eşinin dualarına katılarak coşkulu bir şekilde tekrar ederler.

Birinci sahnede ana metin üzerinden diyaloglar eklenerek metin hacimsel olarak artış göstermiştir. Ana metin, genel olarak alt metinde yer alan anlatıya bağlı bir şekilde aktarılmıştır. Bayındır Han'ın ziyafetinde ve Dirse Han'ın da konuşmalarında yer alan çocuk sahibi olmanın önemi yazarın ideolojisinin bir yansıması olarak *benöyküsel* bir aktarım ile metinde anlamsal dönüşüm gerçekleştirmiştir.

II. Perde

Bölüm Bayındır Han'ın Ak meydanda vermiş olduğu boğa güreşinin tasviri ile başlamaktadır. Meydanda sadece çocukların yer aldığı belirtilir. Boğanın meydanda ortaya çıkışı ve çocukların meydandan kaçmasına dair diyaloglar yer alır. Diyaloglarda I. Yiğit ve

II. Yiğit olarak belirtilen şahıs kadrosunda “*Kara Göne, kaç oradan kaç!..*”, “*Oğlum, deli Dünder, sen de kaç!..*” şeklinde Dirse Han oğlu Boğaç Han anlatısında yer almayan ancak diğer anlatılarda yer alan karakterlerin isimlerine yer verilir. Alt metnin şahıs kadrosunda yer almayan Meydancı, herkesin Bayındır Han’ı dinlemesi gerektiğini söyler:

Bayındır Han

“*Beyler!..Yiğitler!.. Oğuzun namlı anaları!.. Görüyorsunuz ya diğer iki çocuğu adlarıyla çağırdık, kaçtılar meydanın ortasından. Bu çocuğa ne diye seslenelim... adı yok ki bu çocuğun ona adıyla sanıyla çağıralım... Yiğitse bu boğanın karşısında kendini adlandırın. Yiğitse yüzünü paklandırın. Kendine bir ad seçsin. On beş yaşına gelmiş, henüz adı sanı belli değil...*”(Özen, 1999: 34)

Dirse Han

“*Millet!.. Oğuzun namlı adamları!.. yüreği yufka analar!.. ben bu çocuğun öz babasıyım. Adını koymadım. Adını koyduracak bir hüner görmedim onda. Yiğitse, hünerliyse adını koydursun bu halkın huzurunda, bu meydanın ortasında... işte kendisi ve işte rakibi... Göstersin gücünü, hünerini, yiğitliğini.*” (Özen, 1999: 34)

Dirse Han

“*Hüneri varsa kurtarsın kendini boğanın elinden
Sonra da kurtarsın kendini halkın dilinden
Yoksa yakıştıramam adsıza ben gülmeyi
Yeğ tutarım adsız yaşamaktansa böyle ölmeği.*” (Özen, 1999: 34)

Ana metinde yukarıda belirtilendiyaloglar ile kahramanlık ve ad almanın ne kadar önemli olduğu vurgulanmak istenmiştir. Öyle ki Dirse Han’ın adsız yaşamanın ölmekten daha kötü olduğunu düşünmesi ana metinde dörtlük ile vurgulamaktadır. Bu iki diyalog da alt metinde yer almamaktadır. Bayındır Han ve Dirse Han’ın kişilik özellikleri olarak daha katı ve yansıttıkları alt metinden farklı bir değeri temsil etmektedir. Bu yüzden burada *değersel dönüşüm* yapılmıştır. Ana metinde Boğaç ile boğanın karşılaacağı anda diğer şahıs kadrosu olarak belirlenen Adsızın Sesi, Bütün Halk, Bir Kadın, Diğer kadınlar hem Dirse Han ve Bayındır Han’ın acımasız olduğunu dile getirerek bir yandan da Boğaç’ın kaçmayıp boğa

karşısında durmasına övgü dolu sözler söylüyor. Dirse Han'ın eşi bir şeyler yapması için Dirse Han'a yalvarırken onun sözleri ana metinde şu şekilde yer almaktadır:

Dirse Han

Hatun! Hatun!.. Ne tez unuttun Dede Korkut'un sözlerini... Dedem Korkut, oğul babanın yerine yetişendir. Devletli oğul olsa ocağını korudur. Baba adını yürütmeyen hoyrat oğul baba belinden inince inmise daha iyi, ana rahmine düşerse, düşmese daha iyi, dememiş miydi? (Özen, 1999: 36)

Dirse Hanın Karısı

Ama öldürecek azgın boğa hasraetliğimizi...

Dirse Han

Töre böyle... Bir bey, töreyi çiğnerse sen o zaman gör Oğuz ilinin halini...(Özen, 1999: 37)

Boğaç Han

Biricik oğlun, ya ad edinecek ya ölecek

Alnındaki lekeyi böyle silecek

Yenemezse eğer boğayı

O zaman salarız koca buğrayı...(Özen, 1999: 37)

Tiyatro oyununda Dirse Han'ın oğlu isim almadığı için önemsiz sayılmaktadır. Ancak o diğer arkadaşları gibi meydandan kaçmamış kahramanca, korkmadan boğanın karşısında durmuştur. Alt metinde kahramanlığı ve zekâsı ile boğa karşısında kalan yiğit, ana metinde adsız ve kendini ispat etmekte geç kalmış ve canı bile bu durumda önemsiz olan bir konuma dönüşmüştür. Burada Dirse Han'ın söylemi oldukça önemlidir. Türk töresi oğlunun kahraman olmasını, kahramanlığı ile ad almasını ister. Boğa oğlunu öldürecek bile olsa o oğluna yardım edemez. Kendi başının çaresine bakmalıdır ki Türk Töresinin temelinde yiğitlik ve güç vardır. Eğer o güç yoksa yaşamında bir anlamı yoktur. Yazar metne Türkçülüğü, Türk töresini milliyetçi ideoloji aktarmıştır. Burada *düşünyapıbirim* izleri yer almaktadır. Yazar bu değişimleri yaparken *genişletme* yoluna giderek ana metni daha hacimli hale getirmiştir. Yazar, Boğaç'ın üzerinden Türk ulusunda var olan gücü ana metine bu şekilde yansıtmak istemiştir.

Oyunda Boğaç'ın kahramanlığı ile adını alması alt metin ile paralel şekilde aktarılmıştır. Boğaç, oyunda Dede Korkut tarafından ad alma sürecine kadar metinde “adsız oğlan” olarak yer almıştır. Kahramanlığını kanıtlayan adsız oğlan babasının yanına giderek haklı gururunu dile getirir.

Adsız Oğlan

Sana layık oldum mu Han baba?

Canımın içi can baba!

Dirse Han

Hünerli olduğunu ispat ettin. Şimdi git Hanlar Hanı Bayındır Hana, emrini dinle... (Özen, 1999: 37)

Bayındır Han bu güç sahnesinden sonra Dede Korkut'u çağırarak, oğlana bir isim vermesini söyler. Dede korkut'un isim verme süreci alt metnin sadeleşmiş şekliyle aktarılmıştır. Boğaç Han ve Dede Korkut'un karşılıklı soylamaları ana metinden farklı olarak şu şekilde yer almıştır:

Dede Korkut

*Ak meydanında Bahadır Hanın,
Gözleri önünde Oğuz halkının
Bu yiğit, yaman bir cenk eylemiştir;
Azgın bir boğayı alt eylemiştir.
Halkın alkışları gökyüzüne çıktığında,
Azgın boğayı tepe üstü attığında
Boğadan daha tetik davrandı.
Bu galibiyetten adını aldı
Boğaç Han'ı bundan sonra göreceksiniz,
Her işinizde önder seçeceksiniz
Yerli kara dağların aşılmasın yiğidim!
Görkemli gür ağacın sökülmesin yiğidim!
Yardım yalnız Allah'tan bıkılmasın yiğidim!
Peygamberin izinden çıkılmasın yiğidim!
Türk yurdu kötü yola çekilmesin yiğidim!
Oğulların, yiğitlerin büyüsün;*

Şan ve şerefın dünyaları bürüstün. (Özen, 1999: 42)

Boğaç Han

Oğuz soyunun erdemli kişisi...

Halkımızın tek bilicisi

Adımı koydun. Bu ad bana güç verecektir.

Karanlık talihimi açacaktır. Bundan böyle ada erce, daha mertçe dövüşeceğim.

“Aman” diyene merhamet edeceğim. Atamı ata, babamı baba, töremi töre bileceği.”

(Özen, 1999: 43)

Bu diyalogların ardından oyunda, Dirse Han oğluna hanlık verir. Metinde Bayındır Han'ın Boğaç'a söylemleri şu şekilde ifade edilmiştir:

Bayındır Han

Babadan Hanlık aldın, bendense bayrak.

Bayrak ve Hanlık namus gibidir Boğaçım! (Özen, 1999: 43) daha sonrasında ise Dede

Korkut gelerek Boğaç'a tavsiyelerde bulunur:

Dede Korkut

Şimdi beni dinle Boğaç Han!..

Anamın babamın tek evladıyım deyü

Ak meydanda boğayı öldürdüm deyü

Babam bana hanlık verdi, taht verdi deyü,

Sakın ola şaşırma, sakın ola şımarma...

Boğaç Han

Anamın babamın biricik yavrusuyum deyü

Babam bana taht verdi, hanlık verdi deyü,

Ak meydanda boğayı öldürdüm deyü

Şaşırmayacağım, şıarmayacağım.

Oğuzun birliğini ve dirliğini koruyacağıma, adımıza ve şanımıza leke düşürmeyeceğime, dışarda düşmanla, içerde kötülerle, nifakçılarla yiğitçe savaşacağıma and içerim. (Özen, 1999: 44)

II. perde de adsız oğlanın ad alması ile birlikte geçen süreç ayrıntılı olarak yer almıştır. Boğaç ad olmadan önce hiçbir vasfı olmayan hatta canının bile bir anlam taşımadığı biri olarak aktarılırken; kahramanlığının ardından hem bir tahta hem bir bayrağa sahip olur. Mehmet Kaplan'ın da belirttiği gibi “*Dede Korkut Kitabı*’nda söylenildiğine göre eski Türk

toplumunda çocuk, kuvvetli ve cesur olduğunu ispat ettikten sonra ad alıyor, sosyal bir şahsiyet haline geliyordu.” (Kaplan, 2011:13) Burada temsil edilen iki nokta en uç ve birbirinden ayrı iki noktadır. Burada da aslı vurgu yapılan şey Türk töresinde yer alan katı yıkılmaz kuralların olduğu sistemdir. Devlete, millete bir katkı sunmadıktan sonra oğlunun canı bile babası için kıymetsiz kalmaktadır. *“Dede Korkut Kitabı’nın Türk kültür tarihi bakımından en kıymetli taraflarından biri, alp tipinin nasıl yetiştirildiğini gösteren sahneleri ihtiva etmesidir. Her medeniyet şekli kendisini yaşatacak insan tiplerini hususi olarak yetiştirir.”* (Kaplan, 2011: 46) Yazar tarafından ana metinde bu kahraman figürünü ve Türk töresine bağlılığın önemini göstermek için alt metinde yer almayan eklemeler yapılmıştır.

III. Perde

Oyunda yer alan III. Perde de Dirse Han’ın yiğitlerinin Boğaç ve Dirse Han’ın oynadığı oyunlar, Dirse Han’ın oku ile oğlunu yaralaması, yiğitlerine tutsak olması ve Boğaç tarafından kurtulması konu alınmıştır. Boğaç’ın beylik zamanında yanlış tavırları ve halkına karşı kötü muamele yapması gibi iftiralar alt metinde de geçtiği şekilde sade ve eklemeler ile aktarılmıştır. Ancak Boğaç hakkında gelen söylemlere Dirse Han kolay bir şekilde inanmayıp kabul etmeyişi ana metinde şu şekilde yer almaktadır:

Temsilci

Sen bir babasın inan getiremezsin!

Dirse Han

Karşı derenin taşıdığını bilirim. Oğuzun canını, malını aldığı bilirim. Birçok şahbaz atların, güzel güzel develerin beyaz beyaz koyunların sulara gömüldüğünü bilirim. Ama oğlum Boğaç bu zulmü yapmaz derim. (Özen, 1999: 50)

Daha sonrasında ana metine “kadın” isimli bir karakterler dahil edilmiş ve söylemleri ile anlatıyı biçimsel olarak genişletmiştir.

Kadın

Şu gördüğün Aladağın ardından kızıl güneş batarken

Ak pürçekli anacığım davarların sağarken

Oğlum Boğaç, yelesi kara cins atına binipte bakarım karşımda durmaz mı?

Otağımız önünde tozu dumana katmaz mı?

Atından indi ve yaklaştı bana;

Utancımдан bakamadım senin oğluna.

“Kız” dedi, “o güzelim belini bükmesene”,
“Al kınalı parmakların ver hele”
“Ala göle benzeyen gözlerine bakayım”
“Sırma sırma saçlarına liralarım takayım”
Diye beni kandırdı, kanıma girdi.
İşte bu çocuğu bana o verdi.

Kadın

Bir çocuk verdi uğramadı bir daha
Duyarım ki zorla girermiş nice otağa. (Özen, 1999: 55)

Bütün Temsilciler

Bize inanmazsan bari Dirse Han!
Oğlundan dul kalmış kadına inan
O, senin adına leke sürmüştür;
Dirse Hanın şanı yere düşmüştür. (Özen, 1999: 55)

Dirse Han yukarıda belirtilen söylemler karşısında daha fazla dayanamaz ve eğer doğruysa oğlunun ölüm emrini vereceğini söyler. Yazar olayların akışı için iftiranın dozunu da arttırarak alt metinde yer almayan bu diyaloglara yer vermiştir:

Temsilci

Duydun mu Hanım! Senin oğlun yerinden doğruldu, gövsü güzel Adağa ava çıktı, senden ayrı av avaldı, kuş kuşladı... anasını da yanına alarak ata bindi. Al şarabın keskinini aldı, içti ve kendinden geçti, anasıyla sohbet eyledi Hanım!.. babasına kasteleyen, anasıyla sohbet eden bir oğul senin neyine Hanım? Oğlun hayırsız çıktı. Ak pürçekli anaları ağlattı, babalara sövdü.” (Özen, 1999: 55).

Yazar, burada Dirse Han’ın oğluna inanmak için ne kadar çabaladığını ancak iftiraların dozunun da artışını aktarmıştır. Yazarın ana metinde yaptığı bu genişletmeler olayın bütünlüğünün kopmasına neden olmuştur. Boğaç ve Dirse Han’ın üzerine atfedilenler değersel dönüşüm dolayısıyla *anlamsal dönüşüme* neden olmuştur.

Oyunun devamında Boğaç’ın kırk namert tarafından oyuna gelmesi ve babasının av düzeleyerek onu yaralaması alt metin ile paralel bir şekilde aktarılmıştır. Ancak kırk namert sıranın Dirse Han’a geldiğini söyleyerek onu obaya zorla götürür. Bu durumda bile Dirse Han’ın:

“Oğlumı öldürttünüz, bunu bari yapmayın

Birliğinizi unutup Hana baş kaldırmayın.” (Özen, 1999: 55) şeklindeki ifadesi yer alır. Yazar, burada her ne durum olursa olsun devlette devamlılığın esas olduğunu vurdular. Dirse Han’ın avdan dönmesi ile Dirse Hatun’un, Boğaç’ı görememesi sonucu oğlunu aramaya çıkar. Dirse Hatun’un yanında kırk ince kız ile birlikte daha öncesinde “kadın” olarak belirtilen sonrasında oyunda “gelin” olarak kabul edilen karakterde gelir. Karakterin aile tarafından kabullenışı ya da söylemlerinin doğruluğuna dair bilgiye oyunda rastlanılmamaktadır. Boğaç’ı bulduklarında, Boğaç Hızır’ın geldiğini ve annesinin sütü ve dağ çiçeğinin merhemi olduğunu anlatır. Daha sonrasında iyileşen Boğaç, babasının tutsak olduğunu öğrenir ve onu kurtarmaya gider.

Alt Metin	Ana Metin
<i>Görür misin ay oğul neler oldu, sarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senün babanun üstüne yağı geldi, ol kırk namerd babanun yoldaşları babanı tutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynuna takdılar, kendüler atlu babanı yayak yorıttılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yiründen örü turgıl, kırk yigidin boyuna algıl, babanı ol kırk namerdden kurtargıl, yori oğul, baban sana kıydı-y-ise sen babana kıymagıl didi.(Ergin, 1964:12)</i>	<i>Oğul oğul canım oğul! Kalkarak biyol doğrul. Kırk yigidini yanına al; Baban canını kurtar. Yürü oğul, yolunda geç kalma O sana kıydıysa sen ona kıyma Davran ki babanı öldürmesinler; Oğuzun ocağını söndürmesinler. (Özen, 1999: 82)</i>

Yukarıda alt metin ve ana metnin karşılıklı olarak yer aldığı soylamalarda alt metine göre *kesip- çıkarma* yöntemi ve sade bir dil kullanılarak yenidenyazımı yapılmıştır. Dirse Han’ın eşi de Dirse Han gibi “Oğuzun ocağı”nın her zaman tütmesini istemekte ve eşini kurtarması için oğlunu yüreklendirmektedir. Oyunun devamında Boğaç, babasını kurtarmak için yeniden kırk namert ile karşılaşır ancak onlar Boğaç’ın Dirse Han’ı öldürmek için geldiğini düşünür. Boğaç Han’ın kırk namerde karşı söylemleri ana metinde şu şekilde yer almıştır:

Boğaç Han

Ilakırtı söyleme bre itim kâfşr!

*İtim ilen bir yalakta bulaşığım içen azgın kâfir!
Atmış tutam mızrağını ne översin itim kâfir!
Kızılcık değneğim kadar gelmez bana.
Kılıcını ne översin bire kâfir!
Eğri başlı çomağın kadar gelmez bana.
Okluğunda doksan okun ne översin itim kâfir
Alaca kollu sapanım kadar gelmez bana...*

Dirse Han

*Oğul oğul ay oğul!
Karşı yatan Kara Dağımın yükseği oğul
Güçlü belimin kuvveti oğul
Karanlık gözlerimin aydını oğul
Şafak vakti kalktığım senin için
Yağız atımı yorduğum senin için
Yağız al atından seni aşağı iten ben oldum.
İki omuz küreğinin arasından vuran ben oldum.
Sen oyuna gelmesin oğul!
Sen oyuna gelmesin oğul!
Sen oyuna gelmesin oğul! (Özen, 1999: 55)*

Oyunda Boğaç ve Dirse Han'ın karşılaşması bütün perde geneline bakıldığında daha lirik bir üslupla aktarılmıştır. Dirse Han'ın yaşadığı pişmanlık ve mutluluk yazarın alt metinde yer almayan yenidenyazımı ile daha hacimli bir metne dönüşmüştür. Oyunun devamında Boğaç ve Gelin kız, Dede Korkut'un elini öper. Dede Korkut ise dualar ederek oyunu sonlandırır.

Dede Korkut bütün oyun sürecinde bilge kişi olarak tasvir edilmiştir. Bütün yol göstericiliği Dede Korkut üstlenmiştir. Oyunda aktif olarak yer alan kahramanlar alt metinde de yer alan kişilerdir. Alt metinden farklı olarak ana metinde aktif yer verilen kişi "Gelin kız" olmuştur. Alt metinde yer almayan Boğaç'ın çocuğu yoktur ancak ana metinde "kadın" olarak kendini tanıtarak Dirse Han'a şikâyete gelen kişi Boğaç'ın bir çocuğu olduğunu söyler. Oyunun daha sonrasında ise çocuk ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Ana metinde yapılan bu biçimsel ve kurgusal dönüşümler, anlamsal dönüşümlere yol açmıştır. Kahramanların yanı sıra figüratif olarak yer alan anlatı da adı geçen kişiler de yer almıştır. (Boğanın geldiği meydana kaçması için seslenen Deli Dünder ve Kara Göne gibi).

Anlatının sahnelenmek üzere yazılmış olması hacim olarak fazla olmasına neden olmuştur. Hacimde meydana gelen değişiklikler anlamsal dönüşümden yola çıkılarak edimsel dönüşümü beraberinde getirmiştir. Oyun genelinde Türk ulusu, yapısı, adetleri, inançları, güç anlayışı aktararak milli şuuru okyucuya aksettirmek amaçlanmıştır. Boğaç ise bu gücün temsili olarak yer almıştır. Bayındır Han ve Dirse Han'ın olaylara bakışı ve her daim töreyi kurallarını en üst seviyede tutuşu, Boğaç'ın her durumda büyüğün haklı olduğunu belirtmesi anlatıyı bireysellikten çok toplumun yansımaya dönüştürmüştür. Yazar, *benöyküsel* metod ile *düşünyapıbirim* unsurlarına fazlaca yer vermiştir. Destansı özelliği korumak için bu temaları kullanan yazar, genel olarak bu destansı havayı okuyucuya yansıtılabilmektedir.

3.2.2. Boğaç Han / Füzüzan Toprak

Füzüzan Toprak'ın 1973 yılında kaleme aldığı *Boğaç Han* adlı eser, Yediyepe yayımları tarafından yayımlanmıştır. Eser *destan oyun* olarak belirtilerek üç perde ve on beş tabloda oluşmuştur. Eserin ilk sayfalarında “<<BOĞAÇ HAN>>İSTANBUL ŞEHİR TİYATROLARI ÜSKÜDAR BÖLÜMÜNDE 1970-71 SEZONUNDA ŞU KADROYLA OYNAMIŞTIR” şeklinde bir ibare ve altında da oyunda yer alan tüm ekibin canlandırdığı karakterler ile birlikte isimleri yer almaktadır. Çalışmanın “Kişiler” adlı başlığı altında yirmi üç oyuncudan oluşan oyuncu kadrosu yer alır. Sırasıyla *Ozan Sorgut (Sunucu)*, *Bayındır Han*, *üç Beyi*, *Dirse Han*, *Üç Beyi*, *Dirse Hatun*, *Boğaç*, *Tellal*, *Dede Korkut*, *Boğaç'ın Arkadaşı*, *Boğa*, *Adam*, *Kadın*, *Gelin*, *Hızır*, *Ağaç Sesi*, *Dağ Sesi*, *Kuş Sesi*, *Kağan Bey*, *Budak Bey*, *Uruz Bey*, *Yavuz Bey*'dir. Oyunda *Budak Bey*, *Uruz Bey*, *Yavuz Bey*, *Kağan Bey*, *Hızır*, *tellal*, *gelin* dekoratif unsur olarak yer almaktadır.

Prolog kısmı ile başlayan ana metinde Ozan Sorgut gelerek bu öykünün Boğaç'ın öyküsü olduğunu belirtir ve Oğuz ilinin tasvirini yapar. “Oğuz ili... Menevişli vadileri, ısıtan, kanı kaynatan güneşi, okşayan rüzgârı, cıvıldaşan kuşları ve kişneyen atları ile taşı, toprağı tüm doğasıyla Asya'nın incisi... Bana sorarsanız ülkelerin birincisi...” (Toprak, 1973: 9). Yazar, Oğuz ilinin tasviri ile *genişletme* yöntemini kullanarak izleyicilerin hayal dünyalarına dokunmak ve ön bilgi vermek istemiştir. Ardından Bayındır Han'ın ziyafetine katılacak olan Dirse Han'ın hazırlıkları aktarıldıktan sonra bölüm sona erer.

I.Perde

Birinci perde de Bayındır Han'ın toy ziyafetinde kurdurduğu otağlardan bahsedilir ve Dirse Han'ın kara otağ nasıl yönlendirildiği aktarılır. Alt metinde yer alamayan kara otağ tasviri ana metinde şu şekilde aktarılır:

“Dirse Han içeri girer. Perde açıldığında içerisi görünmektedir. Burası bomboş, eski bir çadır. Bayındır Han’ın adamları çekilirler. Yalnız kalan Dirse Han, etrafına bakınır şaşkın şaşkın. Bir süre sonra iki adam kara keçe getirip yere serer, çekilirler. Dirse Han ayağının ucuyla hırslı hırslı keçeyi fırlatır, atar. Sonra adamlar bir sini içinde bir sahan getirirler.” (Toprak, 1973: 19)

Ana metinde Dirse Han, bu duruma oldukça sinirlenir ama bir taraftan da Bayındır Han’ı haklı bulur. Çünkü güçlü olabilmek için bilek gücü gereklidir. Oğuzlar ne kadar kalabalık olursa o kadar güçlü olacaktır. Kendi ile bir iç hesaplaşma gerçekleştirdikten sonra eşinin yanına gider ve neden çocuk sahibi olamadıklarını sorgular. Oyunda Dirse Han’ın eşinin cevabı şu şekilde yer alır:

Dirse Hanın Karısı

Bana böylesine acı sözler söyleyip kalbimi kırma hanım! Ben sağlığı yerinde genç bir kadımsın. Üstelik temiz yürekliyim. Herkesin iyiliğine koşarım. Eğer senin bir noksanın varsa onu bilemem. Eğer ki sen bilerek ya da bilmeyerek bir suç işlemiş isen benim günahım ne ki? Öfke zarar verir kişiye. Durduğun yerde hırslanmakla ve de bağırıp çağırarak eline bir şey geçebilemez. Kalk bi yol Dede Korkut’a danışalım. Sonra bilmeden işlediğimiz suçlar vardır belki, onların kefaretinin vermek gerek. Ala otağını güzel bir yere diktir. İç Oğuz ve de dış Oğuz beylerini bir yere topla, onlara şölen ver. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirip tepe gibi et yığıdır... göl gibi kırmızı sağdır. Açları doyor, çıplakları donat, darda olan her kişinin yardımına koş. Tüm konuklar, yardımını gören her kişi seni sevenler el kaldırıp hacet dilesinler. Yüce Tanrı’dan, Dirse Han’la, Dirse Hatun’un bir evladı olsun, deyu. Ola ki duası geçerli birinin yüzü suyu hürmetine, Tanrı bize de bir evlat verir. (Toprak, 1973: 19)

Ana metinde yukarıda geçen soylama kısmı, alt metinden daha sade bir şekilde yer almıştır. Birebir alınıp sadeleştirilen kısımlar haricinde Dirse Han eşinin kendisinde suç olmadığını vurgulamak için söyledikleri yazar tarafından eklenilerek biçimsel dönüşümde genişletmeye örnek gösterilebilir.

Ana metinde, alt metinden farklı olarak olay örgüsünde yer alan kısım Dirse Han oğlunun, “çocuk” olarak belirtilen şahıs tarafından adsız olarak nitelendirilmesidir. Bu kısım oyunda şu şekilde yer almıştır:

Dirse Hanın Oğlu

Kemiği atari ellerini çırpar. Cuk oturmuştur, cuk.

Tellal

Bayındır Han’ın Akmeydanında güreşler başlıyor. Çabukun!

Dirse Hanın Oğlu

Boğa- Buğra güreşi başlayacak imil.

Çocuk

Bırak şimdi onu. Bak buraya (Kemiği atar) cuk nasıl oturmuş! (O sırada oğul başını kaldırmış davulu dinlemektedir. Oğulu dürter) Heey sana derim sana, cuk nasıl oturmuş bak.

Dirse Hanın Oğlu

Niye bana <<Heey>> dersin?

Çocuk

Ne deyim istersin? Adın var mı ki? Koskoca oğlan oldun hala babanın adıyla çağırılırsın (Güler) Han oğlu. Hahayy. (Bağırır) Adsız... Adsız... (Toprak, 1973: 25)

Alt metinde yer almayan bu kısımlar biçimsel temelde *genişletme*yle ana metne dâhil edilmiştir. Alt metinde, Boğaç'ın boğa ile sahnesinde onun kimliği ile ilgili bir sorgulama yer almamaktadır. Yazar tarafından kahramanlık olmadan ad alınamayacağı vurgulanmak istenmiş ve ana metinde böyle bir ekleme yapılmıştır. Olaylarda değişim meydana getirdiğinden *edimsel dönüşüme* neden olmuştur. Anlatının devamında Boğaç'ın boğa ile karşılaşması ve onu alt etmesi ve Dede Korkut tarafından ad verilmesi alt metine paralel şekilde anlatılmıştır. Dede Korkut'un Boğaç hakkında sözleri nazım olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

Dede Korkut

*Bayındır Han'ın ak meydanında
Bu yiğit göz önünde cenk eyledi
Koskoca alanın karanlık yayını
Günden parlak renk eyledi
Her önüne geleni deviren
Her karşısına çıkkanı ezip çiğniyen
Koskoca bir boğayı alt eyledi
Boğayı yere yıktığında
Alkışlar gökyüzüne çıktığında
Dirse Han oğlu zafer nağmesini
Güçlü ile denk eyledi... (Toprak, 1973: 25)*

Boğaç'ın kahramanlığının Dede Korkut tarafından aktarıldığı nazım kısımları alt metinde yer almamaktadır. Dede Korkut, bu söyleminden sonra kahramana Boğaç adını verir. Artık metinde de yer aldığı gibi "Adsız" değil herkesin gözü önünde kocaman bir boğayı korkusuz, kaçmadan cesur bir şekilde yere seren Boğaç'tır. Boğaç aldığı isimden sonra sırasıyla Bayındır Han'a,

halka, Dede Korkut'a ve babasına selam verir. Oyunun bu kısımlarında hem hacimli olması hem de Boğaç'ın alçak gönüllüğünü ve saygısını gösterebilmek için *biçimsel dönüşüm* olarak *genişletme* yapıldığı söylenebilir.

Boğaç (Bayındır Han'a)

Yüce Hakan Bayındır Han!

Bana bağısladığın nimetlerden, beni yücelten sözlerinde ötürü

Sağlıklar ve de esenlikler sana!

Güvenine layık olmağa,

Oğuz birliğinin yararına, ömrüm olduğunca çalışacağıma

Bayrağım üzerine and içerim...

(Bayrağı öper. Ellerini göğsünde kavuşturur, selam verir. Sonra halka döner.)

Saygı değer Hanlar, hatunlar ve de Oğuz halkı!

İyi dilekleriniz

Gösterdiğiniz ilgi

Hep yüreklendirecektir beni

Sağ olasınız

(Dede Korkut'a)

Saygı değer Dede Korkut

Birliğimizin bilgiç kişisi

Sana bağlıdır her Oğuz,

Çoluğu, çocuğu, erkeği, dişisi...

Adımı taktın Boğaç deyu

Bu ad bana güç kazandıracaktır.

Eğildim önünde sevgi ile, saygı ile

Diin de

Eğilirim, bugün de...

(Babasına döner)

Sevgili babam

Anamın babam tek evladiyim, deyu

Akmeydanda boğayı öldürdüm, deyu

Bana taht verdin, beylik verdin deyu

Şıarmayacağıma,

Adımıza leke düşürmeyeceğime

*Dışarda düşmanlar ile
İçerde çıkarıcılar ile
Savaşacağıma
Kılıcım üzerine and içerim
Dirse Han soyuna layık bir er olacağıma
Tüm halkım tanık olsun!
Ölünceye dek ocağımızı, birliğimizi
Koruyacağıma,
Yükseltip onaracağıma and içerim.* (Toprak, 1973: 30)

Oğuz birliği, bayrak ve kılıç üzerine and içme gibi söylemler ile yazar, milli bilince vurgu yaparak ideolojisini oyuna yansıtmıştır. Yazar tarafından *düşünyapıbirimi* kullanılması Boğaç'ın kahramanlığı üzerinden aktarılarak destansı bir hava yaratılmak istenmiştir.

Anlatının devamı alt metinde yer almayan bir olay örgüsü ile başlamaktadır. Boğaç'ın alt metinde bir eşi yer almamaktadır ancak ana metinde böyle bir duruma yer verilmiştir. Oyunda, Ozan Sorgut tarafından bu kısım şu şekilde aktarılır:

“Dirse Han oğlu boğayı öldürdükten geri Boğaç adını alır. Unvan sahibi, otağ sahibi, davar sahibi, atlar, develer sahibi olur o... dışarıda halkının arasına karışır, onların dertlerine çare arar, açları doyurur, çıplakları donatır. Gel zaman git zaman günlerden bir gün, gök gözlü sırma saçlı bir gelin getirir otağına. Gelin onu mutlu kılar çok.” (Toprak, 1973: 31)

Ana metinde yapılan olayların akışında oluşan bu değişiklik anlamsal olarak *edimsel dönüşüm* meydana getirmiştir. Daha sonra Bahadır Han tarafından düzenlenen bir şenlikten bahsedilir. Boğaç ve diğer beylerinin yarıştığı ve gruplara ayrıldığı bu şenlikte Kartallar, Boğaç Han ve beylerini; Şahinler ise Dirse Han'ın beylerinin temsil eder. Şenlikler, Kartallar tarafından kazanılıp hediyeler Kartallara verilince Dirse Han'ın beyleri bu durumdan hiç hoşnut olmaz. Şenliklerde yarışan Boğaç ise bütün yarışları kazanır ve her alanda başarılı olur. Şenliklerde alt metinde yer almayan bir olay da aktarılır. Şenlikler sırasında Boğaç oku atacağı anda öldürülmeye çalışır. Bu durum ana metinde şu şekilde aktarılmıştır: *“Tam Boğaç oku atacağı zaman, uzaktan bir ok atılır. Bunu gören Boğaç yanan sıçrar, ok omuzunu sıyrır geçer.”* (Toprak, 1973:36) Bunun karşısında öfkelenen halka karşı Boğaç şu sözleri dile getirir:

“Saygı değer Oğuzlar! yalvarırım biraz olsun kulak verin bana. Neden öfkelenirsiniz? Suçlu er ya da geç bulur belasını, çeker cezasını. Her insanın olduğu gibi benim de düşmanım vardır bilirim. Çıkarı zedelenen bazı kişiler yırtıcı ve saldırgan olurlar. Bunu böyle bilesiniz. Ancak yüreğimi serinleten şudur ki: dostlarımın sayısı düşmanlarımdan çoktur. Sizler gibi gerçek

dostlara sahip olan Boğaç hiçbir zehirli oktan korkmaz. Bir densizin yaptığı kötü bir davranış ahengimizi bozmasın. Beni seven her kişi otursun yerine. İstedğim budur sadece.” (Toprak, 1973:36)

Olay örgüsünde yapılan yukarıda yer alan bu değişiklik *edimsel dönüşüme* yol açmıştır. Ayrıca biçimsel dönüşümde *genişletme* ile ana metine yerleştirilmiştir. Ana metinde yer alan bu kısım hem hacim olarak anlatıyı etkilemiş hem de zehirli ok motifi ve nesnesi eklenerek motifsel dönüşüm sürecinde *anlamsal dönüşüme* yol açmıştır.

II.Perde

II. Perdede herkesin gözdesi haline gelen Boğaç'ın, Dirse Han'ın beyleri tarafından kışkırtılması aktarılır. Beyler Boğaç'a karşı kinlenir ve bir çözüm yolu aramaya kalkarlar. Buldukları çözüm yolu alt metinde de yer aldığı Dirse Han ve oğlu arasına nifak sokmaktır. Bunu için göl kenarındaki beyler ile anlaşarak sırasıyla dedikodu çıkarıp Dirse Han'ın kapısına kadar gelirler. Dirse Han bunlara inanmak istemez ancak bir av düzenleyerek av sırasında Dirse Han'ı oyuna getirerek Boğaç'ı vurmasını sağlarlar. Dirse Han'ın beyleri Boğaç'ın kendisine tuzak kurduğunu ve asıl niyetinin babasını öldürmek olduğunu anlatırlar. Boğaç'ın kaçan hayvanı değil de kendisini vuracağını söyleyerek Dirse Han'ın daha erken davranmasını söylerler. Dirse Han, onlara inanarak okunu atar ve Boğaç'ı vurur. Bu kısımlar alt metine bağlı bir şekilde aktarılmıştır. Alt metinde yer almayan kısım ise vurulduktan sonra Boğaç ve Dirse Han arasında geçen diyalogtur:

Dirse Han

Yiğidim benim! Uyy oğul! Biricik oğul! Nasıl da düşündün bunu? Boğaç beni niye vurmak istedin?

Boğaç Han

(Zorluklarla konuşur, bir eliyle omzunu tutar.) Mert bir Oğuz genci babasını vurmaz. Yalan bu...

Dirse Han

(Beylere döner)_ Alçaklar! Aldattınız beni. (üzerlerine yürümek ister. Beyler onu kışkıvrak yakalayıp uzaklaştırırlar) Tanrım cezalandır beni! Suçum çok büyük... Söze uyup evladına kıydım... (Toprak, 1973:58) Yazar, burada baba ve oğlu karşı karşıya getirerek bir hesaplaşma aktarmak istemiştir. Bundan sonra Dirse Han'ın yaşayacağı pişmanlık ile beylerinin esareti altına girme süreci başlayacaktır. Onu asıl

zorlayacak olan kısım ise evine döndüğünde eşinin ve Boğaç'ın eşinin ona soracağı sorulardır. Ana metinde Dirse Hatun'un soylamaları şu şekilde yer almıştır:

Dirse Hanın Karısı

*Birecik evladımın av sınaıdır deyü
Tüm Oğuz beylerine toy eyleyim dedim
Nerdesin Boğaç'ım benim
Deveden buğra, koyundan koç kestirip
Güğümleri kımız ile doldurttum
Gelip yemezsin
Gelip içmezsin
Nerdesin şah yiğidim benim?
Vakit gelir, vakit geçer
Sen dönmezsin şahbaz yiğidim benim!
(Bir süre dalar, sonra...)
Yuvamın bacası Boğaç Han nerdesin?
Yuvamın direği Dirse Han nerdesin?
(Uzaklara bakar)
Gözüm yollarda, takılı kaldı
Yuvanıza dönün, dönün gayrı... (Toprak, 1973:60)*

Soylamalarda, alt metine göre biçimsel bir dönüşüm *kesip-çıkarma* yöntemi kullanılarak daha sade bir şekilde ana metinde yer almıştır. Ayrıca yukarıda aktarılan soylamanın ana metine göre bir nevi özetlenmiş hali diyebilmekte mümkündür. Anlatının devamında Dirse Han eşi ve gelini Boğaç'ı ararken her yere bakar. Öyle ki halk arasında yaygın bir şekilde kullanılan “dağ, taş, gökte uçan kuşa sormak” ifadesi oyunda canlandırılmıştır. Dirse Hatun, oğlunu bulmak için önce ağaca sorar, sonra dağa ve en son da kuşa sorar:

Ağaç:

“Ana, ana, kederli ana! Oğlunu soruyorsun bana, pek güzel anlıyorum seni, içinden geçenleri. Ben de bir anayım. Yüreğim yanıyor benimde... yaramaz çocuklar dalımı kırdılar. Sana yardım etmeyi ne kadar isterdim, bağı yanık ana! Yüreği kan ağlayan taze gelin, sana da! Ama yapamayacağım bunu, çünkü görmez gözlerim benim, kulaklarım iştir sadece. Epeyi oldu bazı sesler, konuşmalar duydum. Neyin nesiydi bilemem ki... tanrı yardımcınız olsun!.”
(Toprak, 1973:62).

Dağ:

“Ne yazıktır ki böylesine bir yiğidi tanımam, yararım dokunamaz sana gelin, ne de dertli anaya. Hele bir şu daldaki öten kuşa sorsana, belki o merhem olur yarana.” (Toprak, 1973:62).

Kuş:

“Ana, ana kaygılı ana, bu denli üzme kendini! Oğlun er geç dönecektir geri. Gelin, gelin boybu bükük güzel gelin! Gözlerinin yaşını sil, er geç gelecektir erin.” (Toprak, 1973:62).

Yazar, yukarıda belirtilen kısımlarda intak sanatından da yararlanarak cansız varlıkları konuşurmuştur. Alt metinde yer almayan bu metinler oyuna hacim kazandırarak olaylara akış sağlamıştır. Devamında ise Dirse Hatun, Gelin ve Kırk ince kız boğaç’ı aramak için Kazılık Dağı’na yola çıkarlar.

III.Perde

Oyunda üçüncü perde, Hızır’ın Boğaç’ın yarasını iyileştirmesi ile açılır. Hızır, Boğaç’ın yarasının iyileşmesi için yapması gerekenleri ayrıntılı şekilde aktarır:

“Şimdi beni iyi dinlemeli. Ananın sütüyle yedi dağ çiçeği iyice karıştırılacak. Sonra, ayaza bırakılacak, donunca bir merhem meydana gelir. Bu merhemi sabah, akşam yarana sürmeli. En etkili ilaçtır yarana bu. Bir zamandan sonra pîr-ü pâk olursun ve de eskisi gibi zinde olursun...” (Toprak, 1973:70).

Alt metine göre yapılan farklılık “yedi dağ çiçeği” ve “ayaza bırakma” ifadelerinde olmuştur. Ana metinde merhemın özellikleri ve kullanımını genişletilerek aktarılmıştır. Devamında yer alan değişiklikler ise Boğaç ve annesinin karşılaşma sırasındaki soylamalardır. Yazar burada biçimsel dönüşümden *kesip- çıkarma* yöntemini kullanmış, alt metinde yer almayan eklemeler ile *genişletme* yaparak sade bir dille aktarım gerçekleştirmiştir.

Alt Metin	Ana Metin
<i>Kara kıyma gözlerün uyhu almış açgıl ahı</i>	<i>O çevik vücudun neden hareketsiz</i>
<i>On igiçe sünüçüğün ören olmuş yığsur ahı</i>	<i>O renkli yüzün neden sapsarı</i>
<i>Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı</i>	<i>Yoluna kurban olduğum oğul,</i>
<i>Öz gevdende canun var-ise oğul haber mana</i>	<i>Cevap versene!</i>
<i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i>	<i>(Bağırır)</i>
<i>Akar senün sularun KazılımTağı</i>	<i>Cevap versene!</i>
	<i>Bekliyoruz hadisene!</i>
	<i>(Hırsla dağa döner)</i>

<p><i>Akar iken akmaz olsun</i></p> <p><i>Biter seniñ otların Kazılık Tağı</i></p> <p><i>Biter iken bitmez olsun</i></p> <p><i>Kaçar seniñ geyükleriñ Kazılık Tağı</i></p> <p><i>Kaçer-iken kaçmaz olsun</i></p> <p><i>Taşa dönsün</i></p> <p><i>Ne bileyin oğul arslandan mı oldu</i></p> <p><i>Yohsa kaplandan mı oldu ne bileyin oğul</i></p> <p><i>Bu kazalar sana nireden geldi</i></p> <p><i>Ol gevdende canun var-ise oğul haber mana</i></p> <p><i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i></p> <p><i>Ağız dilden birkaç kelime haber mana.</i>(Ergin, 1964: 10)</p>	<p><i>Kazılık dağı, kazılık dağı!</i></p> <p><i>Kazıklara kakılası!</i></p> <p><i>Dilerim</i></p> <p><i>Keçilerin yamaçları aşamasın</i></p> <p><i>Geyiklerin köşe bucak koşamasın</i></p> <p><i>Derelerin, ırmakların akar iken akmaz olsun!</i></p> <p><i>O rengârenk çiçeklerin sararıp solsun!</i></p> <p>(Toprak, 1973:71)</p>
---	---

Boğaç'ın annesine olan söylemleri, alt metin ile karşılıklı olarak şu şekilde yer alır.

Alt Metin	Ana metin
<p><i>Berü gelgil ak südin amedüğüm kadunum ana</i></p> <p><i>Ağ pürçeklü 'izzetlü canum ana</i></p> <p><i>Akarlıda sularına kargamagıl</i></p> <p><i>Kazılık Tagunun günahı yokdur</i></p> <p><i>Biterlide otlarına kargamagıl</i></p> <p><i>Kazılık Tagının günahı yokdur</i></p> <p><i>Arslan-ie kaplanına kargamagıl</i></p> <p><i>Kazılık Tagının suçu yokdur</i></p> <p><i>Kargar-isen babama karga</i></p> <p><i>Bu suç bu günah babamdandır. (Ergin, 1964: 10)</i></p>	<p><i>Beri gel ak sütünü emdiğim ana!</i></p> <p><i>Ettiğin bedduaları duydum.</i></p> <p><i>Değilim ben senden yana</i></p> <p><i>Akar sulara lanet etme</i></p> <p><i>Suların ne günahı var?</i></p> <p><i>Biten otlara beddua etme.</i></p> <p><i>Otların ne günahı var?</i></p> <p><i>Kaçan geyikleri taşlama.</i></p> <p><i>Hayvancıkların ne günahı var?</i></p> <p><i>Kazılık dağının suçu yoktur.</i></p> <p><i>İlenirsen babama ilen. (Toprak, 1973:71)</i></p>

Yukarıda belirtildiği gibi soylamalarda Boğaç annesinin sözlerine karşılık verir. Alt metine paralel bir şekilde yer alan soylamalardan sonra annesi ve eşi Boğaç'ı iyileştirmeye çalışır. Gelin, Boğaç'ı bulduğunda çok mutlu olur ve diyaloglarında çocukları olacağı belirtilir. Alt metinde Boğaç'ın eşinin olmadığı gibi çocuğu da yoktur. Boğaç'ın iyileşmesinin ardından annesi Boğaç'a babasının tutsak olduğunu ve Boğaç'ın onu kurtarması gerektiğini söyler. Boğaç'ta babasını kurtarmak için yola çıkar. Dirse Han'ın beyleri Boğaç'ın ölmediğini hatta iyileştiğini öğrenir ve kendilerini cezalandırmasından korkarlar. Bunu üzerine Dirse Han'ı yakalayıp tutsak ederler. Oyunda beyler bu tutsaklık sürecinde içki içip Dirse Han ile dalga geçerler:

Birinci Bey

Heyy! Dirse Han! Dirse Han! Sana güzel bir haberim var. Bre sana derim. Seni yakında hanlar hanı yapacaklarmış. Duydun mu?

İkinci Bey

Off be, ne şan ne şeref!

Üçüncü Bey

Desene bizim Dirse Han, hanlar hanı Bayındır Han'ın rakibiymiş de kimsenin haberi yokmuş...

Birinci Bey

Al biraz da sen çek! Ne de olsa hanımızsın. Üstelik hanlar hanı olacaksın. (Toprak, 1973:71)

Alt metinde yer almayan bu kısımlar ana metine *genişletme* yöntemi ile eklenerek oyunun akışına yönelik yer almıştır. Burada Dirse Han'ın ne denli kötü durumda olduğu gösterilmek istenmiştir. Alt metinde yer alan kırk namert burada da olduğu gibi Dirse Han'ı tutsak etmişler ancak içki içerek alay etme konuları yer almamıştır. Bu yüzden Dirse Han'ın beyleri üzerinden *değersel dönüşüm* söz konusudur.

Anlatının devamında Boğaç, Dirse Han'ı bulur ve babasını beylerin elinden kurtarır. Perdenin kapanmasının ardından Ozan Sorgut, gelerek ana metinde şu nazım kısımları aktarır:

Ozan Sorgut

Boğaç Han kazanır zaferi.

Alkışlar inletir göğü, yeri...
Dirse Han şölenler verir, armağanlar dağıtır.
Sazlı, sözlü şenlikler eyler
Kazı dağının doruğundan
Çevreyi bir başka gözle seyreyler.

Her yeşil mi yeşil
Toprak doğurgan, çiçekler burcu burcu
Güzeldir cihan...
Hanlar hanı Bayındır Han
<<Mertliğin hainliği yenişidir>> diye,
Boğaç Han'a beylik verir, taht verir gene.
Boğaç Han halkıyla el ele koşar
Zaferden zafere! (Toprak, 1973:71)

Ana metinde yukarıda belirtilen kısımda yazar, anlatının sonunu özeti olarak vermiştir. Daha sonrasında Dede Korkut alt metinde yer alan dualarını aktarır. Alt metinden farklı olarak anlatının sonunu Dede Korkut yapmaz.

Ozan Sorgut

Boğaçlar bu dünyada iyi kötü günler gördü.
Sonunda,
Koca kafaesi, koca pençeli Azrail,
<<Vakit geldi, saat erişti>> deyü
Onların da defterini dürdü...

Bu alkış içinde kalıcı olan dünyadır sadece...
Ey dünya!
Dilerim yerli kara dağların yıkılmasın!
Gölgelice kaba ağaçların kesilmesin!
Durmadan akan güzel suların kurumasın!
Kuşların kanadı kırılmasın!
Özgürlük ve barış içinde yaşasın insanların! (Toprak, 1973:71)

Aktarılan bu nazım kısımlarında, alt metinde yer almayan dizeler ile başlanmış ve Boğaç'ın bu hayatta zamanının dolduğu belirtilmiş son dizelerde iyi dilekler sunulurken alt metinde Dede Korkut'a ait dualar ile harmanlayarak hikâyenin sonu tamamlanmıştır.

Sözlü gelenek yolu ile aktarılarak günümüze gelen Boğaç Han hikâyesi, metinlerasilik bağlamında tiyatroya uyarlanarak biçimsel bir dönüşüm yapılmıştır. Füzuran Toprak, olay örgüsüne genel hatları ile bağlı kalsa da alt metinden bağımsız bir şekilde farklı kişiler ve olaylar eklemiştir. Bu değişimler *anlamsal dönüşüm* meydana getirmiştir. Yazar, eklediği diyaloglar ile metni hacimsel olarak arttırmıştır. Eserde, Türk devlet geleneği vurguları, yazarın düşünceleri ile hem nazım hem nesir kısımlarına eklenerek *benöyküsel* metod fazlaca kullanılmıştır.

3.2.3. Dede Korkut/ Abay Dağlı

Dede Korkut-Oyun adlı eser Abay Dağlı tarafından kaleme alınmış 1977 yılında Üçler Matbbası tarafından yayımlanmıştır. Eser, üç perde ve yedi tablodan oluşan bir tiyatro eseridir. Eserde sadece Boğaç Han anlatısı yer almaktadır. Oyunda yer alan kişiler *Dede Korkut, Dirse Han, Bayındır Han, Âşık, Hankızı (Bulcan), Hanoğlu (Boğaç), Vezirler (1.2.3.), Oğlanlar (1.2.3.), Beyler (1.2.3.4.), Hanımlar (1.2.3.4.5.), Kızlar (1.2.3.4.5.), Ermeniler, Rumlar, Gürcüler (her milli grupta üç kişi), Erler (12-12 Er.)* olarak belirtilmiştir. Yazar, eseri için kitabında şu ifadelere yer vermiştir:

“Tarihi gerçeklere bağlı kalmakla beraber, olaylar yerine göre genişletilmiş, eserin tiyatroculuk bakımından etkili olmasına çalışılmıştır. Hikâyelerdeki nesirli, nazımlı ve seçili ifadelere uygun olarak, özellikle Dede Korkut’u bu şekilde konuşturdum. Dede Korkut çok defa sözlerini bir sıra mısralarla süslüyor.

Bir de bu gibi tarihi olayların günümüzde de faydalı olması beni çok düşündürdü. Kanaatimce eserde coşkun bir heyecanla yapılar, yurt savunması, yurttan gençleri yetiştirmek girişimleri, bencil vezirlerin entrikaları ve Dede Korkut’un her tabloya hâkim olan:

İşi eleştiren dinlemiyorsa,

Kişi hızla düşer han bile olsa.

Yerden kin saçarsa etrafındakiler,

Düşmeğe mahkûmdur yüksektekiler.

Gibi sözleri bugünde herkese bir şeyler hatırlatır. Eser bu şekliyle hem düşündürücü hem de bazı folklor gösterileriyle eğlendirici olabilecektir belki.” (Dağlı, 1977:6)

Yukarıda belirtildiği üzere yazar, Boğaç anlatısının yenidenyazımını yaparken hem içerik hem de biçime uygun şekilde kullandığı yöntemleri aktarmıştır. Ayrıca yazar, Dede Korkut anlatılarının içeriği de hedef kitleyi etkilemeye yönelik olarak düşüncelerini aktarmasında bir araç olduğunu ifade etmektedir.

I.Perde

Ana metin sürüyü kurtlardan kurtaran bir çocuğun, Dede Korkut tarafından Dirse Han'ın otağında ad alma töreni ile başlar. Alt metinden çok farklı şekilde yapılan başlangıç şu şekilde aktarılmıştır:

Dede Korkut

Şimdi burada Ulu öz hanımızın huzurunda yeni bir ad alacaksın. Adlanacaksın. Şimdiye kadar adsız idin. Bir kuştun kanatsız idin. Çok şükür doğdun büyüdün, bu yaşa geldin. Kuş kuşladın. Av avladın ve nihayet o hain kurtlaların avına çıktın. (Dağlı, 1977: 7)

...

(Yine sazını biraz çalarak.) Bir ad...Bir ad... Bir ad bulmalı. Her yiğit adına layık olmalı. (Biraz düşünerek.) yiğitimiz adlılar sırasında yerini bulsun. Yiğitliği her tarafta duyulsun. Ulu öz hanımızın izinleriyle adı Kurter olsun. (Dağlı, 1977: 7)

Ana metinde alt metnin giriş kısmına yönelik *kesip-çıkarma* yapılarak alt metinde yer almayan bir olayı ana metine ekleyerek *benöyküsel* bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Ayrıca olayların akışında yapılan değişiklik ile anlamsal temelde *edimsel dönüşüm* yapılmıştır. Anlatının devamında ise Dede Korkut isim verdiği çocuğa yol gösterici öğütlerde bulunmuştur.

Birinci perdenin devamında Dirse Han ve Dede Korkut, gençler hakkında kötü haberler yayıldığından bahsederler. Bu durumlardan biri gençlerin oyun oynayarak tek gözlerini kapatıp Tepegöz takliti yapmalarıdır. Bu durum onlar için çok kaygı vericidir çünkü Tepegöz adlı kanlı bir canavarın varlığı halkı rahatsız etmektedir. Yazar burada diğer bir anlatı olan Basat'ın Tepegözü öldürdüğü boya atıfta bulunmuştur.

“İşte bu canavarlık beni düşündüren. Kanlı canavarları, katilleri ve haydutları taklit edenler nihayet onlar gibi azgınlaşırlar. Bu azgınlık bütün varlığımızı kaybettirir. Buna karşı terbiye işlerimizi kuvvetlendirmeliyiz. Gençlerini iyi yetiştirmeyenlerin değişmez kaderi karanlık bir gelecektir.” (Dağlı, 1977:11)

Ana metinde yer alan bu kısım biçimsel temelde *genişletmeye* örnektir. Alt metinde yer almayan canavar motifi anlatıma eklenerek motifselle değişimde *anlamsal dönüşüm*e yol açmıştır. Ayrıca Oğuz toplumunun gençlerinin önemi aktarılarak geleceklerinin bu gençlerin ellerinde olduğu vurgulanmaktadır.

Ana metinde Ayla Hatun ve Gülbike Hatun arasında konuşmalar yer almaktadır. Gülbike hatun, Dirse Han'ın eşi olarak geçmektedir. Alt metinde Dirse Han'ın eşin ismine dair bir ibare yoktur.

1.Hanım

(Çok üzüntülü). Ah, Ayla Hatun bacım, bu şenlik günlerinde de içim sızlıyor benim. Gençlerimizin yetişip, böyle adlanmalarıyla övünüyorum. Fakat onların analarını ne kadar kıskanıyorum, biliyor musun? Çoğu beş, altı evlât anasıdır. Benim de hiç değilse bir yavrum olsa...

2. Hanım

Çok üzülme sen Gülbike Hanım. Heep böyle kalmaz. Ben bir hanım görmüştüm, evlendikten birkaç yıl sonra doğurdu. Kısmetini sen de bulursun inşallah.

1.Hanım

Ah, inşallah, İnşallah. Bende bugünkü genç gibi bir oğlum olmasını, Korkut Dedemizin ona ad vermesini o kadar arzularım ki... Bu halimle Dirse Han'dan daha çok utanyorum. Bana bir söz söylemese de, üzüldüğü bellidir. Hanlar arasında bir hhandır. O da bir baba olmalı, gurur duymalıdır. Onu hiç değilse bir evlatla sevindiremedim. (Dağlı, 1977:13)

Alt metinde yer alan çocuksuzluk motifi ana metinde de yazar tarafından anlatıma eklenmiştir ancak Ayla Hatun ve Gülbike Hatun arasında yer alan bu konuşmalar alt metinde yer almaz. Yazar biçimsel temelde *genişletme* kullanarak çocuksuz oluşunun üzüntüsünü yansıtan bu diyalogu metne eklemiştir. Dirse Han eşinin dile getirdiği kıskançlık motifi de ana metinde motifsel dönüşümden *anlamsal dönüşüm* gerçekleşmesine neden olmuştur. İki hanımın çıkış aramak için başvurmak istedikleri yol da metinde şu şekilde yer almıştır:

2.Hanım

Bana bak hanımcığım. Bir sözüm var sana. Bizim komşular tecrübeli bir nine tanıyorlar. Dediklerine göre çok hanımı evlat sahibi etmiş. Hele onun tavsiyeleriyle oğlan isteyen oğlu olurmuş, kız isteyen kızı. Seni bir gün götüreyim ona. Yahut onu buraya getiririz.

1.Hanım

Aman, bu koca karılara hiç inanmam ben.

2.Hanım

Bazan inandırıcı olur bu işler. Bir de o nine diyormuş ki, çocuksuz ailenin kusuru kadında da olabilir, erkekte de.

1.Hanım

İşte beni inandıramayacak bir söz. Nasıl kusurlu olabilir benim Dirse Hanım. O her işte kusursuzdur. Yurtta önder. Cephelerde komutan. Benim içinse eşsiz bir erkek. Kusur yalnız bendedir. Buna bir ilaç tavsiyesini belki Dede Korkut verebilir. Bu derdimi ona söylemek istedim fakat utandım. (Dağlı, 1977:13)

Ana metinde eski Türk anlatılarında da yer aldığı gibi eşlerine karşı üst düzey saygı ve sevgi duyan kadınlar için eşleri kusursuzdur. Yazar, oyunda bu düşünceleri dile getirirken kadının sıkıntısından kurtulma yolu olarak Dirse Han'ı gösterir.

Ana metinde Dirse Han'ın otağına Yaver adında bir Bey gelir. Dirse Han'ı yılda bir yapılan ziyafete davet eder. Ziyafet bu yıl erken yapılacaktır. Bu konu Yaver tarafından şu şekilde ifade edilir:

4. Bey

...Bayındır Han bu yıl yıllık ziyafeti biraz erken yapmak kararını verdiler. Ne olur ne olmaz, her şeyi dikkate alıyorlar. Düşmanlara itimat yoktur. Ermeniler, Gürcüler, ve Rumlar sınırlarda olmasa da içerilerde çok hareketlidirler. Hanlar hanımız erken toplanıp konuşuruz dediler. En başta sizinler şereflemek istiyorlar. (Dağlı, 1977:15)

...

Dirse Han

Acaba hanlar hanımız bu yıl da bazı değişiklikler yapacak mıdır?

4. Bey

Evet, birçok yenilikler yapılacaktır. Özellikle oyun ve yarışma yenilikleri var. İnşallah gelirken göreceksiniz. (Dağlı, 1977:16)

Ana metinde Oğuzların sınırlarında yer alan tehlikelerden bahsedilerek yazar tarafından biçimsel dönüşümde genişletme yapılmıştır. Bayındır Han'ın ziyafetlerinden de bahsedilerek okuyuculara bir ön bilgilendirme yapılmaktadır.

Bayındır Han'ın düzenlediği ziyafetin aktarılmasında Bayındır Han'ın karşısında Dede Korkut yer almaktadır. Bayındır Han, Dede Korku'tan bir söz söylemesini ister. Alt metinde yer almayan bu kısımlar ana metinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Dede Korkut

Benim şimdilik bir sözüm yoktur. Hanlar Hanımız.

Bayındır Han

Nasıl? Dede Korkut sözsüz ha? Mümkün mü bu. Haydi. Sözünüzü bekliyorum.

Dede Korkut

Nasıl söz, Hanlar hanımız?

Bayındır Han

Yani ruhları okşayan sözler. Sizin sözleriniz. Hani siz her konuşmadan önce saz çalmazsam söze başlayamam demiyor musunuz? Ben de sizin o güzel sözlerinizi dinlemeden iyi düşünemem. Yaratıcı bir ilhamı siz sazdan alıyorsunuz, ben sözden alıyorum. Şimdi sazınızı da çalınız, sözünüzü de söyleyiniz. Daha sonra da benimde birkaç sözüm olacak. (Dağlı, 1977:18)

Bayındır Han, otağındaki konuşma açılışını Dede Korkut'un yapmasını istemiş ve onun sözlerinden ne kadar etkilendiğini aktarmıştır. Dede Korkut'un "kopuz"u ana metinde saz olarak belirtilmiştir. Kopuz, Dede Korkut ile birlikte anılan bir parçadır ve asla ayrılmaz. Dede korkut, Oğuzların bilicisi, ulu ozanıdır. Yazar bu noktaya dikkat çekmek için hanlar hanını Dede Korkut'un sözleri olmadan konuşturamaz. Dede Korkut sözlerine Bayındır Han'a benzetme yaparak başlar. Göktürk Devleti'nin hükümdarlarını Bayındır Han ile eş tutar. Yazar burada ideolojisini metin üzerinden aktararak *düşünyapıbirim* kullanmıştır. (Dağlı, 1977:19)

Dede Korkut

Bilge, Bumin gibi Atalardandır.

Hanlarımın Hanı Bayındır Han

Bayındır Han, Dede Korkut'un sözlerini övgü olarak alır ve bu şekilde anılmak yerine devletin ahlakı, yönetimi, gücü, dünyanın faniliğine dair sözler söylemesini ister. Dede Korkut'un her deyişi Bayındır Han tarafından çok beğenilir ve dile getirilir.

Bayındır Han

Yok yok. Ben övgü falan istemem. Siz meddah değilsiniz. Ben de dalkavuklar kırılı değilim. İşitmek istediğim sizin o ulvi sözlerinizdir. İsterseniz birini ben hatırlatayım, siz devam ettiriniz. Bakınız, her zaman ezberimde olan bir sözünü:

Keyfine daldıkça başta hükümdar

Millet zebûn olur ferdine kadar

Bu uyarıcı sözün başka bir şeklini de söylemişsiniz. O da hatırımdadır. Şöyledir:

Yurdunu sevmese büyük hükümdar

Bilmem ki, nasıl bir büyüklüğü var

Dede Korkut (Onu yine saygı ile süzüp, sazını biraz çaldıktan sonra.)

Kan bir hayat için dolmuş bedene

Hep kan döküyorsun ey insan, bu ne?

Bayındır Han (Aferin. Sonra?)

Dede Korkut (Saz çaldıktan sonra)

İnsan hayat için gelmiş dünyaya.

Yaşamak gerektir hep doya-doya

Bayındır Han (Aferin. Sonra?)

Dede Korkut (Saz çaldıktan sonra)

İnsanlar konuşup, anlaşılırsa

Ne savaş bulunur ne dert ne tasa.

Bayındır Han (Aferin. Sonra?)

Dede Korkut (Saz çaldıktan sonra)

İşi eleştiren dinlemiyorsa

Kişi hızla düşer, Han bile olsa.

Bayındır Han (Aferin. Sonra?)

Dede Korkut (Saz çaldıktan sonra)

Başta olan kişi yol açmalıdır.

Etrafa her zaman nur saçmalıdır.

Bayındır Han (Aferin. Sonra?)

Dede Korkut (Saz çaldıktan sonra)

Yerden kin saçarsa etraftakiler

Düşmeğe mahkûmdur yüksektekiler.

Bayındır Han (Ayağa kalkıp ileri gelir ve bir an düşünüp son mısraları tekrarlar.)

Yerden kin saçarsa etraftakiler

Düşmeğe mahkûmdur yüksektekiler. (Dağlı, 1977:19)

Anlatının devamında Bayındır Han otağda toplanma nedenini aktarır.:

“... fakat bundan önce sizi buraya çağırmanın asıl sebebini açıklıyorum. Bizim güneyimizde bir oğuz hanımız öldü. Varisleri bir büyük kızla, bir küçük oğludur. Her ikisi de babasının yerinde oturmak istiyorlar. Her ikisini tutanlar da var tutmayanlar da. Bazıları kadın cinsinden bir hükümdar olamaz diyorlar.

Dede Korkut

Niçin olmasın, Hanlar hanımız. Tarihte büyük hanımlar çoktur. Şimdi de at sırtında cephaneye koşup, kılıç oynatan kızlarımız büyüyünce pek âla hükümdar olabilirler. (Dağlı, 1977:20)

Anlatıda yukarıda yer alan kısımlar alt metinde yer almamaktadır. Dede Korkut burada yol gösterici, fikirlerine değer verilen, devlet yönetimi hakkında bilgisi olan kimliğiyle yer almaktadır. Devamında ise Bayındır Han, bütün beyleri ve vezirleri önünde Dede Korkut’u baş danışmasını görevine getirir. Herkes gibi Dede Korkut’ta bu duruma şaşırır. Bayındır Han bunu, vezirlerinin hiçi bir şey ile ilgilenmemesi, yaşadığı toprakları ve çevresi hakkında bilgi sahibi olmamaları, devlet yönetiminden bir haber olmaları ve kendilerini çok büyük gördüklerinden ötürü onları imtihana sokmak için yaptığını belirtir:

Bayındır Han

...Biliyorsunuz, onları hemen vazifeden kovabilirim. Bu çok kolay olur. Fakat devlet işinde vazifelerini yetiştirmek şarttır. Vezirlerim şimdiki halleriyle yalnız kendi makamlarını düşünüyorlar. Her zaman bir devlet adamı gibi hazırlıklı olmalarını tavsiye ettim. Yine de olgunlaşmadılar. Umumi bilgileri

çok zayıftır. Yurdumuzu bile iyi tanımıyorlar. Son bir savaşta cepheden de çok arkada kalmışlardı. Yani erlerimiz kızıl kanları verirler, biz yalnız emir veririz zihniyeti. Yurt savunmasında herkes vazifelidir zihniyeti. Ben burada hanım, cephede komutanım. (Dağlı, 1977:19)

Dede Korkut'un Bayındır Han'ın baş danışmanı olması ve üstün bilgi donanımı Bayındır Han'ın beylerini rahatsız eder. Bayındır Han'ın toplantı da sorduğu her soru Dede Korkut tarafından cevaplanır. Diğer vezirler Bayındır Han'ın söyledikleri yerin konumunu bile bilemezken Dede Korkut bir nevi haritasını çıkararak Bayındır Han'a aktarır.

1. Vezir

Bu kadar iltifata göre işittiğimiz doğrudur galiba.

2. Vezir

Evet, Hanın kendisi söylemiş. Dede Korkut baş danışman oluyormuş. Hem de vezirlikten üstün bir makam adlanacakmış bu.

3. Vezir

Yani baş vezirlikten de üstün olabilir mi?

1. Vezir

Böyle bir şey olamaz. Kabul etmem. Kim üstün olabilir benden. Başta Hanlar hanı. Sonra ben. Tabii. Sonra da sizler. Kim oluyormuş o Dede Korkut. O ne beyzadedir ne hanzade. Eli sazlı bir ozan. Bir halk ozanı. Halk ne anlar ki, onun ozanı da hanlara, vezirlere danışmanlık yağabilsin. Olur iş mi bu. (Dağlı, 1977:23)

II.Perde

Oyunun II. Perdesinde Dede Korkut ve vezirler arasında yaşanan olumsuzluklar anlatılmaktadır. Kendilerinden her alanda ileride olan Dede Korkut'u kıskanan vezirler, kendilerini yerinden edeceklerini düşünüp türlü oyun kurmaya çalışırlar:

1. Vezir

Zaten kendisi bir koyun çobanı gibidir. Böyle bir çoban bizim başımıza baş danışman olacakmış. Fakat ben kesin kararımı verdim. Onunla resmi bir dil ile konuşacağım. Hem de şimdi bir fırsat var. Dirse Han gecikti. Bayındır Han da henüz otaktan çıkmadı. En iyisi bu fırsatı kaçırmayalım. Haydi o Dede Korkut'u çağır yanımıza gelsin. (Dağlı, 1977:29)

...

1. Vezir

Evet, sana çadır yaptırdık biraz küçük olsa da her halde rahattır.

Dede Korkut

Teşekkür ederim. Rahatım. Bizim çadırlarımız zaten küçük olur. Olmasa da yaşarız. Kirlara, dağlara, açık havalara alıştık.

1. Vezir

Hah, kendin esas konuya geldin. Ben de bu işleri sana hatırlatma isterim. Haberin ola. Burası beyzadeler, hanzadeler yeridir. Biz doğuştan devlet adamıyız. Sen itiraf ettiğin gibi, çok basit hayat almış bir halk adamısın. Yine o halkın içine dönüp gitsen iyi olur. Yoksa balına çok iş gelir. (Dağlı, 1977:29)

Alt metinde Dirse Han'ın yiğitlerinin Boğaç'ı kıskanması ve baba-oğul arasını bozmaya çalışmasıyla; ana metinde Bahadır Han vezirlerinin Bayındır Han ve Dede Korkut arasını açmaya çalışması arasında bağlantı kurulabilir. Alt metinde yer alan şahıslar farklı olsa da ortak nokta olarak bürokrasi de gücün kaybedileceğini düşünen yöneticiler sadece kendilerini düşünerek olumsuz şeylere vesile olabilmektedirler. Ana metnin devamında Dede Korkut ziyafette hazırlanan ak, kızıl ve kara otağını beğenmediğini belirtir. Bunun nedeni ayrımcılık yapılmasıdır. Vezirler sadece bunu göstererek Bayındır Han'a Dede Korkut'un çadırları beğenmediğini bu yüzden de çadırını yırtıp gittiğini söyler. Hâlbuki türlü oyunlar çevirip dede Korkut'u kendi huzurlarına çağırıp tehdit ettikleri kısımları aktarmazlar. Bunları anlatmalarına rağmen Bayındır Han vezirlerine inanmaz. Daha sonra ziyafete Dirse Han katılır. Dirse Han'a Bayındır Han'ın emri ile kara otağ gösterilir. Bu durum Dirse Han'a çok ağır gelir ve toyu terkeder. Hem Dede Korkut'un hem de Dirse Han'ın ziyafeti terk ettiğini duyan Bayındır Han'ın eşinin ifadeleri oyunda şu şekilde yer alır:

5.Hanım (Çok üzülerek)

Ah, korktuğum başıma geldi. Ben Bayındır Han'a söylemiştim. Yaptırma bu kara çadırları demiştim. Aman, onun güzel hanımı Gülbike ile nasıl görüşürüm bir de. Bir daha nasıl bakabilirim onun yüzüne... (Vezirleri hiddetle süzerek.) bu gibi kara

çadırlar sizin yeriniz olmalıydı, Dirse Han'ın değil. Onun gittiğini niçin Bayındır Han'a bildirmediniz?

1. Vezir

Gideceğini şimdi öğrendik. Şimdice gitti.

5.Hanım

Dede Korkut'tan sonra onun da gidişi Bayındır Hanı nasıl kızdıracak, biliyorsunuz. Ben kendimse sizin hepinizden nefret ediyorum. Bir gün sizde burdan reddolup gideceksiniz. Haberiniz ola. Biliyorum Dede Korkut sizin o kara nefretinize göre burada kalmadı. Sazının ve sözünün zevkine doyamadık. Dünyada bir akıllı kişi ile şereflenmiştik. Onun manevi inayetinden bizi yoksun bıraktınız. Siz anlıyamıyorsunuz ki, o yalnız Dede Korkut değil, şanlı Atalarımızın bugün yaşıyan canlı bir ruhudur. Siz kim oluyorsunuz? Ona karşı bir hiç. Kendinizi çok büyük görüyordunuz. Onun büyüklüğü karşısında alçalıp birdenbire ne kadar küçüleceğinizden korktunuz. Makamınızdan başka düşündüğünüz bir şey yoktur. Fakat bakalım orada ne kadar kalabileceksiniz. Hepinize nefret, bir daha nefret!.. (Dağlı, 1977:39)

Alt metinde yer almayan şahıslar ve olay örgüsü etrafında yenidenyazım ile ana metine eklenen bu kısımlar *genişletme* örneğidir. Yazar Dede Korkut üzerinden kendi ahlaki görüşünü aktararak benöyküsel bir yaklaşım sergilemiştir. Ana metinde olayların akışındaki değişiklikler ile anlamsal temelde *edimsel dönüşüm* gerçekleşmiştir. Oyunun devamında Dirse Han, eve gelerek eşinden hesap sorar. Çocukları olmayışının nedenini bilmek ister:

Dirse Han

Bana bak Gülbike. Nasıl rezil oldum biliyor musun?... Nasıl utandım, anlıyor musun?... Bayındır Han renkli çadırlar yaptırmıştı. Ak ve kızıl çadırlara kızı ve oğlu olanlar yerleştiler. Kara çadır evlatsızlar içindi. Beni de oraya soktular. Fakat kalır mıydım orada. Bir geceyi zor geçirdim. Sabah erken ayrıldım. Şimdi söyle bakalım, Han kızı. Niçin bizim evladımız yoktur. Şimdiye kadar açık konuşmadık. Artık konuşmalıyız. Haydi, han kızı sebebi nedir, değil bana... bunu öğrenmeliyim. Her şey anlaşılmalıdır. Yoksa katı gazap ederim şimdi sana. Etrafımda ne kadar baba Hanlar bulunurken, ben hep bu durumda kalayım mı? O kara çadırda benim ruhum karardı. Kara polad öz kılıcım elime alayım mı? Kalbimi bir hiddet sarmıştır. Bunun acısını senden çıkarayım mı? Nedir bu başımıza gelenler. Sebebini bulmalıyız. Neymiş bu sebepler? Haydi susma! Söyle, söyle. (Dağlı, 1977:40)

Alt metinde de yer alan bu kısımlar ana metin ile paralel şekilde aktarılmıştır. Dirse Han'ın sözleri alt metine göre günlük konuşma diline daha yakın ve gelişigüzel şekilde söylenmiştir.

Alt metinden alınan dizeler sadeleştirilmiş bazı dizelerde *kesip- çıkarma* işlemi yapılmıştır. Eklenen dizeler ise olayın akışına uygun şekilde *genişletme* yöntemi ile ana metine eklenmiştir.

Anlatının devamında Dirse Han'ın eşi yardım ederek, sevap işleyerek çocuk sahibi olabileceklerini söyler. Ardından Dede Korkut ailenin ziyaretine gelir. Çocukları olması için açları doyurması, kıyafeti olmayanı giydirmesini özellikle de örnek bir aile olmalarını ister. Böylece herkesin onlara saygı duyacağını ve dua edeceklerini belirtir. Ardından Dirse Han'ın beyleri gelerek sınırdaki düşmanların toplanıp savaş için hazırlandıklarını söyler. Dirse Han ve Dede Korkut savaş hazırlarına başlarlar.

Dirse Han

Bize karşı mı? Birbirlerine karşı mı?

3.Bey

Herhalde bize karşı.

2.Bey

Onların birlikte hareket etmeleri de mümkündür.

Dede Korkut

Geçen yıllarda da böyle bir birlik yapmışlardı. O zaman rahmetli babanız sağdı. Onun komutanlığında elimde sazımla savaşa girmiştım. Göktürk atalarımızın şu tarihi sözlerini erlerimize bir marş olarak söyletiyordum:

Yukarıdan gök basmazsa,

Yer de parçalanmazsa,

Kim yıkar özgürlüğü.

Yaşatırız Türklüğü (Dağlı, 1977:46)

Yazar, Türklüğe verdiği önemi ve bilinci eski Türk devletleri hükümdarlarına metinlerde yer vermiştir. Yazarın duygu ve düşüncelerinin esere yansıtılması *düşünyapıbirim* unsurlarını kullanılması ve benöyküsel yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Bu kısımlar alt metinin olay örgüsünde yer almayıp yazar tarafından yeni bir kurgu ile aktarılmıştır. Bu durum anlamsal temelde *edimsel dönüşüm* örneği olarak gösterilmektedir.

III.Perde

Oyunun üçüncü perdesinde sınırdaki Rum, Ermeni ve Gürcüler Türklere karşı olup savaşmak için gelmişlerdir. Türklerin ordusunun başında Dirse Han yer alır. Dede Korkut barış elçisi olarak düşmanların yayına gider ancak olumlu bir cevap alamaz. Savaş meydanına hanların eşleri de katılır ve bir cephede hep birlikte savaşır. Savaşın ardından bir süre geçer. Dirse Han'ın bir erkek çocuğu olmuştur. Dirse Han'ın oğlunun doğumu ve büyümesi eserde yer almamaktadır. Bu kısımlar biçimsel temelde kesip- çıkarma yapılarak ana metine alınmamıştır. Ayrıca Boğaç'ın boğa ile karşılaşp onu alt etmesine dair bir hikâyeye de yer verilmemiştir. Bu durum metinde şu şekilde yer almıştır:

Dirse Han

Sen bugün merasime yetişemedin.

Âşık

Kusura bakmayınız, Ulu Öz hanımız. Uzak bir obanın düğününde idim. Vaktinde yetişemedim

Dirse Han

Zararı yok. Şimdi dinle. Gündüz büyük merasimle Dede Korkut yiğit oğluma Boğaç adını verdi.

Âşık

Boğaç mı?

Dirse Han

Evet. Boğayı yendiği için Boğaç.

Âşık

Kutlu olsun. Daima güçlü, kuvvetli olsun.

Dirse Han

Tabii, benim oğlum daima güçlü kuvvetlidir. Onun ada merasimini gündüz bitirdik. Şimdiyse akşam merasimini yapıyoruz. (Dağlı, 1977:59)

Anlatının devamında Dirse Han'ın oğlu ve Bayındır Han'ın kızı bir merasim ile evlendirilir. Bu merasim Dede Korkut'un dilinden şu şekilde ifade edilir:

Dede Korkut *(Biraz saz çaldıktan sonra Han kızına hitapla.)*

*Dinle Bulcan kızımız.
Elimde sazımla seslendim sana.
İşitir bey baba, Mihriban ana.
Kısmetin seninle şim yan yana.
Dünyaya Ay gibi nur saçan kızım.
Güzeller güzeli ey Bulcan kızım.
(Biraz saz çaldıktan sonra Hanoğluna hitapla.)
Dinle Boğaç oğlumuz.
Bir müjdesi vardır elimde sazın
Hep zafer gösterir alnında yazın.
Yanında yıldızın, güzel Hankızın
Güzellik sana bir yol açsın, oğlum.
Adını ben verdim, boğaçsın oğlum
(Yine biraz saz çaldıktan sonra her ikisine hitapla.)
Dinleyiniz, evlatlarımız.
Büyüyüp bu olgun yaşa geldiniz.
Hankızı, Hanoğlu birliktesiniz.
Bu hayır duamla siz her ikiniz
Öz yurt sevgisini öngöresiniz.
Daima mutlu bir gün göresiniz... (Dağlı, 1977:64)*

Sonuç olarak Boğaç'ın boğa ile mücadelesi, kahramanca savaşıp kendini kanıtlaması, beylik alması, kırk yiğidin onu kıskanması ve baba- oğul arasına girmesi, kırk namerd yüzünden Dirse Han tarafından yaralanması, Hızır ve annesinin yardımları ile iyileşmesi, Dirse Han'ın tutsak oluşu be babasını kurtarma için yola çıkışı babasını kurtarması, Boğaç Han'a tekrar beylik ve taht verilmesi kısımları ana metinde yer almamaktadır. Olay örgüsündeki ve motiflerdeki bu yok oluş metini tamamıyla *anlamsal dönüşüme* uğratarak başka bir boyuta götürmüştür. Bu olayların ve motiflerin anlatıya alınmaması metnin bütünlüğünü sağlamasına zarar vermiştir. Boğaç Han anlatısında özellikle üzerinde durulan olaylardan biri olan boğa ile karşılaşp adını tüm Oğuzların önünde alması sadece bir cümle ile aktarılmıştır. Alt metinde olmayan olaylar ve kişiler eklenerek ana hikâyeden oldukça uzaklaşmıştır. Oyunun her bir perdesi ve her bir perdenin içinde yer alan tablolar bütünlük bakımından incelendiğinde geçişlerde olay akışı sağlanamamıştır.

3.3. MASAL FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.3.1. Dede Korkut Masalları/ Eflatun Cem Güney

Dede Korkut Masalları, Eflatun Cem Güney tarafından 1958 yılında kaleme alınmış ve Doğan Kardeş Dergisi Kitapları tarafından yayımlanmıştır. Görseller ile desteklenmiş kitabın kapak ve illitrasyonları Neşet Günal'a aittir. Eserin içerisinde Dede Korkut anlatısı olarak sırasıyla *Boğaç Han*, *Salur Kazan'ın Oğlu*, *Kanturalı*, *Bey Böğrek*, *Tepegöz* ve *Deli Dumrul* olmak üzere altı hikâye bulunmaktadır. Yedinci hikâye ise *Oğuz Efsanesi* adı taşımaktadır.

Eflatun Cem Güney, eserinin sonunda yer alan “Bir Çift Göz” başlıklı yazısında Dede Korkut Kitabı'nın öneminden ve değerinden bahseder. Dede Korkut anlatılarını nesillerle aktarmanın önemini şu şekilde aktarır: “*Nesiller arasındaki kültür bağlarını koparmamak için, bu gibi eserleri her bakımdan değerlendirmek ve ana metinleri yaşa, başa göre yumuşatarak yarının ümitlerini atalarının inanışlarıyla uygulandırmak, her faziletten üstün bir milli eğitim vazifesidir.*” (Güney, 1958: 172).

Eflatun Cem Güney, Boğaç Han anlatısını masal formuna dönüştürerek anlatının yeniden yazımını gerçekleştirmiştir. Kitaptaki ilk anlatı olan metin, beşinci ve yirmi ikinci sayfalar arasında aktarılmıştır.

Yazar, ana metine masalın giriş formelleri kullanarak başlamıştır: “*Evvel zaman içinde, illerden Oğuz ilinde Bayındır Han derler bir han vardı...*” (Güney, 1958: 5) anlatının girişi alt metine bağlı bir şekilde başlamaktadır. Bayındır Han'ın ziyafeti ve Dirse Han'ın bu ziyafete gelişi ve kara otağ ile karşılaşması alt metnin olaya akışı doğrultusunda verilmiştir. Dirse Han'ın eşinin yanına giderek çocuklarının olmayışını sorgulaması alt metine göre daha yumuşak bir tavır ile gerçekleştirmiştir.

Beri gel hey, servi boylum, melek huylum beri gel; Beri gel hey kalem kaşım, çatma kaşım beri gel;

Gel gözümün bebeği gel;

Gel evimin direği gel!

Başımın bahtı sensin, başıma gelenleri bir duy:

Kara çadır, kara geçe

Kara gün, kara gece,

Zindan etti dünyamı...

Uy kadını uy!

Veren Allah, neye bir evlat vermiyor bize?

Yitirdim devranı demi

Suç, günah sende mi

Yok, yoksa bende mi?

Uy kadını uy!

Veren Allah, neye bir evlat vermiyor bize? (Güney, 1958: 5)

Ana metinde yer alan nazım kısımları, kısaltılarak sadeleştirilmiştir. Soylamalar biçimsel olarak yedili hece ölçüsüne aktarılmış böylece vezin dönüşümü gerçekleştirilmiştir.

Anlatının devamında Dirse Han, eşinde söylemlerini dinleyerek yardım ederek, sevap işleyerek, dua ederek bir oğlan çocuğu sahibi olur. Ana metinde Dirse Han'ın oğlunun doğuşundan sonraki kısım masal formatına uygun bir şekilde hızlı bir akışta ad alma yaşına gelir. Yazar ifadelerini kullanırken geleneksen bir masal anlatıcısı gibi söylemlerini aktarır.

“Ozan sözü uz olur, çok uzaktan söz olur; yıl dediğin nedir ki, yel gibi gelir geçer, ömrü olana... Dirse Han'ın oğlu da elendi, belendi; tığ gibi bir delikanlı olup çıktı meydana... ille velakin, geleneğe göre, göze batacak bir şey yapıp yakıştırmadığı için daha adı konmamıştı.” (Güney, 1958: 5)

Ana metinde Dirse Han oğlunun boğa ile karşılaşması yazar tarafından mübalağa sanatı ile masal formuna uygun ifadeler ekleyerek aktarmıştır:

“... Ve lâkin Dirse Han oğlu yaradana sığınıp da alnının ortasına öyle bir yumruk yapıştırdı ki, sarı boğa, nereden geldiğini bilemedi. Sersemleşip sendeledi ya, yeniden canını dişine takıp öyle bir saldırış saldırdı ki, herkesin ağzı, dili tutulup, beti benzi kül kesildi; gene de Dirse Han korkuyu dalına kondurmadı. Koca yumruğunu bir gülle gibi alnına dayayıp meydanın bir başından bir başına sürüdü, durdu ama, iki ayağı üzerine direndiği için olmadı, yere vuramadı. O zaman <<Bu dünyayı bulanlar akli ile buldu; ne diye yıkılacak dama direk vuruyorum>> deyip de, boğayı iyiden iyi yorduktan sonra, birdenbire yumruğunu çekmez mi, kan köpüren boğa tepesi üstü gitti. O da soluk aldirmeden kesti başını, gövdesinden ayırdı.” (Güney, 1958: 9)

Ana metinde yer alan “sarı boğa” tasviri, boğanın sarı olarak betimlenen rengi alt metinde yer almamaktadır. Ayrıca yazar atasözleri ve deyimlere yer vererek ana metinde biçimsel dönüşüm öğelerinden *genişletme* kullanmıştır. Bu kullanımlar ile yazar, yenidenyazımda masal türünü öne çıkartmak istemiş olağanüstülüklerle fazlaca yer vermiştir. Anlatının devamında Dede Korkut gelerek kahramana “Boğaç” adını verir. Dede Korkut Dirse Han'ın Boğaç'a vereceklerini söyledikten sonra “*Ver, verebildiğini de, ölürse ölür, ürerse ürer:*

dünya malı bu, Allah imandan ayırmasın yoksa...” (Güney, 1958: 10) şeklinde bir ifadeye yer verilir. Dünya malının dünyada kaldığı asıl olanın Allah’a olan inanç olduğunu aktararak motifsel temelde *anlamsal dönüşüm* kullanılmıştır.

Boğaç’ı kıskanan kırk namert, Dirse Han’a oyun kurarak baba-oğul arasına girmiş ve sözde bir av tertip ederek türlü yalanlarla Dirse Han’ın oğlunu vurmasına neden olmuşlardır. Dirse Han’ın eşi olanlardan habersiz oğlunun avdan dönmesini ziyafetlerle beklerken gelmediğini görünce Dirse Han’a sorular sorar. Bu diyaloglar ana metinde şu şekilde yer almıştır:

“Beri gel hey! Alnımın yazısı, bağrımın sızısı, beri gel! Beri gel hey! Gözüümü açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim beri gel; iki gittin, bir dönüyorsun; nettin neyledin, yavrum hani? Dağa taşa mı verdin, kurda kuşa mı verdin, boğam, Boğaçım hani? Ben onsuz ömrü ömürden mi sayarım; evimin direği Boğaç, gözümün bebeği Boğaç! Dünyayı verseler, bir tüyünü bile vermem; başım yoluna kurban, kurbanım hani?” (Güney, 1958: 14)

Anlatıda yukarıda belirtilen bölüm alt metinde nazım olarak yer almıştır. Bazı nazım kısımları çıkartılarak kalan kısımlarda sadeleştirilerek ana metinde biçimsel temelde *düzyazılaştırma* yapılmıştır.

Boğaç’ın annesi tarafından bulunması ve annesinin dilinden dökülenler düzyazı şeklinde aktarılmıştır. Alt metinde soylama kısımları nazım olarak verilmiştir. Yazar burada nazım kısımların bazı dizelerinde kesip-çıkarma yöntemi uygulamış kalan kısımları ise sadeleştirerek olayların akışına uygun şekilde düzyazılaştırarak metne eklemiştir. Metnin girişinde Boğaç’ın doğmasını yedi yıl beklediği belirtilmiştir. Alt metinde yıl konusuna dair bilgi yer almamaktadır. Yazar, burada yedi rakamını kullanması motifsel değişim olarak ele alınabilir.

Alt Metin	Ana Metin
<i>Kara kıyma gözleriün uyhu almış açgıl ahı On iğiçe sünüçüğüün ören olmuş yığşur ahı Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı Öz gevdende canun var-ise oğul haber mana Kara başum kurban olsun oğul sana</i>	<i>Oğul yedi yılda bulduğum oğul; kara gözlerini uyku bürümüş; bu nasıl uyku böyle oğul! Alaca sabah da al mı oldu? Bindiğin Demirkır sal mı oldu? Yok yoksa ay mı karanlıktı, ölüm ardına mı düştü oğul? Kazlıdağı, Kazlıdağı ne uğursuz başın var; toprağın var, taşın var? Dilerim</i>

<p><i>Akar senün sularun Kazılık Tağı</i></p> <p><i>Akar iken akmaz olsun</i></p> <p><i>Biter senün otlarun Kazılık Tağı</i></p> <p><i>Biter iken bitmez olsun</i></p> <p><i>Kaçar senün geyüklerün Kazılık Tağı</i></p> <p><i>Kaçer-iken kaçmaz olsun</i></p> <p><i>Taşa dönsün</i></p> <p><i>Ne bileyin oğul arslandan mı oldu</i></p> <p><i>Yohsa kaplandan mı oldu ne bileyin oğul</i></p> <p><i>Bu kazalar sana nireden geldi</i></p> <p><i>Ol gevdende canun var-ise oğul haber mana</i></p> <p><i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i></p> <p><i>Ağız dilden birkaç kelime haber</i></p> <p><i>mana.(Ergin,1964: 10)</i></p>	<p><i>Allah'tan akar suların akmaz olsun! Açar güllerin açmaz olsun! Kurusun yaprağın dalın; yeşermesin yeşilin, alın! Taş kesilsin geyiklerin, benim servi dalım kırılıp gittikten geri. (Güney, 1958: 14)</i></p>
--	---

Boğaç'ın iyileşmesinden sonra babasını aramak için yola çıkması anlatı da şu şekilde yer almaktadır: “Boğaç Han Allah deyip atladı atına; kırk yiğidinide takıp ardına, tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi geçerek yürüdü üstlerine... Az gitti, uz gitti; bir de gördi ki, ne görsün!” (Güney, 1958: 19) Yazar, ana metnin bu kısmında masal formu için formeller, tamamlanmamış cümleler ve heyecan yaratıcı merak uyandırıcı bir anlatım kullanarak olaylara akıcılık katmıştır.

Dirse Han ve Boğaç'ın karşılaşmasında ise kopuzu alan Dirse Han'ın söylemleri ana metinde şu şekilde yer almaktadır:

Yiğit yiğit, şehbaz yiğit, şah yiğit,
Neden efkârlısın, neden öfkeli
Ya benim yerimde olsan neylersin
Dertliden dertliyim, deliden deli
Gam yükünü yüklendin alanın mı yok?
Yaran yürekte de saranın mı yok?
Tuzağa düştün de tutanın mı yok?
Muhannet köprüsün geçtin geçeli!
Yıkılan dağımda bir alın mı var?

Kuruyan bağımda bir dalın mı var?

Al kana boyanmış bir elin mi var?

Feleğin elinden içtin içeli!

Bir zamanlar bende ünlü bir Handım,

Kırk namerde uydum kana boyandım;

Car etme canıma, candan usandım;

Boğacım dünyadan göçtü göçeli! (Güney, 1958: 20)

Ana metinde yer alan bu nazım kısımları alt metnin sadeleştirilmesinden ziyade yazarın kendine ait olayların akışına göre tasarladığı dizelerden oluşmaktadır. Dirse Han alt metinde de yiğitlerin sözüne uyduğu ve oğlunu yaraladığı için çok pişmandır. Ana metinde bu durum daha lirik bir hava kullanılarak yazar tarafından yeniden yazımı yapılmıştır.

Boğaç'ın ana metinde babasına karşı söylediği ifadeler alt metine benzer olarak ancak dörtlükler halinde şu şekilde aktarılmıştır:

Han'im hey!

Senin konağın yıkılırsa,

Benim üstüme yıkılır gelir;

Bunu komam kırk namerde...

Han'im hey!

Sürülerin, katarların elden giderse,

Benimki de bile gider;

Bunu komam kırk namerde...

Han'im hey!

Top kâküllü gelinlerin geride kalırsa,

Benim de bir konca gülüm kalır;

Bunu komam kırk namerde...

Han'im hey!

Senin ayağının gittiği yere, benim başım bile gider;

Benim başım bile gider;

Bu ettiğin komam kırk namerde...(Güney, 1958: 21)

Boğaç'ın babasına cevap verdiği yukarıda yer alan kısımlar, nakaratlar ile aliterasyonlar kullanılarak belirli nazım şekilleri içinde halk şiiri formu oluşturularak aktarılmıştır. Anlatının devamında Boğaç'ın babasını kurtarması ve tekrardan tahtın başına geçmesi alt metinle paralel şekilde aktarılır. Anlatının sonunda ise Dede korkut gelerek dualar eder ve metin sonlanır. Yazar genel olarak ana metine bağlı kalmıştır. Bu durumu da eserinin sonunda yer alan “Bir Çift Göz” başlıklı yazısında şu şekilde dile getirmiştir:

“Bilindiği gibi, masalların kendine göre bir üslubu, bu üslubunun da zamanla, muhitte ve hele sanatkârın şahsiliğiyle değişen tarafları vardır. Masalcı sanatkâr, esas konuda bir değişiklik yapmaz. Ancak, olayları ve olağanüstü unsurları tam bir anlatma serbestliği içinde renkli motiflerle kendilerine has ifadelerle telleyip pullayarak bir masal tadı vermeye çalışırlar. Bizim de özenip bezediğimiz bu; karınca kararınca, kaderince yapıp yakıştırabildimse ne mutlu!” (Güney, 1958: 172)

Sonuç olarak ana metinde masal formuna uygun şekilde masal formelleri, geçiş ifadeleri ve özlü sözlere fazlasıyla yer verilmiştir. Deyimler, atasözleri, dua ve beddualar metnin ayrılmaz parçası olmuş ve anlatıyı desteklemiştir. Nesir kısımlarında metine abartı ve olağanüstülük katarak yazar, masal formunun sürekliliğini korumaya çalışmış nazım kısımlarında ise akıcılık için aliterasyonlardan ve nakaratlardan yararlanmıştır. Soylamaların bazıları düzyazılaştırılmış, bazıları ise diyalog halinde verilmiştir. Genel olarak metinde sadeleştirme yapılmıştır. Metinde yer alan soylamalarda vezin dönüşümleri yapılarak halk şiiri formuna dönüştürülmüştür.

Metinde yapılan eklemeler ve değişiklikler metnin yapısını tam olarak masal formuna dönüştürmeye yeterli değildir. Masalın temel unsurlarını oluşturan zaman, mekân ve şahıs unsuru yer almamıştır. Olayların anlatılışındaki ifadeler, anlatıdaki akış, lirik ve epik anlatımın harmanlanması, ders verici öğretici niteliği ve biçimce nazım nesir karışık yapısı bir bütün olarak ele alındığında yeniden yazımın masaldan çok halk hikâyesine yakın olduğunu söyleyebiliriz.

3.3.2.Dede Korkut Masalları/Atilla Özkırmılı

Atilla Özkırmılı'nın 1985 yılında kaleme aldığı *Dede Korkut Masalları* adlı eserde, *Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı ve Basat'ın Tepegöz'ü Öldürmesi* başlıklı dört Dede Korkut anlatısına yer vermiştir. Cem Yayınevi tarafından Güvercin Çocuk Kitapları dizisi kapsamında yayımlanan eserin

illütrasyonları Semih Poroy'a aittir. Yazar, Dedem Korkut Kitabı'nda yer alan mukaddime kısmı ile kendi ifadelerini birleştirerek yeniden yazım sürecini eserin başında şu şekilde dile getirmiştir:

“Muhammet Peygamber zamanına yakın, Bayat boyundan Korkut Ata derler bir er çıktı. Bu kişi bütün Oğuz boylarının bilicisiydi, ermiş sayılırdı. Ne derse olur, uyulurdu. Bilinmezden, gelecekte türlü haber söylerdi. Yüce tanrı esinlerdi bunu onun gönlüne.

Korkut Ata Oğuz halkının bütün güçlerini çözümlerdi. Oğuzlar Korkut Ata'ya danışmadan iş işlemezlerdi. O ne buyurursa kabul eder, sözünü tutup yerine getirirlerdi.

Onun adına bağlanan, onun diliyle söylenen Dede Korkut masalları bir ırmak gibi yüzyıllar ötesinden günümüze aktı geldi. Korkut Ata, Dedem Korkut oldu bu masallarda.

Bakalım ne anlatmış, ne söylemiş Dedem Korkut bizlere.”(Özkırımlı, 1985:4)

Eserin başlığı orijinal metin ile aynı şekilde *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* olarak yer almıştır. Başlangıç olarak aktarılan kısım ise alt metnin bir nevi özetlenmiş halidir. *“Günlerden bir gün Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanıydı Han Bayındır. Yılda bir kez şölen verirdi. Bütün Oğuz beylerini konuklardı bu şölende.”*(Özkırımlı, 1985: 5). Anlatının devamında Dirse Han'ın şölende gördüğü muamele ve duyduğu hoşnutsuzluk alt metin ile paralel şekilde ilerlemiştir. Alt metinde yer alan Dirse Han ve eşinin dualar sonucunda çocuk sahibi olması ve doğan çocuğun büyüdükten sonra boğa ile savaşıp kahramanlığını göstermesi metinde aynı şekilde yer almıştır. Dirse Han'ın oğlunun adını almasından sonra Dede Korkut, çocuğa ad vermek için gelir ancak alt metinde bu kısımdaki soylamalara yer verilmez ve kısa bir şekilde aktarılır: *“Çağırdılar. Dedem Korkut geldi. Oğlanı alıp babasına vardı. Bu oğlan Bayındır Han'ın ak alanında savaştı dedi. Senin oğlun bir boğa öldürdü. Bu yiğitliğinden ötürü adı Boğaç olsun. Adını ben verdim, yaşını tanrı versin.”* (Özkırımlı, 1985:5). Boğaç'ın kahramanlığını kanıtladıktan sonra Dede Korkut'un Dirse Han'a oğlu için vermesi gerekenleri söylediği kısımlar aktarılmazken Boğaç Han ile özdeşleşen güç ve hâkimiyet vurguları ana metinde üstünkörü bir şekilde aktarılmıştır. Boğaç'ın aldığı beylikten sonra kırk yiğidin Boğaç'a düşman kesilmesi ve attıkları iftiralar alt metin ile paralel şekilde ilerler. İftiralar sonucunda Dirse Han'ın Boğaç'a düşman olması ve oğlunu ok ile vurmasına kadar olan süreç özet halinde yer almıştır. Av sonrasında Dirse Han'ın evine Boğaç olmadan dönmesi karşısında eşinin sözleri, soylamalar halinde ana metinde şu şekilde yer almıştır:

Beri gel başımın bahtı, evimin tahtı

*Göz açıp da gördüğüm
Gönül verip sevdiğim
Göğsü güzel dağa ava çıktın
İki gittin bir geliyorsun
Yavrum hani
Karanlık gecede bulduğum
Oğul hani
Yalnız oğul haberini Dirse Han
Söyle bana
Karşı yatan Ala dağdan uçurdunsa
Söyle bana
Taşkın akan sudan akıtınsa
Söyle bana
Arslana kaplana yedirdinse
Söyle bana
Yalnız oğul haberini Dirse Han
Söyle bana*

Kara başım kurban olsun sana (Özkırımlı, 1985: 17)

Dirse Han'ın eşinin sözleri karşısında sessizliği ve onun yerine kırk namerdin "...*korkma, kaygılanma diler. Oğlun sağ, esen avdadır. Bugün yarın gelir. Bey sarhoştur, onun için yanıtlamaz.*" (Özkırımlı, 1985: 18) şeklinde ifadesi yer almaktadır. Alt metinde olduğu gibi bu sözlere inanmayan Dirse Han'ın eşi oğlunu aramak için yola çıkar ve onu yaralı halde bulur. Alt metinde annesinin, Boğaç'ı gördüğü yerde soylama halinde söylediği kargısı yer almaktadır ancak ana metinde bu kısımda soylamalara yer verilmemiş düzyazılaştırılan kısımlar ise kısa bir şekilde ifade edilmiştir: "*Oğlunun üstüne kapandı Dirse Han'ın hatunu. Çağırıp söyledi. Oğlunu bu duruma getiren Kazılık dağına, dağın suyuna, otuna, geyiğine, kaplanına lanet okudu.*" (Özkırımlı, 1985: 17). Annesinin Boğaç'ı bulduğunda duygularını aktardığı soylamaların çıkartılması ana metinde hem biçimsel hem de anlamsal eksikliğe yol açmıştır. Ane metnin devamında Boğaç, annesine Hızır'ın yanına gelip yarasını üç kez sığadığını ve dağ çiçeği ile anne sütünün yarasına merhem olacağını söyler. Daha sonrasında kırk ince kız ve annesi yaptıkları merhem ile Boğaç'ın yarasını iyileştirirler. Dirse Han'ın kırk namerdin elinde tutsak olduğunu öğrenince annesi, Boğaç'ı ikna eder ve Boğaç babasını kurtarmak için yola çıkar. Boğaç'ın namertlerin elinden babasını kurtarmak için geldiği ve

Dirse Han'ın kopuzunu alarak söylediği soylama kısımlar ana metinde şu şekilde yer almıştır:

*Boynu uzun atlar gider ise
Benim gider
Ağıllardan on bin koyun gider ise
Benim gider
Ak sakallı kocalar gider ise
Benim gider
Senin de içinde ak sakallı baban
var ise söyle bana
Benim için geldinse oğlancığımı
öldürmüşüm*

Yiğit, sana yazığı yok, dön geri (Özkırımlı, 1985: 22)

Yukarıda belirtildiği üzere ana metinde yer alan soylamalar alt metinde daha kısa ve sade şekilde aktarılmıştır. Baba ve oğul arasındaki kavuşmanın aktarıldığı bu yer yazar tarafından ayrıntıya girmeden duygu yoğunluğunu çok daha az yansıtacak şekilde yazılmıştır. Boğaç'ın babasına karşılık söylediği soylamalara ana metinde yer verilmemiş düzyazı olarak kısa bir halde ifade edilmiştir: “*Bunun üzerine Boğaç, senin ak sakallı kocalar giderse dedi, benim de içinde akli şaşmış, bilgisi yitmiş yaşlı babam var.*” (Özkırımlı, 1985: 22)

Ana metinde yapılan son kesip çıkarma yöntemi ise Dede Korkut'un anlatının sonunda gelerek dua ettiği kısımda kullanılmıştır. “*Yurtlarına dönünce hanlar hanı Han Bayındır, Boğaç'a beylik verdi, taht verdi. Dedem Korkut geldi, boy boyladı, soy soyladı. Bu öyküyü düzdü, söyledi.*” (Özkırımlı, 1985: 22)

Sonuç olarak yazar alt metnin olay örgüsünün dışına çıkmadan ve eklemelerde bulunmadan ana metni oluşturmuştur. Değişim ve dönüşümler biçimsel olarak yapılmış ve Boğaç'ın yaralı halde annesi tarafından bulunduğu söylediği beddua içeren soylama kısımları ve Dirse Han'ın eline kopuzu alarak Boğaç ile karşılıklı soylamaların yer aldığı iki kısım haricinde alt metinde yer alan soylamalar ana metne dâhil edilmemiştir. Dâhil edilen soylamalar ise kısaltılmış günlük konuşma dilinde sadeleştirilerek aktarılmıştır. Olayların daha çok nesir, aktarılacak istenen duyguların ise nazım olarak söylendiği düşünüldüğünde ise soylamalardaki bu eksiklik metinde lirik ve dramatik yönlerin azalmasına ve olay örgüsünde de eksikliklere neden olmuştur. Alt metinde yer alan diğer nazım-nesir kısımlar

ise düzyazılaştırılmıştır. Ana metinde eserin başlığında belirtildiği üzere masal türüne dönüşümü biçimsel ve anlamsal olarak gerçekleşmemiştir. Yazar, masal türüne ait özellikleri eserinde yansıtmamış sadece kendi üslubunu kullanarak bir nevi alt metnin özet halini oluşturmuştur. Bu dönüşümler sonucunda metin anlamsal olarak etkilenmese de bütün olarak bakıldığında alt metindeki etkileyciliği yansıtamamıştır. Belirtilen bu nedenlerin sonucunda masal türü olarak yeniden yazımı yapılan eserin, masal olarak adlandırılması mümkün olmamaktadır.

3.3.3. Dede Korkut Masalları- Boğaç Han/ Pencere Önü Yayıncılık

Dede Korkut Masalları Dizisi, Pencere Önü Yayıncılık tarafından sırası ile *Salur Kazan*, *Kan Turalı*, *Tepe Göz*, *Deli Dumrul*, *Boğaç Han*, *Banu Çiçek*, *Begil Oğlu Emren*, *Koca Oğlu Seyrek*, *Bey Böğrek ve Oğuz Efsanesi* anlatılarının yer aldığı bir seri olarak çıkarılmıştır. Esere ait bir yayın tarihi belirtilmemiştir. Eserin ön yüzünde Dede Korkut Masalları şeklinde bir ifade yer alırken arka yüzünde Dede Korkut Hikâyeleri başlığı altında *Salur Kazan*, *Kan Turalı*, *Tepe Göz*, *Deli Dumrul*, *Boğaç Han*, *Banu Çiçek*, *Begil Oğlu Emren*, *Koca Oğlu Seyrek*, *Bey Böğrek ve Oğuz Efsanesi* başlıkları yer alır. *Oğuz Efsanesi*, *Dede Korkut Kitabı*'nda yer alan bir anlatı değildir ayrıca yeniden yazımı masal olarak belirtilirken arka yüzünde hikâye olarak yer alması okuyucu tarafından bir ikileme neden olabilmektedir. *Dede Korkut Masalları- Boğaç Han*, serinin beşinci kitabıdır ve iki başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklardan ilki *Boğaç*'tır. Diğer başlık ise *Kara Budak*'tır. *Boğaç* ve *Kara Budak* başlıklarında tamamıyla birbirinden ayrı konuları aktarmıştır. *Kara Budak* bölümünde *Uruz ve Burla Hatun*'un *Moğol hükümdarından kurtulması* konusu yer almaktadır.

Eser, *Boğaç*'ın boğayı alt ederek gücünü ilan etmesinin anlatımı ile şu şekilde başlamaktadır: “*Bayındır Han'ın azgın boğasını yere seren Derse Hanın oğlu halkın gözünde eşsiz bir kahraman olmuştu. Artık herkes onu seviyor, uzun uzun onun muvaffakiyetinden bahsediyorlardı.*” (*Dede Korkut Masalları*, t.y.: 3). Alt metnin başlangıcında yer alan *Bayındır Han*'ın şölen tasviri, *Dirse Han* ve eşinin üzerinden aktarılan çocuksuzluk motifine yer verilmemiştir. Yazar tarafından kesip-çıkarma yöntemi ile ana metinde yer verilmeyen bu kısımlar anlamsal dönüşüme yol açmıştır. *Boğaç*'ın boğa ile karşı karşıya kaldığı ve onu yendiği kısımlar ise ana metinde yer almamaktadır. Anlatının devamında *Dede Korkut*'un gelmesi ve *Boğaç*'a ad vermesi alt metin ile paralel şekilde ilerlemektedir. *Boğaç*'ın *Dirse Han* tarafından beylik ile ödüllendirilmesinin ardından kırk

yiğidin Boğaç'ı kıskanıp babası ile arasını bozmak için türlü iftiralar atması ve babasının onlara inanması yer almaktadır. *“Bu sözleri duyan Derse Han daha fazla hiddetlendi. Fakat Derse Han karşısına çıkan fesatçıların tuzaklarını anlayamamıştı. Zavallı Boğaç'ın da hiçbir şeyden haberi yoktu. Babası da meseleyi incelemeye vakit bulamamıştı.”* (Dede Korkut Masalları, t.y.: 6). Boğaç'ı kendisine getirmek için Dirse Han anlatıda fesatçılar olarak yer alan kırk namerde emir verir ancak onlar Boğaç'ı getirmeye güçlerinin yetmeyeceğini belirtirler. Bunun sonucunda Dirse Han ve fırsatçılar, Boğaç'ın avlandığı yere gider. Burada fesatçılardan birinin söylemleri ana metinde şu şekilde yer alır:

“Sevgili Han'ımız bu bir saltanat hırsıdır. Baba dinlemez. Bu hep böyle gelmiş, böyle girmiştir. Pek eski devirlerde oğullar daima babaların öldürerek saltana geçmişlerdir. Hangi Han evladına kıymışsa o Hanlık kalmıştır. Bu şekilde hareket ederseniz, Oğuzelinde fesat olmaz. Boş yere kanlar dökülmez.” (Dede Korkut Masalları, t.y.: 8).

Alt metinde yer almayan bu söylemler yazarın ideolojik düşüncelerinin bir yansıması olarak yer alır. Düşünyapıbirim özelliğini kullanan yazar, Dirse Han'ın oğlunu öldürmesi için ona tarihten dayanaklar sunarak ikna etmeye çalışır. Ardından Dirse Han fırsatçıların sözlerine kanarak av sırasında olan Boğaç'ı oku ile vurur.

“Derhal tirkeşinden bir ok çıkararak yayına taktı, yiğit oğluna çekerek onu göğsünden vurup atından yere yıkıverdi. Hiçbir şeyden haberi olmayan Boğaç kanlar içinde yere serildi. Babası Derse Han oğlunun kanlı cesedine bakmadan sinirli bir halde atını Oğuzeline sürdü. Bütün maiyeti de onu takip ettiler. Zavallı Boğaç kanlar içinde Kaya Dağın sessiz eteğinde kaldı.” (Dede Korkut Masalları, t.y.: 9).

Alt metinde Boğaç'ın vurularak kaldığı yer *Kazılık Tağı* olarak ifade edilirken ana metinde bu mekân *Kaya Dağı* olarak adlandırılır. Boğaç'ın vurulmasının ardından alt metinde Dirse Han, oğlunun üzerine giderek sarılmak ister, kırk namerde ona engel olur ancak ana metinde bu durum tamamıyla farklı olarak Dirse Han'ın oğlunun ne halde olduğuna bile bakmadan yoluna gitmesi olarak belirtilir. Ana metinde anlatı bu şekilde sonlandırılır. Boğaç'ın annesi tarafından bulunması, kırk namerde Dirse Han'ı tutsak etmesi ve Boğaç'ın babasını kurtarması gibi olaylara anlatıda yer verilmemiş kesip-çıkarma yöntemi kullanılmıştır.

Sonuç olarak ana metinde olay örgüsüne bağlı kalınmamıştır. *Kesip- çıkarma* yöntemi yazar tarafından oldukça fazla kullanılarak anlamsal bütünlüğü olumsuz etkilemiştir. Eserde alt metinde yer alan birçok motife yer verilmemiş bu durum anlamsal dönüşüme yol açmıştır. Çıkarılan bölümler olayların anlaşılmasına ve tam olarak kavranamaması neden olmuştur. Biçimsel olarak ise ana metin tamamıyla

düzyazılaştırılmıştır. Alt metinde yer alan hiçbir soylamaya yer verilmemiştir. Bazı kısımlarda diyaloglar kullanılmıştır. Masal türü olarak yeniden yazımı yapılan eserde masal unsurları yer almamıştır.

3.3.4. Dede Korkut Masalları/ Say Yayınları

Dede Korkut Masalları adlı eser Dünyanın En Güzel Masalları serisi kapsamında 2004 yılında Say Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Serinin dördüncü kitabı olan Dede Korkut Masalları'nda yer alan görseller Alaattin Barışkan'a aittir. Eserde *Alageyik, Bay Büre, Boğaç Han, Deli Dumrul, Kanturalı, Kara Bulut, Oğuz Efsanesi ve Tepegöz* olmak üzere sekiz anlatı yer almaktadır.

Ana metnin başlangıcında giriş formellerinden de yararlanılarak Bayındır Han'ın şölenine ait tasvirler yer alır: “*Evvel zaman içinde Oğuzeli'nde Bayındır Han derler bir han vardı. Her yıl şölen düzenleyip, yenilik yapar, buyruğu altındaki beylere felekten bir gün yaşatıp gönüllerini alırdı.*” (Dede Korkut Masalları, 2004: 46). Yazar ana metinde masal türünde yaptığı dönüşüm için kullanılan ifadeleri aynı zamanda öğrenilmiş geçmiş zaman eki ile kullanmaktadır. Dirse Han'ın şölende gördüğü kötü muamele sonrasında eşine olan söylemleri alt metinde soylamalar şeklinde yer alır. Ana metinde ise yazar bu soylamalara günlük konuşma diline daha yalın halde 8'li hece ölçüsü kullanılarak yer vermiştir:

Gel, gözümün bebeği gel,

Gel evimin direği gel...

Başımın bahtı sensin,

Başıma gelenleri duy:

Kara çadır, kara keçe

Kara gün, kara gece,

Zindan etti dünyamı

Ah kadımım ah!

Her şeyi veren Tanrı

Niye bize evlat vermiyor?

*Yitirdim devranı, demi,
Suç sende günah sende mi
Yok, yoksa bende mi?
Ah kadının ah!*

Her şeyi veren Tanrı

Niye bize evlat vermiyor? (Dede Korkut Masalları, 2004: 48).

Ana metinde olayların akışına uygun olarak metinlerin içerisine anlatımı güçlendirmek ve bütünlük kazandırmak amacıyla deyim ve atasözleri kullanılmıştır. Örneğin, Dirse Han ve eşinin çocuksuzluk motifi etrafında aktarılan hikâyesinde bir erkek çocuklarının olmasının ardından “*Yıl dediğin nedir ki, su gibi akıp geçti.*” (Dede Korkut Masalları, 2004: 48) ifadesi kullanılmıştır. Ardından Dirse Han’ın oğlunun boğa ile karşılaştığındaki anı ve izleyenlerin halini aktarmak için:

“...Boğa yere yuvarlanıp sersemledi, ama canını dişine takıp yeniden saldırdı. Bu öyle bir saldırıydı ki herkesin ağzı dili tutulup, beti benzi kül oldu korkudan.” (Dede Korkut Masalları, 2004: 49).

Boğaç’ın beylik almasının ardından kırk yiğidin, kırk namerde dönüşerek baba oğul arasına nifak yerleştirme sürecinde:

“... Böyle olunca bu eski kurtların adı artık anılmaz oldu. Bu durum onların ağrına gitti; hem öyle bir ağrına gitti ki, kırkı bir araya gelip başına bir çorap örmek için ağız birliği yaptılar.” (Dede Korkut Masalları, 2004: 50).

Dirse Han’ın kırk namerdin sözlerine inanıp av sırasında oku ile Boğaç’ı vurmasının ardından eve Boğaç olmadan dönen Dirse Han ve eşi arasında geçen ifadeler alt metinde soylamalar şeklinde yer almıştır. Ana metinde ise bu kısımlar içerik olarak alt metnin bir özeti halinde diyaloglara çevrilerek şu şekilde aktarılmıştır:

“_Hey gözümü açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim: iki gittin bir dönüyorsun. Acep yavrum hani? Kurda kuşa mı verdin, yoksa dağa taşa mı? Boğam, Boğaç’ım yiğidim hani? Dünyayı verseler, bir kılını bile vermeme, onsuz ömrü ömürden saymam. Gözümün bebeği, başımın tacı, yoluna kurban olduğum yavrum hani? Diye gözlerinden yaşlar döktü, ama Dirse Han atının üstünde bir taş gibi sessizdi.” (Dede Korkut Masalları, 2004: 50).

Boğaç’ı göremeyen annesinin Dirse Han ve kırk namerde inanmayıp oğlunu aramak için yola çıkması alt metinden farklı olarak ana metinde şu şekilde yer almıştır: “*Kadın*

bunların ne mal olduklarını biliyordu. Allah bir deseler inanmazdı sözlerine ya, yine de umut dünyası işte! Karşıdaki omuz omza vermiş dağlara yaşlı gözlerle baktı, sonra yanına kırk cariyesini alarak Boğaç'ı aramak için sürdü atını.” (Dede Korkut Masalları, 2004: 55). Burada yazar olay örgüsünün gidişatını engellemeyecek biçimde karakter üzerinden bir tahlil yaparak eklemelerde bulunmuştur.

Anlatının sonu alt metinde olduğu gibi Dede Korkut'un duası ile sona ermektedir. Ana metinde ise edilen duanın yanında yazar tarafından bir ekleme daha yer almıştır:

“...Tanrı seni namerde muhtaç etmesin, ele güne avuç açtırmasın, dedi.

Dedi demesine, ama gelimli gidimli dünya, kime kalmış ki onlara kalsın! Kala kala onlardan geriye yalnızca bir destan kaldı.” (Dede Korkut Masalları, 2004: 60). Yazar burada bitiş formellerinden yararlanarak masal türüne özgü bir kapanış sergilemek istemiştir. Ancak anlatının kapanışında aktarım yaptığı metni bir destan olarak tanımlamaktadır. Bu durumun okuyucuda ikilik algısı yaratması muhtemeldir.

Sonuç olarak, yazar alt metne sadık olmakla birlikte sade ve yalın bir dil kullanılmıştır. Ana metinde soylamalara dar bir şekilde yer verilmiş bazı soylamalar ise yukarıda belirtildiği gibi diyaologlarda düzyazı şeklinde aktarılmıştır. Anlatıda akıcılık sağlamak amacıyla atasözleri ve deyimler kullanılmış ve bazı kısımlarda modern anlatım tarzı kullanılarak olay örgüsünü bozmadan okuyucuya bilgi verilmiştir. Metinde formeller kullanılmaya çalışılsa da bu eserin tam anlamıyla masal türünde ele alınması için yeterli olmamaktadır.

3.4. ŞİİR FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.4.1. Türk Milli Destanı- Oğuzlama/ Basri Gocul

Basri Gocul tarafından kaleme alınan *Türk Milli Destanı- Oğuzlama* adlı eserin ilk basımını üç cilt halinde 1971 yılında Özvar Matbaası tarafından yayımlanmıştır. Çalışmada temel alınan kitabın baskısı ise 4. Basım olarak 2018 yılında Ötüken yayımları tarafından yayımlanmıştır.

Oğuzlama'da, Dede Korkut Kitabı'nda yer alan mukaddime ve sırasıyla *Boğaç, Deli Dumrul, Kan Turalı, Emren, Basat, Seğrek, Alplarbaşı Salur Kazan (Evinin Yağmalanması), Alplarbaşı Salur Kazan (Oğlunun Tutsaklığı), Alplarbaşı Salur Kazan (Kendinin Tutsaklığı), Bamsı Beyrek, Alplarbaşı Salur Kazan (Dayısının Öldürülüşü)* olmak üzere on bir anlatı ele alınmıştır. *Kazılık Koca Oğlu Yigenek* anlatısı yazar tarafından yenidenyazım olarak ele

alınmamıştır. Anlatının ele alınmama nedeni ise belirtilmemiştir. *Oğuzname* kısmında ise *Oğuz Han, Kahraman Soyuna Sesleniş, Sonlama Sevgili Soyuma, Soy Destanı (Epepe), Çoklar Korksun Azımızdan* adlı bölümler ve *Oğuz Han'ın Torunları ve İsimlerinin Manaları* adlı bölümler yer almaktadır.

Boğaç Han başlıklı anlatı eserin elli beş ve yüz beş sayfaları arasını kapsamaktadır. Boğaç anlatısının giriş kısmında Boğaç'ın boğaya yumruğunu atmasını gösteren bir siyah beyaz bir görsel yer almaktadır. Altında ise eserin içinde bulunan dört dize yer almaktadır:

Boğayla boğuşmayı seyreden deçme beyler:

-Bu oğlan adlanmayı hak eyledi, dediler,

Haberci gönderelim hemen Dede Korkut'a,

Hepimizin üstüdür bilgide ve görgüde (Gocul, 2018: 55).

Hikâyenin girişinde alınan bu alıntı, muhtemel resim ile bağlantı kurması açısından Boğaç'ın boğayı alt ettiği kısımdan ele alınmıştır.

Kitapta geçen birinci anlatı olan *Boğaç Han* anlatısı; *Konukları Üçe Bölen Otağları Renkli Şölen, Dirse Han'ın Eksikliği, Onmamamışı Olduracak Bir Tanrı'dır, Tanrı Ancak, Ninni, Güreş Meydanında Aşık Oyunu, Adlandırma, Bahtsız Neylesin Tahtı? Taht Değiştirmez Bahtı!, Uğursuz Avlanış, Gökte Kuş Suda Balık, Bilir Nedir Anaşıl, Boğaç Bey'in Yoldaş Seçmesi, İtler Ana Olmasın, Dirse Han'ın Kurtarılması, Boğaç Gibi Edip Oğul Destanlarda Sende Öğül!* bölümlerinden oluşmaktadır.

Ana metin, alt metnin koşuklaştırılmış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut anlatıları nazım nesir karışık yapıya sahipken ana metin yani Oğuzlama tamamen şiir formunda yazılmıştır.

Alt Metin	Ana Metin
<i>Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş-idi. Şami günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanı gök yüzine aşınmış idi. Bin yirde ipek halcası döşenmiş idi. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz beglerin konuklar idi. (Ergin, 1964: 3)</i>	<i>Pek sayın Kamgan Oğlu görkemli Bayındır Han Ala sabah kalınca kuştüyü yatağından Doğudan batıya dek yayılsın için ünü Diktirdi yeryüzüne tez şami günlüğünü Şami günlük sayvanı gökyüzüne aşandı</i>

	<i>Kara yere bin tane ipek halı döşendi. Yüce Han Bayındır'ın hoş bir âdeti vardı, her sene toy toylayıp beyleri konuklardı. (Gocul, 2018: 57)</i>
--	--

Yukarıda belirtildiği üzere alt metinde nesir şeklinde yazılan metin ana metinde nazıma dönüştürülmüştür. Yazar cümlelerde alt metinde sadeleştirme ve eklentiler ile değişiklik gerçekleştirmiştir.

Yazar, ayrıca ana metinde farklı nazım birimleri kullanılarak şiir eklemeleri yapmıştır. Bu şiirler olayların akışına yönelik ve olay örgüsüne bağlı kalınarak anlatımı kuvvetlendiren eklemelerdir.

*Günün ilk ışığı dağa değince
Aklıyla karalı seçildiği çağ
Kalaba Oğuz'un göreğince
Şaraplar, kımızlar içildiği çağ
Ortalık ışıdı, cenge! Deyince
Taptatlı canlardan geçildiği çağ;
Dirse Han varmak üzere Bayındır'ın toyuna
Aldı kırk ala gözlü yiğidi boyuna. (Gocul, 2018: 55)*

Yukarıda örnekte de görüldüğü gibi Dirse Han'ın ziyafete giderken olan sürecini alt metinde yer almayan ama akışını da bozmayan bir anlatım ile yazar tarafından, nazım türünde bir ekleme yapılmıştır.

Ana metinde *Söyleme, Söyleniş, Söyleşme, Deyiş* başlıkları yer alır. Bu başlıklar konulara bağlı olarak ayrılmıştır. Örneğin, *Söyleniş* başlığı altında Dirse Han'ın toyda gördüğü kötü muamele sonucunda 7'li hece ölçüsü ile yazılan içten deyişi şu şekilde yer almaktadır:

SÖYLENİŞ

*Ninniler çığırmadık
Dilleri neylemeli?
Beşikler ürümedik
Elleri neylemeli?
Meyvesiz kuruyacak*

*Dalları neylemeli
Oğulsuz kocatacak
Yılları neylemeli?
Düşman ağzında olsun
Ninni demedik diller!
Yâre kefen belesin
Kundak sarmadık eller!
Kumları gölgelesin
Yemiş yapmıyan dallar!
Kara toprakta geçsin
Oğul vermeyen yıllar!.. (Gocul, 2018: 61)*

Alt metinde yer almayan söyleniş, ana metinde biçimsel dönüşüm olarak *genişletmeye* örnektir. Devamında Dirse Han'ın eşi ile konuşması, çocukları olması için dualar ve iyilikler yapması alt metin ile paralel şekilde ilerler. Daha sonra bütün beylerin meydanda toplandığı ve dua ettiği kısım *Yakarışlı Toplantı* başlığı altında verilir. “Yakarış” kısmında ise dua metni yer alır. Bu kısımlar metine eklenerek biçimsel temelde *genişletmeye* örnek temsil eder:

YAKARIŞ

*Aramızda hâcetlimiz Dirse Han'dır.
Kendisini muradınca muratlandır!
Dirse Han'a öylece oğul ver ki:
Tatlı canı yurt uğruna olsun vergi,
Sıkça sıkça at atlansın, sınır aşsın
Kılıçlaşsın, topulaşsın, kargılaşsın.
Şan kazansın katıldığı her savaşta,
Alp yiğitler sayılırken gelsin başta,
Yıldızlarla donandıkça şu gök çatı
Dilden dile diyar diyar gezsün adı!
Gönlümüzde yer eden
Dilek budur yaradan! (Gocul, 2018: 64).*

Yapılan duaların sonuç vermesiyle Dirse Han ve eşi bir evlat sahibi olur. Ana metinde Dirse Han'ın eşinin *Ninni* olarak adlandırılan başlıkta oğlu için söylediği ninniler yer alır. Yazar,

yedili hece ölçüsü ile dokuz kıtandan oluşan bu ninnileri kendisi yazarak metine eklemiştir. Ninnilerin öncesinde yazar on dörtlü hece ölçüsü ile şu dörtlükleri eklemiştir:

*Her ana yavrusuna güzel dilekler diler,
Bu dilekler içindir ezgilenen niniler
Dirse'nin hatunu da bir ninni düzüp koştı,
Ve onu gece, gündüz sık sık söyleyip coştı. (Gocul, 2018: 64).*

Yazar tarafından eklenen ninniler, çocuğun güzelliğini anlatan onun Oğuzlar için bir kahraman olmasını dileyen deyişler içerir.

NİNNİ

...

*Arslanların sesini
Andırarak sesin var;
Hele hele boynuna
İmrenecek boğalar;
Oğuzlu analardan
Benzerlerin doğalar!*

...

*Öyle gücün ola ki:
Güreşte bel bükesin!
Öyle öcün ola ki:
Savaşta kan dökessin!
Öyle kan dökessin kii:
Gören: "Maşallah!" desin!*

...

*Ninni ninni! Uyu da
Söğütçe boyun olsun!
Uyu uyu! Büyü de
Yiğitçe huyun olsun!
Kılıçların özpuhat,
Okların kayın olsun! (Gocul, 2018: 67).*

Ana metinde yer alan ninniler sade bir dil kullanılarak yazılmıştır. Metinlerde Oğuzların yaşayışı, kahramanlığı ve gücün önemli olduğunu vurgulayan kelimeler ile süslenmiştir.

Yazar burada düşüncelerini, ideolojilerini kahramana söylenen ninni üzerinden aktararak *düşünyapıbirimi* kullanmıştır.

Ana metinde Dirse Han oğlunun büyümesi ve ad almasına kadar olan süreç alt metine paralel şekilde ilerlemiştir. Boğaç'ın boğa ile karşılaşması ve boğayı alt etmesi mübalağa sanatı kullanılarak anlatılmıştır. Yazar, on dördlü hece ölçüsü ve uyaklı bir şekilde yeniden yazımını yaptığı dizeler heyecan verici ve güzel bir şekilde akış sağlamaktadır:

...
*Alnına yumruk çaldı güvenerek gücüne,
Boğayı sürdü tekrar oğlan yumruk vurmakla
Göklere yükselirken Yaşa!.. Yaşa!.. sesleri
Oğlandan yana boğa hız ile döndü geri
Boğayı sürdü tekrar oğlan yumruk vurmakla,
Amma nasıl bir vuruş! Durgunluk verir akla...
Deminkinden ayırdı bu defaki görünüş
Süzenler diyorlardı: bu bir gerçek değil, düş!
Boğa iki ayağının üstündeydi şimdilik,
Oğlanın yumruğuydu onu böyle tutan dik.
Meydanın kenarında böylece boğa, oğlan
Öfkeli bakışlarla karşılaştılar bir zaman.
Oğlan kendi kendine dedi ki: bu nasıl iş!
Direnişim yorucu, faydasız bir direniş!
Altına direk korlar çökmeye yüz tutsa dam,
Doğru mudur alnına dayak olup da durmam!?
Yumruğunu alnından birdenbire giderdi,
Gidermekle hayvanı küttedek yere serdi.
Boynuna bastı bıçak,
Yüzünü eyledi ak! (Gocul, 2018: 69).*

Boğaç'ın kahramanlık sonucunda adını ve tahtını alması sonrasında Dirse Han'ın yiğitleri alt metinde olduğu gibi Boğaç' akarışı kin duymaya başlar. Türlü planlar ile baba ve oğlu birbirine düşürürler. Düzmece bir av töreni ile Dirse Han'ın oğlunu öldürmesi için tüm ortamı hazırlarlar. Dirse Han'ın Boğaç'ı vurması sonucu Boğaç'ın ağzından alt metinde yer almayan şu dördlüklere yer verilir:

*Sana kalacak sanma;
Sana da kalmaz dünya!
Saltanatına aldırma;
Halciğimi gördün ya!
Yayını elledikçe
Gelecek aklına suçun.
Eller oğul dedikçe
Yanacak her gün için!
Çadırı on direkli
Canım babbam han Dirse!
Gerekliydim gerekli
Ülkeye düşman girse!
Başımı dönme aldı,
Yüreğim dardan dar; of!
İnsansız göğün altı, seslensem kim duyar of! (Gocul, 2018: 79)*

Yazar bu dörtlük ile Boğaç'ı konuşturarak maddi olan her şeyin önemsiz olduğunu, dünya malının, saltanatın, tahtın değersizliğini aktarmak istemiştir. Boğaç'ın böyle bir şeyi babasından beklemeyişi ve ona karşı serzenişleri lirik bir şekilde yedili hece ölçücü ile ana metine eklenmiştir. Bu eklemeler biçimsel temelde *genişletmeye* örnektir.

Ana metinde Dirse Han'ın eşi, Dirse Han'ın Boğaç olmadan geldiğini görünce telaşa kapılır. Bu bölümler ana metnede nazım şeklinde aktarılmıştır.

Alt Metin	Ana Metin
<i>Kalkubanı yiründen örü turdun Yilisi kara kazılık atun butun bindün Göksi güzel kaba tağa ava çıkdun İki vardun bir gelürsin yavrım kanı Karanu dün de bulduğum oğul kanı Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han yaman segrir</i>	<i>Giderken ikiydin, dönüşte birsin, Boğaç'ım nerededir, eşim Han Dirse? Bilmiyor görünme, mutlak bilirsin, Boğaç'ım nerededir, eşim Han Dirse? Söyle: Atı sürçüp yandan mı uçtu? Yoksa, darıltında sınır mı geçti? Ummam öz suyuna bağlı bir gençti...</i>

<p><i>Kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar</i></p> <p><i>Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer</i></p> <p><i>Yalunuzça oğul görünmezbağrum yanar</i></p> <p><i>Kuru kuru çaylara su saldum</i></p> <p><i>Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm</i></p> <p><i>Aç görsem toyurdum, yalınçal görsem tonatdum</i></p> <p><i>Depe kibi et yığdu, göl kibi kıımız sağurdum</i></p> <p><i>Dilek ile bir oğul güç-ile buldum</i></p> <p><i>Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana</i></p> <p><i>Karşu yatan ala Tağdan bir oğul uçurdun-ise digil mana</i></p> <p><i>Aslan ile kaplana bir oğul yidürdin-ise digil mana</i></p> <p><i>Kara tonlu azgun dinlü kâfirlere bir oğul aldirdun-ise digil mana</i></p> <p><i>Han babamun katına ben varayım</i></p> <p><i>Ağır hazine bol leşker alayın</i></p> <p><i>Azgun dinlü kâfire ben varayım</i></p> <p><i>Paralanup kazılık atumdan inmeyince</i></p> <p><i>Yinüm-ile alça kanum silmeyince</i></p> <p><i>Kol bud olup yir üstine düşmeyince</i></p> <p><i>Yalunuz oğul yollarından dönmeyeyim</i></p> <p><i>Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana</i></p> <p><i>Kara başum kurban olsun bu gün sana.(Ergin, 1964: 9)</i></p>	<p><i>Boğaç 'ım nerededir, eşim Han Dirse?</i></p> <p><i>Yoksa ellerini bağlattın mı ki?</i></p> <p><i>Körpe ciğerini dağlattın mı ki?</i></p> <p><i>Anam, diye diye ağlattın mı ki?</i></p> <p><i>Boğaç 'ım nerededir, eşim Han Dirse?</i></p> <p><i>Ah, keşke kâfire tutsak olaydı!</i></p> <p><i>Zorla, ya akçayla almak kolaydı!...</i></p> <p><i>Söyle Tanrı bize kurban mı sayydı?</i></p> <p><i>Boğaç 'ım nerededir, eşim Han Dirse?</i></p> <p><i>Sen oldun acıyla yakan içimi,</i></p> <p><i>Dindirecek yine sensin acımı!</i></p> <p><i>Söyle, yoldurmadan bana saçımı</i></p> <p><i>Boğaç 'ım nerededir, eşim Han Dirse?</i></p> <p><i>Azıksız gördümse sofrayı kurdurdum;</i></p> <p><i>Yalıncağ gördümse giyimlik verdim;</i></p> <p><i>Kummuş çaylara güir sular saldım;</i></p> <p><i>Adakla geçten geç oğula erdim.</i></p> <p><i>Saçımı altına yaydım, uyuttum.</i></p> <p><i>Başımı yüzüne gölgelik tuttum,</i></p> <p><i>Bir meral yavrusu gibi büyüttüm</i></p> <p><i>Ağlasa ağlardım, gülse gülerdim</i></p> <p><i>Atıma binerek topuklar vurup,</i></p> <p><i>Kalaba Oğuz 'un içine varıp,</i></p> <p><i>Torbalar dolusu ağırlık verip</i></p> <p><i>Seçtiği sunayı alayım, derdim.</i></p> <p><i>Dirse! Erdirmedin murada beni,</i></p>
--	--

	<i>Tutsun mu analık ilencim seni?</i> (Gocul, 2018: 55)
--	---

Yukarıda belirtildiği üzere ana metinde, alt metnin ilk dizelerine yer verilmeyerek daha sade bir dil kullanılarak on birli hece ölçüsü ile tekrar yazılmıştır. Ana metinde Dirse Han'ın eşinin söylemleri daha baskın ve sorgulayan tavır ile aktarılmıştır. Konunu içeriği alt metinle benzer şekilde ilerlerken yazar nakarat ve aliterasyonlar kullanarak şiir formundan türkü formuna daha çok yakınlaştırmıştır. Yazar, ana metinde biçimsel dönüşüm öğelerinden hem *kesip-çıkarma* hem de *genişletme* yöntemi kullanmıştır.

Ana metinde “İlenç” başlığı altında Dirse Han'ın eşinin söylemleri yer alır. İlenç, beddua anlamında kullanılan bir kelimedir. Oğlunu arama çıkan anne Boğaç'ın halini görünce onu bulduğu yerden dolayı kötü durumda olduğunu düşünerek şu ifadeleri kullanır:

İLENÇ

Ey Kazılık! Erkek bakar ahuların

Bakarken bakmaz olsun!

Ey kazılık! Coşkun akan suların akarken akmaz olsun

Ey kazılık! Şak şak öter bülbüllerin;

Öterken ötmez olsun!

Ey Kazılık! Renk renk biter top güllerin;

Biterken bitmez olsun!

Ahların tutanıdır, Kazılık Dağı

Ahların tutanıdır analık ahı! (Gocul, 2018: 87)

Anne ve oğul karşılaşmasının ardından Boğaç'ın annesi ile diyalogları alt metin ve ana metinde karşılıklı olarak şu şekilde yer almıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Berü gelgil ak südin amedüğüm kadunum ana Ağ pürçeklü 'izzetlü canum ana Akarlıda sularına kargamagıl Kazılık Tagunun günahı yokdur</i>	<i>Bakar ahularına ne ilenirsin? Bu işte suçsuzdur Kazılık Dağı! Akar güür sularına ne ilenirsin? Bu işte suçsuzdur Kazılık Dağı!</i>

<p><i>Biterlide otlarına kargamagıl</i> <i>Kazılık Tagının günahı yokdur</i> <i>Arslan-ile kaplanına kargamagıl</i> <i>Kazılık Tagının suçu yokdur</i> <i>Kargar-isen babama karga</i> <i>Bu suç bu günah babamdandır</i> (Ergin, 1964:11)</p>	<p><i>Öter bülbüllerine ne ilenirsin?</i> <i>Bu işte suçsuzdur Kazılık Dağı</i> <i>Biter top güllerine ne ilenirsin!</i> <i>Bu işte suçsuzdur Kazılık Dağı</i> BİR DAHI <i>Ey hatunlar imrencesi</i> <i>Ak pürçekli canım ana!</i> <i>Dağ başına benim için</i> <i>Kendisini dar atana</i> <i>Uzun ömür verdin diye</i> <i>Yalvaramam mı Yaradan'a</i> <i>Bedenimi bulamıştır</i> <i>Han babamın oku kana. (Gocul, 2018: 85)</i></p>
--	---

Yukarıda Kazılık Dağı'na yüreği yanan bir anne tarafından yapılan beddular, karşılıklı olarak verilen metinlerde görüldüğü üzere yazar tarafından kullanılan dil sadeleştirilerek on birli hece ölçüsü kullanılarak *vezin dönüşümü* gerçekleştirilmiştir. Ana metinde eklenen dizeler ile birlikte biçimsel dönüşüm olarak *genişletme* yöntemi uygulanmıştır. Ayrıca aliterasyon, kafiye ve nakarat kısımları ile şiirde bir ritim sağlanmıştır. Alt metinde geçen ifadeler iki farklı soylamaların içerisinde yer almıştır. "Bir Dahi" başlıklı şiir kısmında konu tekrar edilerek yazar tarafından hacimsel olarak zenginleştirilmiştir. Bu kısım 8'li hece ölçüsü kullanılarak yazılmıştır.

Boğaç'ın Hızır ve annesi yardımı ile iyileşmesinden sonraki süreçte babasının tutsak olduğu haberini alır. Bu haber ona annesi tarafından ağıt olarak aktarılır. Alt metinde yer almayan ağıt, ana metinde genişletme yapılarak metine eklenmiştir. Eşinin tutsak olduğunu öğrenen kadının söyledikleri şu şeklide aktarılmıştır:

Kılıcın duvarda asılı kaldı;
Okların oklukta basılı kaldı;
Hatun'un bahtına küsülü kaldı
Eşim, eşim, eşim, eşim, eşim hey!

Başın nerededir? Yastığın burda!
Yem mi eylediler kuş ile kurda?

*Dönmeyecek misin bir dahi yurda
Eşim, eşim, eşim, eşim, eşim hey!*

*Bin ağıt koşulsa gene az sana!
Erliği sevmiyen acımaz sana!*

*Ömrümce tutarım elbet yas sana
Eşim, eşim, eşim, eşim, eşim hey! (Gocul,2018: 91)*

Yukarıda görüldüğü üzere ana metne eklenen ağıt bölümü, 11’li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Burada aşk, özlem, kaygı durumlarını yansıtan lirik bir anlatımla dile getirilmiştir. Nakarat kısımları ile desteklenen söylemde ezgili olarak aktarılması ile daha derin manalar hissettirmesi mümkündür. Dirse Han’ın eşinin bu söylemleri onu yaralayan kişinin babası olmasına rağmen Boğaç’ı harekete geçirmeye yetecektir.

Ana metinde Boğaç babasını kurtarmak için yoldaşlar seçer. Bu kısımlar alt metinde yer almamaktadır. Ana metine eklenen bu kısımlar olay örgüsünde değişime yol açtığı için anlamsal dönüşüm gerçekleşmiştir.

*Gözlerin kızıl kan yürürken aklarına
Şöyle dedi Boğaç Bey Oğuz Koçaklarına:*

SÖYLEME

Kim benimle gelir ise

Ölüme dilekli olsun!

Epey kılıç sallanacak

Bükülmez bilekli olsun!

Kargısı demir uçluklu,

Okları yelekli olsun!

Kurt kulaklı at çok koşar,

Atı kurt kulaklı olsun! (Gocul, 2018: 94)

Ana metinde yukarıda yer alan kısımda kullanılan kurt motifi dikkat çekicidir. Kurt, Ergenekon Destanı’nda da yol gösterici olup Türkleri kurtarmıştır. Yazar burada kendine özgü düşüncelerini şiire yerleştirerek *düşünyapıbirim* kullanmıştır. Burada da Boğaç’ın yaptığı hazırlık ile bağdaşmaktadır. Boğaç, bir komutan gibi savaşa gitmeden önce yiğitlerini yüreklendirerek kendisine ve amacına bağlılığı kuvvetlendirmeye çalışmaktadır.

Ana metinde Boğaç babasını kurtarmaya gider ancak Dirse Han oğlunu tanıyamaz. Bunun nedeni ana metinde şu şekilde ifade edilmiştir:

*Üzüntü, uykusuzluk, açlık ve yorgunluktan
Uzak görme gücünü yitirmişti Dirse Han;
İyice seçemedi Boğaç Bey'in yüzünü
İkinci sebep sayın kabaran yol tozunu.
Hem Dirse Han'a göre Olamazdı oğlu sağ;
Yardıma koşmazdı sağ olmuş bile olsa...
Kalani koyalım ki alınsın sözün ardı... (Gocul, 2018: 98)*

Yukarıda ana metinde yer alan bölümde Dirse Han'ın zor koşulları ve duyduğu üzüntü dile getirilerek yaşasa bile Boğaç'ın kendisinden vazgeçtiğini düşünür ancak Boğaç babası için gelmiştir. Babasını yine kahraman ve cesurca savaşarak kırk yiğidin elinden kurtarır.

Ana metin sonunda Bayındır Han'ın gemesi ve Boğaç'a yiğitlik verme kısımları yer almamaktadır. Geniş bir şekilde Boğaç'ın babasını alıp eve dönüşü annesi ile soylamalarına yer verilmiştir. Burada hem biçimsel olarak kesip-çıkarma işlemi hem de olay örgüsünde yapılan değişiklik sonucunda anlamsal dönüşüm gerçekleşmiştir.

*Boğaç Bey otağdaki anasına seslendi,
Sanki insan değildi, bir konuşan aslandı:
SÖYLEME*

*Bir gittim, iki geldim,
Anam, anam! Nerdesin?
Başarmış olduğum iş
Harcı değil herkesin!
Haberi etrafa yay,
Düşmanımız gam yesin!
Düşmanımız olmıyan:
Ne mutlu dönüş! Desin.
Nerdesin bre anam?
Duyulsun güzel sesin!..*

Ana metnin son kısmında “Şadlık” başlığı altında yazar tarafından genel bir bilgi verilir:

*Dirse Han, sevincinden illiye toy toyladı,
Başından geçmişleri Oğuzlar'a söyledi.
Ardınca Karmışoğlu Başozan Korkut Ata
Hünerini gösterdi gene kopuz çalmadı,
Boğaç Bey Başozan'ın öğdüğü tek yığitti...
Düzülmüş olan şölen şu duâ ile bitti: (Gocul, 2018: 104)*

Şadlık, makam sınıflandırma olarak ele alındığında devletin üst düzey yöneticilerinden biri anlamına gelmektedir. Yazar, burada Dede Korkut'u Başozan olarak belirterek sadece Boğaç'ı övdüğünü aktarmıştır ve bu makamın dualar ile Boğaç'a verildiğini aktarmak istemiştir.

Sonuç olarak yazar, alt metindeki olay örgüsüne sadık kalsa da biçimsel temelde tamamıyla değişikliğe uğramış ve daha çok genişletme yöntemini kullanmıştır. Bunu kullanırken sade, anlaşılır olmaya özen göstermiş ve lirik bir üslup kullanmıştır. Ana metnin bütün olay örgüsünün nazım türüne aktarılarak ifade edilmesi hacimsel artışa neden olmuştur. Yazıları desteklemek ve aktarımı güçlendirmek adına deyim ve atasözlerinden yararlanmıştır. Şiirlerinde uyaklardan, aliterasyon ve asonanslar kullanarak akıcılığı yakalamıştır.

3.4.2.Dede Korkut Destanı/Yusuf Akgül

Yusuf Akgül tarafından kaleme alınan *Dede Korkut Destanı* adlı eser 2012 yılında Kurgan Edebiyat yayınları tarafın yayımlanmıştır. Eserde mukaddime de dâhil olmak üzere sırasıyla *Dirse Han Oğlu Boğaç Han, Bay Börü Oğlu Bamsı Beyrek, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı, Begil Oğlu Emre, Uşun Koca Oğlu Seğrek, Kazılık Koca Oğlu Yeğenek, Basat ile Tepegöz, Oğuz Obasına Baskın, Uruz Beğ'in tutsak Oluşu, Dış Oğuz'un İsyanı* olarak on iki hikâye yer alır. Yazar, tüm Dede Korkut anlatılarına eserinde yer vermiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısı, on yedi ve seksen sekiz sayfaları arasında yer almaktadır. Anlatının yenidenyazımı tamamıyla nazım olarak yapılmıştır. Anlatının giriş bölümü alt metinde olduğu gibi Bayındır Han'ın ziyafetinin tasviri ile başlamaktadır.

Alt Metin	Ana Metin
-----------	-----------

<p><i>Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş-idi. Şami günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanı gök yüzine aşınmış idi. Bin yirde ipek halıcası döşenmiş idi. (Ergin, 1964: 3)</i></p>	<p><i>Hânım Hey!.. Bir nice gün, Kam Gan Oğlu Bayındır Doğrularak durmuştu... Meğer hanım! Şam işi Alaca çadırını, Yeryüzüne sermişti. Alaca gölgeği, Ak bayrak, al tuğ ile Gök yüzüne germiştii..(Akgül, 2012: 19)</i></p>
--	---

Yukarıda karşılıklı olarak yer alan metinlerde görüldüğü üzere yazar, alt metini sadeleştirerek 7’li hece ölçüsü ile aktarmıştır. Ana metinde konuya bağlı kalınarak dönüşüm biçimsel temelde *koşuklaştırma* ile gerçekleştirilmiştir.

Alt metinde üç çadırın -ak, kızıl, kara- kurulma nedeni ve Dirse Han’ın ziyafete katılınca kara otağ ile karşılaşması, ana metine eklemeler yapılarak aktarılmıştır. *Genişletme*, sadeleştirme ve *koşuklaştırma* yöntemi kullanılarak yeniden yazılan bu kısımlarda yazar yine 7’li hece ölçüsünü kullanmayı tercih etmiştir. Günlük konuşma diline yakın kelimeler, bağlaçlar, pekiştirmeler kullanarak akışta ve anlamda akıcılık sağlamaya çalışmıştır. Bu iki metin karşılıklı olarak şu şekilde yer almaktadır:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Bir yere ağ otağı bir yere kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuş idid. Kimün ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen kara koyun yahmısından önine getirün, yir-ise yisün yimez ise tursun gitsün dimiş-idi. Oğlu olanı ağ otağa kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayıptur, biz dahi kargaruz bellü bilsün dimiş idi. (Ergin, 1964: 3)</i></p>	<p><i>Açtırmıştı üç çadır Biri ak, biri kızıl, Diğeri de kapkara... Ve beğlere buyurup Demiş ki: “ Bu beğ sözü! Ve beğ divanı bura! Kimin oğlu kızı yok, Yani ki nesilsizdir; Yeri en arka sıra... Attan indirin varsın</i></p>

	<p><i>Kara çadıra girsin...</i> <i>Zürriyeti olmayan</i> <i>Ki benim nazarımda</i> <i>Lanetli, Hak katından...</i> <i>Altına kara keçe</i> <i>Konulsun, öniüne de</i> <i>Kara koyun etinden!</i> <i>Yerse yesin, yemezse</i> <i>Huzurdan kalkıp gitsin,</i> <i>İndirmeyin atından...</i> <i>Kara bahtına yansın,</i> <i>Kara bahtı utansın! (Akgül, 2012: 21)</i></p>
--	---

Ana metinde Dirse Han'ın tasvirine de yer verilmiştir. Bu tasvir alt metinde yer almazken yazar, okuyucuya Dirse Han hakkında genel bir bilgi vererek okuyucu için metnin daha anlaşılır olmasına katkıda bulunmuştur. Dirse Han olumlu özellikler ile tanıtılırken çocuksuzluk motifi kullanılarak devam edilmiştir. Ayrıca olayların akışına uygun olarak verilen bu tasvir olay örgüsünün devamı ve alt metine uygun bir şekilde yapılmıştır:

Meğer hânım! Oğuz'da,
Dirse Han adı ile
Salınan bir beğ vardı...
Dost meclisi evinde,
Sofrasına teklifsiz
Gelinen bir beğ vardı...
Eli açık, cömertti
Yarenliği pek de hoş
Bilinen bir beğ vardı...

Lakin oğlu, kızı yok
O tarakta bezi yok! (Akgül, 2012: 21)

Alt metinde yer alan çocuksuzluk motifinin ana metinde de yer almaktadır. Bayındır Han boyunda çocuk önemli bir yere sahiptir. Çünkü Bayındır Han yanında güçlü bir Oğuz görmek istemektedir. Güçlü olmak içinse çok olmak gereklidir. Bu yüzden nüfus ne kadar

çok olursa Oğuz'da o kadar güçlü olur. Yazar, metine düşüncelerini eklerken İslami öğelere de değinerek çoğalmanın bir peygamber sünneti olduğunu söylemiştir. Burada yazarın ideolojisinin metinde yer alması *düşünyapıbirim* olarak ele alınabilir.

*Dediler ki: Oğuz'da,
Peygamber sünnetince
Çoğalmak bir töredir!
Neslin devamı oğlan,
Kız da onun tarlası;
Her şey buna göredir...
Sana münâsıp olan,
Kara çadır içinde
Verilen bu sıradır...*

*Beğ kısmı akıl yormaz
Nesilsizi hoş görmez... (Akgül, 2012: 30)*

Ana metinde diğer bir dini ifadelerin kullanıldığı kısım Dirse Han ve eşinin, çocukları olması için yaptıkları iyilikler ve yardımlar sonucu Oğuz beyleri ile birlikte ettiği dualarda belirtilmiştir.

*Soylu Oğuz beyleri
Bir meydanda toplaşıp,
Allah'a el açtılar...
Bu Dirse Han hatırı
Bir evlattan ötürü,
Kible üzre uçtular...
En soylu duaları ve yüce dilekleri
Ta yürekten saçtılar... (Akgül, 2012: 30)*

Ana metinde yer alan, Dirse Han'ın çocuk sahibi olduğu an tasvir edilmiştir. Ayrıca benzetmeler kullanılarak doğan çocuğun güzelliği aktarılırken bu kısım alt metinde yer almamaktadır. 7'li hece ölçüsü kullanılarak yapılan bu eklemeler biçimsel dönüşümde *genişletmeye* örnektir.

Bir nice zaman sonra,

*Han kızı bu hatunun
Yükü pek de ağırdı...
Vakit saat yetti de,
Dadılar gür sesi ile
“Oğlan!” diye bağırdı...
Sanki bir ay parçası
Topaç gibi, nur topu
Bir oğlancık doğurdu... (Akgül, 2012: 34)*

Dirse Han, bir oğlan çocuğuna sahip olarak “nesilsiz” tabirinden kurtulmuş olur. Bu durum ana metinde de şu şekilde ifade edilmiştir:

*Dirse Han ki aklandı
Nesil verdi, köklendi... (Akgül, 2012: 34)*

Dirse Han’ın oğlunun büyümesi ve kahramanlığını göstereceği boğa ile olan karşılaşması alt metinde paralel şekilde aktarılmıştır. Dirse Han’ın oğlunu boğayı alt ettiği anın tasviri bir fotoğraf karesi anlatıyor gibi heyecan uyandırarak yazar tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

*Koca meydan kal gölü...
Koca meydan pür dikkat...
Bir oğlanın zaferi!
Bu meydanda beğlerin,
Hanların huzurunda
Er oğlanın zaferi!
Bu meydanda beğlerin,
Hanların huzurunda
Er oğlanın zaferi!
Bu böyle bir yeniş ki,
Bu yenişe benzemez
Her oğlanın zaferi! (Akgül, 2012: 40)*

Yazar, yaptığı tasvir ile mübalağa sanatını kullanarak Boğaç’ın kahramanlığına ve yiğitliğine vurgu yapmıştır. Destansı bir olağanüstü aktarım sağlamak için aliterasyon, asonans ve tekrarlardan yararlanarak dizeler ile akış yakalamak istemiştir. Anlatının devamında Boğaç’ın zaferinden sonra şanı arttıkça düşmanı da artmaya başlamıştır. Boğaç,

en yakınlarından olan babasının yiğitleri tarafından kiskanılmaya başlar ve kırk yiğit türlü yalanlar ile baba-oğul arasını açmaya çalışır. Alt metinde yer almayan bu kısımlar ana metinde *biçimsel dönüşüm* olarak *genişletme* yöntemi ile eklenmiştir.

*Dediler ki: “Dirse Han
Bu senin oğlun var ya,
Koca dağa at saldı.
Av avlayıp, kuşlayıp
Al şaraptan içti de
Hanesini zor buldu.
Görüştü ana-oğul,
Baba başı kesmeye
İkisi niyet kıldı...*

*Gözü tahtta nankördür
Kıymet bilmeyen kördür... (Akgül, 2012: 49)*

Boğaç ve babası arasına nifak sokan kırk yiğit amacına ulaşır ve Dirse Han’ın oğlunu vurmasına neden olurlar. Bu kısımlar alt metinde yer alan olay örgüsüne bağlı bir şekilde ilerlemiştir. Dirse Han’ın perişan bir şekilde avdan tek başına gelmesi eşinin dikkatini çeker ve kötü bir durum olduğunu farkındadır. Eşinin Dirse Han’ oğlunu sorduğu kısımlar şekilde aktarılmıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı Han babamun güyegüsi Kadın anamun sevgüsi Atam anam virdügi Göz açuban gördüğüm Könül virüp sevdiğüm A Dirse Han Kalkubanı yiründen örü turdun Yilisi kara kazılık atun butun bindün Göksi güzel kaba tağa ava çıkdun</i>	<i>Hanım oğul haberini ver bana Yoksa kötü ilenirim sana... Sarı yılan sokmuş, şişiyor etim Oynuyor göğsümde kurumuş sütüm. Damarım sızlıyor oğlanım diye Hanım Dirse, çıkıp geldin tek niye? Hanım oğul haberini ver bana Yoksa kötü ilenirim sana...</i>

<p>İki vardun bir gelürsin yavrım kanı Kararı dünde bulduğum oğul kanı Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han yaman segrir Kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer Yalunuzça oğul görünmezbağrum yanar Kuru kuru çaylara su saldum Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm Aç görsem toyurdum, yalınçal görsem tonatdum Depe kibi et yığdu, göl kibi kırmızı sağurdum Dilek ile bir oğul güç-ile buldum Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana Karşı yatan ala Tağdan bir oğul uçurdun- ise digil mana Aslan ile kaplana bir oğul yidürdin-ise digil mana Kara tonlu azgun dinlü kâfirlere bir oğul aldırdun-ise digil mana Han babamun katına ben varayım Ağır hazine bol leşker alayın Azgun dinlü kâfire ben varayım Paralanup kazılık atumdan inmeyince Yinüm-ile alça kanum silmeyince Kol bud olup yir üstüne düşmeyince Yalunuz oğul yollarından dönmeyeyim Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana</p>	<p>Kuru derelere sular akıttım, Ulu dervişlere Ku'an okuttum Umanına, bekleyene iş verdim Yalını giydirdim, aç aş verdim. Dilek ile bulduğum öz oğlum vay! Sarp yollara saldığım öz oğlum vay! Dirse Han'im! Ağz dilden bir haber Yüreciğim pek kabardı bu sefer... Karşı yatan Koca Dağ'dan uçtu mu? Taşlın suyun diplerine kaçtı mı? Sulardan geçti de dağlardan aştı Han'im! Yoksa onu kaplan mı deşti? Oğlum kâfirlere düştüyse esir Öz babam onlara gösterir tesir. Ağır asker, bol hazine salayım Kâfirin üstüne hamle kılalım... Kâfirin yolundan dönmem ben Dirse! Oğlumu bulmadan onmam ben Dirse! Yenim ile silmeyince kanımı Vermeyince kara yere canımı Kol but olup yağız attan düşmeden, Yalnız oğul yolların aşmadan; Dirse Han'im! Başım bahtı, beri gel... Dirse Beğ'im! Evim tahtı geri gel...</p>
---	---

<i>Kara başsum kurban olsun bugün sana.</i> (Ergin, 1964: 9)	<i>Otağıma safa geldin, hoş geldin</i> <i>Fakat Boğaç 'ım yok, eli boş geldin.</i> <i>Yalnız oğul haberini ver bana</i> <i>Han'ım! Kurban olsun bu canım sana...</i> (Akgül, 2012: 62)
---	--

Yukarıda alt ve ana metindeki kısımların karşılıklı yer aldığı metinlerin ikisi de nazım şeklinde aktarılmıştır. Ancak alt metinden ana metine bir *vezin dönüşümü* söz konusudur. Biçimsel dönüşümde yazar, 11'li hece veznini kullanarak dörtlükler halinde metnin yeniden yazımını gerçekleştirmiştir. Alt metine göre bazı dizelerde *kesip çıkarma* uygulanmış diğer kısımlar sadeleştirilerek ve anlam doğrultusunda eklemeler ile *genişletme* yöntemi uygulanmıştır. Anlam olarak iki metinde de Boğaç'ın yokluğu sorgulanmaktadır. İki kısımda da Boğaç'ın annesi oğlunu ne zor şartlardan sonra elde ettiğini vurgulamaktadır. Anlatının devamında Dirse Han'ın eşinin oğlunu bulması ve iyileştirme süreci yine dizeler üzerinden nazım olarak aktarılmıştır. Babasının tutsak olduğunu öğrenen Boğaç, babasını kurtarma için yola çıkar ve kırk namerdi yenerek babasını kurtarır. Daha sonra Bayındır Han gelerek beylik ve taht verir. Anlatının sonunda ise Dede Korkut gelerek dua eder. Alt metinde yer alan Dede Korkut'a ait dua ana metinde altılı dizeler halinde hece ölçüsü kullanılarak yeniden yazılmıştır. Dualara eklemeler yapılarak hem *genişletme* yöntemi uygulanmış hem de metnin hacimsel artışı sağlanmıştır. Anlatının sonunda yer alan Dede Korkut duası şu şekilde aktarılmıştır:

Hani benim dediğim
Alp yiğit, beğ erenler?
Dünya benim deyip de
Mülkü gibi görenler?
Yer kaptı, ecel aldı!
Bu fani kime kaldı?

Bu kara yer, bizi de
Bir gün gelip yiyecek.
Yol uzun sonu ölüm
Kul, ayrılık diyecek...
Gelimli gidimli bu!

Konup, göç edimli bu!

*Ölüm vakti gelende
Hak, sana geçit versin.
Esenlikte, sağlıkta
Rızkını açıt versin.
Eriştirsin nuruna,
Başın dik huzuruna...*

*Yerli kara dağların
Yıkılmasın hanım hey!
Gölgesi gür ağacın
Sökülmesin hanım hey!
Pak suyun durulmasın
Kanadın kırılmasın...*

*Koşar iken boz atın
Diz bağı kurtulmasın.
Kılıcın ve mızrağın
Çentilip kertilmesin.
Hak saklansın hanım hey!
Pek saklasın hanım hey!*

*Ak pürçekli ananın
Mekânı cennet olsun.
Ak sakallı babanın
Yastığı, yağtı bolsun!
Sönmesin yanan çıran
Dostlukta daim sıran.*

*Namerde muhtaç olmaz
Gidenler hak yolundan.
Muhtaç etmesin Allah*

Dua aksın dilinden

Hakk! Diyen didâr bulsun...

Hakk, ondan razı olsun... (Akgül, 2012: 87)

Sonuç ana metin yazar tarafından alt metnin olay örgüsüne sadık kalınarak oluşturulmuştur. Ana metinde bir nevi olay örgüsü alt metnin bir özeti olarak aktarılmıştır. Biçimsel olarak ise tamamıyla nazım şekli kullanılarak *koşuklaştırma* uygulanmıştır. Olayların akışına uygun olarak verilen bu nazım kısımlarında aliterasyonlar ve kafiyelerden yararlanarak genellikle 7'li ve 11'li hece ölçücü kullanılarak bir akış oluşturulmak istenmiştir. Ana metnin genelinde İslami motifler ön plana çıkarılarak yazar kendi ideolojisini eserine yansıtmıştır.

3.4.3. Altın Işık / Ziya Gökalp

Ziya Gökalp'in *Altın Işık* adlı eseri 1923 yılında Maarif Vekâleti Neşriyatı tarafından *Çocuklar Kütüphanesi Serisi* kapsamında yayımlanmıştır. Kitabın ilk basımı 2015, ikinci basımı 2016 yılında olmak üzere Ali Duymaz tarafından hazırlanarak Ötüken Neşriyat tarafından basılmıştır. Eser *Masallar*, *Menkıbeler* ve *Tarihi Hikâyeler* olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Eserin *Masallar* adlı bölümünde sırasıyla *Keloğlan*, *Tembel Ahmet*, *Nar Tanesi Yahut Düzme Keloğlan*, *Keşiş Ne Gördün? Pekmezci Anne*, *Yılan Beyle Piltan Bey*, *Kolsuz Hanım*, *Küçük Hemşire I-II*, *Deli Dumrul*, *Ülker ile Aydın*, *Küçük Şehzade* ve *Ala Geyik* anlatıları yer alır. *Menkıbeler* bölümünde *Arslan Basat* ve *Polvan Veli*, *Tarihi Hikâyeler* üçüncü bölümde ise *Alparslan* başlıklı anlatı yer almaktadır.

Altın Işık adlı eserde Boğaç'ın yer aldığı kısım eserin *Menkıbeler* bölümünde yer alan *Arslan Basat* anlatısının *Nasıl Dünyaya Geldi?* bölümüdür. Ali Duymaz, "Altın Işık Üzerine" adlı kitapta yer alan açıklamasında "Dirse Han Oğlu Boğaç Han"ın Ziya Gökalp tarafından yeniden yazımda yer almasını şu şekilde ifade eder: "*Ziya Gökalp'in Arslan Basat adını verdiği Dede Korkut uyarlaması ise Yeni Mecmua'da yayımlandığında "Boğa ile Boğaç" ve "Tepegöz" iki ayrı hikâyedir. Dede Korkut Kitabı'ndaki özgün metne de uyumlu olan bu durum Gökalp tarafından Altın Işık kitap halinde yayımlanırken değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Boğaç ile Basat hikâyelerini birleştirip Basat'ı merkeze alan Gökalp, diğer hikâyelerden de istifade ederek bazı özel isimleri, olayları değiştirmiş, metni yeniden kurgulamış ve deyim yerindeyse yeni baştan manzum bir destan yazmıştır.*" (Gökalp, 2016: 15)

Arslan Basat anlatısının *Nasıl Dünyaya Geldi?* bölümü Bayındır Han'ın şöleninin tasviri ile başlar. *Koşuklaştırma* yöntemi ile ana metini oluşturan yazar Bayındır Han'ın davetini şu şekilde aktarmıştır:

*Bayındır Han, her yıl, yirmi dört beyi,
Çağırır topalardı ulu derneği...*

*Koyundan, sığırdan, attan, deveden
Kurbanlar keserdi, verirdi şölen*

*Dolardı bin havuz, şarap, bin kırmızı
Tepeler gibi et, yiyen sayısız!
Gene geldi bir gün şölenin çağı,
Bayındır kurdurdu altın otağı,*

*İpekten halılar döşetti yere
Ulaklar gönderdi bütün beylere:*

*Kurulsun yirmi dört boydan kurultay
Getirsin yanında her bey bir alay (Gökalp, 2016: 168)*

Ana metinde yer alan şölen tasviri ana metnin sade ve nazma çevrilmiş halidir. Alt metinde yer alan çocuksuzluk motifi Gökalp tarafından ana metinde kullanılmıştır. Alt metinde de yer alan üç çeşit çadır tasviri aliterasyonlar kullanılarak akıcı bir şekilde ana metinde yer almıştır:

*Lakin Han kim kısır bileyim iyi!..
Diyerek bu sefer bozdu töreyi*

*Üç otağ kurdurdu: kızıl, ak, kara;
Buyurdu sorgucu al çavuşlara:*

*Gelince her beyin alayı, tuğu
Öğrenin erkek mi, kız mı çocuğu?*

*Kızı olan konsun kızıl otağa
Oğlu olan insin akçıl otağa*

*Bahtı kara bir bey: Kızsız, oğulsuz,
Varsa onu kara yurda koyunuz!*

*Kimin ki Tanrı'dan ak değil bahtı;
Olamaz bu ilde bir altın tahtı!*

*Döşeyin altına siyah keçeler
Kara koyun eti verin, yerse yer,
Yemezse otağdan çıksın da gitsin,
Levmi bize değil, Tanrı'ya etsin. (Gökalp, 2016: 169)*

Ana metinde çocuksuz olan kişi “Uruz Han” olarak belirtilmiştir. Hikâyeler karıştırılarak nazma çekilmesi ana metinde farklı isimlerin yer almasına neden olmuştur.

*Bir büyük bey vardı “Uruz Han” adı,
Kırıktı bu beyin kolu, kanadı,
Oğlu, kızı yoktu, yaşardı mağmun:
Dünyanın en tatlı zevkinden mahrum. (Gökalp, 2016: 171)*

Ana metinde Dirse Han'ın kara otağ oturtulması ve yaşadığı üzüntü alt metinle paralel şekilde aktarılmıştır. Çocuğu olmamasının nedeni eşini sormak için yola çıkması aktarılırken eşinin ismi “Burla Hatun” olarak ifade edilir. Alt metinde “Dirse Han'ın eşi” olarak geçerken ana metinde asıl Dede Korkut anlatılarında olarak Salur Kazan'ın eşi olan “Burla Hatun” olarak adlandırılmıştır:

*Han'ın otağına bugün gittim de,
Anladım yok benim yerim Şölende!*

*Burla Hanım dedi: Sözü'n dolaşık,
Anlat geldiyse başına, açık! (Gökalp, 2016: 173)*

Ana metinde çocukları olmayan çift alt metindeki gibi dualar ederek çocuk sahibi olamadıklarını düşünürler. Yazar bu kısımlarda alt metindeki akışa bağlı kalarak nazım

şeklinde yeniden yazım yapmıştır. Bölüm Uruz Han'a beylerin duaları sonucu bir çocuk vermesi ile sona erer:

*Yirmi dört boy beyi eylesin alkış:
Alkışı alkıştır, kargışı kargış!*

*İstesin bu eve bir yiğit kızan
Onlar ne isterse verir Yaradan!*

*Duaya yürekten el açtı şölen,
Uruz'a bir oğul istedi gökten*

*Hepsinde itimat vardı duaya,
Dokuz ayla on gün girdi araya!*

*Uraz'a bir oğul verdi Yaradan,
Talihi kurtuldu artık karadan... (Gökalp, 2016: 176)*

İkinci bölümde *Nasıl ve Nerede Büyüdü?* Başlığı altında yer almaktadır ancak burada Boğaç ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Ali Duymaz, Gökalp'in Yeni Mecmua da Tepegöz başlığından bu bölümde ana metini oluşturduğunu aktarır. (Gökalp, 2016: 177)

Ana metinde *Daha Küçük Bir Çocukken Bir Boğayı Nasıl Yendi?* Bölümünde Boğaç'ın Boğa ile karşılaşması ve onu alt etmesi yer alır:

*Bir gün, boğa gene er meydanında,
Göründü üzer alp her bir yanında...*

*Çocuklar oynardı gene orada,
Denildi kalmayın sakın burada!*

*Dedi: Yılmaz gözüm, kurttan, boğadan,
Er olan çekilmez, onundur meydan!*

*Bu anda çözdüler hep zincirleri,
Boğa ağır ağır geldi ileri.*

*İstedi çocuğun girmek kanına,
Çocuk bir sert yumruk vurdu alnına;* (Gökalp, 2016: 181)

...

Boğanın alt edilmesinin ardından ana metinde de Dede Korkut gelir ve çocuğa Boğaç Han adını verir:

*Adını ben verdim, olsun Boğaç Han!
Yaşını kul vermez, versin Yaradan!* (Gökalp, 2016: 183)

Son bölüm ise Oğuz ilini Tepegöz'den nasıl kurtardı adlı bölümdür. Bu bölümde de Dede korkut anlatılarına bağlı olarak Tepegöz anlatısının içeriği yer almaktadır. Dirse Han oğlu Boğaç han anlatısına dair bir bilgi yer almamaktadır.

Ana metin olarak ele aldığımız Dirse Han oğlu Boğaç Han anlatısı aslında *Altın Işık* eserinde Arslan Basat olarak yeniden yazımı yapılan anlatının bir parçası olarak adlandırılabilir. Çünkü hem kullanılan şahıslar farklı hem de bölümlerdeki geçişler birbirinden bağımsız şekilde yer almaktadır. Arslan Basat anlatısının yeniden yazımda giriş kısmı Dede Korkut anlatısında yer alan Dirse Han oğlu Boğaç Han anlatısının giriş kısmında yer alan şölen tasviri ile başlar ve çocuksuzluk motifini de kapsayarak yeniden aktarılır.

Dirse Han yerine “Uruz Han”, Dirse Han’ın eşi yerine Salur Kazın’ın eşi olan Burla Hatun isimleri zikredilir. Dualarla çocuk sahibi olduktan sonra Boğaç’ın adını kazanmak için boğa ile savaşması alt metin ile birebir uyumlu olarak aktarılır. Ancak daha sonra Tepegöz anlatısının içeriğinde devam edilir ki anlatının asıl ismi zaten Arslan Basat olarak yer almaktadır. Bu durumda Boğaç anlatısını yeniden yazım olarak değil Arslan Basat anlatısına bazı parçaları eklenilmiş olarak kabul edilebilir.

Metnin yeniden yazımı biçimsel olarak ele alındığında ise nazım nesir karışık yapıdaki anlatı, yazar tarafından tamamen nazma aktarılmıştır. Bu bağlamda anlatının tamamında biçimsel temelde *koşuklaştırma* yapılmıştır. Alt metindeki olay örgüsünün biçimsel temelde *kesip- çıkarma* ile hacimsel olarak kısaltıldığı görülür. Kullanılan kesip çıkarma işlemiyle alt metinde bulunan motiflerin çoğu da ana metne dahil edilmediğinden motifsel temelde *anlamsal dönüşüm* yapılmıştır.

3.4.4. Dedem Qorqud'un Dilinden Sazımın Sözü- I/ Buhud Karaçorlu Sehend

Dedem Qorqud'un Dilinden Sazımın Sözü- I adlı eser Bulud Karaçorlu Sehend tarafından Arap harfleri ile yazılmış Dursun Yıldırım tarafından hazırlanarak 2002 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır. “Güney Azerbaycan Edebi Yazı Dili Metinleri”adlı tasarım proje kapsamında yayımlanmış ve “Dedem Qorqud'un Dilinden” başlığını taşıyan eserler dizisinin Sazımın Sözü-I başlıklı birinci cildinde üç Dede Korkut anlatısı yer almıştır. İçindekiler kısmında yer aldığı şekilde anlatılar *Duxa Qoca oğlu Deli Dumrul*, *Dirse Xan Oğlu Boğac* ve *Qanlı Qoca Oğlu Qanturalı*'dir. Dirse Xan Oğlu Boğac anlatısı ikinci anlatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eser üç yüz elli sayfadan oluşmaktadır. Eserin bir sayfasında metnin orijinal harfli yazımı diğer bir sayfasında ise Azeri Türkçesi hali karşılıklı olarak yer almaktadır. Dursun Yıldırım eserin söz başı kısmında eserin sahibi hakkında şu ifadeleri kullanır:

“Dedem Korkud tarafından anlatılıp bitikçilerin bilinmeyen zamanlarda yazıya aldığı ve ozanların yüzyıllar boyu buralardan okuyup ezberlediği, çalıp çığırdığı ve milyonlarca kez yeniden düzenleyip kurduğu metinler Sehend'e kadar gelip çatmıştır. Sehend bu metinlere ve onların anlattığı dünyanın kahramanlarına yaslanarak anadilinin ayağa kaldırılması için dünyayı yeniden haray çekmektedir.” (Sehend, 2002: VIII)

Dursun Yıldırım eserin yeniden yazımını ise şu ifadeler ile aktarır:

“Sehend'in “Sazımın Sözü” adlı iki cildlik eseri, 1980 yılında Ankara'da yayınlanmıştır. Şairin Türk dilinde yazıp yarattığı şiirlerin bir kısmı yayınlanmıştır. Fakat, onun eserlerinin nelerden ibaret olduğu, hangilerinin yayınlandığı konusunda tam bir bilgi edinme imkânımız olmadı. Fakat bana göre, Dedem Korkud anlatması boyları yeniden kaleme alıp işleme, onları meclislerde dile getirmesi, boyların ateşi ile Türkler arasında bağımsızlık mücadelesini ateşlemesi, bu yolda verdiği mücadele unutulmaz. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin mücadele tarihinde Sehend, ölümsüz yerini almıştır.” (Sehend, 2002: XX)

Ana metnin tamamı nazım şeklinde ve bazı kısımlarda 7'li hece ölçüsü ile dörtlükler halinde bazı kısımlarda ise serbest ölçü ile yazılmıştır. Ana metin, Türkiye Türkçesinden farklı bir formda yer almaktadır. Dursun Yıldırım bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *“Tasarım metinleri, yeni harfli ve eski harfli Türk alfabeleri ile dizilecektir. Eski harfli Türk alfabesinde hı ve kaf işaretleri ile gösterilen sesler, yeni alfabede x ve q harfleri ile verilecektir.”* (Sehend, 2002: XIII)

Ana metin “Dirse Xan Oğlu Boğac” başlığı ile yer almaktadır. Eserin giriş kısmında dörtlükler halinde yazarın kendi anlatımları yer almaktadır. Dursun Yıldırım eserin söz başı

kısımında Serhend tarafından alt metinden bağımsız olarak yazdığı kısımları şu şekilde ifade eder: “... Sesi dünyada yankılsın, sesine ses işitsin istemektedir. Bu yolda çekilen bütün acılar ve ızdıraplar, anlatım boyu yer alan ‘başlangıç’larda ve ‘bitiş’lerde yer alır. Dedem Korkut’un anlattığı her bir boy, bu dizler ile kuşatılıp anlatılır.” (Sehend, 2002: VIII)

*Mavi göyler isteyip
Açan zaman, yaxasını
Aslayırı qayalardan
Seher zeri, çuhasını.*

*Kervan qaldır, yuxusundan,
Yükün çatır, düşür yola.
Kim çatacaq məqsadına,
Kim yorulup, yolda qala.*

*Kervanım güneş ilen,
Qırılmayan ülfeti var.
O batarken, bu da yatar,
O çıxarken, bu da çıkar. (Sehend, 2002: 96)*

Ana metinde giriş kısmından Bayındır Han’ın şölenine dair anlatım yer alır. Bu kısımlar yazar tarafından içerik olarak alt metin ile benzer bir şekilde *koşuklaştırma* yapılarak aktarılmıştır:

*Xan Oğlu Xan, Xan Bayındır,
Toy eserdi ilde bir gün.
Qonaqlayıp toykıyardı,
Oğuzların xanın, begin.*

*Demek yine Xanlar Xanı,
Bir gün yerden durmuş idi,
Qızıl qubbe şam günlüğün,
Yer üzünde qurmuş idi.*

Ala sayvan göy üzüne,

*Ucalıban aşınmışdı.
Min bir yerde ipek xalça,
Döşenmişdi, salınmışdı.*

*At öldürüp, deve kesip,
Boğur, aygır qırdırılmışdı.
Her tarafta üç یرgede,
Çadır, otağ qurdurmuşdu.*

*-Oğlu olanı, ağ çadıra,
Qızı olanı al çadıra.
Oğlu, qızı olmayanı
Qara eve qondurunuz!
Qara keçe üzerinde,
Eğlendirin!
Qara qoyun yaxnisından,
Yemek verin! Yese yesin,
Yemez, gadsin! (Sehend, 2002: 114)*

Ana metin, alt metinde olduğu gibi çocuksuzluk motifi üzerinden Dirse Han'ın toyda gördüğü muamele aktarılarak devam etmektedir. Dirse Han'ın, eşinin yanına giderek bu durum hakkında konuşması alt metinin nazım şeklindeki hali olarak yer almaktadır. Dirse Han ve eşinin çocukları olması için yaptıkları iki metinde karşılıklı olarak şu şekilde yer almaktadır:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-le ulu toy eyledi, hâcet diledi. Atıdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdu. İç Oğuz Taş Oğuz biglerin üstüne yığmak itdi. Aç görse toyurdu. Yalın görse tonatdı. Borçluyu borçından kurtardı. Depe kibi et yığdı göl kibi kırmız sağdurdı. El götürdiler hâcet</i>	<i>Demek Dirse qadınıni dinledi, Nezreyleyip büyük bir toy eyledi. Qoyun, quzu kesdi, qırdı at, deve, Oğuz ellerini, yığdı bir yerde. Harda bir ac gördü, doyurdu onu, Yalınıq olana, geydirdi donu.</i>

<p><i>dilediler. Bir ağzı du'alının alkışıyle Allah Ta'ala bir 'ayal virdi: Hatunı hamile oldı, bir niçe müddetten sonra bir oğlan toğurdu.</i> (Ergin, 1964: 5)</p>	<p><i>Borçlu olanların borcunu verdi, Harcıqsız qalanın, gamını gördü. Her yerde dağ kimi et yağqaladı. Su kimi çaylara qımız caladı, Hansı atılan ox hedefe değdi, Bir ağzı göyceğin sözü göğferdi. Xatun o günlerde hamile oldu, Çox zaman keçmeden bir oğlan doğdu.</i> (Sehend, 2002: 128)</p>
--	--

Ana metinde yazar *koşuklaştırma* ile kendi yöresine ait dil özelliklerini kullanarak yeniden yazımını gerçekleştirmiştir. “Su kimi çaylara qımız çalmak”, “Hansı atılan ok”, “bir ağzı göyceğin sözü” yazarın doğup büyüdüğü ağızlarda kullanılan ifadeler olduğu muhtemeldir. Dirse Han’ın oğlunun büyüüp boğayı alt ederek ad alması alt metin ile aynı şekilde devam etmektedir. Alt metinde olduğu gibi Dede Korkut gelerek boğayı alt eden çocuğa ismini verir. Yazar tarafından bu bölüm 7’li hece ölçüsü ile nazım şeklinde verilmiştir:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğra öldürmiş senün oğlun adı Buğaç olsun adını ben virdüm yaşını Allah virsün didi.</i> (Ergin, 1964: 7)</p>	<p><i>Ağ meydanında boğa basıp Onun adı Boğaç olsun. Adını men qoydum, yaşın Tanrı Teâla, özü versin.</i> (Sehend, 2002: 128)</p>

Ana metinde Boğaç’ın hem adını alması hem de beylik sahibi olması ve ilerleyen süreçte kırk yiğidin Boğaç’a karşı farklılaşan tavırları yazar tarafından alt metinde olduğu gibi alınmıştır. Boğaç’a düzenlenen av töreni için alt metinde yer alan soylamalar ana metinde şu şekilde yer almıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Salkum salkum tan yilleri esdüginde Sakallu bozaç turgay sayradukda</i></p>	<p><i>Serin serin esen zaman, Salxım salxımdan yelleri</i></p>

<p><i>Bidevi atlar issin görüp 'okradukda</i> <i>Sakalı uzun tat eri banladukda</i> <i>Aklu karalu seçilen çağda</i> <i>Kalın Oğuzun gelini kızı bezenen çağda</i> <i>Göksi güzel kaba tağlara gün değende</i> <i>Big yiğitler cılasunlar birbirine koyulan</i> <i>çağda</i> <i>Alar sabah Dirse Han yirinde örü turdı.</i> <i>Oğlançuğun yanına alup kırk yiğidin boyına</i> <i>saldı, ava çıkdı. (Ergin, 1964: 8)</i></p>	<p><i>Qaqıldeşip, seyirende</i> <i>Boz ırgeli turağıyı.</i> <i>Uzun saqqal, uzun etek</i> <i>Tat dam üste banladıqta,</i> <i>Bedev atlar yorqalayıp,</i> <i>Yollar üste uğradıqta,</i> <i>Köyksü güzel qaba dağa,</i> <i>Seher seher gün değende.</i> <i>Büyük Oğuz ellerinin</i> <i>Qız, gelini bezenende,</i> <i>Ala sabah axmax Dirse,</i> <i>Yerden durdu.</i> <i>Qırx namerdin atlandırıp,</i> <i>Boğaç'ı da götürerek,</i> <i>Ava çıxdı. (Sehend, 2002: 152)</i></p>
--	--

Ana metinde yer alan soylamalar alt metine benzer şekilde işlenmiştir. Yazar ayrıca burada eklemeler de yaparak Dirse Han'a karşı düşüncelerine de yer vermiştir. Boğaç'ın avdan sonra vurulması daha sonra annesinin Boğaç'ı bulması ve aralarında geçen diyaloglar ana metinde de benzer şekilde yer almıştır.

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Kara kıyma gözlerün uyhu almış açgıl ahı</i> <i>On iğiçe sünüçüğün ören olmuş yığşur ahı</i> <i>Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt</i> <i>ahı</i> <i>Öz gevdende canun var-ise oğul haber</i> <i>mana</i> <i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i> <i>Akar senün sularun Kazılık Tağı</i> <i>Akar iken akmaz olsun</i> <i>Biter senün otlarun Kazılık Tağı</i> <i>Biter iken bitmez olsun</i> <i>Kaçar senün geyüklerün Kazılık Tağı</i></p>	<p><i>-Yuhu almış qara xumar</i> <i>Gözlerini bir aç axı!</i> <i>Gözlerini keder tutmuş,</i> <i>Bu anaya bir bax axı!</i> <i>Tanrı veren şirin canun,</i> <i>Seyrandaymış indi axı.</i> <i>Dil, ağızdan, şirin candan,</i> <i>İki kelme xaver mene,</i> <i>Qara yazı qara başım,</i> <i>Qurban olsun oğul sene.</i> <i>Qarşı yatan uca dağlar,</i></p>

<p><i>Kaçer-iken kaçmaz olsun</i> <i>Taşa dönsün</i> <i>Ne bileyin oğul arslandan mı oldu</i> <i>Yohsa kaplandan mı oldu ne bileyin oğul</i> <i>Bu kazalar sana nireden geldi</i> <i>Ol gevdende canun var-ise oğul haber</i> <i>mana</i> <i>Kara başum kurban olsun oğul sana</i> <i>Ağız dilden birkaç kelime haber mana.</i> (Ergin, 1964: 10)</p>	<p><i>Ucalarken alçaq olsun.</i> <i>Qazılıq dağdan axan sular,</i> <i>Axar iken axmaz olsun.</i> <i>Bu dağlarda biten otlar,</i> <i>Biten yerde bitmez olsun.</i> <i>Qayalarda qaçan ceyran,</i> <i>Qaçar iken, kaçmaz olsun.</i></p> <p><i>Qaza seni hardan tutdu,</i> <i>Aslandan mı, qaflandan mı?</i> <i>Bedeninde canın varsa,</i> <i>Dil, ağızdan, xaber mene.</i> <i>Qara yazı qara başım,</i> <i>Qurban olsun, oğul sene. (Sehend, 2002:</i> 176)</p>
--	---

Boğaç Han'ın annesi tarafından bulunmasının ardından iyileşme süreci ve tutsak olan babasını kurtarmak için yola çıkması, içerik olarak benzer şekilde aktarılmıştır. Boğaç Han'ın tutsak olan babasını kurtarması ve mutlu sona ulaşmaları alt metinde olduğu gibi Dede Korkut'un gelerek dua etmesi ile bitmektedir.

Alt Metin	Ana Metin
<p><i>Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu</i> <i>Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi. Anlar</i> <i>dahı bu dünyaya geldi kiçdi</i> <i>Karvan kibi kondı köçdi</i> <i>Anları dahı ecel aldı yir gizledi</i> <i>Fâni dünya yine kaldı</i> <i>Gelimli gidimli dünya</i> <i>Son uçı ölümlü dünya</i> <i>Kara ölüm geldüğünde kiçit virsün. Sağlğ-</i> <i>ile sağınçın devletiün Hak artursun. Ol</i></p>	<p><i>Qorqud Dede boy boyladı,</i> <i>Soy soyladı.</i> <i>İnci kimi destan düzdü,</i> <i>Qoşma qoştı.</i> <i>Onlar daxı bu dünyaya,</i> <i>Gelip geçdi.</i> <i>Kervan kimi qondu köşdü,</i> <i>Yer kizletdi, ecel aldı,</i> <i>Qoca dünya yine qaldı.</i> <i>Geden getdi, yaxcı, pisden,</i> <i>Gelenlere bir ad qaldı.</i></p>

<i>ögdüğüm yüce Tanrı dost olubanı meded irsün. (Ergin, 1964: 14)</i>	<i>Görüm dostlar, gafil ölüm, Gelen zaman merd iğide, Keçid versin! Sağlık kimi devlet olma, Bu devleti, Haq artırsın! O öydüğüm uca Tanrı, Dost oluban meded versin! (Sehend, 2002: 206)</i>
---	---

Genel olarak bakıldığında alt metnin biçimsel olarak tamamen değişime uğradığı görülür. Ana metin biçimsel yapıda koşuklaştırılmış, nazım olarak yeniden yazılmıştır. Anlam yönünden bir değişime uğramayan eserde alt metne sadık kalınmıştır. Kullanılan dilde kendine özgü yapılar ve ifadeler yer almaktadır. Metinler yeniden yazımı yapılırken lehçesinde günlük konuşma dilinde ve destansı güçlü bir akış ile ifade edilmiştir. Eserde yapılan genişletme ve kesip- çıkarmalar olayların akışını etkilememiştir.

3.4.5. Dede Korkut'tan Boğaç Han ve Salur Kazan Destanları/ Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu

Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu tarafından ele alınan eser, *Dede Korkut'tan Boğaç Han ve Salur Kazan Destanları* adı ile Bilge Kültür Sanat tarafından 2023 yılında yayımlanmıştır. Eserin ilk basımı 1990 yılında Boğaziçi yayınlarına aittir. Eserde Salur Kazan Destanı ve Boğaç Han Destanı olmak üzere Dedem Korkut Kitabı'na ait iki boy yer almaktadır. Dede Korkut'tan Salur Kazan Destanı başlıklı yeniden yazım “*Besmele, Dilek ve Hüküm*” başlıkları adı altında yazılmıştır. Dede Korkut'tan Boğaç Han Destanı “*Besmele, Dedem Korkut Bir Daha Söylemiş, Dedem Korkut Bir Daha Söylemiş, Görelim Hanım Ne Söylemiş, Dedem Korkut Yine Söylemiş, Şölen, Dirse Han'ın evine Gelişi ve Hatununa Seslenişidir: Dirse Han'ın Hatunu Burada Söylemiş, Görelim Hanım Ne söylemiş ve Dua*” adlı dokuz bölümden oluşmaktadır. Boğaç Han anlatısı eserin yetmiş üç ve yüz yirminci sayfalarını kapsamaktadır. Anlatının giriş kısmında Besmele başlığı altında bir dördlük yer alır:

*Kıyamet günü ıssının,
İsrafil ünü ıssının,
Muhammed dini ıssının*

Doksan dokuz adı ile... (Gençosmanoğlu, 2023: 73)

Ama metinde giriş kısmının devamında “*Dedem Korkut kendi dilinden kendisi: Dedem Korkut, bin dokuz yaşına geldi. Özünü, sözünü bildi. Kopuzunu eline aldı; görelim ne söyleyip çaldı*” ifadesi yer alır. Ardından Dede Korkut’un dilinden özellikleri akatarılmıştır:

*Bir gün, ilk dokuz yaşında
Üç melek gördüm düşümde;
Durdular yanı başımda,
“Muştumuz var, gel” dediler.*

*Çevremde döndüler üç kez,
Tanrı’yı andılar üç kez,
Bir sığınak sundular üç kez,
“İç bunları dol.” Dediler.*

*“Soyun kamların soyudur,
Oğuz’un Bayat boyudur,
İçtiğın hayat suyudur...
Açık sana yol.” Dediler.*

*Yolu uz verdiler bana,
Ekmek-tuz verdiler bana,
Bir kopuz verdiler bana.
“hem söyle, hem çal” dediler.*

*“Dünya geniş, yollar uzun.
Ezgisi bitmez kopuzun.
İç Oğuz’un, Dış Oğuz’un
Bilicisi ol.” Dediler.*

*Dedim: Ozana kut gerek,
Oğuz illeri yurt gerek,
Adım, Dede Korkut gerek...*

“Senin olsun al.” Dediler. (Gençosmanoğlu, 2023: 74)

...

Alt metinde yer almayan bu kısımlar ana metine biçimsel temelde *genişletme* ile eklenmiştir. Dedem Korkut Kitabı'nda yer alan Dede Korkut' a dair bilgiler yazar tarafından birleştirilerek dörtlükler halinde Dede Korkut'u tanıtmaya yönelik bir aktarım olarak yeniden yazılmıştır. Yazar bir nevi okuyucuya ön bilgilendirme ve ana metnin düşünüyapıbirimini paylaşmıştır. Daha sonra Dede Korkut'ta yer alan özlü sözler de "Korkutça söylenenler, baş tacı eylenenler" başlığı altında ikişerli ve üçerli dizler halinde *genişletme* yolu ile ana metine şu şekilde eklenmiştir:

*Çetin işler kolaylanmaz
Allah Allah demeyince.*

*Kişi oğlu zengin olmaz
Kadir Tanrı vermeyince.*

*Durduk yere kimse ölmez
Ecel-vade ermeyince.*

*Ölür olsa, öğüt almaz
Kız, anadan görmeyince. (Gençosmanoğlu, 2023: 76)*

...

Ana metinde yer alan Dede Korkut tasvirlerinin ardından *Şölen* başlıklı anlatıda betimlemelere yer verilerek şölenin kapsamı aktarılır. Burada *biçimsel dönüşümde genişletme* yolu ile Oğuzların her yıl verdiği şölen aktarılır:

*Kar çiçeği, yağız yeri
İğneleyip delende
Cemre yeli, alınlara
Ilgıt ilgıt gelende
Gün vurdukça, boz yamaçlar
Yeşillenip gülende*

*Her yıl bir kez şölen vermek
Oğuzlarda töredir.*

*Töre demek büyük-küçük
Sevgi, saygı, sıradır.*

*Bugün yine gök yaylada
Var bir Oğuz şöleni
Sayısızdır, hanlar hanı
Bayındır'ın geleni
Dedem Korkut, dünya-ahret
Oğuz'un çok bileni*

*Boyun boylar, soyun soylar,
Dillendirir kopuzu
Hem dillere destan eder,
Hem coşturur Oğuz'u. (Gençosmanoğlu, 2023:82)*

Alt metinde Boğaç Han anlatısının başlangıcı olan kısımlar ana metinde onlu dize halinde ve hece ölçüsü ile karşılaştırmalı olarak şu şekilde yer almıştır:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş-idi. Şami günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanı gök yüzine aşınmış idi. Bin yirde ipek halıcası döşenmiş idi. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz beglerin konuklar idi. (Ergin, 1964: 3)</i>	<i>İlkbaharda kara topak Isınır da derinden Çiçeklerin mis kokular Yayılır her birinden. Kam Gan Oğlu Bayındır Han Kalkar olur yerinden Gökyüzüne ala sayvan Gölgelikler gerilir, Çayır üzre, halı, kilim Kaba döşek serilir. (Gençosmanoğlu, 2023: 83)</i>

Dirse Han'ın şölen için hazırlanması alt metnin giriş kısmına bağlı kalınmakla birlikte Dirse Han İslami değerler ile yansıtılarak aktarılışı şu şekildedir:

Bozokların, Üçokların

Karayağız beyleri
Salur, Bayat hep bir yürek
Hep bir ağız beyleri
Bölük bölük toplanırken
Bütün Oğuz beyleri

Kılıp sabah namazını
Niyaz eyler Dirse Han
Sonra dönüp kırk erine
Gör ne söyler Dirse Han (Gençosmanoğlu, 2023: 85)

Alt Metin	Ana Metin
<i>Salkum salkum tan yılleri esdüğünde</i> <i>Sakallu bozaç turgay sayradukda</i> <i>Sakalı uzun tat eri banladukda</i> <i>Bidevi atlar issini görüp 'okradukda</i> <i>Aklu karalu seçilen çağda</i> <i>Göksi güzel kaba taglara gün değende</i> <i>Big yiğitler cılasunlar birbirine koyulan</i> <i>çağda Alar sabah Dirse Han kalkubanı</i> <i>yirinden örü turup kırk yiğidin boyına alup</i> <i>Bayındır Hanun sohbetine gelür-idi(Ergin,</i> <i>1964: 4)</i>	<i>Al benizli gün muştusu</i> <i>Tan yerini tutanda</i> <i>Göğsü güzel kaba dağlar</i> <i>Buram buram tütende</i> <i>Sakallı boz çayır kuşu</i> <i>Yanık yanık ötende</i> <i>Yiğitlerim! Bayındır Han</i> <i>Şölenidir varmalı</i> <i>Bağır basıp yer dizleyip</i> <i>Sohbetinde durmalı. (Gençosmanoğlu,</i> <i>2023: 85)</i>

Alt metinde yer alan bu kısım ana metinde sadeleştirilerek yeniden yazılmıştır. Yazar burada hem sadeleştirme yolunu hem de ifadeleri daha akıcı bir şekilde aktarmayı seçmiştir. Yazar Dirse Han'ı Bayındır Han'ın şölenine heyecan ile göndermektedir.

Dirse Han'ın şölende gördüğü muamele alt metin ile paralel şekilde ilerlemiştir. Çocuksuzluk motifi üzerinden aktarılan bu kısımda kara otağ oturtulan ve kara et yahnisi önüne konulan Dirse Han, bu şekilde itibar görmesinin nedenini eşine sormak için yola çıkar. Bu kısımlar dizeler halinde ve alt metine göre daha sadeleştirilerek aktarılır:

Dirse Han der: Soy beylerden
Eksük benim nem vardır?

*Suframızda yoksula aş,
Sayrılara em vardır
Dokuz yüz at bağlar olsam,
Önlerinde yem vardır
Han Bayındır, her konuğu
Ağırlatıp kondurur,
Suçum nedir? Kara otağ
İçre beni kondurur! (Gençosmanoğlu, 2023:86)*

Dirse Han ve eşinin diyalogları alt metinde nesir halinde verilmiştir. Ana metinde ise yazar tarafından nazım halinde sadeleştirilerek eklemeler yapılmıştır. Yazar, biçimsel dönüşüm ile genişletme ve koşuklaştırma yöntemini kullanmıştır. Anlam olarak ise alt metine bağlı kalarak ana metini şu şekilde oluşturmuştur:

Alt Metin	Ana Metin
<i>Hay Dirse Han, bana kazab itme, incinüp acı sözler söylemeyiründen örü turgil, ala çadırın yir yüzine dikdürgil atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görseñ toyurgil yalincak görseñ tonatgil, borçluyu borçından kurtalgıl, depe gibi et yağ göl gibi kırmız sağdurulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du 'alınun alkışıyla Tanrı bize bir batman 'ayal vire didi. (Ergin, 1964: 5)</i>	<i>Hey Dirse Han! İncinip de Öfkelenme, gel otur Çağır gelsin dışarıdan Otağ içre kırk batur Halı, kilim, sele, sayvan... Yüklesinler kırk katır Yeryüzüne altın otağ, Gökçe çadır kurulsun, Gökyüzüne ala sayvan, Gölgelikler gerilsin! İç Oğuz'dan, Dış Oğuz'dan Çağır bütün beyleri Dağ, bel, yamaç, ova,yayla... Çağır bütün köyleri Çağır gelsin; Salur, Bayat, Kayı,kınık boyları Develerden erkek deve, Koyunlardan koç kestir.</i>

	<p><i>Yetmez olsa, öz malından Bir yerine üç kestir.</i></p> <p><i>Sinilere tepe gibi Kavrulmuş et yağ gitsin Kara kulplu kazanlarla Akça kımız sağ gitsin Şölenine gelen gelsin Gelemeyen tuğ gitsin Borçluları borçtan kurtar Açı doyur bir hele Ulu Tanrı nice oğul Verir olur gör hele. (Gençosmanoğlu, 2023: 92)</i></p>
--	---

Ana metinde Dirse Han'ın oğlunun olması ve büyümesi kısımları alt metine paralel olarak devam etmiştir. Dirse Han'ın oğlunun ismini kazanmasını sağlayan Boğa ile karşılaşması ana metinde şu şekilde aktarılır:

*Bir yaz günü azgın boğa
Ahırından alındı.
Boynundaki demir zincir
Bilek gibi kalındı
Dokuz yiğit yedeğinde
Orta yere salındı
“Azgındır ha!... Sokulmayın,
Meydan açın.” Dediler.
Oynayan dört oğlancığa,
“çabuk kaçın!” dediler.*

*Dört oğlanın üçü kaçtı
Biri durdu tuğ gibi
Bir duruş ki, sancak gibi,
Bayrak gibi, tuğ gibi...
Azgın boğa sürüp geldi*

Haşım gibi, çığ gibi...
“Kim bu oğlan?” haykırdılar:
“Dirse Han’ın bir oğlu!”
Bağrıştılar öte yandan:
“Dirse Han’ın er oğlu!..”
Boğa hırsıyla gelir iken
Oğlan saldı yumruğu
“Ya Allah bir! Alnı budur...”
Deyip çaldı yumruğu.
Boğanın sert alnı üzre
Kalakaldı yumruğu!
Bu vuruşta koca hayvan
Semeleyip çekildi,
Oğlan ise yağız yere
Çivi gibi çakıldı. (Gençosmanoğlu, 2023: 94)

...

Ana metinde yazar, boğa ile Dirse Han oğlunun karşılaşmasını dizeler halinde aktarmıştır. Olay örgüsünde bağlı kalarak biçimsel olarak ise aliterasyonlardan ve ses benzerliklerinden yararlanarak bir akış oluşturmuştur. Benzetmelerde ise mübalağa sanatından yararlanarak gücü temsil eden benzetmelerden yararlanmıştır. “*sancak gibi, bayrak gibi, tuğ gibi...*” ifadelerle yer vererek Türklerin hayat tarzında yer alan simgeler kullanmıştır.

Dirse Han’ın oğlunun boğayı alt edip isim alması, yiğitliği ile nam salması alt metnin olay örgüsü dâhilinde nazım şeklinde aktarılmıştır. Kırk yiğidin kırk namerde dönüşerek baba- oğul çatışmasına yol açması, Boğaç’ı alt etmek için düzenlenen av merasimi, Boğaç’ın Dirse Han tarafından ok ile vurularak yaralanması, Boğaç’ın annesinin av dönüşünde Boğaç’ı göremeyince onu aramaya çıkması alt metin ile paralel şekilde aktarılmıştır. Boğaç için gelen Hızır ise alt metinden farklı olarak geniş bir betimleme ve masalsi bir anlatım ile ana metinde nazım olarak şu şekilde aktarılmıştır:

Meğer oğlan vurulup da
Yıkıldığı sırada
Ak-boz atlı Hızır gelip

*Hazır olmuş orada
Yarasını sıvazlayıp
Demiş: bekle burada!
Anan varken kaygılanma
Çoğa varmaz, buradadır
Ak göğsünün sütü kaynar
Bilir oğlu dardadır!*

*İyi dinle, tut sözünü
Baş ucunda duranın,
Öğütleri hoş tutulur
Kayıpları görenin
Ana sütü, dağ çiçeği
Merhemidir yaranın...*

*Böyle demiş boz atını
Mahmuzlayıp sır olmuş,
Kalkan tozlar gökyüzüne
Direklenip nur olmuş!.. (Gençosmanoğlu, 2023:106)*

Anlatının devamı alt metin ile aynı olay örgüsüne sahiptir. Boğaç Han'ın iyileşmesi ve babasını annesinin ikna etmesi ile birlikte kurtarmaya gitmesi nazım şekli ile aynı alt metin ve bağlantı içerisinde aktarılmıştır. Anlatının sonunda Dede Korkut alt metinde de olduğu gibi gelerek Boğaç'a dua eder.

Genel olarak yazar, alt metindeki olay örgüsüne ana metinde aynı şekilde yer vermiştir. Ana metin tamamıyla nazım olarak ele alınmış ve sadeleştirilmiştir. Değişimleri ise nazım kısımlarında soylamalar üzerinden yaptığı ekleme ve çıkarmalar ile gerçekleştirmiştir. Destan türünün özelliğini şekil olarak yansıtan yazar, eklediği atasözü ve özlü sözlerle epik temayı korumaya çalışmıştır. Yeniden yazımda İslami dönemin yansıtıldığı öğelere daha fazla yer vererek düşünyapıbirim yöntemini kullanmıştır.

3.5. ROMAN FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.5.1. Boğaç Han / Ufuk Tufan

Ufuk Tufan'ın tarafından hazırlanan *Dede Korkut Romanları* serisinin ikinci kitabı olan *Boğaç Han*, ilk baskısı 2017 yılında ilk Nesil Yayınları tarafından çıkarılmış ve onuncu baskısı ise Profil Kitap tarafından yayımlanmıştır. Kitabın kapak tasarımında Boğaç Han'ın tasvirinin olduğu bir kahraman alp ve bir boğa yer almaktadır. Yine kitabın kapak kısmında “*Aslı mert olanın, namert çıkmaz neslinden*” ifadesi yer almaktadır.

Yazar, kitabın yeniden yazımında kullandığı alt metni şu şekilde aktarmıştır: “*Bu roman, asıl adı Kitâb-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân olan anonim hüviyetteki Dede Korkut Hikâyeleri’nden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesi’nden ilham alınarak yazılmıştır.*” Yazar tarafından yine eserin ön sözünde, yazdığı romanları herkese ulaştırmak ve Türk milletinin hayatını, kültürünü, aile ilişkilerini ve daha birçok özelliği anlatmak aktarmak için yazdığını belirtir.

Eser bir önsöz, kırk bölüm, çalışmanın sonuna eklenen sözlük ve kaynakçadan oluşmaktadır. Birinci bölüm alt metinde yer alanın aksine Bayındır Han'ın şölen tasviri ile başlamaz. Dirse Han'ın hem fiziksel hem de iç dünyasına yönelik uzun anlatımlar yer alır. Ayrıca “Bozkanlı” ismi zikredilerek ancak tasviri yapılmayarak merak duygusu ilk bölümden verilmeye çalışılmıştır. Dirse Han yolda giderken bir çoban ile karşılaşır ve ona Bozkanlı'yı görüp görmediğini sorar ve Bozkanlı hakkında bilgiler verir: “... *Bozkanlı hakkında çok şey işitmiştim. Onun gözümün önünde bir hayali vardı. Oysa gerçeği hayalimden çok ama çok farklıymış! Korkudan, geceden bu yana dilim tutuktu, konuşamıyordum. Yeni çözüldü dilimin bağı.*” (Tufan, 2021: 12) Yazar burada mübalağa sanatını da kullanarak ilerleyen bölümler için Bozkanlı ile karşılaşılacağına sinyallerini vermiş ve fiziksel olarak herhangi bir tasvirde bulunmamıştır.

İkinci bölüm Türklerin hâkimiyet kurduğu alanlardan bahsedilerek -*O yıllarda Türkler'in ülkesi; doğuda ta Çin'den başlayıp batıda Bizans'a kadar uzanıyordu*- başlamış ve Bayındır Han'ın tasviri ile devam etmiştir. Bayındır Han'ın yılda bir kez *potlaç* düzenlediği ve yapılan hazırlıklar aktarılmıştır. Üçüncü bölümde Dede Korkut'a geniş bir yer verilmiş onun tasviri ve engin bilgisi, özellikleri aktarılmıştır.

“*Dede Korkut tüm Oğuzların bilicisiydi. O ulu bilgeye danışmadan iş yapmazlardı. Dede Korkut bir söz etti mi, o sözün üstüne bir daha konuşmazlardı.*” (Tufan, 2021: 18)

“Dede Korkut’un kaç yaşında olduğunu bilen yoktu. En yaşlılardan bile daha yaşlıydı. O kadar yaşlı olmasına rağmen çok dinç ve kuvvetliydi. Tamamı beyazlamış ak sakalı göbeğine kadar iniyordu. Bir vakit namazını kazaya bıraktığını ne gören ne de duyan olmuştu. Elleri, kolları, yüzü ayın on dördü gibi ışıltılıydı.” (Tufan, 2021: 18)

“Dede Korkut çok dinler, az konuşurdu. Her sözünü ölçüp biçer öyle söylerdi. Kimsenin kalbini kırmaz, az yemek yer, az uyurdu. Ne zaman nerede olacağını pek kimse kestiremezdi.” (Tufan, 2021: 18)

“Kolcakopuz, Dede Korkut’tan ayrı düşünülemezdi. O ki, kopuzunu yanından hiç ayırmaz, her nereye gitse bir parçasıymış gibi onu da yanında taşırdı. Dede bir bilge olmanın yanında iyi bir ozandı da. Türlü koşuklar, sagular, destanlar okurdu.” (Tufan, 2021: 18)

İlk bölümden itibaren geniş ruhsal çözümlmelerine yer verilen Dirse Han, Dede Korkut’tan akıl almaya gelir ancak burada alt metinde olduğu gibi “çocuksuzluk” motifi yer almaz. Dirse Han ve Dede Korkut arasında yer alan diyaloglar şu şekildedir:

“Dede Korkut bilirsin, babamı çok küçük yaşta kaybettim. Daha dokuz yaşında obama bey oldum... on beşime varmadan Kutlu Melek Hatun ile evlendim. Neylersin ki Allahu Teâla bizi evlatla imtihan etti. Evliliğimin otuzuncu yılında çocuk hasretim dindi. Bir erkek evladım oldu.” (Tufan, 2021: 20)

“... fakat yedi yaşından sonra yeni bir imtihan başladı bizim için. Yaklaşık sekiz yıldır bir dert beni yer bitirir. İşte o derttendir ki sabahın ayazında kimseciklere görünmeden çıktım. Ayağının dibine düştüm. Benim derdime derman sendedir Dedem Sultan.” (Tufan, 2021: 20)

Ana metinde, alt metinden farklı olarak olayların kronolojik sırası değişmiştir. Olay örgüsünün içeriği aynı olarak yansıtılsa akışındaki değişiklik anlamsal dönüşüme yol açmıştır. Metinlerde genişletme yöntemi ile roman türüne uyarlamak için yapılan her bölümde farklı bir olayın yer alması alt metinden uzaklaşılmasına neden olmuştur.

Alt metinde yer alan kırk yiğidin süreçte kendini tamamen değiştirerek düşman saflına geçmiş ve ismi kırk namerde dönüşmüştü. Ana metinde ise kırk namert yerini kırk yiğidin başı Akçora, eşi Can Kız, Can Kız’ın oğlu Sencer ve Can Kız’ın erkek kardeşi almıştır. Akçora Dirse Han’ın en yakını olarak geçmekte, oğlu Sencer ise Boğaç Han’ın en yakını olmaya çalışan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Can Kız ise Akçora’nın her şeyi

hesaplamaya çalışan kurnaz karısıdır. Dede Korkut'a akıl danışmaya giden Dirse Han'ın yokluğu bile obada en çok onun dikkatini çeker:

“Bak Akçora! O ihtiyarın gün gün, saat saat ne yaptığını bilmeliyim. O, bir gün ölecek ve yerine aşık oynamaktan başka bir meziyeti olmayan o sümsük oğlu geçecek. Eğer ki oğlumuz, o sümsük oğlan bey olduğunda kırk yiğitlerin başı olmazsa ihtiyarlığımızda nice oluruz?” (Tufan, 2021: 23)

Alt metinde anlatının en başında yer alan çocuksuzluk motifi ve sonucunda Dirse Han'ın şölende yaşadıkları, ana metinde Dede Korkut'un Dirse Han'a bakarken hatırına gelen bir olaymış gibi geri dönüş tekniği kullanılarak aktarılır. Dirse Han'ın toyda karşılaştığı olaylar alt metine yer aldığı şekilde aktarılmıştır. *“Dede Korkut, Dirse Han'ın acınası haline bakarken bu acıklı hatırayı hatırlamıştı. Ona dalıp gitmişti. Bu acıklı olayı Oğuz obalarında bilmeyen yoktu. Bu acıklı olayı Oğuz obalarında bilmeyen yoktu.”* (Tufan, 2021: 27). Yeniden yazımda Dirse Han'ın üzüntülü ruh halleri ve iç çözümlenmeleri ileri bölümler için merak duygusu oluşturmaya yönelik yapılmıştır. Dirse Han oğlunun sürekli aşık oyunu oynamasından ve adını kazanmaya yönelik bir kahramanlık yapmamasından dolayı çok üzgündür. Ayrıca ilerleyen yaşı nedeniyle de tahtını, gücünü bırakacağı bir oğul olmaması onu çok korkutmaktadır.

Ana metinde boğanın gücü Boğaç'ın ismini kazanmasından önce tasvir edilmiştir: *“Bozbey, daha küçük bir danayken onu ben besleyip büyüttüm. Her gün her an yanı başındaydım. Hayvan deyip geçme. Bunlar hayvan olsa da nankörlüğü bilmezler. Bozbey, bir kayaya boynuzuyla vursa o kayayı un ufak eder.”* (Tufan, 2021: 35) Metinde boğa, Bozbey olarak adlandırılmıştır. Dirse Han yolda Bayındır Han'ın Alpleri ile karşılaşmış ve onların Bozbey i yakalamaya çalışmasına rast gelmiştir. Bozbey, potlaçtaki güreş için hazırlanmaktadır ancak obadan kaçmıştır. Bu kısımlar alt metinde yer almamaktadır. Burada yazar karakterler ve olaylar üzerinden *genişletme* yolu ile olay örgüsünde değişiklik gerçekleştirmiş bu durumda *anlamsal değişime* yol açmıştır.

Ana metinde yer alan diğer bir sorun ise kâfirlerin Bayındır Han'ı rahatsız etmesidir. Kanlı kâfir olarak bahsedilen topluluklar Türk obalarına saldırmakta ve şehitler verilmektedir. Bu durumda Bayındır Han, potlaç olduğu için sefere çıkamamaktan dolayı üzgündür. Devamında ise obasına Dirse Han'ın oğlu, yolda kendilerinin Bayındır Han'ın Alpleri olduğunu söyleyen adamların cesetleri ile gelir ancak bunlara bakınca Bayındır Han kendi alpleri olmadığını anlar. O günden sonra Dirse Han oğlu bu alplerden sadece birinin hayatta olduğunu ve iyileşmesini bekler. Beklediği süreç içerisinde de Bayındır Han

obasında kalmasına izin verir ve o da sürekli çocuklarla aşık oyunu oynamaya devam eder. Dirse Han ise sürekli aşık oynayarak vakit geçiren oğlu ile tartışmış ve oğlunun şu an da nerede olduğunu merak etmektedir. Ana metinde yer alan bu kısımlar alt metnin olay örgüsü ile bağdaşmamaktadır. Tamamıyla farklı olaylar çerçevesinde kurgulanmıştır.

Dirse Han oğlunun aşık oynadığı zaman şölende Bozbey ve Bozkanlı'nın güreşinin başlayacağı süreç alt metine bağlı olarak aktarılmıştır. Dirse Han'ın oğlunun Bozbey'i alt etmesi ve Dede Korkut tarafından ad alması aktarılmıştır. Sonrasında büyük bir güce ve üne sahip olan Boğaç'ın aldığı beyliğin gücünü kat kat artırması ve çevresinde kendi takımını oluşturmaya başlaması babasının çevresini rahatsız etmeye başlamıştır. Bu durumdan en çok rahatsız olan Can Kız olmuştur. Oğlu Sencer'i bir türlü Boğaç'ın sağ kolu yapamamış kocası Akçora ise her şeyden elini ayağını çeken Dirse Han'ın yanında hiçbir iş yapmadan beklemektedir.

Alt metinde kırk yiğidin Dirse Han'ı Boğaç'a karşı doldurması ana metinde farklı karakterler de dâhil edilerek daha katmanlı şekilde yer almaktadır. Burada Can Kız hem obalara gelen Venediklilerle, Çinli bezirgânla hem de kâfir ilinin hanı ile işbirliği yaparak Türklere zarar vermek ister. Yazar, Can Kız'ın Rum asıllı olduğunu ve Akçora'ya aşık olduğu için evlendiğini ancak Müslüman olmadığını belirtir. Alt metindeki kırk namerdin karşılığı olarak Can Kız, Rum kardeşi, oğlu Sencer ve eşi Akçora el birliği ile hem Dirse Han ve Boğaç'ın hem de Türk obalarının sonunu çeşitli entrikalar ile hazırlamaya çalışır.

Alt metinde kırk namerdin Dirse Han'ı Boğaç'a karşı çeşitli iftiralarla doldurmasını ana metinde Can Kız'ın yol göstermesi ile Akçora yapar. Alt metin ile benzer şekilde Boğaç'a yapılan iftiralar sonucunda bir av töreni düzenlenir. Burada alt metinde olduğu gibi Dirse Han tarafından Boğaç ok ile vurulur. Bu senaryodan ise Can Kız o kadar emindir ki kâfir ilinin beyine kardeşi ile mektup gönderir:

“Gönlümdeki ülkenin kudretli beyine,

Size bir sürprizimizin olacağından bahsetmiş olmalı kardeşim. Biz bu bugünlerde o işle meşgulüz. Ben, oğlum Sencer ve kardeşim planımızı nihayete erdirmek üzereyiz. O sebepten kardeşim bir daha size bilgi vermeye biraz geç gelecektir. Obaya gelen Çinli bezirgânları fırsat bilip bu nameyi yazdım.

Beyim bu nameyi Cuma günü yazıyorum sana. Bir haftaya kalmadan ulaşacağını umuyorum. Planımız Boğaç Han'ı öldürmektir. Önümüzdeki Cuma günü Boğaç Han'ın öleceğine adımız kadar eminiz. Sen toplayabildiğin kadar asker toplayıp Cuma gününden itibaren Oğuz sınırında hazır bekle. Boğaç Han ölünce diğer Oğuz beyleri onun yuğ törenine

geleceklerdir. Bir kargaşa ve düzensizlik olacaktır. İşte o zamanı fırsata çevirmeye bak. Kudretli Oğuz beylerinden kaçını öldürebilirsen öldür. Bundan iyi fırsatı bir daha bulamazsın. Biz önümüzdeki Cuma şafak sökerken planımızı uygulamaya başlayacağız. O gün Boğaç Han muhakkak ölecek! (Tufan, 2021: 125).

Boğaç'ın vurulmasından sonra obaya dönen Dirse Han'ı alt metinde olduğu gibi eşi karşılamaktadır. Dirse Han'ın eşinin ismi Kutlu Melek Hatun olarak geçmektedir. Oğlunu göremeyen Melek Hatun'un söylemleri alt metindeki soylamaların Türkiye Türkçesine çevrilmiş sade bir dile aktarılmıştır:

...

*Han babamın katına ben varayım,
Ağır hazine bol asker alayım.
Azgın dinli kâfire ben varayım.
Paralanıp cins atımdan inmeyince.
Yenim ile alca kanımı silmeyince,
Kol but olup yer üstüne düşmeyince,
Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim.
Yalnız oğul haberini a Dirse Han söyle bana,
Kara başım kurban olsun bugün sana!* (Tufan, 2021: 151).

Boğaç'ın annesi tarafından bulunması, Hızır'ın Boğaç'a olan yardımını ve iyileşmesi alt metin ile paralel şekilde aktarılmıştır. İyileşme sürecinde orijinal anlatılarda yer alan kahraman karakterler yanına Boğaç'ı gelmişlerdir: “*Boğaç Han'ın biraz ayaklandığını duyan kudretli Oğuz beyleri çadıra akın etti. Uruz, Bamsı, Basat oğlana takılıp duruyordu.*

Arkadaş sen koca boğayı kaldır yere çal, bir ok ile günlerce yataktan doğrulama!

Vallahi bu oğlan yalandan yatıyor. Yiyip içip yatmak güzel tabi!” (Tufan, 2021: 172).

Ana metinde Kutlu Melek Hatun Dirse Han'ın oyuna gelip daha sonra da kâfirler tarafından kaçırıldığını duyunca Boğaç ile konuşmaya gelir: “*A oğul, canım oğul! Baban sana kıydı ise de sen babana kıyma. Yaran iyileşir iyileşmez kırk yiğidini, kudretli Oğuz beylerini beraberine al, düşmanın üzerine yürü. Babanı o kırk namertten kurtarmaya bak.*” (Tufan, 2021: 173). Bu konuşmanın üzerine Boğaç, Kazan, Bamsı ve Basat'ın birbirlerine sarılarak ağladığı ve Dirse Han'ı kurtarmak için yola çıktığı aktarılır. Ana metinde Dirse Han'ı kurtarma sahnesi bir savaş sahnesiymiş gibi aktarılır. Yazar, Dede Korkut'ta diğer anlatıların kahramanlarını da sahaya ekleyerek kâfirlerin yenilgisini ve Dirse Han'ın kâfirlerin elinden

kurtarılışını alt metinde yer almayan şekilde hacimsel ve içerik olarak *genişletme* yöntemi ile aktarır: “*Boğaç Han kırk yiğidini ardına alıp kaleye hücum etti. Korkudan kale kapılarını ardına kadar açıp teslim oldu kâfirler. Boğaç Han, babasını kurtarıp elini yüzünü öptü. Alıp yurduna, obasına döndü.*” (Tufan, 2021: 186). Ardında da roman, alt metin ile aynı şekilde Dede Korkut’un duası ile sona erer.

Genel olarak bakıldığında eser, alt metindeki soylamalara bağlı kalınarak ana metinde Türkiye Türkçesi formundaki hali yer almıştır. Ana metinde Boğaç anlatısının ana olay örgülerine genel olarak bağlı kalınmış roman türünde dönüşümü için hacimsel olarak eklemeler yapılmıştır. Bu da olayların akışında değişikliklere bağlı olarak edimsel dönüşümlere yol açmıştır. Karakterler arasında uzun diyaloglara yer verilmiş kişi ve mekân tasvirleri geniş bir şekilde yer almıştır. Kahramanlık temaları ön plana çıkartılmış ve kitabın kapağında da yer aldığı gibi mert ve namert ilişkileri üzerine ders verici nitelikte olaylar yer almıştır. Yazar, romanda iç monolog, ruh çözümlemeleri, montaj, betimlemeler, iç çözümleme, ayrıntılı tasvirler gibi modern roman tekniklerini kullanmıştır. Düşünyapıbirimsel unsurlar Türklük ve İslamiyet ile ilgili genişçe yer bularak benöyküsel bir yaklaşım kullanılmıştır.

3.5.2. Kazılık Dağı’nın Aslanı Boğaç Han / Atilla Dirim

Yurt Kitap-Yayın tarafından *Herkes Tarih, Herkes Mitoloji* başlığı ile on iki kitaplık bir seri yayımlanmıştır. Bu seride Dede Korkut anlatısı olarak Atilla Dirim tarafından kaleme alınan *Oğuz Ülkesinin Laneti Tepegöz* ve *Kazılık Dağı’nın Aslanı Boğaç Han* adlı iki eser yer almaktadır. *Kazılık Dağı’nın Aslanı Boğaç Han* adlı eser “*Oğlu Kızı Olmayanlar Kara Çadıra, At Ayağı Çabuk, Ozan Dili Çevik Olur, Boğaç Han, Kırk Yiğidin Kıskançlığı, Nifak, Ok Yarası, Ana Yüreği, Boğaç Han’ın İntikamı*” olarak farklı olayların yer aldığı sekiz bölüme ayrılmıştır. Eserin ilk sayfasında yeniden yazımın içeriğini anlatan ifadeler şu şekilde yer almaktadır:

DÜŞTEN GERÇEĞE... EFSANEDEN MASALA...

Kökleri arıyoruz, köklerden geleceği!..Kimliğimizi arıyoruz...

Yitenleri, gidenleri...

Anadolu, Mezopotamya, Ortadoğu inançlarını...

Fırat il Dicle’nin arasında, Anadolu’da geleceğe ışık tutan büyük uygarlıklar kuruldu...

Tanrılar Babil’den Batı’ya gidildikçe başka başka isimler aldılar. Samaş Apollon oldu, İnanna önce İştâr, sonra Aphrodite...

Üzerinde yaşadığımız topraklarda kurulan uygarlıklar, bilime, toplumlara, kısaca insanlığa zengin deneyimler bıraktı. Sumer, Babil, Mısır, Girit, Yunan, Hitit, Arap, Oğuz ve diğer kültürlerin destanları, masalları, söylenceleri dünyanın araştırmacılarının da, edebiyatçılarının da esin kaynağı oldu. İnsanlığın bu ortak mirasını “Herkes Tarih, Herkes Mitoloji” ana başlığı altında, yediden yatmış herkesin faydalanabileceğini düşündüğümüz bir tasarımda sizlere sunuyoruz. 12 kitaptan oluşacak ilk sizi sadece bir başlangıç olacaktır. Diziler ve kitaplar birbirini izleyecektir.

Elinizde tuttuğunuz Kazılık Dağı'nın Aslanı Boğaç Han, ünlü Dede Korkut Destanlar'ndan bir öyküdür. Bayındır Han önderliğindeki Oğuz Boyları, çadırlarını Kazılık Dağı'nın eteklerine kurmuşlardı...” (Dirim, 2002: 1)

Oğlu Kızı Olmayanlar Kara Çadıra

Kitabın ilk bölümü Bayındır Han'ın ziyafetinin betimlemeleri ile başlamaktadır. Ayrıntılı tasvir ve gözlemler, detaylı anlatım tarzı roman türündeki ana metinde şu şekilde yer almaktadır:

“Obanın delikanlıları ve genç kızları, dört bir yana kurulmuş olan beyaz çadırların arasında hummalı bir faaliyet içerisindeydiler. Koyun ve kısırakların sütleri sağılmış, peynirler ve yağlar dağ yüksekliğinde yığılmıştı. Kıymız testileri sayılmayacak kadar çıktı.

Yeşil çimenlerin üzerine serilmiş olan rengârenk halıların üzerine oturmuş olan yaşlılar bir yandan gençleri seyrediyor, bir yandan da geçmiş günler hakkında konuşuyorlardı.” (Dirim, 2002: 5)

“Oğuz kalabalık olmak zorundaydı. Düşmanla savaşmak için çok sayıda yiğide, bunları doğurmak için de güçlü, sağlıklı analara ihtiyacı vardı. Çocuksuz kalmak, Oğuz'un gücünü kırmakla aynı anlama geliyordu. Bayındır Han'ın bu uygulamadaki amacı da beyleri çocuk sahibi olmaya teşvik etmektir.” (Dirim, 2002: 5)

Ana metine eklenen yukarıda yer alan kısımlar metni hacim ve içerik olarak genişletmiştir. Yazar, çocuksuzluk motifine değinerek yılda bir kez yapılan Bayındır Han'ın ziyafetini motif ile bağ kurarak halkın çocuk ihtiyacının gerekliliğine bağlamış ve asıl amacın güçlü bir toplum oluşturmak olduğu düşüncesini aktarmak istemiştir. Çünkü yazar için bilek gücünün çok olması boyun bileğinin bükülememesi anlamına gelmektedir. Ana metnin devamı alt metin ile paralel olarak ilerlemiştir. Dirse Han'ın ziyafete karar çadıra oturtulması, kara et yahnisi önüne konulması, gördüğü muamele sonucunda eşinin yanına giderek dertleşmesi roman formuna özgü ve nazım kısımlarına yer verilmeyerek diyaloglar halinde aktarılmıştır.

At Ayağı Çabuk, Ozan Dili Çevik Olur...

Yazar, bu başlık altında Dirse Han'ın çocuğunun olması için ettiği duaları ve verdiği ziyafetleri geniş betimlemeler ve öyküleme tekniğiyle aktarır:

“Dirse Han’ın Oğuz eline gönderdiği adamları şu haberi dört yana yaymıştı: “Karnı aç olan, sırtında giysisi, kesesinde altını, gümüşü bulunmayan doğruca Dirse Han’ın obasına gitsin! Açlar doyurulacak, çıplaklar giydirilecek, fakirler memnun edilecek!” (Dirim, 2002: 13)

“Ancak bir süre sonra hanın yiğitleri homurdanmaya başladı:” Bu ne iştir! Aylardan bu yana işi gücü bıraktık, obamıza gelen fakir fukaranın karnını doyuruyor, sırtını giydiriyoruz! Yayıda elle tutulur hayvan, cebimizde para kalmadı. Bu daha ne kadar devam edecek?...” (Dirim, 2002: 13)

Ana metinde yazar, alt metinde yer almayan bu kısımları *genişletme* yöntemi ile metne dâhil etmiştir. Burada Oğuzların ellerinin ne kadar açık, sofralarının ne denli geniş olduğu aktarılmak istenmiştir. Ayrıca Dirse Han ve eşinin çocuk isteğinin dualar ve yapılacak yardımların karşılığında olacağını düşünmeleri ellerindeki bütün imkânları sermelerine alt metin ile paralel şekilde ilerlemiştir. Dirse Han’ın edilen yardım ve dualar sonucunda bir çocuğu olmuştur.

Dirse Han’ın oğlunun büyümesinin ardından ana metinde gücünün de yanında kopuz çalma yeteneğinin de olduğu aktarılmıştır:

“Obanın en namlı yiğitleri ona yay çekmesini, kılıç ve gürz savunmasını öğrettiler. Kısa bir süre sonra, bu işte de onun bileğinin bükülemeyeceği anlaşıldı. Ama asıl yeteneği ozanlarla beraber kopuz çalmak, deyiş demektir. Akşamları yakılan ateşin başlarında birbirinden içli türküler okuyor, duyanları kendisine hayran bırakıyordu.” (Dirim, 2002: 16).

Kopuz, Dede Korkut’un müstesna bir parçasıdır, kopuza ve onu çalan ozana birçok özellik atfedilir. Dedem Korkut anlatılarında gezici ozanlar yer alır. Kolca kopuzu ele alan ozanlar kimin ne özelliği olduğunu anlayabilirler. Ozanların, toplum içerisindeki konumunun bir aktarımı da Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’dur. Burada Beyrek, nişanlısı Banu Çiçek’in düğününe yetişebilmek için “Boz Aygır”ını yolda karşılaştığı bir ozanın “kopuz”u ile takas gerçekleştirir. Buna rağmen at tam olarak kopuzun karşılığı değildir (Bekki, 2016: 129).

Dede Korkut’ta kolca kopuz kullanan diğer kahramanlar ise canavarlarla karşı karşıya kaldıklarında yiğitlerin gücünü toplamasını sağlamak için kullanan Kan Turalı, tutsak olan ağabeyini kurtarmak için yola çıkan Seğrek, Boğaç ile haberleşmesine yardımcı olan Dirse Han’dır (Bekki, 2016: 87). Alt metinlerde Dedem Korkut’ta yer alan kahramanlara da atfedilen kopuz çalma yeteneği ana metinde yazar tarafından Boğaç’a da verilmiştir.

Ana metinde şöenlerde Boğaç Han’ın kendini göstermesi ve bunun sonucunda Bayındır Han tarafından kiskanıldığı aktarılır. Alt metinde yer almayan bu aktarımda aynı zamanda

Bayındır Han üzerinden *değersel dönüşüme* yol açmıştır. Bu da beraberinde metinde anlamsal dönüşümü getirmiştir.

“Şölenin ilerleyen günlerinde çeşitli yarışmalar yapıldı. Gençler at biniyor, yay çekiyor, kılıç vuruşturuyordu. Dirse Han’ın oğlu bu yarışmaların tümünde galip geldiği için, hanın ağız kulaklarına varmıştı. Kendisini tebrik etmeye gelenlerin sırtını sıvazlıyor, tanrıdan onlara da böyle evlat vermesini diliyordu.

Dirse Han’a gösterilen bu ilgi Bayındır Han’ın az da olsa rahatsız olmasına neden olmuştu. Hanlar hanı olduğu için ilginin odağı olmasını bekliyordu; bu nedenle bunu sağlamaya karar verdi.” (Dirim, 2002: 18)

Yukarıda ana metine *genişletme* yöntemi ile eklenen bu kısımların ardından boğa ve deveyi güreştirmek isteyen Bayındır Han’ın emrinin ardından zincirinden kurtulan boğanın meydana girişi aktarılmıştır. Dirse Han’ın oğlunun boğa ile karşılaşması ve adını gücünü meydana herkese ispatlayarak alması alt metin ile paralel şekilde ancak daha sade, betimleme ve tasvirlerle yer verilerek aktarılmıştır:

“Oğuz eli bunca zamandır böyle güçlü, böyle yiğit birini görmemişti. Dirse Han koşa koşa oğlunun yanına gitti, yaşlı gözlerle boynuna sarıldı. Sevinçten ve gururdan içi içine sığmıyordu. Diğer Oğuz beyleri de Dirse Han’ın oğlunu kutladılar, tanrıdan sağlık ve güç dilediler.

Dedem Korkut gelsin diye bağırdı Bayındır Han: Bu oğlana ad koymanın tam vaktidir!” (Dirim, 2002: 22)

Boğaç Han

Kitabın *Boğaç Han* başlıklı bölümü alt metinde yer almayan şekilde Dede Korkut’un tasviri ile şu şekilde başlamaktadır.

“... Az sonra bir ihtiyarın yaklaştığı görüldü. Bembeyaz saçları omuzlarına dökülüyordu. Bembeyaz saçları omuzlarına dökülüyordu, ama dimdik ve çevik adımlarla yürüyor, ilerlemiş yaşına rağmen gözlerinden kıvılcımlar fışkırıyordu.

Dede Korkut, diye fısıldadı Oğuz Beyleri. Dede Korkut geliyor!

Dede Korkut, Oğuz elinin en büyük ozanlarından biriydi. Kaç yaşında olduğunu kimse bilmiyordu. Kutsal bir kişiliği vardı. Oğuzların hem ozanı hem hekimi hem kamı, hem dil bilgini hem de danışmanıydı. Hanlar hanı Bayındır Han onu yere göğe koyamaz, yanında bulundurup akıl danışmak için elinden gelen tüm gayreti gösterirdi.” (Dirim, 2002: 23)

Yukarıda ana metinde yapılan bu tasvir ile Dede Korkut’un fiziksel özelliklerinin yanında onun âlim özellikleri de de betimlenerek ana metinde yer verilmiştir. Yapılan Dede Korkut tasvirinin ardından alt metnin olay örgüsüne bağlı şekilde soylamaların sade hali yer almıştır. Dirse Han’ın oğluna Dede Korkut tarafından Boğaç ismi verilmesiyle bölüm sonlandırılmıştır.

Kırk Yiğidin Kıskançlığı

Kitapta yer alan bu başlıkta Dirse Han'ın oğluna tahtını bırakması ve bunun karşılığında Boğaç'ın ilgisini kaybettiğini düşünen kırk yiğidin kırk namerde dönüşümü aktarılır. Dirse Han'ın oğluna tahtını vermesi Boğaç'ın güç gösterisi üzerinden ayrıntılı, epik ve lirik bir aktarım ile şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ey Oğuz beyleri, halkım! Diye bağırdı sonra herkesin duyabileceği bir sesle:

Şu yanımda gördüğünüz yiğidi hepimiz tanırınız. Onu bugüne dek Dirse Han'ın oğlu diye çağırдыңız. Sevgili oğlum, altı yetişkin erkek tarafından güçlükle zapt edilen canavar bir boğayı, bayındır Han'ın obasından çıplak elleriyle yere devirdi. Sonra üzerine çöktü, yıldırım hızıyla hançerini çekerek başını gövdesinden ayırdı. Dedem Korkut ona Boğaç ismini verdi. Ben de ona beyliğimi ve tahtımı veriyorum! Benden sonra obamızın hanı o olacak! Tanrı ona uzun bir ömür versin, bileğini sağlam, kılıcını keskin tutsun! Girdiği her uğraştan alını ak çıksın! Yaşasın Boğaç Han!” (Dirim, 2002: 26)

Boğaç'ın güçlenmesi ve tahta sahip olması Dirse Han'ın kırk yiğidinin hoşuna gitmemekle birlikte kırk yiğidi planlar yapmaya ve babasını oğluna karşı kışkırtmalarına neden olmuştur. Ana metinde bu kısımlar diyaloglar halinde alt metne paralel şekilde ilerlemiştir.

Ana metinde alt metinde yer almayan bir av tasviri yer almaktadır. Yazarın buradaki av düzenlemesindeki amacı Dirse Han'ın oğlu ile ne kadar gurur duyduğunu göstermesi ve Boğaç'ın avda da çok güçlü olduğunu aktarmak istemesidir. Ayrıca ilerde yer alacak olan Dirse Han'ın oğlunu ok ile vuracağı av merasimine de bir hazırlık amacı taşımaktadır.

“... Hele ki bu yediğimiz geyik...

Onu ilk gören ben oldum. Yayıma davrandığım gibi okumu üzerine gönderdim, ancak ölümcül bir noktaya isabet ettirmeyi başaramadım. Yaralı bir geyiğin öfkesini bilirsiniz! Hayvan kocaman başını öne eğdi ve yıldırım hızıyla koşmaya başladı. Bizi boynuzlarının ucuna takıp parça parça etmek istiyordu. Korkudan ödümün patladığını sizden saklamayacağım! Neyseki oğlum Boğaç Han her zamanki gibi sakindi. İstifini hiç bozmadan atından indi ve geyiğin kocaman boynuzlarını kavradı.

Ne müthiş bir mücadeleydi!

Geyik kurtarmak için başını var gücüyle sallıyor, ancak oğlumun çelik pençelerinden kurtulmayı bir türlü başaramıyordu. Oğlum bastırıkça bastırdı, abandıkça abandı. Alnında findık büyüklüğünde ter damlaları belirmişti. Harcadığı aşırı güçten ötürü katılıp kalacağından korkarken, ansızın kulağıma tüylerimi diken diken eden bir gıcırta geldi. Ne müthiş, ne tüyler ürpertici bir sestir bu! Sanki güçlü bir fırtınanın etkisiyle dev bir ağaç kökünden sökülüyordu.

Korkudan kapamış olduğum gözlerimi tekrar açmaya cesaret ettiğimde, oğlumun gülümseyerek bana baktığını gördüm. Bir ayağını, geyiğin tuhaf bir şekilde bükülmüş olan boynuna dayamıştı. Az önceki gıcırta, hayvanın kırılan boyun kemiklerinden yükseldiğini anlamıştım. Onu tebrik ettikten sonra birlikte hayvanı buraya getirdik. İşte şimdi de midemize iniyor...” (Dirim, 2002: 28)

Yukarıda yer alan kısımlar ana metine *genişletme* yöntemi ile eklenmiştir. Farklı bir olay örgüsünün eklenmesi ise *anlamsal dönüşüme* neden olmuştur. Dirse Han'ın bu denli oğlunu övmesi kırk yiğidin Boğaç'ı kıskanmasına neden olmuştur. Bölüm kırk yiğidin zoruna alt metne benzer şekilde Dirse Han ve oğlunun arasını açmak için planlar yapmaya başlaması ile sona erer.

Nifak

Eserin bu bölümünde Dirse Han ile Boğaç'ın arasını bozmak için kırk namerdin yaptıkları aktarılmıştır. Kırk yiğidin planları alt metin ile bağlantılı ilerlerken farklı olarak iftiralarının arasında Boğaç Han'ın annesine de yer vermişlerdir:

“... bu işin içinde annesi de var, hanım! Oğlun onu da yanına çekmeyi başarmış. Birlikte seni öldürmeyi kuruyorlar. Oğlun nankör çıktı, Dirse Han! Artık buna ister inan ister inanma! Tümüyle sana kalmış. Ancak bunlar Bayındır Han'ın kulağına gidecek olursa...”

“... çekeceğin var demektir, diye devam etti bir başka namert. Beylerin içinde seni rezil rüsva eder. Şuna bakın daha oğluna bile söz geçiremiyor, böyle han benim neme gerek! Der, seni huzurundan kovar. Bu duruma düşmemek için tedbirini şimdiden almalısın!”

“Dirse Han bir süre hiçbir şey söylemesi. Demek oğlu kendisini öldürmeyi kuruyordu! Nasıl olur? Ama insanoğlunun çiğ süt emmiş olduğunu biliyordu. Aynı şey daha önce atarlarının da başına gelmemiş miydi? Şölenlerde eski günleri anlatan ozanlar, Oğuz Han'ın da babası Kara Han'ı öldürüp tahta geçtiğini söylüyorlardı. Kara Han ikinci evliliğini Çinli bir prenses ile yapmış, bu kadından da bir erkek evlat sahibi olmuştu. Çinli prenses kendi oğlunu veliaht yapabilmek için olmadık işler çevirmiş, baba oğlun arasını bozmuş, Kara Han'ı oğlunun kendini öldürmek istediğine inandırmıştı. Ama Oğuz Han bunu anlamış, topladığı kuvvetlerle babasının üzerine yürüyerek onu ortadan kaldırmıştı.

Şimdi aynı şey kendi başına mı gelecekti?” (Dirim, 2002: 40)

Yazar, ana metinde geniş anlatımlar ile neden-sonuç bağlamını tam olarak kurmaktadır. Okuyucuya neden olan olayları ve sonuçlarını aktarmak için her türlü ayrıntıyı aktarmaktadır. Kipsel dönüşümler yaparak hem tanrısal bakış açısına hem de karakterlerin iç monologlarına yer vererek birinci ağızdan iç dünyalarını yansıtmalarını sağlamaktadır. Çalışmada da Boğaç Han ve Oğuz Kağan arasındaki benzerlikler vurgulandığı gibi yazar, tarihsel anlatımlarda yaparak okuyucunun en üst seviyede bilgi sahibi olmasına katkıda bulunmaktadır.

Ok Yarası

Çalışmanın bu bölümünde Boğaç'ın düzenlenen av sırasında babasının oku ile vurulması aktarılmıştır. Yazar ana metnin olay örgüsüne bağlı bir şekilde yeniden yazım gerçekleştirmiştir. Ana metinde alt metinden farklı olanlar ise Boğaç ve Dirse Han'ın yaşadığı iç hesaplaşmanın lirik bir aktarım ile yansıtılması olmuştur:

“... bir zamanlar kendisine yoldaşlık etmiş olan o namertlerin kendisine kötü kötü bakmaları, kulağına gelen bir takım fisiltılar, babasının tuhaf davranışları, alalacele ava çıkılması, üstelik babasının okunu üzerine çevirmesi...” (Dirim, 2002: 47)

“Tüm bunların bir tek anlamı olabilirdi. Babası aldatılmıştı, kendisine düşman olmuştu. Az sonra ölüm saçan okunu üzerine gönderecekti. Buna engel olabilir miydi? Çok geç kalmıştı... her şey yıldırım hızıyla geliyordu. İstese babasını oracıkta oklayabilir, canını öbür dünyaya gönderebilirdi. Ama bunu yapmayacaktı! Öldürmek bir yana dursun, babasına el bile kaldıramazdı...” (Dirim, 2002: 47)

Boğaç Han, ana metinde av sırasında her şeyi farkına varmış ve kurtuluş yolu da düşünmüş ancak babasına duyduğu sevgi ve saygı yüzünden yaralanmayı kabul etmiş olarak aktarılmıştır. Bunun karşısında ise Dirse Han’ın yaşadığı pişmanlık lirik şekilde ana metinde ifade edilmiştir:

“Sevgili oğlu kanlar içinde yerde yatıyordu.

Neden onunla bir tek defa olsun konuşmamıştı? Neden ona bu yaptıklarının neden olduğunu sormamıştı? Neden gerçek bir baba gibi ona doğru yolu göstermemişti?

Hanlık istiyorsa ona hanlığını verebilirdi. Zaten artık yaşlanmıştı; bir köşeye çekilip, oğlunun obasını zenginleştirmesini gururla izleyebilirdi.

Onun hakkında kendisine söylenenlere neden gözü kapalı inanmıştı?” (Dirim, 2002: 48)

Ana Yüreği

Eserin bu başlığında Dirse Han’ın oğlunu ok ile yaraladıktan sonra obaya tek başına dönmesiyle eşinin, oğlunu merak ederek aramaya çıkması oğlunu bulması ve onu iyileştirme süreci yer almaktadır. Dirse Han eşinin, kırk ince kızı da alarak çıktığı yolda oğlunu bulması ve oğlu ile karşılıklı soylamaların sadeleştirilmiş hali ile yer almaktadır. Alt metinden farklı olarak Boğaç’ı ilk iyileştirecek kişi olan Hızır burada “ihtiyar”, dağ çiçeği ise “dağ çileği suyu” olarak yer almaktadır.

“Babamın okuyla vurduğum anda öleceğimi sanmıştım, diye karşılık verdi Boğaç Han içini çekerek.

Bayılmışım. Kendime geldiğim zaman, buraya getirildiğimi fark ettim. Başımda bir ihtiyar duruyor, yaramı inceliyordu. “korkma” dedi bana, bu yaradan sana ölüm yok. Dağ çileği suyunu, ananın sütüyle karıştırıp sırtına sürersen bir şeyin kalmaz.” (Dirim, 2002: 56)

Annesinin sütü ve kırk ince kızın arayıp getirdiği dağ çileği suyu ile yarasına merhem olunan Boğaç iyileşir ve annesinin de sözleri ile intikam almak ister. “Sana yapılan bu kötülükte

babanın günahının olmadığını sanıyorum, oğlum. Dirse Han'ı iyi tanırım; o evlat katili olacak biri değildir. Yiğitleri olacak o namertler aklını çelmiş olacaklar.” (Dirim, 2002: 57)

“Bende öyle düşünüyorum, ana dedi acısı hafiflemeye yüz tutan Boğaç Han. Zaten uzun süredir bana kötü kötü baktıklarını biliyordum. Hele çünkü o tuhaf davranışları, babamın yüzündeki ifade... ama bunun hesabını onlardan soracağım!” (Dirim, 2002: 57)

Boğaç Han'ın İntikamı

Boğaç'ın iyileşmesinin ardından kırk yiğidin Boğaç'ın yaşadığını öğrenmesi ve Dirse Han'ı tutsak etmesi bu bölümde ele alınmıştır. Babasının tutsak edildiğini öğrenen Boğaç'ın söylemleri ana metinde şu şekilde yer almıştır:

“Boğaç Han derin derin içini çekti. Babasının eski yoldaşları tarafından aldatıldığını biliyordu; ama yine de içten içe ona karşı bir öfke duymuyor değildir. Ama sonunda baba sevgisi ağır bastı. Peki, ana dedi ayağa kalkarak: Babamı kurtaracağım. Yoldaşlarıma haber ver.” (Dirim, 2002: 63)

Boğaç, babasını kurtarmak için yola çıkar ve babasını bulur. Alt metinde yer alan soylama kısımlarında aktarılan ifadeler burada nesir halinde ve Dirse Han'ın da pişmanlıkları ile harmanlanarak lirik bir anlatım ile şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Dirse Han'ın elini çözdüler, kolca kopuzunu verdiler ve dervişin karşısına çıkardılar.

Derviş, diye seslendi Dirse Han. Aslında onun öz oğlu olduğunu bilmeden. “burada ne işin var? Geri dön daha fazla yaklaşma! Yiğit birine benzersin, başına bir kaza gelsin istemem. Az ötede kırk yiğit var, beni tutsak tutuyorlar. Geldiğini görürlerse korkarım seni de öldürürler...” (Dirim, 2002: 64)

“Benden sana ne? Diye bağırdı Dirse Han. Tanrının verdiği bu cezayı hak ettim. İşlediğim büyük günahın bedelini ödüyorum. Beni rahat bırak ve yoluna git, hayatını kurtar!” (Dirim, 2002: 66)

Ana metinde gerçekleşen bu karşılıklı diyaloglar yazar tarafından baba ile oğul arasında yaşanan pişmanlığı ortaya koymak ve barışmalarına zemin hazırlamak açısından akışa uygun şekilde *genişletme* metodu ile eklenmiştir. Dirse Han'ın tutsaklığına kadar olan kısımlar epik bir hava ile tüm kahramanlık geniş bir yelpazede aktarılırken tutsaklıktan sonraki kısımlar hem Dirse Han hem de Boğaç için daha lirik bir havada aktarılmıştır.

Boğaç Han'ın kırk namerdi yenerek babasını kurtarması ve babası ile barışması ise alt metinden farklı olarak geniş ve sade bir anlatım ile aktarılmıştır:

“Kanlı kıyım sona erdiği zaman, Boğaç Han babasına doğru koştu. Yaşlı adamın şaşkınlıktan ve heyecandan ayakta duracak hali bile kalmamıştı.

Oğlum, diye fısıldayabildi sadece. Demek yaşıyorsun! Hayattasın! Beni kurtardın! Sağ ol, oğlum...” (Dirim, 2002: 67)

“Sen sağ ol, baba! Kötü günler geçmişte kaldı! Obaya geri dönelim, bizi bekliyorlardır...” (Dirim, 2002: 68)

Eserin sonu yazar tarafından alt metine uygun bir şekilde Dedem Korkut’un gelmesi ve Bayındır Han’ın Boğaç’a beylik, taht vermesiyle tamamlanmıştır.

Sonuç olarak ana metinde olay örgüsü bakımından alt metine sadık kalınmıştır. Yazar, eseri roman formuna getirebilmek için alt metindeki her olayı ayrıntılı şekilde ele almıştır. Ana metinde yer alan kahramanlar okuyucu tarafından daha iyi tanınabilmesi için kahramanın psikolojik tahlillerine ve iç monologlara yer verilmiştir. Yazar tarafından detaylı bilgi ve açıklamalara yer verilmesi ana metni geleneksel anlatı yapısından da uzaklaştırmıştır. Modern roman tekniklerine yer veren yazar iç monolog, diyalog, betimleme, tasvir ve özetlere fazlaca yer verilmiştir. Anlatıda yer alan olayların tasvirine dair resimler eklenerek eser görsel açıdan desteklenmiştir. Dirse Han’ın eşi ile olan konuşmaları, Dirse Han ve oğlunun karşılıklı soylamaları, ana metinde sadeleşmiş hali ile yer almıştır. Genişletmeler, nesir kısımlarında olay örgüsüne eklenmiştir. Eklenen bu olay örgüleri ise anlamsal dönüşüme neden olmuştur. Yazar, dini öğelere ana metinde yer vermemiştir. Örneğin, Hızır motifinin yer aldığı kısımda Hızır, ihtiyar ismi ile tanımlanmıştır. Yazar, eserini açık ve anlaşılır bir dille yazmıştır. Roman formununa dönüştürülen ana metinde genel hatları ile alt metine bağlı kalınarak türe özgü hacimsel bir artış yer almıştır.

3.6. ÇİZGİ FİLM FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.6.1. Dede Korkut Hikâyeleri Çizgi Filmi

Dede Korkut Hikâyeleri çizgi film olarak TRT Çocuk kanalında 2014-2015 yılları arasında 52 bölüm olarak yayınlanmıştır. Çizgi filmin yapımcılığını ve yönetmenliğini Rakim Karakaş, müziklerini Burak Çağlar Özdemir yapmıştır. İlk on bölümün senaryosu Nuri İpek tarafından diğer bölümlerin ise Ferah Ergin tarafından yazılmıştır. Her bir çizgi film on üç dakikadan oluşur. Filmin ana merkezinde *Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek*, *Dirse Han Oğlu Boğaç Han*, *Salur Kazan’ın Esir Olup Oğlu Uruz’un Çıkarması* ve *Basat’ın Tepegöz’ü Öldürmesi* anlatıları yer almaktadır. Çizgi filmin ana karakterleri Boğaç, Uruz,

Aybüke, Basat, Bamsı Beyrek, Aruz, Dede Korkut'tur. Karşı güç olarak ise Şökli Melik ve adamları, Tepegöz yer alır. Boğaç ve arkadaşları sürekli bir eğitim halinde, bir şeyleri başarma eğilimindedir. Karakterlerin birbirleri ile iletişimi yüksektir ve aralarındaki bağlar güzel bir şekilde yansıtılır. Her bölümde farklı olaylar işlenir ve süreç zorlayıcı olsa da kahramanların işleri başarıya ulaşır.

Çizgi filmin ilk bölümünde Basat'ın Şökli Melik ve adamları tarafından kaçırılması ve yolda attan düşmesi sonucu ormanda aslanlar tarafından bulunup büyütülmesi anlatılır. Daha sonra ise "Dirse Han Oğlu Boğaç" anlatısının aktarımına sıra gelir. Bayındır Han ziyafetinde alt metinde olduğu gibi üç ayrı yer hazırlar. Bunlar Pay Bican obasına, Uğur ve Oğuz boyuna ayrılır. Burada Dirse Han ve Aruz aynı yerde yer alır. Dirse Han'ın hiç çocuğu yoktur, Aruz ise çocuğunu kaybetmiştir. Bu kısımdan sonra Boğaç karakteri görünür ve elindeki taşı un gibi yaptığı gösterilerek aslında güçlü olduğu aktarılır ve bir ad almadığını söyler. Daha sonra azgın bir boğa ortaya çıkar. Bu kısım alt metinde yer aldığı gibi Bayındır Han'ın deve ve boğayı güreştirmek için hazırlandığı alan değildir. Boğa ise Dirse Han'ın boğası olarak geçmektedir. Filmde insanlar boğayı tutmayı başaramaz ve boğa iplerinden kurtularak çevreye zarar vermeye başlar. Boğa ile karşı karşıya Boğaç ve Uruz kalır. Dirse Han'da boğayı uzaklaştırmak ister ama boğanın darbesini alır. Boğaç, boğadan kaçmaz ve boğayı bir yumruğu ile alt eder. Bu kısımlar alt metinde yer aldığı şekilde boğanın boğazını kestiği kısımları yer almamaktadır. Bu aktarımın çocuklar için hazırlandığı düşünüldüğünde ana metinde bu şekilde alınması muhtemeldir. Daha sonrasında ise alt metinde de olduğu gibi Dede korkut gelerek isim verir.

Kaçırılan Basat ilk bölümlerde Orman çocuk adı ile yer alır. Ormanda aslanlar tarafından büyütüldüğü için günlük yaşama adapte olmakta zorluk yaşadığı zamanlar olur. Kendisinin bir adının olmadığını ve bir isim istediğini söyler. Aybüke ise ismin kahramanlık yapıldığında alındığını ve ismin de Dede Korkut tarafından verildiğini belirtir. O süreçte Boğaç'ın boğaya yumruk ile durdurduğu sahne getirilir. Daha sonra Tepegöz ile olan bir olayda akılnı ve cesaretini kullanarak diğer arkadaşlarının da yardımı ile kervancının obalarına getirdiği baharatı Tepegöz'ün gözüne nişan alarak onu etkisiz hale getirir ve dede Korkut'tan "Basat" ismini alır.

Diğer bir bölümde Beyrek'in kaçırılması sonrasında babası Kam Püre'nin gözleri ağlamaktan açılmaz olur. Bu durumda Dede Korkut şifacı kimliği ile bir dağ çiçeği ister. Bu mavi dağ çiçeğinin Beyrek'in babasının gözüne iyi geleceğini söyler. Bu çiçeğin yerinin ise

Kazılık Dağı'nın en tepesinde olduğunu anlatır. Burada dağ çiçeğinin şifacı niteliği Boğaç Han'ın alt metinde babası tarafından ok ile vurulmasının ardından Hızır'ın tarifi ile annesi ve kırk ince kız tarafından ana sütüyle hazırlanan merheme benzemektedir. Burada dağ çiçeği olarak mavi renk ele alınmıştır. Bunu duyan dört kahraman yola çıkar ve zorluklar ile birlikte mavi dağ çiçeğini alıp getirirler. Daha sonra Uruz'un şahini Keskingöz'de bu süreçte yaralanmıştır. Bu merhem ona da fayda sağlayıp tekrardan uçmasını sağlamıştır.

Bölümlerde Türk kültürüne ait özellikler karşımıza çıkmaktadır. Kahramanların geleneksel kıyafetleri, göçebe yaşam tarzı, otağlar, ok, yay ve at her bölümde yer almaktadır. Çizgi filmde düşünüyapıbirim unsurları öne çıkarılmıştır. Bölümlerde kullanılan müzikte bu unsurlara uygun olarak dinamik, heyecan uyandıran tarza yapılmıştır. Çizgi filmde Dede Korkut, en çok danışılan her konuda fikri olan yardımsever ve yol gösterici olarak karşımıza çıkar. Bamsı Beyrek'te bu dört çocuğun (Boğaç, Uruz, Basat, Aybüke) ok ve cirit atma bir alp gibi yetiştirme alanlarda öğreticisi olarak yer alır. Türk kültürüne ait özellikler kız, isteme, düğün, düğün yemeği ve eğlenceleri gibi unsurlar Bamsı Beyrek ve Banu Çiçek üzerinden aktarılır. Ayrıca Ramazan Bayramı'nın işlenmesi İslam dinine yönelik unsurların bir aktarımı olarak çizgi filmde karşımıza çıkmaktadır.

Boğaç, bölümlerde yardımsever, akıllı, güçlü, olumlu özellikler ile temsil edilen bir karakterdir. Filmde, Boğaç, Uruz, Aybüke, Basat çocuk olarak karşımıza çıkar. Aybüke orijinal anlatılarda yer almayan bir karakterdir ancak bir kadın ana karakter oluşturmak için eklendiği muhtemeldir. Ayrıca Kırac Ata, Keskingöz, Kervancı, Fadime, Basat'ı büyüten Aslan da alt metinlerde yer almaz.

Genel olarak çizgi film, çocuklara yönelik olarak yeniden tasarlanmıştır. Her bölümde iyi ve kötü zıtlıkları hem karakterler hem de duygular üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Bu da metnin ders verici didaktik bir yönünü oluşturmaktadır. Filmde geleneksel Türk aile yapısı, motifleri ve yaşam tarzları karakterler ve diyaloglar üzerinden vurgulanmıştır. Hedef kitleye daha iyi ulaşabilmek için renkli, canlı ve güldürü unsurları ekleyerek oluşturulmuştur. Kullanılan dil sade ve anlaşılır bir dildir. Alt metinde yer alan çocuksuzluk motifi ve Boğaç'ın boğayı alt ederek adını kazanması olayları dışında herhangi bir olaya yer verilmemiştir. Boğaç bunun dışındaki bölümlerde arkadaşları ile iş birliği içerisinde kendini geliştirmeye çalışan yardımsever, akıllı, duyarlı, cesaretli bir çocuktur. Bu durumda çizgi film formunda, olay örgüsünde eksiltmeye metinlerde değişim ve dönüşümlere neden olmuştur.

3.7. ÇİZGİ ROMAN FORMUNDAKİ BOĞAÇ HAN ANLATILARI

3.7.1.Dede Korkut / Serdar Demircan

Dede Korkut adlı çizgi roman, Serdar Demircan tarafından resmedilerek 2013 yılında BilgeOğuz tarafından yayımlanmıştır. Eserde Dede Korkut kitabında yer alan on iki anlatımında çizgi roman şeklinde yeniden yazımı yapılmıştır. Kitap mukaddime ile başlamaktadır. Bu kısım Dede Korkut Kitabındaki mukaddimenin Türkiye Türkçesi formuna çevrilmiş halidir ve sadece metin hali yer almaktadır. Herhangi bir görsele yer verilmemiştir. Çizgi romanda mukaddimeden sonra ilk resmedilen “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanını Beyan Eder Hanım Hey” başlığı ile olan anlatıdır.

Ana metnin ilk sayfasında Dirse Han’ın eline okunu götürdüğü bir çizimi yer almaktadır. İkinci sayfa itibari ile Bayındır Han’ın şölenin resmedildiği kısımlar yer alır. Burada Bayındır Han’ın arkasında bir kurt resmedilmesi dikkat çekicidir. Yazarın düşünüyapıbirim unsuru olarak Türk ve kurt bağının yansıttığı görülmektedir. Ana metinde yer alan giriş kısmı alt metnin sadeleştirilmiş hali olarak çizgi romana eklenmiştir: “*Bir Gün Kam Gan Oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şami otağını yeryüzüne diktirmişti. Alaca gölgeliği yeryüzüne diktirmişti. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Bayındır bir kere ziyafet verip Oğuz beylerini misafir ederdi.*” (Demircan, 2013:7). Devamında şölen de yaşadıkları, çocuksuzluk motifi etrafında resmedilerek aktarılmıştır. Dirse Han ve eşinin diyalogları da aynı şekilde alt metnin sadeleştirilmiş hali olarak aktarılmıştır.

Dirse Han’ın çocuğu olması için yaptıkları alt metine bağlı bir şekilde aktarılmıştır: “*El kaldırdılar, dilek dilediler. Bir ağzı dualının hayır duası ile Allah Taala bir çocuk verdi. Hatunu hamile oldu. Bir nice müddetten sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, baktırdı.*” (Demircan, 2013:16)

Ana metnin olay örgüleri alt metin ile devamı bağlantılı olarak tamamlanmıştır. Boğaç’ın adını alıp boğa ile güreşmesi, beylik alıp yönetmesi ve kırk yiğidin kırk namarde dönüşerek Dirse Han’ı Boğaç’a karşı doldurmaları, av töreni, Boğaç’ın ok ile babası tarafından vurulması ve sonrasında tutsak olup babasını onların elinden kurtarması tamamıyla sadeleştirilmiş bir halde çizgi romana dâhil edilmiştir. Anlatının sonu ise alt metinde yer aldığı gibi Dede Korkut’un gelmesi ile sona ermektedir.

Çizgi roman türünde görsel tasvir ön planda olduğu için yazar tarafından alt metnin bir nevi özeti yapılarak aktarılmıştır. Resimler ve metinler uyumlu olarak yer almaktadır.

Bazı kısımlarda özellikle alt metinden soylamaların direkt Türkiye Türkçesi formu ile yer aldığı bölümlerde yoğunluk oluşmuştur. Metindeki sadeleşme ve özetleme ile ana metin hacimsel olarak azalmıştır. Çizgi romanın genelinde göçebe hayatı temsilen çadır, at neredeyse her resimde yer almaktadır. Karakterler geleneksel kıyafetler taşır. Ayrıca birçok resimde hem Dirse Han'ın hem de yer alan çocukların yanında kurt figürü yer almaktadır. Dede Korkut ak sakallı, orta yaşa daha yakın ama güçlü bir figür olarak resmedilmiştir. Dirse Han ve Boğaç ise birbirlerine çok benzer bir şekilde kişinin genç ve yaşlı hali olarak yer almıştır. Boğaç'ın yarasını iyileştirmek için gelen Hızır yüzü karanlık bir şekilde atının yanında resmedilmiştir. Genel itibari ile çizimler canlı, verilmek istenen duygular ise karakterlerin yüzlerine başarılı bir şekilde yansıtılmıştır.

3.7.2. Dede Korkut Destanları- Boğaç Han / TEDEV Çocuk

Dede Korkut Destanları Boğaç Han başlığı altında *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* anlatısının yer aldığı eser, 2019 yılında Türk Edebiyatı Vakfı tarafından çizgi roman türünde yayınlanmıştır. Eser, kırk sayfadan oluşmaktadır. Eserin animasyonları Yücel Kaya'ya aittir. TEDEV Çocuk bünyesinde yayınlanan eser Dede Korkut Destanları serisi olarak sırasıyla *Bamsı Beyrek*, *Boğaç Han*, *Deli Dumrul*, *Emren Han*, *Kan Turalı*, *Oğuzlar Savaşı*, *Seğrek Han*, *Salur Kazan*, *Tepegöz*, *Uruz Han*, *Tutsak Uruz* ve *Yegenek Han* anlatılarına yer vermiştir. Anlatılarda kullanılan başlıklara bakıldığında *Dedem Korkut Kitabı*'nda yer alan anlatıların kahramanlarının seçilerek yer aldığı muhtemeldir.

Ana metnin giriş kısmında Bayındır Han'ın şölenine dair görseller bulunmaktadır. Bayındır Han'ın otağda yer aldığı ve şölene hazırlıkların yapıldığı yarı-göçebe yaşam koşullarını da sergileyen görseller yer alır. Metin olarak aktarılan kısımlar ise alt metnin sade bir özeti olarak görsellerin üst ve alt kısımlarına yerleştirilmiştir. Anlatının devamında Dirse Han'ın çocuksuz oluşuna karşın Bayındır Han'ın emirleri, gördüğü muamele de alt metin ile aynı şekilde aktarılmıştır. Dirse Han'ın eşine gördüğü muameleyi anlatması ve sonrasında eşine söylemleri alt metinden daha kısa olarak aktarılmıştır:

Dirse Han yine devam etti:

Han kızı yerimden kalkayım mı?

Yakana yapışayım mı?

Han kızı sebebi nedir söyle bana! (Kaya, 2019: 9)

Yazar, burada *kesip- çıkarma* yöntemini kullanarak alt metinde Dirse Han'ın hiddetli bir şekilde eşine söylediği kısımlara yer vermemiştir. Hedef kitlenin çocuklar olduğu

düşünüldüğünde yazarın daha sade bir dil kullanarak olumlu ifadelerle yer verdiği görülmektedir. Dirse Han ve eşinin dualar ile çocuk sahibi olmasından sonra eserde Dirse Han'ın oğlunun boğa ile karşılaşması alt metine paralel şekilde görsellerle birlikte aktarılmıştır. Oğlanın boğayı alt etmesi, kahramanlığı birden çok sayfada görsellerine yer verilmiştir. Alt metinde Boğaç'ın, boğanın kafasını keserek öldürme kısmı ana metinde yer almamıştır:

“Burada boğa ile oğlan bir süre birbiriyle itişti. Ne oğlan yenebiliyor ne de boğa yenebiliyordu. Oğlan, bir dama kürek dayandığında o dama destek olur; ben de bunu alınına vurup niye destek oluyorum ki diye düşündü. Boğanın alnından yumruğunu çekip yolundan çekildi. Boğa ayaklarının üstünde duramadı. Yere düşüverdi.” (Kaya, 2019: 14)

Boğaç'ın beylik almasının ardından kırk namerdin onu kıskanması ve eski statülerini koruyamamaları sonucu baba ile oğul arasına nifak yerleştirmeleri alt metin ile paralel şekilde ilerler. Boğaç'a karşı düzenlenen av merasimi ve Boğaç'ın babasının oku ile vurulması, ardından annesinin onu bulmasına kadar olan süreçler görsel olarak metin ile uyumlu şekilde ilerlemiştir. Hızır'ın yaralı olan Boğaç'a yardımı ve Boğaç'ın annesine şifası için söyledikleri ana metinde şu şekilde aktarılmıştır:

“Korkma ana, boz atlı Hızır bana geldi, üç kere yarımı sıvazladı. Bu yaradan sana ölüm yoktur; ananın sütü, dağ çiçeği merhemindir, dedi. Oğlan böyle deyince kırk kız ovaya yayıldı. Dağ çiçeği topladı. Oğlanın anası kendinden zorla süt sağdı. Dağ çiçeği ile sütü oğlanın yarasına sürdüler. Oğlanı ata bindirip eve götürdüler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar.” (Kaya, 2019: 33).

Ana metinde yer alan bu kısım alt metine göre daha kısa bir şekilde ayrıntılara yer verilmeden aktarılmıştır. Devamında Dirse Han'ın kırk namerde tutsak düşmesi, annesinin Boğaç'ı ikna ederek Boğaç'ı kurtarmasını istemesi ve Boğaç'ın babasını kurtarması alt metin ile aynı şekilde ilerler. Anlatının sonu, alt metinde de olduğu gibi Dede Korkut'un duası ile sona ermektedir. Bu kısımda Dede Korkut, elinde kopuzu ile görselleştirilmiştir.

Sonuç olarak çizgi roman türünde yeniden yazımı yapılan eser, olay örgüsü dâhilinde alt metine bağlı şekilde yer almıştır. Olay örgüsünün akışı ve alt metinde yer alan soylamalara da yer verilmiştir. Yazar tarafından en çok kesip-çıkarma ve özetleme yöntemleri kullanılmıştır. Hedef kitlenin çocuk olduğu düşünüldüğünde ana metinde sadeleştirilerek olumsuz bir ifadeye yer verilmemeye dikkat edildiği muhtemeldir. Eser, çizgi roman türünde ele alındığı için görseller ön planda yer almaktadır. Kullanılan görseller,

anlatının içeriğini yansıtmak şekilde kurgulanmıştır. Dönemin yaşam koşulları ve kıyafetleri metin ile uygun olarak net, canlı ve kaliteli şekilde sergilenmiştir.

Dirse Han Oğlu Boğaç anlatısı olarak çizgi roman türünde aktarılan bir diğer eser ise Orhan Dündar' a aittir. Eser, 1994 yılında Çocuk Kitapları dizisi kapsamında *Dede Korkut Boğaç Han/ Segrek* adlı çizgi roman T.C. Kültür Bakanlığı'nca yayımlanmıştır. Bu kapsamda yayımlanan diğer Dede Korkut anlatıları ise *Tepegöz, Emre/ Bamsı Beyrek, Deli Dumrul / Kan Turalı* adlı anlatılardır. Eserde Boğaç Han anlatısı Orhan Dündar, Segrek anlatısı ise Orhan-Erhan Dündar tarafından birlikte çizgi roman haline getirilmiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısı alt metin olarak kullanılarak çizgi roman türüne uyarlaması yapılmıştır. Uyarlamada birkaç kelime dışında Dresden nüshasına sadık kalınmış ve soylamalar da dâhil olarak anlatının yeniden yazımı yapılmıştır.

Hatice Gülensoy'un, *Dede Korkut Hikâyeleri Boğaç Han Destanı* adlı eseri resimlenerek 2022 yılında Korkut Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser Boğaç Han anlatısının çizgi roman türünde bir uyarlamasıdır. Eserde alt metin olarak Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısının, yazarın kaynakçasında belirtildiği üzere Dresden ve Vatikan nüshalarından yararlanılarak oluşturduğu sade bir dil ile özet şeklinde ele aldığı bir ana metin yer almaktadır. Eserde alt metnin olay örgüsüne bağlı kalınmış resimlerde metinler ile uyumlu olarak yer almıştır. Boğaç Han anlatısı yazar tarafından altmış yedi sayfa olarak resimlenmiş ve eser, bir sayfa metin bir sayfa metine bağlı aktarılan görseller ile oluşturulmuştur.

Boğaç Han anlatısının çizgi roman türünde yeniden yazım yapıldığı diğer bir çalışma ise Murat Sevinç'e aittir. Bordo Ressam tarafından 2024 yılında yayımlanan eserde alt metinde yer alan olaylara ve soylamalara bağlı kalınarak birkaç kelime değişikliği dışında ana metin oluşturulmuştur. Metinler ve görseller birbirine uyumlu şekilde yer almıştır. Yazarın kaynak gösterilerek dahi alıntı yapılamaz ifadesinden ötürü görsel paylaşımı yapılamamaktadır.

SONUÇ

Dede Korkut Kitabı'nda yer alan hikâyeler, Türk toplumunun sosyal yapısını, kültürel kodlarını ve değer dünyasını olaylar ekseninde yansıtan; edebî bir anlatımla estetik bir bütünlük kazanan temel metinlerdir. Eserde yer alan anlatılar, hem kendi içlerinde bağımsız anlatılar olarak hem de bütünlüklü bir yapı içerisinde değerlendirilmesi gereken metinlerdir. Bu bütüncül yapı, Dede Korkut Kitabı'nın tarihsel, kültürel ve edebî açıdan güncelliğini korumasını sağlamış; mukaddime ve on iki hikâye, araştırmacılar için sürekli yeni yorumlara açık bir inceleme alanı sunmuştur.

Söz konusu anlatılar, başlangıçta sözlü kültür ortamında şekillenmiş, yazılı kültür süreciyle kalıcı hâle gelmiş ve günümüzde elektronik kültür ortamı aracılığıyla farklı biçimlerde yeniden üretilmiştir. Aktarım kanallarının çeşitlenmesi, anlatıların daha geniş kitlelere ulaşmasını mümkün kılmış; bu durum, metinlerin yenidenyazım yoluyla farklı türlerde ve formlarda ele alınmasını zorunlu hâle getirmiştir. Bu çeşitlenme ile kitleleri etkileyen ve onlara dokunabilecek birçok eser meydana getirilmiştir. Yenidenyazımı yapılan bu eserler farklı kitlelere ve formlarda ulaşabilmek için günümüzde oldukça ilgi görmektedir. Bu bağlamda Dede Korkut anlatıları, Türk toplumunun kolektif belleğini yansıtan en köklü metinler arasında yer almakta; metinlerarasılık kuramı ise bu yenidenyazım süreçlerini incelemek için işlevsel bir kuramsal zemin sunmaktadır.

Bu çalışmada, Dede Korkut Kitabı'nda yer alan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* anlatısı, metinlerarasılık bağlamında ele alınmış; anlatının zaman içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşümler tespit edilerek analiz edilmiştir. İnceleme sürecinde alt metin ile ana metinler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; anlatının masal, efsane, şiir, roman, çizgi roman ve çizgi film gibi farklı türlerde yeniden üretilmesi hem biçimsel hem de anlamsal dönüşümler açısından incelenmiştir. Tür incelemelerinde, metnin iç ve dış yapısının bir bütün oluşturduğu kabul edilerek içerik ve biçim özellikleri birlikte değerlendirilmiştir.

Metinlerarasılık bağlamında gerçekleştirilen incelemeler, Boğaç Han anlatısında biçimsel ve anlamsal dönüşümlerin birlikte işlediğini göstermektedir. Biçimsel dönüşümler, düzyazılaştırma ve koşuklaştırma yöntemleriyle ortaya çıkarken; anlamsal dönüşümler, olay örgüsü, zaman, mekân ve motifler üzerinden gerçekleştirilmiştir. İncelenen yenidenyazımlarda, genel olarak alt metnin olay örgüsüne ve şahıs kadrosuna bağlı kalındığı; çeşitlenmenin ise daha çok nazım bölümlerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Olay örgüsünün temelini oluşturan nesir kısımlarda yapılan değişikliklerin, anlatının anlam

dünyasında köklü dönüşümlere yol açtığı görülmüştür. Yenidenyazım sürecinde yapılan bu değişiklikler boyutlarına göre de farklılık göstermiştir. Bazı metinlerde bir kelime ya da bir cümle üzerinden değişim yapılırken bazılarının da ise tamamıyla düzyazılaştırma ya da koşuklaştırma yapılmıştır. Yapılan bu değişim ve dönüşümlerde indirgeme ve genişletme yöntemlerinin etkisi oldukça fazladır. Anlamsal dönüşümlerde ise olay örgüsündeki farklılaşma motifler üzerinden gerçekleştirilerek hem olayların akışını hem de mekân ve oluş sırasını etkilediği için edimsel ve öyküsel dönüşümlere sebep olmuştur.

Boğaç Han anlatısının katmanlı yapısı, yenidenyazım açısından son derece verimli bir zemin sunmaktadır. Oğuz geleneklerinin aktarımı, Bayındır Han'ın şöleni, çocuksuzluk motifi, dualar aracılığıyla çocuk sahibi olunması, kahramanın adını bir yiğitlik gösterisi sonucunda kazanması ve Dede Korkut'un ad verme işlevi, hemen her türde korunmuştur. Bu unsurlar, biçimsel değişikliklerle farklılaştırılmış; özellikle lirik ve epik anlatım özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Devlet yönetimiyle ilgili bölümler didaktik bir üslupla, baba-oğul çatışması ve kurtarma sahneleri ise epik anlatımla sunulmuştur. Bununla birlikte bazı yenidenyazımlarda, özellikle çocuklara yönelik uyarlamalarda, anlatının dramatik ve çatışmalı bölümlerinin çıkarıldığı veya sadeleştirildiği görülmüştür.

Alt metinden ana metne geçiş sürecinde olay örgüsüne bağlılık, anlatının özgün yapısının korunması açısından belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Boğaç'ın kahramanlığı sonucunda ad kazanması, anlatının temel kırılma noktalarından biridir. Bu unsurun göz ardı edilmesi, anlatının anlam dünyasını zayıflatmakta ve metni özgün bağlamından uzaklaştırmaktadır. Bu durum, yenidenyazım sürecinde yazarın metne yaklaşımındaki sorumluluğu ve seçici tutumunun önemini ortaya koymaktadır.

Yenidenyazım sürecinde yazarların bireysel dünya görüşleri, ideolojik yaklaşımları ve estetik tercihleri anlatılara yansımıştır. Bu yansımalar, kimi zaman karakterler aracılığıyla, kimi zaman da olay örgüsünde yapılan ekleme, çıkarma ve dönüştürmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Hedef kitlenin özellikleri doğrultusunda yapılan bu müdahaleler, anlatının işlevini ve alımlanma biçimini doğrudan etkilemiştir. Çalışmada, bu değişim ve dönüşümler sistematik bir biçimde ortaya konulmuş ve değerlendirilmiştir.

Türlerin kategorize edilerek yapılan incelemelerinde yazarlarının efsane türü olarak belirttiği Enver Behnan Şapolyo ve Şerif Gürol ve Ferruh Gökçe'nin eserleri efsane türü özelliği taşımadıklarından dolayı hikâye kategorisinde incelenmiştir. Enver Behnan Şapolyo'nun Türk efsaneleri adlı eserinde yapılan dönüşümlerde yazarın ideolojik

görüşlerini yansıttığı düşünüyapıbirim özellikleri yer almaktadır. Şerif Gürol ve Ferruh Gökçe'nin Türk Çocuklarına Ulusal Efsaneler adlı eserinde hedef kitlesi çocuklar olduğu için eğitici unsurlar ve öğretici bir anlatım yer almıştır. Bu iki eserlerin metin incelemelerinde ise anlatıların efsane türünden daha çok hikâye özelliklerini taşıdıkları tespit edilmiştir. Bir diğer hikâye türü incelemesi olan Kemal Bek'e ait Boğaç Han anlatısında iç monolog, diyalog, betimleme, tasvir ve özetlere fazlaca yer verilmiştir. Kemal Bek, eserinde tamamıyla alt metine bağlı kalınarak modern hikâye anlatımı ile bir özetleme yapılmıştır. Masal türünde de anlatılar temel temasından uzaklaşmamış, milli ve kültürel öğelerle süslenecek masal türüne uygun formeller eklenilerek aktarılmıştır ancak Pencere Önü Yayıncılık tarafından ele alınan Boğaç Han ana metninde kesip-çıkarma yöntemi fazlaca kullanılarak anlam bütünlüğü olumsuz etkilenmiştir. Tiyatro türlerinde, alt metine farklı kesitler eklenerek daha hacimli bir eser ortaya çıkarılmıştır. Diyaloglar genişletilerek geniş tasvirlerle yer verilmiştir. Şiir türünde incelenen metinlerde daha çok hacimsel artış meydana gelmiştir. İçerik olarak ise orijinal metine sadık kalınarak metnin daha yalın hali yer almıştır. Roman türünün ana metinlerinde olay örgülerine bağlı kalınmış ancak alt metinde yer almayan karakterler ve olaylar eklenilmiştir. Çizgi film türünde ise Boğaç Han'ın kahramanlık yaparak adını kazanmasına kadar olan kısım ele alınmış olay örgüsünün devamı yer almamıştır. Bu durumun nedeninin ulaşılacak kitlenin çocuklar olması ve verilmek istenen iletinin yeterli olduğunun düşünülmesi muhtemeldir. Çizgi roman formunda ise alt metin olarak Boğaç anlatısına bağlı kalınmış türe özgü görsellerin öne çıktığı bir alan olduğu için farklılaşmalar resimleyenler aracılığı ile gerçekleşmiştir. Film türünde Boğaç Han anlatısı hakkında ise TRT 2007 yılında Dede Korkut anlatıları altı bölüm halinde bir dizi film yayınlamıştır. Dizinin on iki bölüm olarak yayınlanması planlanırken sadece altı bölümü çekilerek internet ortamına sunulmuştur. Bu yüzden Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısının, dizi film formuna ulaşamamıştır.

Sonuç olarak bu tez çalışması, *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* anlatısının metinlerarası bağlamda yenidenyazım süreçlerini, geçirdiği biçimsel ve anlamsal dönüşümleri ve bu dönüşümlerin anlatının yapısına etkilerini ortaya koymuştur. Çalışmanın, Dede Korkut anlatıları üzerine yapılan metinlerarası incelemelere katkı sağlayacağı; bundan sonraki akademik çalışmalara kuramsal ve yöntemsel açıdan kaynak teşkil edeceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akelma, Ş. (2024). *Halk Anlatularının Yeniden Yazımı Sürecinde Pay Püre Oğlu Bamsı Beyrek*. (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aktulum, K. (2015). Folklorik Bir Metnin Metinlerarası Çözümlemesinin Temel Kavramsal Bileşenleri. *Milli Folklor*, 27(108), 5-17.
- Akgül, Y. (2012). *Dede Korkut Destanı*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Aytaç, G. (2003). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Barthes, R. (2016). *Göstergibilimsel Serüven*. (Çev. Mehmet-Sema Rifat) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bek, K. (2006). *Boğaç Han*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınevi.
- Bekki, S. (2014). *Dedem Korkut Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiyedeki Yayınlar (1916-2013))*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Bekki, S. (2016). *Dedem Korkut Kitabı Araştırmalar*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Boğaç Han. (t.y.) İstanbul: Pencere Önü Yayıncılık.
- Coşar, A. M. (2015). Bir Kimlik İşaretleyicisi Olarak Dil ve Trabzon Ağzlarında Arkaik Hususiyetler. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 241-253.
- Dağlı, A. (1977). *Dede Korkut*. İstanbul: Üçler Matbbası.
- Dede Korkut Masalları (2004). İstanbul: Say Yayınları.
- Demircan, S. (2013). *Dede Korkut*. Ankara: Bilgeoğuz Yayınları.
- Dirim, A. (2003). *Kazılık Dağı'nın Aslanı Boğaç Han*. Ankara: Yurt Kitap-Yayım.
- Duymaz, A. (2020). *Kolca Kopuzdan Kulca Kaleme Dedem Korkut Araştırmaları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Dündar, O., Erhan, E. (1994). *Boğaç Han/ Segrek*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Edis, A., İpek, S. (2022). *Halk Anlatularının Yeniden Yazım Sürecinde Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Ekici, M. (1998). "Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi". *Milli Folklor*, 39, 25-34.
- Ercilasun, A. B. (1994). Dede Korkut Kitabı ile Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 36(1988), 70-89.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Eyüboğlu, D. C. (2022). Dede Korkut'taki Boğaç Han. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 87-102

- Gençosmanoğlu, N. Y. (2023). *Dede Korkut'tan Boğaç Han ve Salur Kazan Destanları*. İstanbul: Bilge Yayınları
- Gocul, B. (2018). *Türk Millî Destanı Oğuzlama*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gülensoy, H. (2022). *Boğaç Han Destanı*. Ankara: Korkut Yayınları.
- Günay, U. (1998). Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili. *Milli Folklor*, (37), 3-13.
- Güney, E. C. (1958). *Dede Korkut Masalları*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Gürol, Ş., Gökçe F. (1935). *Ulusal Efsaneler 3- Boğaç*. Ankara: Maarif Vekâleti Yayınları.
- Güvenç, A. Ö. (2019). *Halk Anlatılarının Yeniden Yazımı Sürecinde Tepegöz (1923 2018)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaplan, M. (2011). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Tip Tahlilleri 3*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karakaş, R., Bol, H. (2012). *Dede Korkut Hikâyeleri/Animasyon*, (senaryo: Nuri İpek). Ankara: Mavi Animasyon Stüdyosu.
- Karakaş, R. (2013). *Dede Korkut Hikâyeleri/Animasyon*, (senaryo: Ferah Ergin). Ankara: Mavi Rüya Animasyon Stüdyosu.
- Kaya, Y. (2019). *Boğaç Han*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Linda, D. (2006). *Halk Anlatısı. Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. (Çev. Zerrin Karagülle). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Şapolyo, E. B. (1965). *Türk Efsaneleri*. Ankara: Rafet Zaimler Kitabevi.
- Ong, W.J. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. çev. Sema Postacıoğlu Banon, İstanbul: Metis
- Özen, R. (1997). *Boğaç Han Destanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özçelik, S. (2005). *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/Dizin/Metin*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özkırımlı, A. (1985). *Dede Korkut Masalları*. İstanbul: Cem Yayımevi.
- Rıfat, M. (1998). *XX: Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Sehend, B. K. (2002). *Dedem Qorqud'un Dilinden Sazımın Sözü-I*. Haz. Dursun Yıldırım, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sevinç, M. (2024). *Dedem Korkut Boğaç Han*. Ankara: Mercan Kitap Yayın.
- Thompson, S. (1955). *Motif Index of Folk- Literature Vol I.*, Bloomington-Indiana: Indiana Universty Press.
- Thompson, S. (1956). *Motif Index of Folk- Literature Vol II.*, Bloomington-Indiana: Indiana Universty Press.
- Thompson, S. (1956). *Motif Index of Folk- Literature Vol III.*, Bloomington-Indiana: Indiana Universty Press.
- Thompson, S. (1957). *Motif Index of Folk- Literature Vol IV.*, Bloomington-Indiana: Indiana Universty Press.
- Thompson, S. (1957). *Motif Index of Folk- Literature Vol V.*, Bloomington-Indiana: Indiana Universty Press.

- Thompson, S. (1958). *Motif Index of Folk- Literature Vol VI.*, Bloomington-Indiana: Indiana Universty Press.
- Toprak, F. (1973). *Boğaç Han*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Togan, Z. V. (1972). *Oğuz Destanı*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Topcu, M. (2024). Dirse Oğlu Boğaç Han Hikâyesini Sembolik Yaklaşımla Okuma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(90), 561-578.
- Türkmen, F., Pehlivan, G. (2020). *Dünyada Dede Korkut Araştırmaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tufan, U. (2017). *Dede Korkut Romanları/ 2 Boğaç Han*. İstanbul: Profil Kitap Yayıncılık.
- Veren, E. (2019). *Türkiye’de Popüler Yayınlarda Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Yücel, T. (2009). *Sunuş, Roland Barthes Yazı ve Yorum*. İstanbul: Metis.
- Ziya Gökalp. (2016). *Altın Işık*. Haz. Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Yayınları.

EKLER

Ek 1: Dirse Han Oğlu Buğaç Han (Dresden Nüşası) Tam Metin

Dirse Han Oğlu Boğaç Han anlatısı, okuma kolaylığı ve hatırlatma sağlamak amacıyla Dresden nüshasında yer alan asıl metin olarak verilmiştir.

DİRSE HAN OĞLI BUĞAÇ HAN BOYUNI BEYÂN İDER HANUM HEY

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yirinden turmuş-idi. Şami günlüğü yir yüzine dikdürmüş-idi. Ala sayvanı gök yüzine aşınmış idi. Bin yirde ipek halıcası döşenmiş idi. Hanlar hanı Han Bayındır yılda bir kerre toy idüp Oğuz beglerin konuklar idi. Gine toy idüp atdan aygır deveden buğra koyundan ko kırdurmuş idi. Bir yere ağ otağı bir yere kızıl otağ bir yire kara otağ kurdurmuş idid. Kimün ki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen kara koyun yahnısından önine getirün, yir-ise yisün yimez ise tursun gitsün dimiş-idi. Oğlu olanı ağ otağa kızıl olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı Allah Ta'ala kargayıptur, biz dahı kargaruz bellü bilsün dimiş idi. Oğuz bigleri bir bir gelüp yiğnak olmağa başladı. Meğer Dirse Han dirler idi bir bigün oğlu kızı yoğ isi. Soylamış, görelim hanum ne soylamış:

Salkum salkum tan yilleri esdüğinde
Sakallu boza turgay sayradukda
Sallı uzun tat eri banladukda
Bidevi atlar issini görüp okradukda
Aklü karalu seçilen çağda
Göksi güzel kaba taglara gün değende
Big yiğitler cılasunlar birbirine koyulan çağda

Alar sabah Dirse Han kalkubanı yirinden örü turup kırk yiğidinbouına alup Bayındır Hanun sohbetine gelür idi. Bayındır Hanun yiğitleri Dirse Hanı karşıladılar. Getürüp kara otağ kondurdılar. Kara kiçe altına döşediler. Kara koyun yahnısından önine getürdiler. Bayındır Handan buyruk böyledir hanumdidiler. Dirse Han aydur: Bayındır Han benüm ne eksüklüğüm gördi, kılıcumdan mı gördi, suframdan mı gördi, benden alçak kişileri ağ otağa kızıl otağa kondurdu, benüm suçum ne oldu kim kara otağa kondurdu didi. Ayıttılar: Hanum bugün Bayındır Handan buyur şöyle-dür kim oğlu kızı olmayanı Tanrı Ta'ala kargayıptur biz dahı kargaruz dimişdir didiler. Dirse Han yirinden örü turdu aydur: Kalkubanı yiğitlerüm yirünüzden örü turun, bu karayıp bana ya bendendür ya hatundandur didi.

Dirse Han ivine geldi. Çağırup hatunına soylar, görelim hanum ne soylar:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum
Topuğında sarmaşanda kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan tar ağızlum
Kavunum viregüm düvleğim
Görir misin neler oldu

Kalkubanı Han Bayındır yirinden turmuş, bir yire ağ otağ bir yire kızıl otağ bir yire kara otağ dikedürmiş, oğulluyı ağ otağa kızluyı kızıl otağa oğlı kızıl olmayanı kara otağa kondurun, kara kiçe altına döşen kara koyun yahnısından önine getirüin yir- ise yisün yimez ise tursun gitsün, anun kim oğlı kızıl olamaya Tanrı Ta'ala kargayuptur biz dahı kargaruz bellü bilgil didiler. Senden midür benden midür Tanrı Ta'ala bir batman oğul virmez nedendür didi soyladı:

Han kızıl yirümden turayım mı
Yaka- ile boğazundan tutayın mı
Kaba ökçem altına salayın mı
Kara polat öz kılıcum elüme alayın mı
Öz gevdenden basunı keseyin mi
Can tatlusun sana bildüreyin mi
Alça kanun yir yüzine dökeyin mi
Han kızıl sebebi nedür digil mana
Katı kazab iderem şimdi sana

Dirse Hanun hatunı soylamış görelim ne soylamışaydur: Hay Dirse Han, bana kazab itme, incinüp acı sözler söylemeyiründen örü turgil, ala çadırın yir yüzine dikedürgil atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görse toyurgil yalıncağ görse tonatgıl, borçluyıborçından kurtalgıl, depe gibi et yığ göl kibi kımız sağdurulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du'alınun alkışıyla Tanrı bize bir batman 'ayal vire didi.

Dirse Han dişi ehlinün sözi-y-le ulu toy eyledi, hâcet diledi. Atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdu. İç Oğuz Taş Oğuz biglerin üstüne yığnak itdi. Aç görse toyurdu. Yalın görse tonatdı. Borçluyu borçından kurtardı. Depe gibi et yığdı göl kibi kımız

sağdurdı. El götürdiler hâcet dilediler. Bir ağzı du'alının alkışıyle Allah Ta'ala bir 'ayal viridi: Hatunı hamile oldu, bir niçe müddetten sonra bir oğlan toğurdu. Oğlançuğunu dayalara viridi daklattı. At ayağı külük ozan dili çevük olur. Eyegülü ullalur kapurgalu böyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanun babası Bayındır Hanun ordusuna karışdı.

Meğer hanum Bayındır Hanun bir buğa-sı var idi. Bir dahı buğrası var idi. Ol buğa katı taşa buynuz ursa un kibi ügidür-idi.. Bir yazın bir güzün buğa-y-ile buğrayı savaştırurlar-idi. Bayındır Han kalın Oğuz bigleri-y-le tamaşaya bakar-idi, teferrüç ider-idi.

Meger sultanum, gine yazın buğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demür zencir-ile buğayı tutmuşlar-idi. Gelüp meydan ortasına koyu virdiler. Meger sultanum Dirse Hanun oğlançuğı üç dahı ordu uşağı meydanda aşuk oynarlar-idi. Buğayı koyuverdiler, oğlançuklara kaç didiler. Ol üç oğlan kaçdı. Dirse Hanun oğlançuğı kaçmadı, ağ meydanun ortasında bakdı turdu. Buğa dahı oğlana sürdi geldi. Diledi ki oğlanı helak kılay-idi. Oğlan yumruğı-y-ile buğanun alnına kıya tutup çaldı, buğa götin götin gitdi. Buğa oğlana sürdü girü geldi. Oğlan yine buğanun alnına yumruğunu tayadı, sürdi meydanun başına çıkardı. Buğa-y-ile oğlan bir hamle çekişdiler. İki talusunun üstüne boğanun köpük turdu. Ne oğlan yener ne buğa yener. Oğlan fikr eyledi, aydur: bir tama direk ururla, ol tama tayar olur, ben bunun alnına niye tayar olurın tururın didi. Oğlan buğanun alnından yumruğun giderdi, yolından savuldu. Buğa ayağ üstüne turamadı, düşdi tepesinün üstüne yıkıldı. Oğlan pıçağına el urduş buğanun başını kesdi. Oğuz bigleri gelüp oğlan üstüne yığnak oldılar, tahsin didiler. Dedem Korkut gelsin bu oğlana ad kosun bilesinçe alup babasına varsun, babasından oğlana biglik istesün taht alı virsün didiler. Çağırdılar Dedem Korkut gelür oldı. Oğlanı alup babasına vardı. Dede Korkut oğlanun babasına soylamış, görelim hanum ne soylamış:

Hey Dirse Han biglik virgil bu oğlana
Taht virgil erdemlüdür
Boynı uzun bidevi at virgil bu oğlana
Biner olsun hünerlüdür.
Ağayıldan tümen koyun virgil bu oğlana
Şişlik olsun erdemlüdür
Kaytabandan kızıl deve virgöl bu oğlana
Yüklet olsun hünerlüdür
Altun başlu ban iv virgil bu oğlana

Kölke olsun erdemlüdür.

Çigni kuşlu cübbe ton virgil bu oğlana

Geyer olsun hünerlüdür

Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğra öldürmiş senün oğlun adı Buğaç olsun adını ben virdüm yaşını Allah virsün didi. Dirse Han oğlana biglik virdi, taht virdi. Oğlan tahta çıkdı, babasının kırk yiğidin anmaz oldu. Ol kırk yiğit hased eylediler, birbieine söylediler: Gelün oğlanı babasına kovlayalum ola kim öldüre gine bizüm ‘izzetümüz hörmetümüz anun babası yanında hoş ola artuk ola didiler.

Vardı bu kırk yigidün yigirmisi bir yana yigirmisi bir yanadahı bir yana oldu. Evvel yigirmisi vardı, Dirse Han neler oldu, yarımasun yarçımasun, senün oğlun kür kopdı erçel kopdı, kırk yiğidin boyına aldı, kalın Oğuzun üstine yorıyış itdi, ne yirde güzel kopdı-y-se çeküp aldı, ağ sakallu kocanın ağzın sögdi, ağ pürçeklü karının südin tartdı, akan turı sulardan haber kiçe, arkurı yatan Ala Tagdan teber aşı, hanlar hanı Bayındıra haber vara, Dirse Hanın oğlu böyle bid’at işlemiş diyeler, gezdigünden öldüğün yig ola, Bayındır Han seni çağır, sana katı kazab eyleye, böyle oğul senün nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak yigdür, öldürsene didiler. Dirse Han varun getirün öldüreyim didi. Böyle diğec hanım ol namerdlerün yigirmisi dahı çıka geldi ve bir kov anlar dahı getürdiler. Aydur: Kalkubbanı Dirse Han senün oğlun yirinden örü turdı, göksi güzel kaba tağa ava çıkdı., sen var iken av avladı, kuş kuşladı anasının yanına alup geldi, al şarabun itişinden aldı, içdi, anası-y-le sohbet eyledi, atasına kasd eyledi, senün oğlun kopdı erçel kopdı, arkurı yatan Ala Tağdan haber kiçe, hanlar hanı Bayındıra haber vara, Dirse Hanun oğlu böyle bid ‘at eylemiş diyeler, seni çağırdalar, Bayındır Hanun katında sana kazab ola, böyle oğul nene gerek, öldürsene didiler. Dirse Han aydur: Varun getirün öldüreyim, böyle oğul mana gerekmez didi. Dirse Hanun nökerleri aydur: Biz senün oğlunu niçe getürelüm, sebün oğlun bizüm sözümüz almaz, bizüm sözümüz ile gelmez, kalkubanı yiründen örü turgıl, yigitlerün ohşagıl boyuna algıl, oğluna uğragıl, yanuna alup ava çıkıgıl, kuş uçurup av avlayup oğlunu ohlayup öldüre görgil, eger böyle öldürmez-isen bir dürlü dahı öldüremezsın bellü bilgil didiler.

Salkum salkum tan yilleri esdüginde

Sakallu bozaç turgay sayradukda

Bidevi atlar issin görüp ‘okradukda

Sakalı uzun tat eri banladukda

Aklu karalu seçilen çağda

Kalın Oğuzun gelini kızı bezenen çağda
Göksi güzel kaba tağlara gün değende
Big yiğitler cılasunlar birbirine koyulan çağda

Alar sabah Dirse Han yirinde örü turdı. Oğlançuğun yanına alup kırk yiğidin boyına saldı, ava çıkdı.

Av avladılar, kuş kuşladılar. Ol kırk namerdün birkaçı oğlanun yanına geldi, aydur: baban didi geyikleri kovsun getürsün benüm önümde depeledün, oğlumun at segirdişin kılıç çalışın ok atışın göreyim, sevineyim kıvanayım güveneyim didi didiler. Oğlandur ne bilsin, geyiği kovar-idi getürür-idi babasınun öninde sinirler-idi. Babam at segürdişime baksun kıvansun, oh atışuma baksun güvensün, kılıç çalışuma baksun sevinsün dir-idi. Ol kırk namerdler aydurlar: Dirse Han görir misin oğlanı, yazı da yabanda geyiği kovar senün önüne getürür, geyiğe atar-iken ok ile seni urur öldürür, oğlun seni öldürmedin sen oğlunı öldürü görgil didiler.

Oğlan geyiği kovar-iken babasınun öninden gelüp gider-idi. Dirse Han Korkut sinirlü katı yayın eline aldı. Üzengüye kalkup katı çekdi, uz atdı, oğlanı iki talusunun arasında urup çakdı, yıkdı. Oh tokındı, alça kanı şorladı, koynı toldı, bidevi atınun boynın kucakladı yire düşdi. Dirse Han istedi kim oğlançuğunun üstüne gürleyüp düşe-y-idi. Ol kırk namerd komadı. Atınun cılavısın döndürdi, ordusuna gelür oldı.

Dirse Hanun hatunı oğlançuğunun ilk avıdır diyü atdan aygır deveden buğra koyundan koç kırdurdu, kanlu Oğuz biglerin toylayayım didi. Yumurlanup yirinden örü turdı, kırk ince kızı boyına aldı, Dirse Hana karsu vardı. Kapak kaldurdu Dirse Hanun yüzine bakdı. Sağ-ilen solına göz gezdürdi, oğlançuğunu görmedi. Kara bağı sarsıldı, düm yüreği oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş toldı. Çağırup Dirse Hana soylar, görelim hanum ne soylar:

Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı
Han babamun güyegüsi
Kadın anamun sevgüsi
Atam anam virdügi
Göz açuban gördüğüm
Könül virüp sevdüğüm
A Dirse Han
Kalkubanı yiründen örü turdun

Yilisi kara kazılık atun butun bindün
Göksi gözel kaba tağa ava çıkdun
İki vardun bir gelürsin yavrım kanı
Karanu dün de bulduğum oğul kanı
Çıksın benüm görür gözüm a Dirse Han yaman segrir
Kesilsün oğlan emen süd tamarum yaman sızlar
Saru yılan sokmadın ağça tenüm kalkup şişer
Yalunuzça oğul görünmezbağrum yanar
Kuru kuru çaylara su saldum
Kara tonlu dervişlere nezirler virdüm
Aç görsem toyurdum, yalınçal görsem tonatdum
Depe kibi et yığdu, göl kibi kımız sağurdum
Dilek ile bir oğul güç-ile buldum
Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana
Karşu yatan ala Tağdan bir oğul uçurdun-ise digil mana
Aslan ile kaplana bir oğul yidürdin-ise digil mana
Kara tonlu azgun dinlü kâfirlere bir oğul aldirdun-ise digil mana
Han babamun katına ben varayım
Ağır hazine bol leşker alayın
Azgun dinlü kâfire ben varayım
Paralanup kazılık atumdan inmeyince
Yinüm-ile alça kanum silmeyince
Kol bud olup yir üstine düşmeyince
Yalunuz oğul yollarından dönmeyeyim
Yalunuz oğul haberin a Dirse Han digil mana
Kara başşum kurban olsun bugün sana

Didi, zarılık eyledi ağladı. Böyle diğec Dirse Han hatunına cavab virmedi, ol kırk namerd karşu geldi, aydur: oğlun sağdur esendür, avdadur bugün yarun kanda ise gelür, korkma kayurma, big serhoşdur cavab viremez didiler. Dirse Hanun hatunu katıtdı giri döndi. Katlanımadı, kırk ince kızı boyına aldı, bidevi ata binüp ağlançuğın isteyü gitdi. Kışda yazda karı buzu erinmeyen Kazılık Tağına geldi çıkdı. Alçakdan yüce yirlere çapup çıkdı. Baksa görse bir derenün içene karga kuzgun iner çıkar, konar kalkar. Bidevi atın ökçeledi, ol tarafa ytorıdı. Meğer sultanum, oğlan ol arada yıkılmış-idi. Karga kuzgun kan görüp oğlanun üstine

konmak ister-isi. Oğlanun iki kelbçügezi var idi, kargayı kuzgunı kovar-idi kondurmaz-idi. Oğlan anda yıkuldukdá boz atlu Hızır oğlana hazır oldu, üç katla yarasın eli-y-ile sığadı, sana bu yaradan korhma oğlan ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi-y-ile senün yarana melhemdürdidi, gayıp oldu. Oğlanun anası oğlanun üstine çapup çıka geldi. Baksa görse oğlançuğı alça kana bulaşmış yatur. Çađruban oğlançuğuna söyler, görelüm hanum ne söyler:

Aydur:

Kara kıyma gözlerün uyhu almış açgıl ahı
On iğiçe sünüçüğün ören olmuş yığşur ahı
Tanrı viren tatlu canun seyranda imiş anıt ahı
Öz gevdende canun var-ise oğul haber mana
Kara başum kurban olsun oğul sana
Akar senün sularun Kazılık Tağı
Akar iken akmaz olsun
Biter senün otlarun Kazılık Tağı
Biter iken bitmez olsun
Kaçar senün geyüklerün Kazılık Tağı
Kaçer-iken kaçmaz olsun
Taşa dönsün
Ne bileyin oğul arslandan mı oldu
Yohsa kaplandan mı oldu ne bileyin oğul
Bu kazalar sana nireden geldi
Ol gevdende canun var-ise oğul haber mana
Kara başum kurban olsun oğul sana
Ağız dilden birkaç kelime haber mana

Didi. Böyle diğeç oğlanun kulağına ses tokındı. Baş kaldurdı, yalabıdak gözün açdı anasının yüzine bakdı. Soylamış görelüm hanum ne soylamış:

Aydur:

Berü gelgil ak südin amedüğüm kadunum ana
Ağ pürçeklü 'izzetlü canum ana
Akarlıda sularına kargamagıl
Kazılık Tagunun günahı yokdur

Biterlide otlarına kargamağıl
Kazılık Tagının günahı yokdur
Arslan-ie kaplanına kargamağıl
Kazılık Tagının suçu yokdur
Kargar-isen babama karga
Bu suç bu günah babamdandır

Didi. Oğlan yine aydur: ana ağlamagıl, mana bu yaradan ölüm yohdur korkmagıl, boz atlu Hızır mana geldi, üç kerre yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi sana merhemdür didi. Böyle diğec kırk ince kız yayıldılar, tağ çiçeği divşürdiler. Oğlanun anası emçeğin bir sıkdı südi gelmedi, iki sıkdı südi gelmedi, üçüncüde kendüye zarb eyledi, katı toldı, sıkdı süd-ile kan karışuk geldi. Tağ çiçeği-y-ile südi oğlanun yarasına urdılar. Oğlanı ata bindürdiler, alubanı ordusına gitdiler. Oğlanı hekimlere ısmarlayup Dirse Handan sakladılar. At ayağı külük ozan dili çevük olur. Hanum oğlanun kırk günder yarasu onaldı, sapa sağ oldı. Dirse Hanun haberi yok, oğlançuğunöldi bilür. Ol kırk namerdler bunu tuydılar, ne eyleyelüm diyü tanışdılar. Dirse Han eger oğlançuğun görür-ise arturmaz bizi hep kırar didiler. Gelün Dirse Hanı turalum, ağ ellerin ardına bağlayalum, kıl sicim ağ boynına takalu, alubanı kâfir illerine yöneleliüm diyü Dirse Hanı tutdılar. Ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim boynına takdılar, ağ etinden kan çıkınca dögdiler. Dirse han yayn bunlar atlu yorıdılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler. Dirse Han tutsak oldı gider. Dirse Hanun tutsak olduğından Oğuz biglerünün haberi yok.

Meğer sultanum, Dirse Hanun hatunı bunu tuymış. Oğlançuğuna karşı varup soylamış, görelim hanum ne soylamış, aydur: Görür misin ay oğul neler oldı, sarp kayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senün babanun üstine yağı geldi, ol kırk namerd babanun yoldaşları babanı tutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, kıl sicim ağ boynına takdılar, kendüler atlu babanı yayak yorıttılar, alubanı kanlu kâfir illerine yöneldiler, hanum oğul kalkubanı yiründen örü turgıl, kırk yigidün boyuna algıl, babanı ol kırk namerdden kurtargıl, yori oğul, baban sana kıydı-y-ise sen babana kıymagıl didi. Oğlan anasının sözün sımadı. Boğaç big yirinden örü turdı, kara polat öz kılıncının biline kuşandı, ağ tozluca katı yayını eline aldı, altun cıdasın kolına aldı, bidevi atını tutdurdı butun bindi, kırk yiğidin boyına aldı, babasının ardınca yortup gitdi.

Ol namerdler dahı bir yirde konmuşlar-sis, al şarabun itişinden içerler-idi. Bogaç Han çapup yetdi. Ol kırk namerd dahı bunu gördiler. Ayıtdılar: gelün varalum şol yiğidi tutup

getürelüm, ikisini bir yirde kâfire yetürelüm didiler. Dirse Han aydur: kırk yoldaşum aman, Tanrının birliğine yoktur güman, menüm elimi şişün, kolca kopuzum elüme virün, ol yiğidi döndüreyim, gerek beni öldürün gerek dirgürün, koyu virün didi. Elini şişdiler, kolca kopuzun eline virdiler. Dirse Han oğlançuğı idügin bilmedi, karsu geldi. Soylar, görelüm hanum ne soylar:

Aydur:

Boynı uzun bidevi atlar gider-ise menüm gider
Senün de içinde binidün var ise yiğit digil mana
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil gerü
Ağayıldan tümen koyun gider-ise menüm gider
Senün de içinde şişliğün var ise digil mana
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil gerü
Kaytabandan kızıl deve gider ise menüm gider
Senün de içinde yüklegün var ise yiğit digil mana
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil gerü
Altun başlu ban ivler gider ise benüm gider
Senün de içinde odan var ise yiğit digil mana
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil gerü
Ağ yüzlü ala gözlü gelinler gider ise benim gider
Senün de içinde nişanlun var ise yiğit digil mana
Savaşmadın urışmadın alı vireyim döngil gerü
Ağ sakallu kocalar gider ise menüm gider
Senün de içinde ağ sakallu baban var ise yiğit digil mana
Savaşmadın urışmadın kurtarayım vireyim döngil gerü
Menüm için geldin ise oğlançuğum öldürmişem
Yiğit sana yazuğı yok döngil girü
Didi. Oğlan burada babasına soylamış, görelüm hanum ne soylamış:
Boynı uzun bidevi atlar senün gider
Menüm de içinde binidüm var
Komağum yok kırk namerde
Kaytabanda kızıl deve senün gider
Menümde içinde yükletüm var
Komağum yok kırk namerde

Ağ yüzlü ala gözlü gelin senün gider-ise
Menüm dahı içinde nişanlum var
Komağum yok kırk namerde
Ağ sakallu kocalar senün gider-ise
Menüm dahı içinde 'aklı şaşmış biligi gitmiş koca babam var
Komağum yok kırk namerde

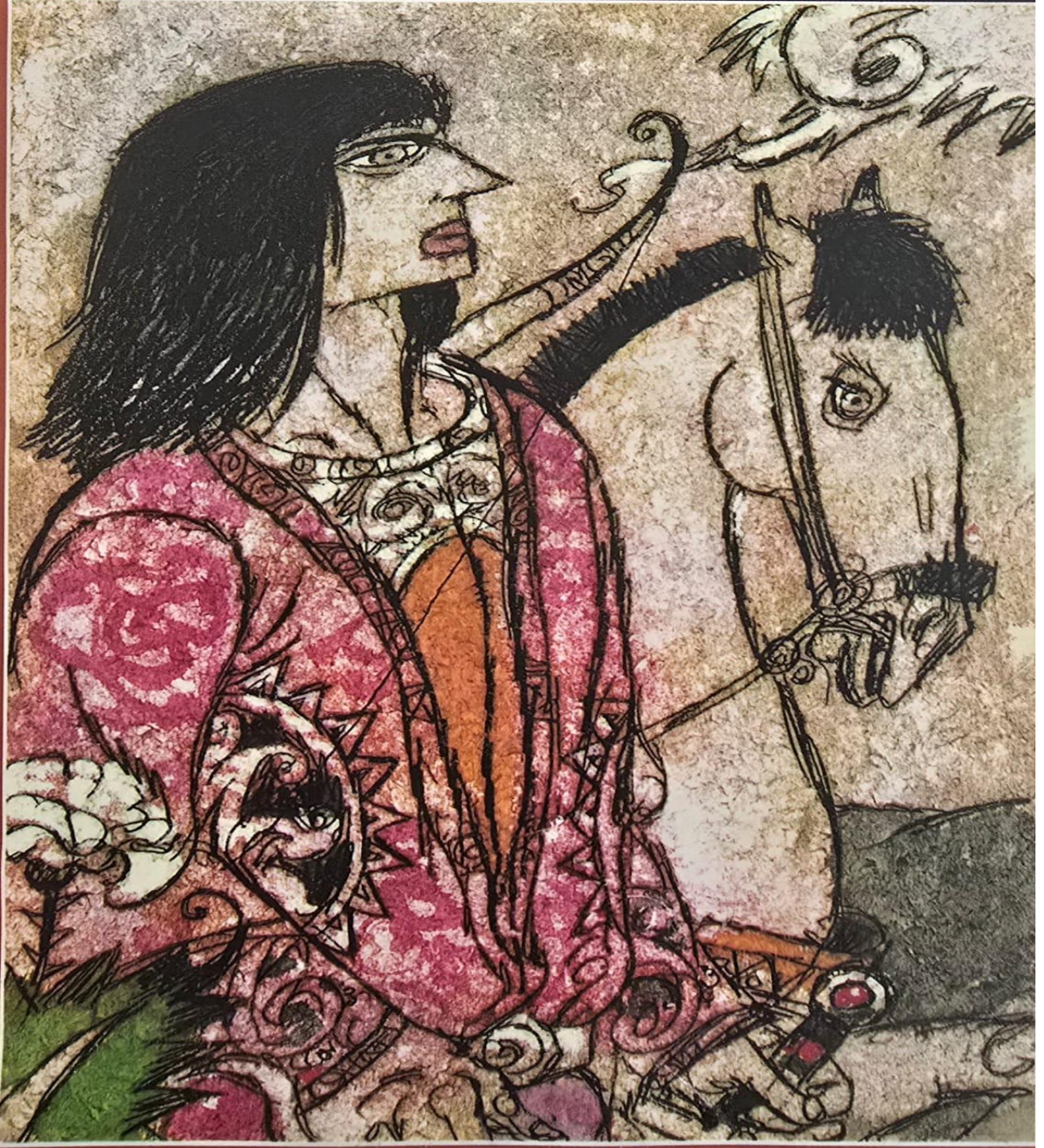
Didi. Kırk yiğidine dülbend saldı, el eyledi. Kırk yiğit bidevi atın oynatdı, oğlanun üzerine yığınak oldı. Oğlan kırk yiğidin boyına aldı, at depdi, cenk ve savaşı itdi. Kiminün boynın urdı, kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı, kayıttı girü döndi. Dirse Han burada oğlançuğı sağ idüğün bildi. Hanlar hanı Han Bayındır oğlana biglik virdi, taht virdi. Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuznameyi düzdi koşdı böyle didi. Anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi

Karvan kibi kondı köçdi
Anları dahı ecel aldı yir gizledi
Fâni dünya yine kaldı
Gelimli gidimli dünya
Son uçı ölümlü dünya

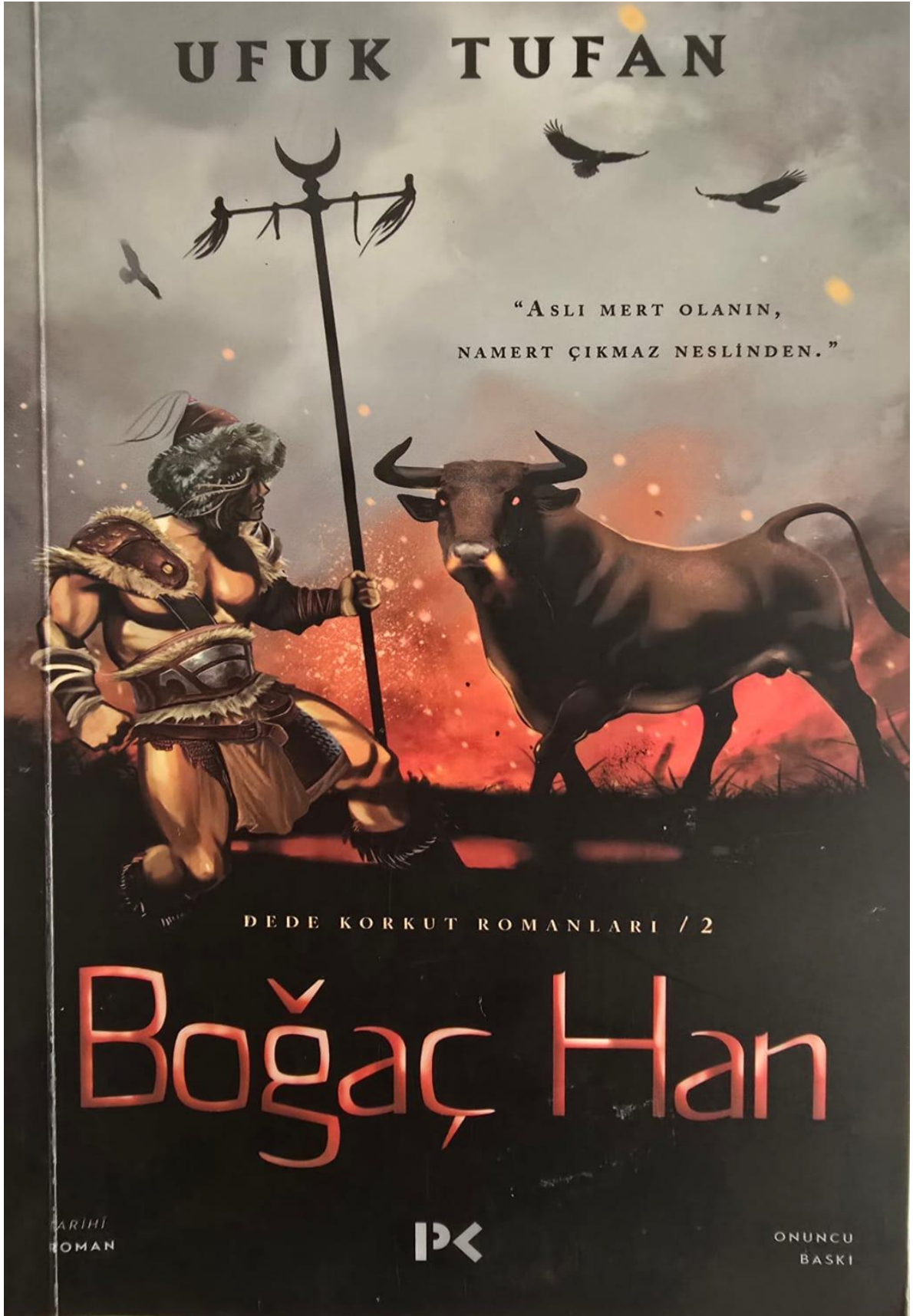
Kara ölüm geldüğünde kiçit virsün. Sağlğ-ile sağınçın devletün Hak artursun. Ol ögdüğüm yüce Tanrı dost olubanı meded irsün. Yöm vireyin hanum: yirlü kara tağların yıkılmasun. Kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurumamasun, kanatların uçları kırılmasun, Çapar iken ağ boz atun büdrimesün, Çalışanda kara polat öz kılıcın gedilmesün, dürtişür-iken ala gönderün ufanmasun, ağ pürçeklü anan yiri behişt olsun, ağ sakallu baban yiri uçmağ olsun, hak yanduran çırağın yana tursun, kadir Tanrı seni namerde mutaç eylesün hanum hey! (Ergin,1964: 3-14)

RESİMLER

Resim 1. Kemal Bek (Kapak Resmi)

Resim 2. Ufuk Tufan (Kapak Resmi)

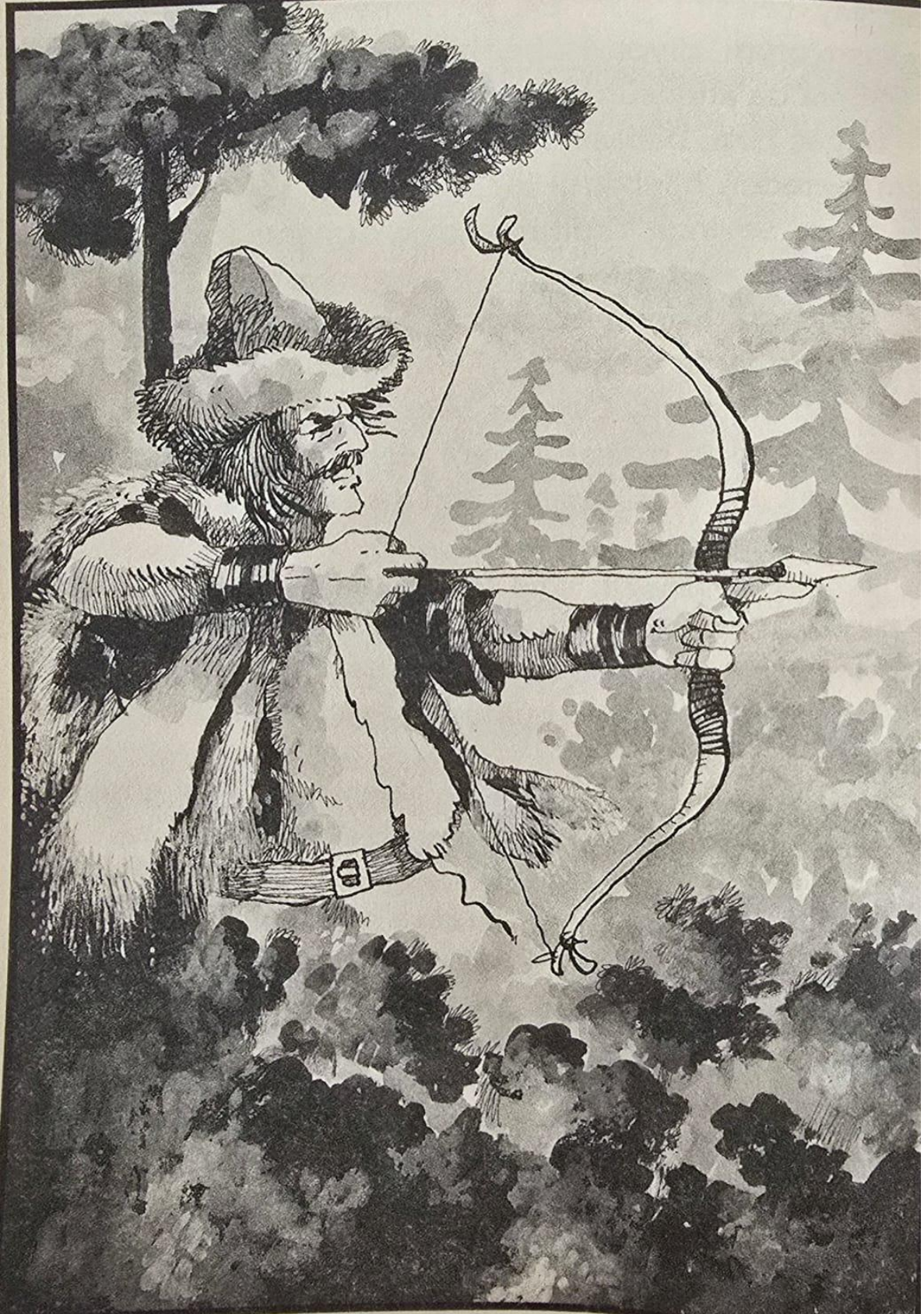

Resim 3. Eflatun Cem Güney

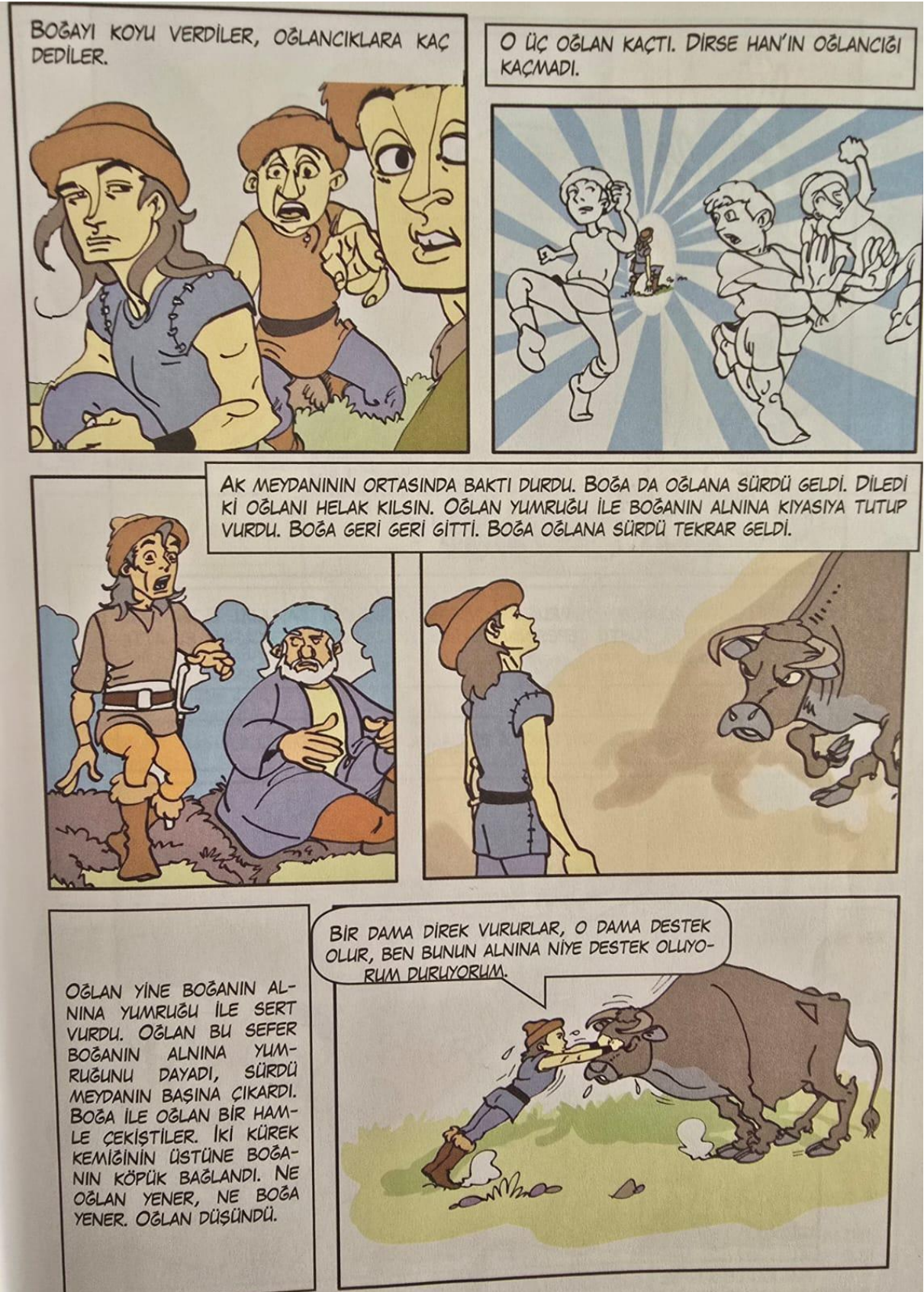

BOĞAÇ HAN

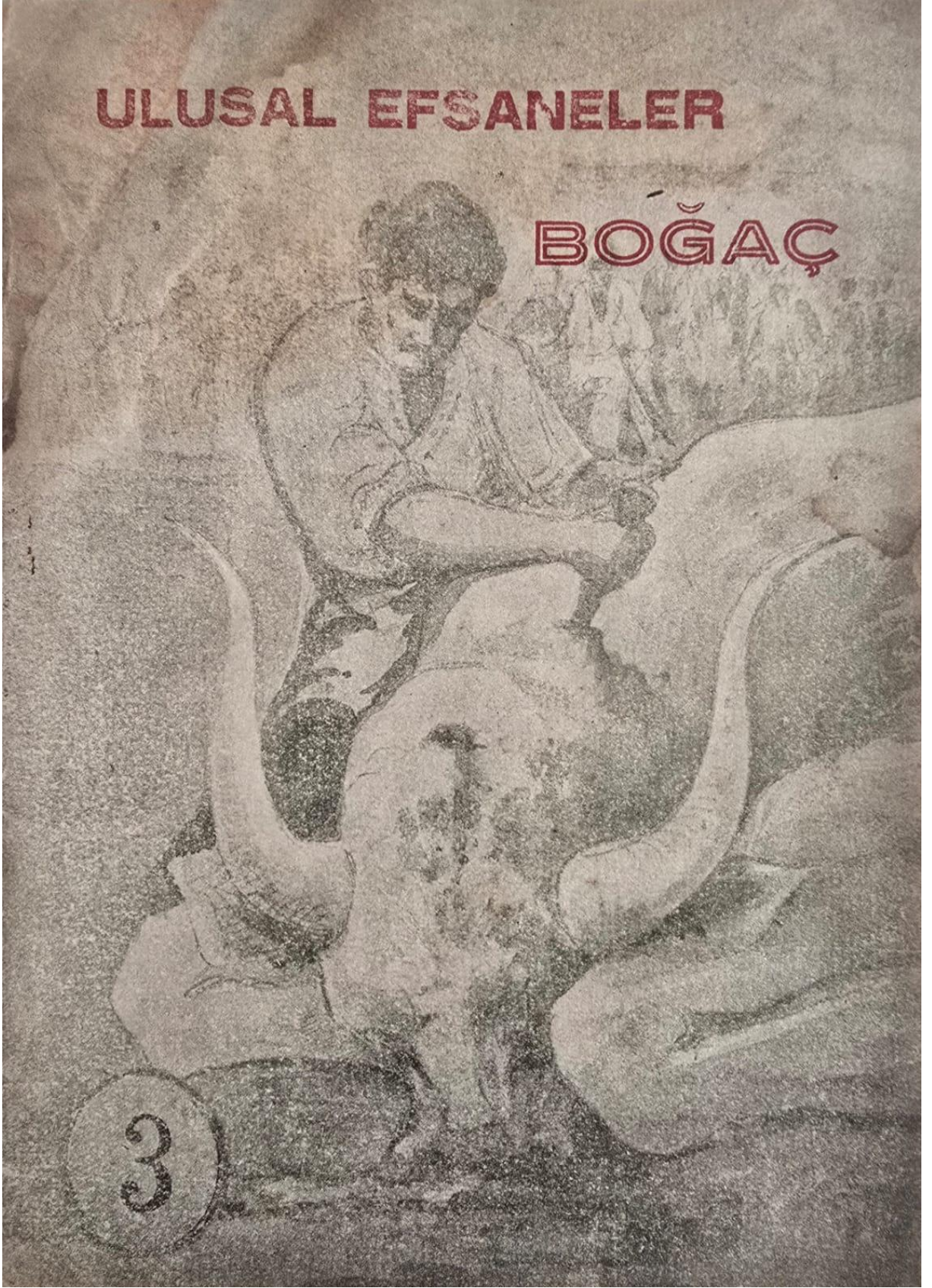
Resim 4. Atilla Dirim

Resim 5. Salih Demircan

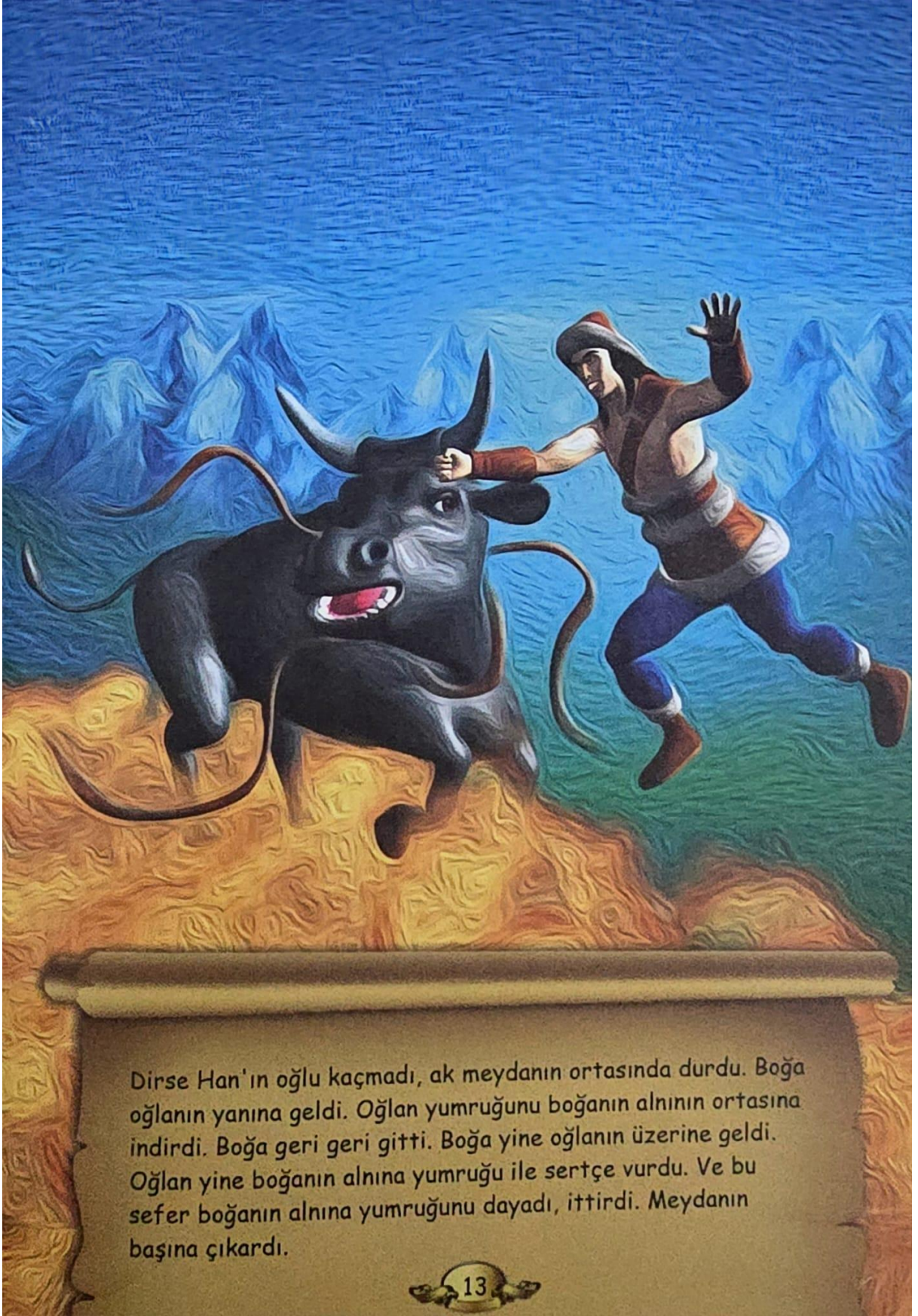
Resim 6. Şerif Gürol-Feruh Gökçe

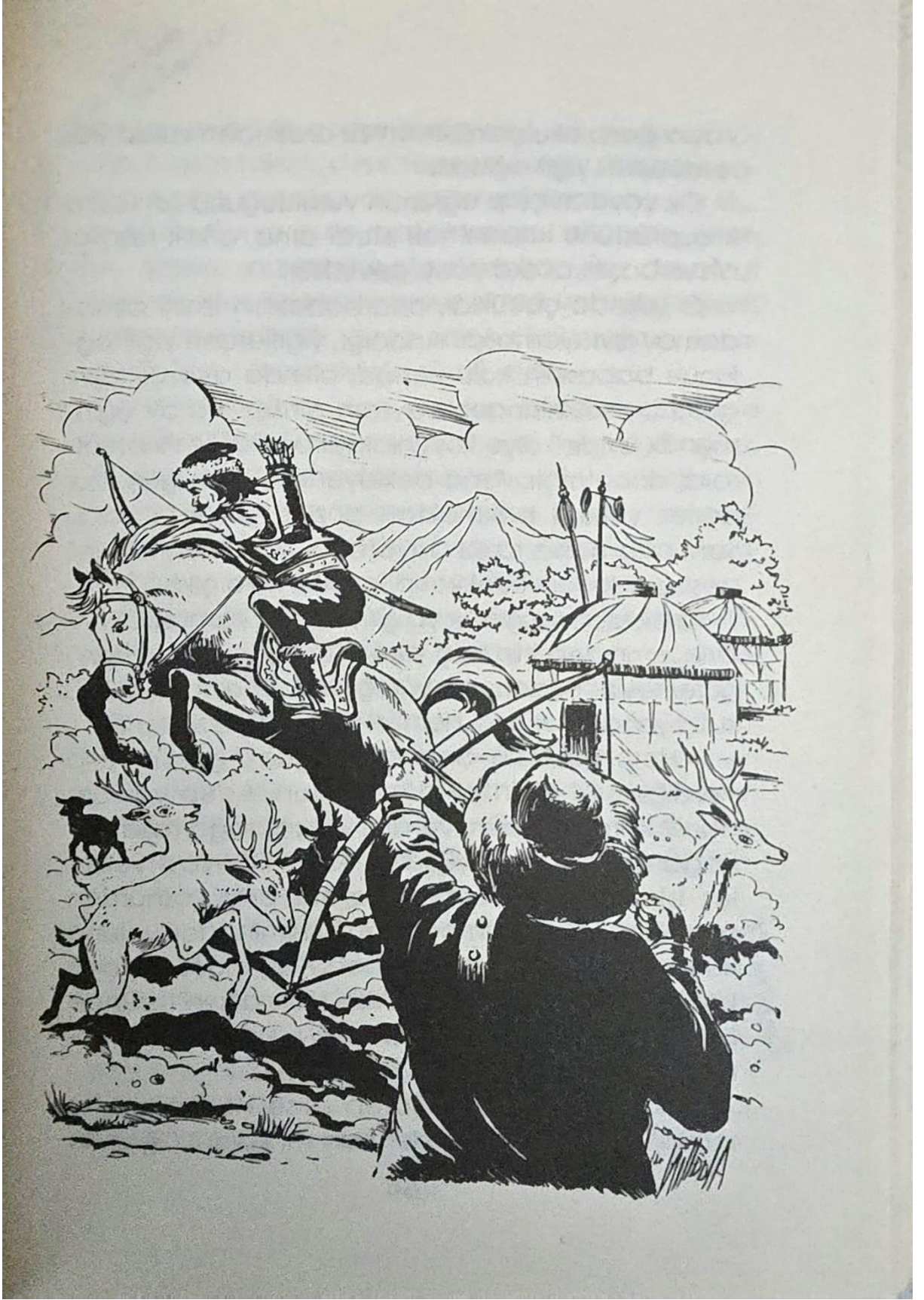

Resim 7. TRT Çocuk

Resim 8. Türk Eğitim Vakfı Yayınları

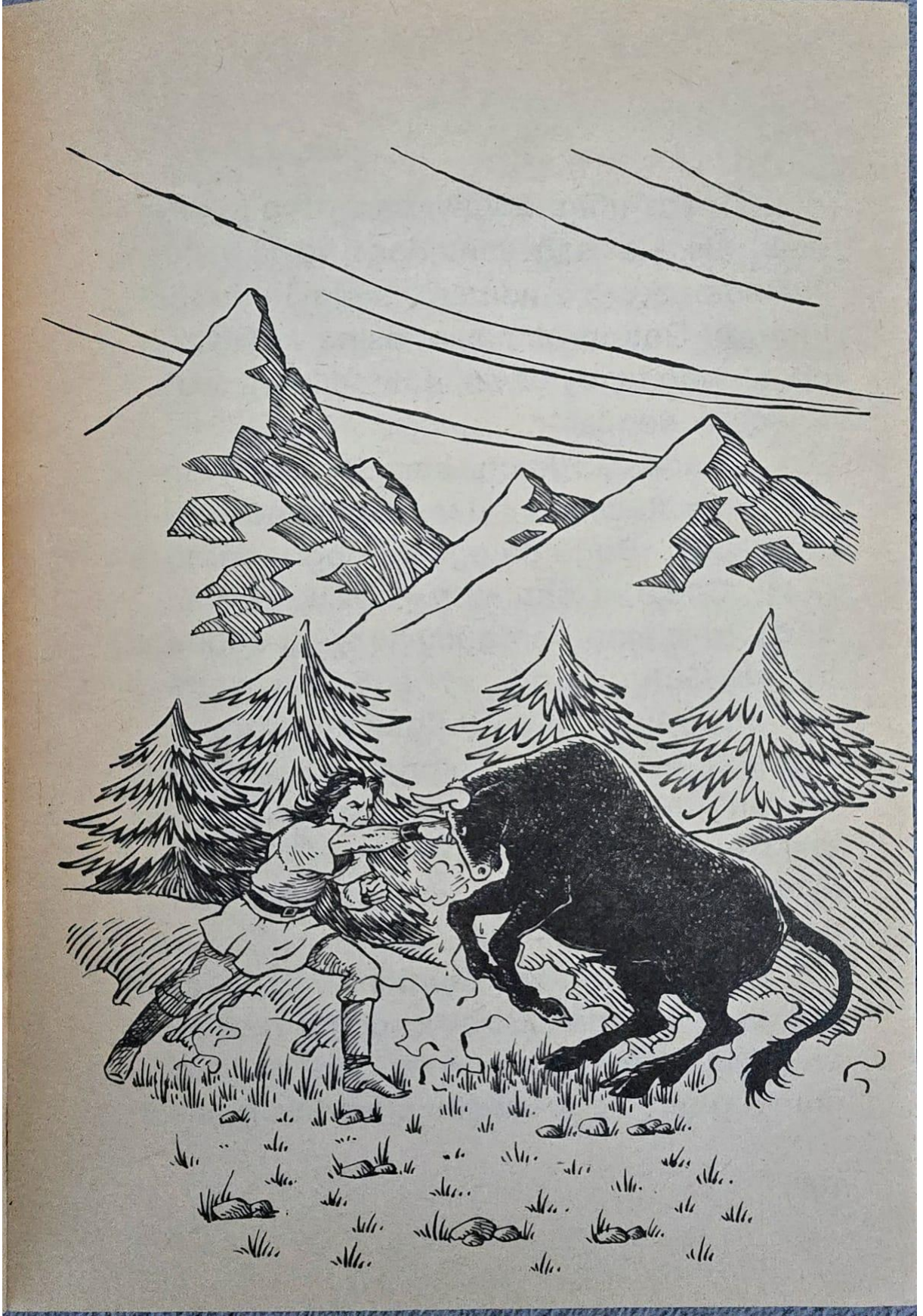

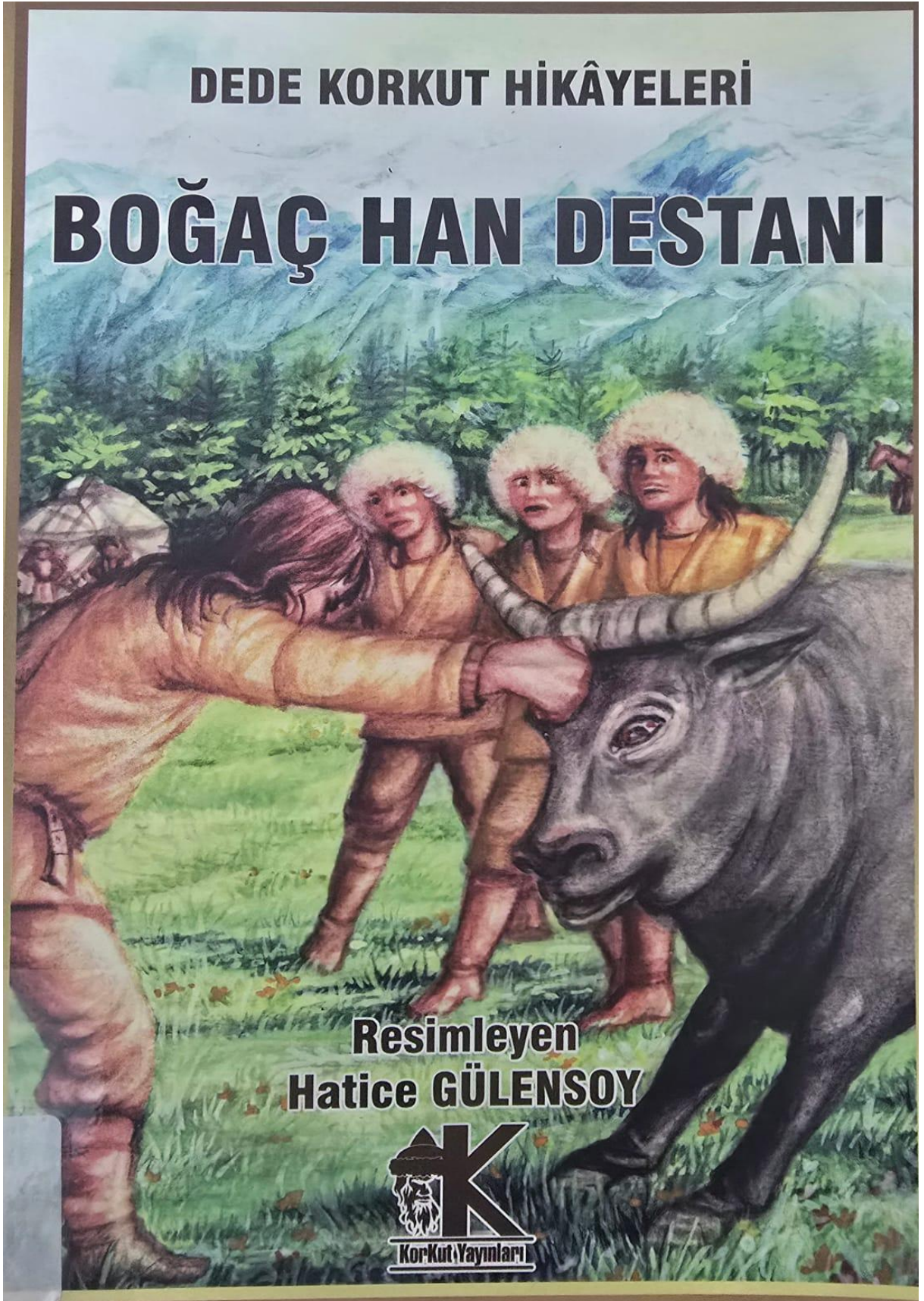
Resim 10. Orhan Dündar

Resim 11. Atilla Özkırmırlı

Resim 12. Hatice Gülensoy (Kapak Resmi)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Didem BÜLBÜL

Eğitim Durumu

Lisans: Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2013).

Yüksek Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. (2015)

Yayımlar:

BÜLBÜL, D. (2022), “Joseph Campbell'in Kahramanın Sonsuz Yolculuğu Modeli Bağlamında Yaralı Mahmut Hikâyesi”, *Prof. Dr. Ensar Aslan'a Armağan İçinde* (425-430). Salahaddin Bekki ve Yeliz Saygılı Savaş (Ed.). Erzurum: Fenomen.

BÜLBÜL, D. (2024), “Yeniden Yazım Örneği Olarak Adnan Binyazar'ın Dedem Korkut'tan Öyküler Adlı Eserinde Boğaç Han”, *1st International Canadian Scientific Research Congress. (Kanada, 1-3 Mayıs 2024)*.

Tezler:

ÜLGEN, D. (2015). *Prof. Dr. Ensar Aslan Tarafından 1971 Yılında Derlenen Sinan Bey Ve Mahperi Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.